

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Cūḷaniddesapāḷi

Pārāyanavaggo

Vatthugāthā

1. Kosalānaṃ (..0001) purā rammā, agamā dakkhiṇāpathaṃ;
ākiñcaññaṃ patthayāno, brāhmaṇo mantapāragū.
2. So assakassa visaye, maḷakassa § samāsane §.
vasi godhāvarīkūle, uñchena ca phalena ca.
3. Tasseva § upanissāya, gāmo ca vipulo ahu;
tato jātena āyena, mahāyaññaṃakappayi.
4. Mahāyaññaṃ yajitvāna, puna pāvisi assamaṃ;
tasmim paṭipaviṭṭhamhi, añño āgañchi brāhmaṇo.
5. Ugghaṭṭapādo tasito §, paṅkadanto rajassiro;
so ca naṃ upasaṅkamma, satāni pañca yācati.
6. Tameṇaṃ bāvarī disvā, āsanena nimantayi;
sukhañca kusalaṃ pucchi, idaṃ vacanamabravi §.
7. “Yaṃ kho mama deyyadhammaṃ, sabbaṃ visajjitaṃ mayā;
anujānāhi me brahme, natthi pañcasatāni me”.
8. “Sace (..0002) me yācamānassa, bhavaṃ nānupadassati §.
sattame divase tuyhaṃ, muddhā phalatu sattadhā”.
9. Abhisāṅkharitvā kuhako, bheravaṃ so akittayi;
tassa taṃ vacanaṃ sutvā, bāvarī dukkhito ahu.
10. Ussussati anāhāro, sokasallasamappito;
athopi evaṃ cittassa, jhāne na ramatī mano.
11. Utrastaṃ dukkhitaṃ disvā, devatā atthakāminī;
bāvariṃ upasaṅkamma, idaṃ vacanamabravi.
12. “Na so muddhaṃ pajānāti, kuhako so dhanatthiko;
muddhani muddhapāte § vā, ñāṇaṃ tassa na vijjati”.
13. “Bhotī § carahi jānāti, taṃ me akkhāhi pucchitā;
muddhaṃ muddhādhipātāñca §, taṃ suṇoma vaco tava”.

14. “Ahampetaṃ na jānāmi, ñāṇaṃ mettha na vijjati;
muddhani muddhādhipāte ca, jinānañhettha § dassanaṃ”.
15. “Atha ko carahi § jānāti, asmiṃ pathavimaṇḍale §.
muddhaṃ muddhādhipātañca, taṃ me akkhāhi devate”.
16. “Purā kapilavatthumhā, nikkhanto lokanāyako;
apacco okkākarājassa, sakyaputto pabhaṅkaro.
17. “So hi brāhmaṇa sambuddho, sabbadhammāna pāragū;
sabbābhiññābalappatto §, sabbadhammesu cakkhumā.
sabbakammakkhayaṃ patto, vimutto upadhikkhaye.
18. “Buddho so bhagavā loke, dhammaṃ deseti cakkhumā;
taṃ tvaṃ gantvāna pucchassu, so te taṃ byākarissati”.
19. Sambuddhoti vaco sutvā, udaggo bāvarī ahu;
sokassa tanuko āsi, pītiñca vipulaṃ labhi.
20. So (..0003) bāvarī attamano udaggo, taṃ devataṃ pucchati vedajāto;
“katamamhi gāme nigamamhi vā pana, katamamhi vā janapade lokanātho;
yattha gantvāna passemu, sambuddhaṃ dvipaduttamaṃ”.
21. “Sāvattiyaṃ kosalamandire jino, pahūtapañño varabhūrimedhaso;
so sakyaputto vidhuro anāsavo, muddhādhipātassa vidū narāsabho”.
22. Tato āmantayī sisse, brāhmaṇe mantapāragū §.
“etha māṇavā akkhissaṃ, suṇātha vacanaṃ mama.
23. “Yasseso dullabho loke, pātubhāvo abhiṇhaso;
svājja lokamhi uppanno, sambuddho iti vissuto;
khippaṃ gantvāna sāvattiṃ, passavho dvipaduttamaṃ”.
24. “Kathaṃ carahi jānemu, disvā buddhoti brāhmaṇa;
ajānataṃ no pabrūhi, yathā jānemu taṃ mayaṃ”.
25. “Āgatāni hi mantesu, mahāpurisalakkhaṇā;
dvattiṃsāni ca byākkhātā, samattā anupubbaso.
26. “Yassete honti gattesu, mahāpurisalakkhaṇā;
dveyeva tassa gatiyo, tatiyā hi na vijjati.
27. “Sace agāraṃ āvasati, vijeyya pathaviṃ imaṃ;
adaṇḍena asatthena, dhammena anusāsati.
28. “Sace ca so pabbajati, agārā anagāriyaṃ;
vivaṭṭacchado § sambuddho, arahā bhavati anuttaro.
29. “Jātiṃ gottañca lakkhaṇaṃ, mante sisse punāpare;
muddhaṃ muddhādhipātañca, manasāyeva pucchatha.
30. “Anāvaraṇadassāvī, yadi buddho bhavissati;
manasā pucchite pañhe, vācāya visajjissati” §.
31. Bāvarissa (..0004) vaco sutvā, sissā soḷasa brāhmaṇā;
ajito tissametteyyo, puṇṇako atha mettagū.
32. Dhotako upasīvo ca, nando ca atha hemako;
todeyya-kappā dubhayo, jatukaṇṇī ca paṇḍito.
33. Bhadrāvudho udayo ca, posālo cāpi brāhmaṇo;

mogharājā ca medhāvī, piṅgiyo ca mahā-isi.

34. Paccekagaṇino sabbe, sabbalokassa vissutā;
jhāyī jhānaratā dhīrā, pubbavāsanavāsītā.
35. Bāvariṃ abhivādetvā, katvā ca naṃ padakkhiṇaṃ;
jaṭājinadharā sabbe, pakkāmuṃ uttarāmukhā.
36. Maḷakassa patiṭṭhānaṃ, puramāhissatiṃ § tadā §.
ujjeniñcāpi gonaddhaṃ, vedisaṃ vanasavhayaṃ.
37. Kosambiñcāpi sāketāṃ, sāvattiñca puruttamaṃ;
setabyaṃ kapilavatthuṃ, kusiñārañca mandiraṃ.
38. Pāvāñca bhoganagaraṃ, vesāliṃ māgadhaṃ puraṃ;
pāsāṇakaṃ cetiyañca, ramaṇīyaṃ manoramaṃ.
39. Tasitovudakaṃ sītaṃ, mahālābhaṃva vāṇijo;
chāyaṃ ghammābhitattova turitā pabbatamāruhuṃ.
40. Bhagavā tamhi samaye, bhikkhusaṅghapurakkhato;
bhikkhūnaṃ dhammaṃ deseti, sīhova nadatī vane.
41. Ajito addasa buddhaṃ, pītaraṃsimva § bhāṇumaṃ.
candaṃ yathā pannarase, paripūraṃ § upāgataṃ.
42. Athassa gatte disvāna, paripūrañca byañjanaṃ;
ekamantaṃ ṭhito haṭṭho, manopañhe apucchatha.
43. “Ādissa jammanaṃ brūhi, gottaṃ brūhi salakkhaṇaṃ;
mantesu pāramaṃ brūhi, kati vāceti brāhmaṇo”.

44. “Vīsaṃ (..0005) vassasataṃ āyu, so ca gottena bāvarī;
tīṇissa lakkhaṇā gatte, tiṇṇaṃ vedāna pāragū.
45. “Lakkhaṇe itihāse ca, sanighaṇḍusakeṭubhe;
pañcasatāni vāceti, sadhamme pāramiṃ gato”.
46. “Lakkhaṇānaṃ pavicayaṃ, bāvarissa naruttama;
taṇhacchida § pakāsehi, mā no kaṅkhāyitaṃ ahu”.
47. “Mukhaṃ jivhāya chādeti, uṇṇassa bhamukantare;
kosohitaṃ vatthaguyhaṃ, evaṃ jānāhi māṇava”.
48. Pucchañhi kiñci asuṇanto, sutvā pañhe viyākate;
vicinteti jano sabbo, vedajāto katañjalī.
49. “Ko nu devo vā brahmā vā, indo vāpi sujampati;
manasā pucchite pañhe, kametaṃ paṭibhāsati.
50. “Muddhaṃ muddhādhipātāñca, bāvarī paripucchati;
taṃ byākarohi bhagavā, kaṅkhaṃ vinaya no ise”.
51. “Avijjā muddhāti jānāhi, vijjā muddhādhipātini;
saddhāsatisamādhīhi, chandavīriyena saṃyutā”.
52. Tato vedena mahatā, santhambhetvāna māṇavo;
ekaṃsaṃ ajinaṃ katvā, pādesu sirasā pati.
53. “Bāvarī brāhmaṇo bhoto, saha sissehi mārisa;
udaggacitto sumano, pāde vandati cakkhuma”.
54. “Sukhito bāvarī hotu, saha sissehi brāhmaṇo;
tvañcāpi sukhito hohi, ciraṃ jivāhi māṇava.
55. “Bāvarissa ca tuyhaṃ vā, sabbesaṃ sabbasaṃsayam;
katāvakāsā pucchavho, yaṃ kiñci manasicchatha”.
56. Sambuddhena katokāso, nisīditvāna pañjalī;
ajito paṭhamaṃ pañhaṃ, tатtha pucchi tathāgataṃ.

Vatthugāthā niṭṭhitā.

1. Ajitamāṇavapucchā

57. “Kenassu (..0006) nivuto loko, [iccāyasmā ajito]
kenassu nappakāsati;
kissābhilepanaṃ brūsi, kiṃsu tassa mahabbhayaṃ”.
58. “Avijjāya nivuto loko, [ajitāti bhagavā]
vevicchā pamādā nappakāsati;
jappābhilepanaṃ brūmi, dukkhamassa mahabbhayaṃ”.
59. “Savanti sabbadhi sotā, [iccāyasmā ajito]
sotānaṃ kiṃ nivāraṇaṃ;
sotānaṃ saṃvaramṃ brūhi, kena sotā pidhiyyare”.
60. “Yāni sotāni lokasmiṃ, [ajitāti bhagavā]

- sati tesam nivāraṇaṃ;
sotānaṃ saṃvaraṃ brūmi, paññāyete pidhiyyare”.
61. “Paññā ceva sati cāpi §, [iccāyasmā ajito]
nāmarūpañca mārisa;
etaṃ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṃ uparujjhati”.
62. “Yametaṃ pañhaṃ apucchi, ajita taṃ vadāmi te;
yattha nāmañca rūpañca, asesam uparujjhati;
viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhati”.
63. “Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā § puthū idha.
tesam me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisa”.
64. “Kāmesu nābhigijjheyya, manasānāvilo siyā;
kusalo sabbadhammānaṃ, sato bhikkhu paribbaje” ti.

Ajitamāṇavapucchā paṭhamā.

2. Tissametteyyamāṇavapucchā

65. “Kodha (..0007) santusito loke, [iccāyasmā tissametteyyo]
kassa no santi iñjitā;
ko ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati §.
kaṃ brūsi mahāpurisoti, ko idha sibbinimaccagā” ti §.
66. “Kāmesu brahmacariyavā, [metteyyāti bhagavā]
vītataṇho sadā sato;
saṅkhāya nibbuto bhikkhu, tassa no santi iñjitā.
67. “So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati;
taṃ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagā” ti.

Tissametteyyamāṇavapucchā dutiyā.

3. Puṇṇakamāṇavapucchā

68. “Anejaṃ mūladassāviṃ, [iccāyasmā puṇṇako]
atthi pañhena āgamaṃ;
kiṃ nissitā isayo manujā, khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ;
yaññamakappayimsu puthūdha loke, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metam”.
69. “Ye kecime isayo manujā, [puṇṇakāti bhagavā]
khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ;
yaññamakappayimsu puthūdha loke, āsīsamānā puṇṇaka itthattaṃ;
jaraṃ sitā yaññamakappayimsu”.
70. “Ye (..0008) kecime isayo manujā, [iccāyasmā puṇṇako]

khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ;

yaññamakappayaṃsu puthūdha loke, kaccisu te bhagavā yaññapathe appa-
mattā;

atāruṃ jātiṅca jaraṅca mārisa, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ”.

71. “Āsīsanti thomayanti, abhijappanti juhanti; [puṇṇakāti bhagavā]
kāmbhijappanti paṭicca lābhaṃ, te yājayogā bhavarāgarattā;
nātarīṃsu jātijaranti brūmi”.

72. “Te ce nātarīṃsu yājayogā, [iccāyasmā puṇṇako]
yaññehi jātiṅca jaraṅca mārisa;
atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiṅca jaraṅca mārisa;
pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ”.

73. “Saṅkhāya lokasmi paroparāni, [puṇṇakāti bhagavā]
yassiñjitaṃ natthi kuhiṅci loke;
santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi” ti.

Puṇṇakamāṇavapucchā tatiyā.

4. Mettagūmāṇavapucchā

74. “Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ, [iccāyasmā mettagū]
maññāmi taṃ vedaguṃ bhāvitattaṃ;
kuto nu dukkhā samudāgatā ime, ye keci lokasmimanekarūpā”.

75. “Dukkhassa (..0009) ve maṃ pabhavaṃ apucchasi, [mettagūti bhagavā]
taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ;

upadhinidānā pabhavanti dukkhā, ye keci lokasmimanekarūpā.

76. “Yo ve avidvā upadhiṃ karoti, punappunaṃ dukkhamupeti mando; tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirā, dukkhassa jātipphavānupassī”.
77. “Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no, aññaṃ taṃ pucchāma tadingha brūhi; ‘kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca’; taṃ me muni sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo”.
78. “Kittayissāmi te dhammaṃ, [mettagūti bhagavā] diṭṭhe dhamme anītihaṃ; yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ”.
79. “Tañcāhaṃ abhinandāmi, mahesi dhammamuttamaṃ; yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ”.
80. “Yaṃ kiñci sampajānāsi, [mettagūti bhagavā] uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe; etesu nandiñca nivesanañca, panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭhe.
81. “Evaṃvihārī sato appamatto, bhikkhu caraṃ hitvā mamāyitāni; jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhaṃ”.
82. “Etābhinandāmi (..0010) vaco mahesino, sukittitaṃ gotamanūpadhīkaṃ; addhā hi bhagavā pahāsi dukkhaṃ, tathā hi te vidito esa dhammo.
83. “Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṃ, ye tvaṃ muni aṭṭhitaṃ ovadeyya; taṃ taṃ namassāmi samecca nāga, appeva maṃ bhagavā aṭṭhitaṃ ovadeyya”.
84. “Yaṃ brāhmaṇaṃ vedagumābhijaññā, akiñcanaṃ kāmabhava asattaṃ; addhā hi so oghamimaṃ atāri, tiṇṇo ca pāraṃ akhilo akañkho.
85. “Vidvā ca yo vedagū naro idha, bhavābhava saṅgamimaṃ visajja; so vītataṇho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi” ti.

Mettaḡumāṇavapucchā catutthī.

5. Dhotakamāṇavapucchā

86. “Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ, [iccāyasmā dhotako] vācābhikañkhāmi mahesi tuyhaṃ; tava sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano”.
87. “Tenahātappaṃ karohi, [dhotakāti bhagavā] idheva nipako sato; ito sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano”.
88. “Passāmahaṃ devamanussaloke, akiñcanaṃ brāhmaṇamiriyamānaṃ; taṃ taṃ namassāmi samantacakkhu, pamañca maṃ sakka kathaṃkathāhi”.
89. “Nāhaṃ (..0011) sahissāmi pamocanāya, kathaṃkathiṃ dhotaka kañci loke. dhammañca seṭṭhaṃ abhijānamāno §, evaṃ tvaṃ oghamimaṃ taresi”.
90. “Anusāsa brahme karuṇāyamāno, vivekadhammaṃ yamahaṃ vijaññaṃ;

- yathāhaṃ ākāsova abyāpajjamāno, idheva santo asito careyyaṃ”.
91. “Kittayissāmi te santiṃ, [dhotakāti bhagavā]
diṭṭhe dhamme anītihaṃ;
yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ”.
92. “Tañcāhaṃ abhinandāmi, mahesi santimuttamaṃ;
yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ”.
93. “Yaṃ kiñci sampajānāsi, [dhotakāti bhagavā]
uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe;
etaṃ viditvā saṅgoti loke, bhavābhavāya mākāsi taṇhan” ti.

Dhotakamāṇavapucchā pañcamī.

6. Upasīvamāṇavapucchā

94. “Eko ahaṃ sakka mahantamoghaṃ, [iccāyasmā upasīvo]
anissito no visahāmi tārituṃ;
ārammaṇaṃ brūhi samantacakkhu, yaṃ nissito oghamimaṃ tareyyaṃ”.
95. “Ākiñcaññaṃ (..0012) pekkhamāno satimā, [upasīvāti bhagavā]
natthīti nissāya tarassu oghaṃ;
kāme pahāya virato kathāhi, taṇhakkhayaṃ nattamahābhipassa”.
96. “Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, [iccāyasmā upasīvo]
ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ;
saññāvimokkhe parame vimutto §, tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī” §.
97. “Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, [upasīvāti bhagavā]
ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ;
saññāvimokkhe parame vimutto, tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī”.
98. “Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī, pūgampi vassānaṃ samantacakkhu;
tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassa”.
99. “Acci yathā vātavegena khittā, [upasīvāti bhagavā]
atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ;
evaṃ munī nāmakāyā vimutto, atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ”.
100. “Atthaṅgato so uda vā so natthi, udāhu ve sassatiyā arogo;
taṃ me munī sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo”.
101. “Atthaṅgatassa na pamāṇamatthi, [upasīvāti bhagavā]
yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthi;
sabbesu dhammesu samūhatesu, samūhatā vādapathāpi sabbe” ti.

Upasīvamāṇavapucchā chaṭṭhī.

7. Nandamāṇavapucchā

- 102.** “Santi (..0013) loke munayo, [iccāyasmā nando]
janā vadanti tayidaṃ kathaṃsu;
ñāṇūpapannaṃ muni no vadanti, udāhu ve jīvitenūpapannaṃ”.
- 103.** “Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, munīdha nanda kusalā vadanti;
visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmi”.
- 104.** “Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [iccāyasmā nando]
diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ;
silabbatenāpi vadanti suddhiṃ,

anekarūpena vadanti suddhiṃ;
kaccissu te bhagavā tattha yatā carantā,
atāru jātiñca jarañca mārisa;
pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ”.

- 105.** “Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [nandāti bhagavā]
diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ;
sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ, anekarūpena vadanti suddhiṃ;
kiñcāpi te tattha yatā caranti, nātarīṃsu jātijaranti brūmi”.
- 106.** “Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [iccāyasmā nando]
diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ;
sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ, anekarūpena vadanti suddhiṃ;
Te ce muni brūsi anoghatiṇṇe, atha ko carahi devamanussaloke;
atāri jātiñca jarañca mārisa, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ”.
- 107.** “Nāhaṃ (..0014) sabbe samaṇabrāhmaṇāse, [nandāti bhagavā]
jātijarāya nivutāti brūmi;
ye sīdha diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbāṃ;
anekarūpampi pahāya sabbāṃ, taṇhaṃ pariññāya anāsavāse;
te ve narā oghatiṇṇāti brūmi”.
- 108.** “Etābhinandāmi vaco mahesino, sukittitaṃ gotamanūpadhīkaṃ;
ye sīdha diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbāṃ;
anekarūpampi pahāya sabbāṃ, taṇhaṃ pariññāya anāsavāse;
ahampi te oghatiṇṇāti brūmi” ti.

Nandamāṇavapucchā sattamā.

8. Hemakamāṇavapucchā

- 109.** “Ye me pubbe viyākaṃsu, [iccāyasmā hemako]
huraṃ gotamasāsanā;
iccāsi iti bhavissati, sabbāṃ taṃ itihītihaṃ;
sabbāṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ, nāhaṃ tattha abhiramiṃ.
- 110.** “Tvañca me dhammakkhāhi, taṇhānigghātanaṃ muni;
yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ”.
- 111.** “Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu hemaka;
chandarāgavinodanaṃ, nibbānapadamaccutaṃ.
- 112.** “Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhiniḍḍatā;
upasantā ca te sadā, tiṇṇā loke visattikan” ti.

Hemakamāṇavapucchā aṭṭhamā.

9. Todeyyamāṇavapucchā

113. “Yasmiṃ (..0015) kāmā na vasanti, [iccāyasmā todeyyo]
taṇhā yassa na vijjati;
Kathaṃkathā ca yo tiṇṇo, vimokkho tassa kīdiso”.
114. “Yasmiṃ kāmā na vasanti, [todeyyāti bhagavā]
taṇhā yassa na vijjati;
kathaṃkathā ca yo tiṇṇo, vimokkho tassa nāparo”.
115. “Nirāsaso so uda āsasāno §, paññāṇavā so uda paññakappī.
muniṃ ahaṃ sakka yathā vijaññaṃ, taṃ me viyācikkha samantacakkhu”.
116. “Nirāsaso so na ca āsasāno, paññāṇavā so na ca paññakappī;
evampi todeyya muniṃ vijāna, akiñcanaṃ kāmabhava asattan”ti.

Todeyyamāṇavapucchā navamā.

10. Kappamāṇavapucchā

117. “Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, [iccāyasmā kappo]
oghe jāte mahabbhaye;
jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūhi mārisa;
tvañca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṃ nāparaṃ siyā”.
118. “Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, [kappāti bhagavā]
oghe jāte mahabbhaye;
jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūmi kappa te.
119. “Akiñcanaṃ (..0016) anādānaṃ, etaṃ dīpaṃ anāparaṃ;
nibbānaṃ iti naṃ brūmi, jarāmaccuparikkhayaṃ.
120. “Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhiniḃbutā;
na te māraṇasānugā, na te mārasa paṭṭhagū”ti §.

Kappamāṇavapucchā dasamā.

11. Jatukaṇṇimāṇavapucchā

121. “Sutvānaṃ vīramakāmakāmiṃ, [iccāyasmā jatukaṇṇi]
oghātigaṃ puṭṭhumakāmamāgamaṃ;
santipadaṃ brūhi sahaṇanetta, yathātacchaṃ bhagavā brūhi metaṃ.
122. “Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati, ādiccova pathaviṃ tejī tejasā;
parittapaññassa me bhūripañña, ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ;
jātijaṇṇāya idha vippahānaṃ”.
123. “Kāmesu vinaya gedhaṃ, [jatukaṇṇi bhagavā]

- nekkhammaṃ daṭṭhu khemato;
uggahitaṃ nirattaṃ vā, mā te vijjittha kiñcanaṃ.
124. “Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ;
majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi.
125. “Sabbaso nāmarūpasmim, vītagedhassa brāhmaṇa;
āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṃ vaje” ti.

Jatukaṇṇimāṇavapucchā ekādasamā.

12. Bhadrāvudhamāṇavapucchā

- 126.** “Okañjahaṃ (..0017) taṇhacchidaṃ anejaṃ, [iccāyasmā bhadrāvudho]
nandiñjahaṃ oghatiṇṇaṃ vimuttaṃ;
kappañjahaṃ abhiyāce sumedhaṃ, sutvāna nāgassa apanamissanti ito.
127. “Nānājanā janapadehi saṅgatā,
tava vīra vākyāṃ abhikaṅkhamānā;
tesaṃ tuvaṃ sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo” .
128. “Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbaṃ, [bhadrāvudhāti bhagavā]
uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe;
yaṃ yañhi lokasmimupādiyanti, teneva māro anveti jantuṃ.
129. “Tasmā pajānaṃ na upādiyetha, bhikkhu sato kiñcanaṃ sabbaloke;
ādānasatte iti pekkhamāno, pajaṃ imaṃ maccudheyye visattan” ti.

Bhadrāvudhamāṇavapucchā dvādasamā.

13. Udayamāṇavapucchā

130. “Jhāyim virajamāsinaṃ, [iccāyasmā udayo]
katakiccaṃ anāsavaṃ;
pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ;
aññāvimokkhaṃ pabrūhi, avijjāya pabhedanaṃ”.
131. “Pahānaṃ kamacchandānaṃ, [udayāti bhagavā]
domanassāna cūbhayaṃ;
thinassa ca panūdanaṃ, kukkuccānaṃ nivāraṇaṃ.
132. “Upekkhāsatisaṃsuddhaṃ (..0018), dhammatakkapurejavaṃ;
aññāvimokkhaṃ pabrūmi, avijjāya pabhedanaṃ”.
133. “Kiṃsu saṃyojano loko, kiṃsu tassa vicāraṇaṃ;
kissassa vipphānena, nibbānaṃ iti vuccati”.
134. “Nandisaṃyojano loko, vitakkassa vicāraṇaṃ;
taṇhāya vipphānena, nibbānaṃ iti vuccati”.
135. “Kathaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati;
bhagavantaṃ puṭṭhumāgama, taṃ suṇoma vaco tava”.
136. “Ajhattañca bahiddhā ca, vedanaṃ nābhinandato;
evaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati”ti.

Udayamāṇavapucchā terasamā.

14. Posālamāṇavapucchā

137. “Yo atitaṃ ādisati, [iccāyasmā posālo]
anejo chinnaṃsaṃsayo;
pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ.
138. “Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino;
ajhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato;
ñāṇaṃ sakkānupucchāmi, kathaṃ neyyo tathāvidho”.
139. “Viññāṇaṭṭhitiyo sabbā, [posālāti bhagavā]
abhijānaṃ tathāgato;
tiṭṭhantameṇaṃ jānāti, vimuttaṃ tapparāyaṇaṃ.
140. “Ākiñcaññasambhavaṃ ñatvā, nandī saṃyojanaṃ iti;
evametaṃ abhiññāya, tato tattha vipassati;
etaṃ § ñāṇaṃ tathaṃ tassa, brāhmaṇassa vusīmato”ti.

Posālamāṇavapucchā cuddasamā.

15. Mogharājamāṇavapucchā

141. “Dvāhaṃ (..0019) sakkaṃ apucchissaṃ, [iccāyasmā mogharājā]

na me byākāsi cakkhumā;
yāvatatiyañca devīsi, byākarotīti me sutam.

142. “Ayaṃ loko paro loko, brahmaloko sadevako;
diṭṭhiṃ te nābhijānāti, gotamassa yasassino.

143. “Evaṃ abhikkantadassāviṃ, atthi pañhena āgamaṃ;
kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passati”.

144. “Suññato lokaṃ avekkhassu, mogharāja sadā sato;
attānudiṭṭhiṃ ūhacca, evaṃ maccutaro siyā;
evaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passati” ti.

Mogharājamāṇavapucchā pannarasamā.

16. Piṅgiyamāṇavapucchā

145. “Jiṅṇohamasmi abalo vītavaṇṇo, [iccāyasmā piṅgiyo]
nettā na suddhā savanaṃ na phāsu;
māhaṃ nassaṃ momuho antarāva, ācikkha dhammaṃ yamahaṃ vijaññaṃ.
jātijarāya idha vipphānaṃ”.

146. “Disvāna rūpesu vihaññaṃ māne, [piṅgiyāti bhagavā]
ruppanti rūpesu janā pamattā;
tasmā tuvaṃ piṅgiya appamatto, jahassu rūpaṃ apunabbhavāya”.

147. “Disā (..0020) catasso vidisā catasso, uddhaṃ adho dasa disā imāyo;
na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ asutaṃ amutaṃ §, atho aviññātaṃ kiñcanamatthi §
loke.

ācikkha dhammaṃ yamahaṃ vijaññaṃ, jātijarāya idha vipphānaṃ”.

148. “Taṇhādhimpanne manuje pekkhamāno, [piṅgiyāti bhagavā]
santāpajāte jarasā parete;
tasmā tuvaṃ piṅgiya appamatto, jahassu taṇhaṃ apunabbhavāya” ti.

Piṅgiyamāṇavapucchā soḷasamā.

17. Pārāyanatthutigāthā

Idamavoca (..0021) bhagavā magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye, paricāraka-
soḷasānaṃ § brāhmaṇānaṃ ajjhittṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṃ § byākāsi. Ekame-
kassa cepi pañhassa atthamaññāya dhammamaññāya dhammānudhammaṃ
paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmaraṇassa pārāyaṃ. “Pārāṅgamanīyā ime dhammā”-
ti- tasmā imassa dhammapariyāyassa pārāyananteva § adhivacanaṃ.

149. Ajito tissametteyyo, puṇṇako atha mettagū;
dhotako upasīvo ca, nando ca atha hemako.

150. Todeyyakappā dubhayo, jatukaṇṇī ca paṇḍito;
 bhadrāvudho udayo ca, posālo cāpi brāhmaṇo;
 mogharājā ca medhāvī, piṅgiyo ca mahā-isi.
151. Ete buddhaṃ upāgacchum, sampannacaraṇaṃ isiṃ;
 pucchantā nipuṇe pañhe, buddhaseṭṭhaṃ upāgamum.
152. Tesam buddho pabyākāsi, pañhe puṭṭho yathātathaṃ;
 pañhānaṃ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe muni.
153. Te tositā cakkhumatā, buddhenādiccabandhunā;
 brahmacariyamacarimsu, varapaññassa santike.
154. Ekamekassa pañhassa, yathā buddhena desitaṃ;
 tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṃ apārato.
155. Apārā pāraṃ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṃ;
 maggo so pāraṃ gamanāya, tasmā pārāyanaṃ iti.

18. Pārāyanānugītigāthā

156. “Pārāyanamanugāyissaṃ, [iccāyasmā piṅgiyo]
 yathāddakkhi tathākkhāsi, vimalo bhūrimedhaso;
 nikkāmo nibbano § nāgo, kissa hetu musā bhaṇe.
157. “Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino;
 handāhaṃ kittayissāmi, giraṃ vaṇṇūpasañhitaṃ.
158. “Tamonudo (.0022) buddho samantacakkhu, lokantagū sabbabhavātivatto.
 anāsavo sabbadukkhappahīno, saccavhayo brahme upāsito me.
159. “Dijo yathā kubbanakaṃ pahāya, bahupphalaṃ kānanamāvaseyya;
 evampahaṃ appadasse pahāya, mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapatto.
160. “Yeme pubbe viyākaṃsu, huraṃ gotamasāsanā;
 iccāsi iti bhavissati;
 sabbaṃ taṃ itihītihaṃ, sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ.
161. “Eko tamanudāsino, jutimā so pabhaṅkaro;

gotamo bhūripaññāṇo, gotamo bhūrimedhaso.

162. “Yo me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikam;
taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci”.

163. “Kiṃ nu tamhā vippavasasi, muhuttamapi piṅgiya;
gotamā bhūripaññāṇā, gotamā bhūrimedhasā.

164. “Yo te dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikam;
taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci”.

165. “Nāham tamhā vippavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa;
gotamā bhūripaññāṇā, gotamā bhūrimedhasā.

166. “Yo me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikam;
taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci.

167. “Passāmi naṃ manasā cakkhunāva, rattindivaṃ brāhmaṇa appamatto.
namassamāno vivasemi rattiṃ, teneva maññāmi avippavāsam.

168. “Saddhā (..0023) ca pīti ca mano sati ca,
nāpentime gotamasāsanamhā;

yaṃ yaṃ disaṃ vajati bhūripañño, sa tena teneva natohamasmi.

169. “Jiṅṅassa me dubbalathāmakassa, teneva kāyo na paleti tattha;
saṅkappayantāya § vajāmi niccam, mano hi me brāhmaṇa tena yutto.

170. “Paṅke sayāno pariphandamāno, dīpā dīpaṃ upallaviṃ;
athaddasāsiṃ sambuddham, oghatiṅṅamanāsavaṃ.

171. “Yathā ahū vakkali muttasaddho, bhadrāvudho āḷavigotamo ca;
evameva tvampi pamuñcassu saddham, gamissasi tvaṃ piṅgiya maccudhe-

yyassa pāram” §.

172. “Esa bhiyyo pasidāmi, sutvāna munino vaco;
vivaṭṭacchado sambuddho, akhilo paṭibhānavā.

173. “Adhideve abhiññāya, sabbaṃ vedi paroparam;
pañhānantakaro satthā, kaṅkhīnaṃ paṭijānataṃ.

174. “Asaṃhīraṃ asaṃkuppaṃ, yassa natthi upamā kvaci;
addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā, evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittan”ti

§.

Pārāyanānugītigāthā niṭṭhitā.

Pārāyanavaggaṇiddeso

1. Ajitamāṇavapucchāniddeso

1. Kenassu (..0024) nivuto loko, [iccāyasmā ajito]

Kenassu nappakāsati.

Kissābhilepanaṃ brūsi §, kiṃsu tassa mahabbhayaṃ.

Kenassu nivuto lokoti. Lokoti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayam loko paro loko brahmaloko devaloko- ayam vuccati loko. Ayam loko kena āvuto nivuto ovuto § pihito paṭicchanno paṭikujjitoti- kenassu nivuto loko?

Iccāyasmā ajitoti. Iccāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatapeṭaṃ § iccāti. **Āyasmāti** piyavacanamaṃ garuvacanamaṃ sagāravasappatissādhivacanamaṃ āyasmāti. **Ajitoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyamaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpoti- iccāyasmā ajito.

Kenassu nappakāsati kena loko nappakāsati na bhāsati na tapati na virocanti na ñāyati na paññāyatīti- kenassu nappakāsati.

Kissābhilepanaṃ brūsīti kiṃ lokassa lepanaṃ lagganaṃ bandhanaṃ upakilleso. Kena loko litto saṃlitto upalitto kilīṭṭho saṃkilīṭṭho makkhito saṃsaṭṭho laggo laggito palibuddho, brūsi ācikkhasi desesi paññapesi § paṭṭhapesi vivarasi vibhājasi uttānīkarosi § pakāsesīti- kissābhilepanaṃ brūsi.

Kiṃsu (..0025) **tassa mahabbhayaṃ** kiṃ lokassa bhayaṃ mahabbhayaṃ piḷanaṃ ghaṭṭanaṃ upaddavo upasaggoti- kiṃsu tassa mahabbhayaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Kenassu nivuto loko, [iccāyasmā ajito]

kenassu nappakāsati;

kissābhilepanaṃ brūsi, kiṃsu tassa mahabbhayan”ti.

2. **Avijjāya nivuto loko, [ajitāti bhagavā]**

Vevicchā pamādā nappakāsati.

Jappābhilepanaṃ brūmi, dukkhamassa mahabbhayaṃ.

Avijjāya nivuto lokoti. Avijjāti dukkhe aññāṇaṃ dukkhasamudaye aññāṇaṃ dukkhanirodhe aññāṇaṃ dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇaṃ, pubbante aññāṇaṃ aparante aññāṇaṃ pubbantāparante aññāṇaṃ, idappaccayatāpaṭicca-samuppannesu dhammesu aññāṇaṃ, yaṃ evarūpaṃ aññāṇaṃ adassanaṃ anabhisamayo ananubodho asambodho appaṭivedho asaṃgāhanā apariyogāhanā asamapekkhanā apaccavekkhaṇā § apaccavekkhaṇakammaṃ dummejjhaṃ bālyaṃ asampajaññaṃ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānaṃ avijjālaṅgī moho akusalamūlaṃ, ayam vuccati- avijjā.

Lokoti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayam loko paro loko brahmaloko devaloko- ayam vuccati loko. Ayam loko imāya avijjāya āvuto nivuto ovuto pihito paṭicchanno paṭikujjitoti- avijjāya nivuto loko.

Ajitāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanamaṃ. Api ca, bhaggarāgoti bhagavā; bhaggadosoti bhagavā; bhaggamohoti (..0026) bhagavā; bhaggamānoti bhagavā; bhaggadiṭṭhīti bhagavā; bhaggakaṇṭakoti bhagavā; bhaggakilesoti bhagavā; bhaji vibhaji pavibhaji dhammaratananti bhagavā; bhavānaṃ antakaroti bhagavā; bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto § bhāvitapaññoti bhagavā; bhaji vā bhagavā araññavanapatthāni pantāni senāsa-

nāni appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni § paṭisa-
llānasāruppānīti bhagavā; bhāgī vā bhagavā cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapa-
ccayabhesajjaparikkhārānanti bhagavā; bhāgī vā bhagavā attharasassa dhamma-
rasassa vimuttirasassa adhisīlassa adhicitassa adhipaññāyāti bhagavā; bhāgī vā
bhagavā catunnaṃ jhānānaṃ catunnaṃ appamaññānaṃ catunnaṃ arūpasamā-
pattīnanti bhagavā; bhāgī vā bhagavā aṭṭhannaṃ vimokkhānaṃ aṭṭhannaṃ abhi-
bhāyatanānaṃ navannaṃ anupubbasaṃpattīnanti bhagavā; bhāgī vā bhagavā
dasannaṃ saññābhāvanānaṃ kasiṇasaṃpattīnaṃ ānāpānassatisamādhissa
asubhasaṃpattiyāti bhagavā; bhāgī vā bhagavā catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ
catunnaṃ sammappadhānānaṃ catunnaṃ iddhipādānaṃ pañcannaṃ indriyānaṃ
pañcannaṃ balānaṃ sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ ariyassa aṭṭhaṅgikassa magga-
ssāti bhagavā; bhāgī vā bhagavā dasannaṃ tathāgatabalānaṃ catunnaṃ vesāra-
jjānaṃ catunnaṃ paṭisambhidānaṃ channaṃ abhiññānaṃ channaṃ buddhadha-
mmānanti bhagavā; bhagavāti nettaṃ nāmaṃ mātaraṃ kataṃ na pitarā kataṃ na
bhātaraṃ kataṃ na bhaginiyā kataṃ na mittāmaccehi kataṃ na ñātisālohitehi kataṃ
na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ na devatāhi kataṃ. Vimokkhantikametaṃ
buddhānaṃ bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutaññaṇassa paṭilābhā
sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- ajitāti bhagavā.

Vevicchā pamādā nappakāsātīti. Vevicchaṃ vuccati pañca macchariyāni- āvā-
samacchariyaṃ, kulamacchariyaṃ, lābhamacchariyaṃ, vaṇṇamacchariyaṃ,
dhammacchariyaṃ. Yaṃ evarūpaṃ maccheraṃ maccharāyanā maccharāyi-
tattaṃ vevicchaṃ kadariyaṃ kaṭukañcukatā aggahitattaṃ cittassa- idaṃ vuccati
macchariyaṃ. Api ca khandhamacchariyampi macchariyaṃ, dhātumacchari-
yampi macchariyaṃ, āyatanamacchariyampi macchariyaṃ, gāho vuccati maccha-
riyaṃ. Pamādo vattabbo- kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite (..0027)
vā pañcasu kāmagaṇesu vā cittassa vosaggo § vosaggānuppādānaṃ kusalānaṃ
dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā §
olīnavuttitā nikkhattacchandatā nikkhattadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulī-
kammaṃ anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo pamādo. Yo evarūpo pamādo pamajjanā
pamajjitattaṃ- ayaṃ vuccati pamādo. **Vevicchā pamādā nappakāsātīti** iminā ca
macchariyena iminā ca pamādena loko nappakāsati na bhāsati na tapati na viro-
cati na ñāyati na paññāyatīti- vevicchā pamādā nappakāsati.

Jappābhilepanaṃ brūmīti jappā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo anunayo anu-
rodho nandī § nandirāgo cittassa sārāgo icchā mucchā ajjhosānaṃ gedho pali-
gedho saṅgo paṅko ejaṃ māyā janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā visattikā suttaṃ
visaṭṭā § āyūhanī dutiyā dpaṇidhi bhavanetti vanaṃ vanatho santhavo § sineho
apekkhā paṭibandhu āsā āsīsanā § āsīsittattaṃ rūpāsā saddāsā gandhāsā rasāsā
phoṭṭhabbāsā lābhāsā dhanāsā puttāsā jīvītāsā jappā pajappā abhijappā jappanā
jappitattaṃ loluppaṃ loluppāyanā loluppāyitattaṃ pucchāñjikatā sādhuṅkamyatā
adhammarāgo visamalobho nikanti nikāmanā patthanā pihanā sampatthanā
kāmataṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā rūpataṇhā arūpataṇhā nirodhataṇhā rūpa-
taṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā ogho

yogo gantho upādānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ chadanaṃ bandhanaṃ upakkilesa
anusayo pariyuṭṭhānaṃ latā vevicchaṃ dukkhamūlaṃ dukkhanidānaṃ dukkha-
ppabhavo mārapāso māraḷisaṃ mārāmisāṃ māravisayo māranivāso mārago-
caro mārabandhanaṃ taṇhānadī taṇhājālaṃ taṇhāgaddulaṃ taṇhāsamuddo
abhijjhā lobho akusalamūlaṃ- ayaṃ vuccati jappā. Lokassa lepanaṃ lagganaṃ
bandhanaṃ upakkilesa imāya jappāya loko litto saṃlitto upalitto

kiliṭṭho saṃkiliṭṭho makkhito saṃsaṭṭho laggo laggito palibuddhoti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāse-mīti- jappābhilepanaṃ brūmi.

Dukkhamassa (..0028) **mahabbhayanti. Dukkanti** jātidukkhaṃ jarādukkhaṃ byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsa- dukkhaṃ nerayikaṃ dukkhaṃ tiracchānayanikaṃ dukkhaṃ pettivisayikaṃ dukkhaṃ mānusikaṃ dukkhaṃ gabbhokkantimūlakaṃ dukkhaṃ gabbhaṭṭhitimū- lakam § dukkhaṃ gabbhavuṭṭhānamūlakaṃ dukkhaṃ jātassūpanibandhakaṃ dukkhaṃ jātassa parādheyyakaṃ dukkhaṃ attūpakkamadukkhaṃ parūpakkama- dukkhaṃ saṅkhāradukkhaṃ vipariṇāmadukkhaṃ cakkhurogo sotarogo ghāna- rogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho § jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā § vitacchikā lohitapittaṃ § madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visa- maparihārajā ābādhā opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassaṃ dukkhaṃ mātumaraṇaṃ dukkhaṃ pitumaraṇaṃ dukkhaṃ bhātumaraṇaṃ dukkhaṃ bhaginimaraṇaṃ dukkhaṃ puttamaraṇaṃ dukkhaṃ dhītumaraṇaṃ dukkhaṃ ñātibyasaṇaṃ dukkhaṃ rogabyasaṇaṃ dukkhaṃ bhogabyasaṇaṃ dukkhaṃ sīlabyasaṇaṃ dukkhaṃ diṭṭhibyasaṇaṃ dukkhaṃ yesaṃ dhammānaṃ ādito samudāgamaṇaṃ paññāyati. Atthaṅgamato nirodho paññāyati. Kamma- sannissito vipāko. Vipākasannissitaṃ kammaṃ, nāmasannissitaṃ rūpaṃ rūpa- sannissitaṃ nāmaṃ, jātiyā anugataṃ jarāya anusaṭaṃ byādhinā abhibhūtaṃ mara- ṇena abbhāhataṃ dukkhe patiṭṭhitaṃ atāṇaṃ aleṇaṃ asaraṇaṃ asaraṇibhūtaṃ- idaṃ vuccati dukkhaṃ. Idaṃ dukkhaṃ lokassa bhayaṃ mahābhayaṃ piḷanaṃ ghaṭṭanaṃ upaddavo upasaggoti- dukkhamassa mahabbhayaṃ. Tenāha bhagavā-

“Avijjāya nivuto loko, [ajitāti bhagavā]

vevicchā pamādā nappakāsati;

jappābhilepanaṃ brūmi, dukkhamassa mahabbhayan”ti.

3. **Savanti** (..0029) **sabbadhi sotā, [iccāyasmā ajito]**

Sotānaṃ kiṃ nivāraṇaṃ.

Sotānaṃ saṃvaram brūhi, kena sotā pidhiyyare §.

Savanti sabbadhi sotāti. Sotāti taṇhāsoto diṭṭhisoto kilesasoto duccharitasoto avi- jjāsoto. **Sabbadhīti** sabbesu āyatanesu. **Savantīti** savanti āsavanti sandanti pava- ttanti. Cakkhuto rūpe savanti āsavanti sandanti pavattanti. Sotato sadde savanti ...pe... ghānato gandhe savanti... jivhāto rase savanti... kāyato phoṭṭhabbe sava- nti... manato dhamme savanti āsavanti sandanti pavattanti. Cakkhuto rūpataṇhā savanti āsavanti sandanti pavattanti. Sotato saddataṇhā savanti āsavanti sandanti pavattanti. Ghānato gandhataṇhā savanti... jivhāto rasataṇhā savanti... kāyato phoṭṭhabbataṇhā savanti... manato dhammataṇhā savanti āsavanti

sandanti pavattantīti- savanti sabbadhi sotā.

Iccāyasmā ajitoti. Iccāti padasandhi ...pe... padānupubbatāpetam iccāti ...pe... iccāyasmā ajito.

Sotānaṃ kiṃ nivāraṇanti sotānaṃ kiṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ saṃvaraṇaṃ rakkhanaṃ gopanaṃ- sotānaṃ kiṃ nivāraṇaṃ.

Sotānaṃ saṃvaram brūhīti sotānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ saṃvaraṇaṃ rakkhanaṃ gopanaṃ brūhi ācikkha desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti- sotānaṃ saṃvaram brūhi.

Kena sotā pidhiyareti kena sotā pidhiyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattantīti- kena sotā pidhiyare. Tenāha so brāhmaṇo-

“Savanti sabbadhi sotā, [iccāyasmā ajito]

sotānaṃ kiṃ nivāraṇaṃ;

sotānaṃ saṃvaram brūhi, kena sotā pidhiyare”.

4. **Yāni (..0030) sotāni lokasmiṃ, [ajitāti bhagavā]**

Sati tesam nivāraṇaṃ.

Sotānaṃ saṃvaram brūmi, paññāyete pidhiyare.

Yāni sotāni lokasminti yāni etāni sotāni mayā kittitāni pakittitāni ācikkhitāni desitāni paññapitāni paṭṭhapitāni vivaritāni vibhajitāni § uttānīkatāni pakāsītāni, seyyathidaṃ §- taṇhāsoto diṭṭhisoto kilesasoto ducarasoto avijjāsoto. **Lokasminti** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloketi- yāni sotāni lokasmiṃ. **Ajitāti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati.

Sati tesam nivāraṇanti. **Satīti** yā sati anussati paṭissati sati saraṇatā dhāraṇatā apilāpanatā asammussanatā sati satindriyaṃ satibalaṃ sammāsati satisambojjhaṅgo ekāyanamaggo- ayaṃ vuccati sati. **Nivāraṇanti** āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ saṃvaraṇaṃ rakkhanaṃ gopanaṃ- sati tesam nivāraṇaṃ.

Sotānaṃ saṃvaram brūmīti sotānaṃ āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ saṃvaraṇaṃ rakkhanaṃ gopanaṃ brūmi ācikkhāmi ...pe... uttānīkaromi pakāsemīti- sotānaṃ saṃvaram brūmi.

Paññāyete pidhiyareti. **Paññāti** yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicyayo sammādiṭṭhi. Paññāyete pidhiyareti- paññāyete sotā pidhiyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhiyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhiyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Sabbe saṅkhārā anattā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhiyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Avijjāpaccayā saṅkhārā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhiyanti pacchijjanti (..0031) na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ”ti ...pe... “viññāṇapaccayā nāmarūpan”ti... “nāmarūpapaccayā saḷāyatanan”ti... “saḷāyatanapaccayā phasso”ti... “phassapaccayā vedanā”ti... “vedanāpaccayā taṇhā”ti... “taṇhāpaccayā upādānan”ti... “upādānapaccayā bhavo”ti... “bhavapaccayā jāti”ti... “jātipaccayā jarāmaraṇaṃ”ti jānato passato paññāyete sotā pidhiyanti pacchi-

jjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Avijjānirodhā saṅkhāranirodho”ti... “saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho”ti... “viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho”ti... “nāmarūpanirodhā saḷāyatanirodho”ti... “saḷāyatanirodhā phassanirodho”ti... “phassanirodhā vedanānirodho”ti... “vedanānirodhā taṇhānirodho”ti... “taṇhānirodhā upādānanirodho”ti... “upādānanirodhā bhavanirodho”ti... “bhavanirodhā jātinirodho”ti... “jātinirodhā jarāmaṇanirodho”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Idaṃ dukkhaṃ”ti ...pe... “ayaṃ dukkhasamudayo”ti... “ayaṃ dukkhanirodho”ti... “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Ime dhammā āsavā”ti ...pe... “ayaṃ āsavaṃsamudayo”ti... “ayaṃ āsavanirodho”ti... “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. “Ime dhammā abhiññeyyā”ti ...pe... “ime dhammā pariññeyyā”ti... “ime dhammā pahātabbā”ti... “ime dhammā bhāvetabbā”ti... “ime dhammā sacchikātabbā”ti jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. Channaṃ phassāyatanaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti na sandanti nappavattanti. Pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca jānato passato... catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca jānato passato... yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbamaṃ taṃ nirodhadhammaṃ jānato passato paññāyete sotā pidhīyanti pacchijjanti na savanti na āsavanti (..0032) na sandanti nappavattanti- paññāyete pidhiyyare. Tenāha bhagavā-

“Yāni sotāni lokasmiṃ, [ajitāti bhagavā]

sati tesamaṃ nivāraṇamaṃ;

sotānaṃ saṃvaraṃ brūmi, paññāyete pidhiyyare”ti.

5. Paññā ceva sati cāpi, [iccāyasmā ajito]

Nāmarūpaṅca mārisa.

Etaṃ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṃ uparujjhati.

Paññā ceva sati cāpīti. Paññāti yā paññā pajānanā vicayo pavicayo dhammavicayo sallakkhaṇā upalakkhaṇā paccupalakkhaṇā paṇḍiccaṃ kosallaṃ nepuññaṃ vebhabyā cintā upaparikkhā bhūrī § medhā pariṇāyikā vipassanā sampajaññaṃ patodo paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ paññāsatthaṃ paññāpāsādo paññā-āloko paññā-obhāso paññāpajjoto paññāratanaṃ amoho dhammavicayo sammāditṭhi. **Satīti** yā sati anussati ...pe... sammāsati- paññā ceva saticāpi, iccāyasmā ajito.

Nāmarūpaṅca mārisāti. Nāmanti cattāro arūpino khandhā. Rūpanti cattāro ca mahābhūtā catunnaṅca mahābhūtānaṃ upādāyarūpaṃ. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissādhivacanamaṃ mārisāti- nāmarūpaṅca mārisa.

Etam me puṭṭho pabrūhīti. Etam meti yaṃ pucchāmi yaṃ yācāmi yaṃ ajjhesāmi yaṃ pasādemī. Puṭṭhoti pucchito yācito ajjhesito pasādito. Pabrūhīti brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi § uttānīkarohi pakāse-
hīti- etam me puṭṭho pabrūhi.

Katthetaṃ uparujjhatīti katthetaṃ nirujjhati vūpasammati atthaṃ gacchati paṭi-
ppassambhatīti. Katthetaṃ uparujjhati. Tenāha so brāhmaṇo-

“Paññā (..0033) ceva sati cāpi, [iccāyasmā ajito]

nāmarūpañca mārisa;

evaṃ me puṭṭho pabrūhi, katthetaṃ uparujjhatī”ti.

6. **Yametaṃ pañhaṃ apucchi, ajita taṃ vadāmi te;
Yattha nāmañca rūpañca, asesam uparujjhati.
Viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhati.**

Yametaṃ pañhaṃ apucchīti. Yametanti paññañca satiñca nāmarūpañca. **Apu-**
cchīti apucchasi yācasi ajjhesati § pasādesīti- yametaṃ pañhaṃ apucchi.

Ajita taṃ vadāmi teti. Ajitāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Tanti**
paññañca satiñca nāmarūpañca. **Vadāmīti** vadāmi ācikkhāmi desemi paññapemi
paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti. Ajita taṃ vadāmi te.

Yattha nāmañca rūpañca, asesam uparujjhatīti nāmanti cattāro arūpino
khandhā. **Rūpanti** cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya-
rūpaṃ. **Asesanti** sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesam nissesam pariyādi-
yanavacanametam § asesanti. **Uparujjhatīti** nirujjhati vūpasammanti atthaṃ
gacchati paṭippassambhatīti. Yattha nāmañca rūpañca asesam uparujjhati.

Viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhatīti sotāpattimaggañāṇena abhisa-
ñkhāraviññāṇassa nirodhena satta bhava ṭhapetvā anamatagge saṃsāre ye uppa-
jjeyyuṃ nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṃ gacchanti
paṭippassambhanti. Sakadāgāmmaggañāṇena abhisañkhāraviññāṇassa ni-
rodhena dve bhava ṭhapetvā pañcasu bhavesu ye uppajjeyyuṃ nāmañca rūpañca,
etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṃ gacchanti paṭippassambhanti. Anāgāmi-
maggañāṇena abhisañkhāraviññāṇassa nirodhena ekaṃ bhavaṃ ṭhapetvā rūpa-
dhātuyā vā arūpadhātuyā vā ye uppajjeyyuṃ nāmañca rūpañca, etthete niru-
jjhanti vūpasammanti atthaṃ gacchanti paṭippassambhanti. Arahattamaggañā-
ṇena abhisañkhāraviññāṇassa nirodhena ye uppajjeyyuṃ nāmañca rūpañca,
etthete nirujjhanti vūpasammanti atthaṃ gacchanti paṭippassambhanti (..0034).
Arahato anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyantassa carimaviññāṇassa
nirodhena paññā ca sati ca nāmañca rūpañca, etthete nirujjhanti vūpasammanti
atthaṃ gacchanti paṭippassambhantīti- viññāṇassa nirodhena etthetaṃ uparu-
jjhati. Tenāha bhagavā-

“Yametaṃ pañhaṃ apucchi, ajita taṃ vadāmi te;
yattha nāmañca rūpañca, asesam uparujjhati;
viññāṇassa nirodhena, etthetaṃ uparujjhati” ti.

7. **Ye ca sañkhātadhammāse, ye ca sekhā § puthū idha.
Tesaṃ me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārīsa.**

Ye ca sañkhātadhammāseti sañkhātadhammā vuccanti arahanto khīṇāsavā.
Kiṃkāraṇā sañkhātadhammā vuccanti arahanto khīṇāsavā? Te sañkhātadhammā
ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā.
“Sabbe sañkhārā aniccā” ti sañkhātadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīrita-
dhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. “Sabbe sañkhārā dukkhā” ti sañkhā-
tadhammā ...pe... “sabbe dhammā anattā” ti sañkhātadhammā... “avijjāpaccayā
sañkhārā” ti sañkhātadhammā... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ
nirodhadhamman” ti sañkhātadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā
vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. Atha vā tesaṃ khandhā sañkhātā dhātuyo

saṅkhātā āyatanāni saṅkhātā gatiyo saṅkhātā upapattiyo saṅkhātā paṭisandhi saṅkhātā bhavā saṅkhātā saṃsārā saṅkhātā vaṭṭā saṅkhātā. Atha vā te khandha-pariyante ṭhitā dhātupariyante ṭhitā āyatanapariyante ṭhitā gatipariyante ṭhitā upapattipariyante ṭhitā paṭisandhipariyante ṭhitā bhavapariyante ṭhitā saṃsārapariyante ṭhitā vaṭṭapariyante ṭhitā antime bhavē ṭhitā antime samussaye ṭhitā antima-dehadharā arahanto.

Tesaṃ cāyaṃ § pacchimako, carimoyaṃ samussayo;
jātimaraṇasaṃsāro, natthi nesaṃ punabbhavoti.

Taṃkāraṇā saṅkhātadhammā vuccanti arahanto khīṇāsavāti. **Ye ca saṅkhāta-dhammāse, ye ca sekhā puthū idhāti. Sekhāti** kiṃkāraṇā vuccanti (..0035) sekhā? Sikkhantīti sekhā. Kiñca sikkhanti? Adhisilampi sikkhanti, adhicittampi sikkhanti, adhipañṇampi sikkhanti. Katamā adhisīlasikkhā? Idha bhikkhu sīlavā hoti pātimo-kkhasaṃvarasaṃvuto viharati ācāragocarasaṃpanno aṇumattesu vajjesu bhaya-dassāvī, samādāya sikkhati sikkhāpadesu. Khuddako sīlakkhandho mahanto sīlakkhandho sīlaṃ paṭiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mukhaṃ pamukhaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā- ayaṃ adhisīlasikkhā.

Katamā adhicittasikkhā? Idha bhikkhu vivicceva kāmehi ...pe... paṭhamaṃ jhānaṃ... dutiyaṃ jhānaṃ... tatiyaṃ jhānaṃ... catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati- ayaṃ adhicittasikkhā.

Katamā adhipañṇāsikkhā? Idha bhikkhu pañṇavā hoti udayatthagāminiyā pañṇāya samannāgato ariyāya nibbedhikāya sammā dukkhakkhayagāminiyā. So “idaṃ dukkhan”ti yathābhūtaṃ pajānāti, “ayaṃ dukkhasamudayo”ti ...pe... “ayaṃ dukkhanirodho”ti... “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ime āsavā”ti ...pe... “ayaṃ āsavaṃsamudayo”ti... “ayaṃ āsavanirodho”ti... “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti yathābhūtaṃ pajānāti. “Ayaṃ adhipañṇāsikkhā”... imā tisso sikkhāyo āvajjantā sikkhanti jānantā sikkhanti passantā sikkhanti cittaṃ adhiṭṭhahantā sikkhanti saddhāya adhimuccantā sikkhanti vīriyaṃ § paggaṇhantā sikkhanti satīṃ upaṭṭhapentā sikkhanti cittaṃ samādahantā sikkhanti pañṇāya pajānantā sikkhanti abhiñṇeyyaṃ abhijānantā sikkhanti pariñṇeyyaṃ parijānantā sikkhanti pahātabbaṃ pajahantā sikkhanti bhāvetabbaṃ bhāventā sikkhanti sacchikātabbaṃ sacchikarontā sikkhanti ācaranti samācaranti samādāya vattanti. Taṃkāraṇā vuccanti- sekhā. **Puthūti** bahukā. Ete sekhā sotāpannā ca paṭipannā ca sakadāgāmino ca paṭipannā ca anāgāmino ca paṭipannā ca arahanto ca paṭipannā ca. **Idhāti** imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṃ ādāye imasmiṃ dhamme imasmiṃ vinaye imasmiṃ dhammavinaye imasmiṃ pāvācane imasmiṃ brahmacariye imasmiṃ satthusāsane imasmiṃ attabhāve imasmiṃ manussaloketi- ye ca sekhā puthū idha.

Tesaṃ (..0036) **me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisāti** tvampi nipako paṇḍito pañṇavā buddhimā ñāṇī medhāvī. Tesaṃ saṅkhātadhammānañca sekkhānañca iriyaṃ cariyaṃ vutti pavatti ācaraṃ gocaraṃ vihāraṃ paṭipadaṃ. **Puṭṭhoti** pucchito yācito ajjesito pasādito. **Pabrūhīti** brūhi ācikkhāhi desehi pañṇapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuva-

canaṃ sagāravasappatissādhivacanametam mārisāti- tesam me nipako iriyam, puṭṭho pabrūhi mārisa. Tenāha so brāhmaṇo-

“Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha; tesam me nipako iriyam, puṭṭho pabrūhi mārisā”ti.

8. Kāmesu nābhigijjheyya, manasānāvilo siyā;

Kusalo sabbadhammānaṃ, sato bhikkhu paribbaje.

Kāmesu nābhigijjheyāti. Kāmāti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesa- kāmā ca. Katame vatthukāmā? Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā, attharaṇā pāvuraṇā § dāsīdāsā aje- lakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo § raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca- yaṃ kiñci rajanīyavatthu vatthukāmā.

Api ca atītā kāmā anāgatā kāmā paccuppannā kāmā ajjhata kāmā bahiddhā kāmā ajjhatabhiddhā kāmā, hīnā kāmā majjhimā kāmā paṇitā kāmā, āpāyikā kāmā mānūsikā kāmā dibbā kāmā, paccupaṭṭhitā kāmā, nimmitā kāmā parani- mmitā kāmā, pariggahitā kāmā apariggahitā kāmā, mamāyitā kāmā amamāyitā kāmā, sabbepi kāmāvacarā dhammā, sabbepi rūpāvacarā dhammā, sabbepi arū- pāvacarā dhammā, taṇhāvatthukā taṇhārammaṇā, kāmanīyaṭṭhena rajanīyaṭṭhena madanīyaṭṭhena ramaṇīyaṭṭhena § kāmā. Ime vuccanti vatthukāmā.

Katame kilesakāmā? Chando kāmo rāgo kāmo chandarāgo kāmo saṅkappo kāmo rāgo kāmo saṅkapparāgo kāmo, yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāma- nandī kāmataṇhā kāmasineho (..0037) kāmapipāsā kāmapariḷāho kāmagedho kāmamucchā kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchanda- nīvaraṇaṃ-

Addasaṃ kāma te mūlaṃ, saṅkappā kāma jāyasi; na taṃ saṅkappayissāmi, evaṃ kāma na hehisīti.

Ime vuccanti kilesakāmā. Gedho vuccati taṇhā, yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Kāmesu nābhigijjheyāti** kilesakāmena vatthukāmesu nābhigijjheyya na palibundheyya § agiddho assa agadhito amucchito anajjhā- panno § vītagedho vigatagedho cattagedho vantagedho muttagedho pahīna- gedho paṭinissaṭṭhagedho vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītībhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā vihareyyāti- kāmesu nābhigijjheyya.

Manasānāvilo siyāti. Manoti yaṃ cittaṃ mano mānasaṃ hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāyatanaṃ manindriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tajjā manoviññāṇa- dhātu. Kāyaduccaritena cittaṃ āvilaṃ hoti luḷitaṃ eritaṃ ghaṭṭitaṃ calitaṃ bhantaṃ avūpasantaṃ. Vacīduccaritena ...pe... manoduccaritena... rāgena... dosenā... mohena... kodhena... upanāhena... makkhena... paḷāsena... issāya... macchariyena... māyāya... sāṭheyena... thambhena... sārāmbhena... mānena... atimānena... madena... pamādena... sabbakilesehi... sabbaduccaritehi... sabba- ḍāhehi... sabbapariḷāhehi... sabbasantāpehi... sabbākusalābhisaṅkhārehi cittaṃ āvilaṃ hoti luḷitaṃ eritaṃ ghaṭṭitaṃ calitaṃ bhantaṃ avūpasantaṃ. **Manasānāvilo**

siyāti cittaena anāvilo siyā- aluḷito anerito aghaṭṭito acalito abhanto vūpasanto āvilakare kilese jaheyya pajaheyya vinodeyya byantikareyya § anabhāvaṃ gameyya, āvilakarehi kilesehi ca ārato § virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā vihareyyāti- manasānāvilo siyā.

Kusalo (..0038) **sabbadhammānanti** “sabbe saṅkhārā aniccā”ti kusalo sabbadhammānaṃ, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti kusalo sabbadhammānaṃ, “sabbe dhammā anattā”ti kusalo sabbadhammānaṃ, “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti kusalo sabbadhammānaṃ ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti kusalo sabbadhammānaṃ. Evampi kusalo sabbadhammānaṃ.

Atha vā, aniccato kusalo sabbadhammānaṃ, dukkhato ...pe... rogato... gaṇḍato... sallato... aghato... ābādhato... parato... palokato... itito... upaddavato... bhayato... upasaggato...

calato... pabhaṅguto... addhuvato § ... atāṇato... aleṇato... asaraṇato... asaraṇī-
bhūtato... rittato... tucchato... suññato... anattato... ādīnavato... vipariṇāmadha-
mmato... asārakato... aghamūlato... vadhakato... vibhavato... sāsavato...
saṅkhatato... mārāmisato... jātidhammato... jarādhammato... byādhidhammato...
maraṇadhammato... sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammato ... saṅki-
lesikadhammato... samudayato... atthaṅgamato... assādato... ādīnavato... nissa-
raṇato kusalo sabbadhammānaṃ. Evampi kusalo sabbadhammānaṃ.

Atha vā, khandhakusalo dhātukusalo āyatanakusalo paṭiccasamuppādakusalo
satipaṭṭhānakusalo sammappadhānakusalo iddhipādakusalo indriyakusalo balaku-
salo bojjaṅgakusalo maggakusalo phalakusalo nibbānakusalo. Evampi kusalo
sabbadhammānaṃ.

Atha vā, sabbadhammā vuccanti dvādasāyatanāni- cakkhu ceva § rūpā ca,
sotañca saddā ca, ghānañca gandhā ca, jivhā ca rasā ca, kāyo ca phoṭṭhabbā ca,
mano ca dhammā ca. Yato ca ajjhattikabāhiresu āyatanesu chandarāgo pahīno
hoti ucchinnaṃ tālāvattukato anabhāvaṃkato § āyatim anuppādadhammo,
ettāvatapi kusalo sabbadhammānanti- kusalo sabbadhammānaṃ.

Sato bhikkhu paribbajeti. Satoti catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsati-
paṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu vedanānupassanāsati paṭṭhānaṃ (..0039)
bhāvento sato, citte cittānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, dhammesu
dhammānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato- asatiparivajjanāya sato, satikaraṇīyānaṃ
dhammānaṃ katattā sato, satiparibandhānaṃ § dhammānaṃ hatattā sato, satini-
mittānaṃ dhammānaṃ asammuttattā § sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato- satiyā samannāgatattā sato, satiyā vāsittā
sato, satiyā pāguññaena samannāgatattā sato, satiyā apaccorohaṇatāya sato.

Aparehipi catūhi kāraṇehi sato- satiyā samannāgatattā sato, santattā sato,
samittattā sato, santadhammasamannāgatattā sato. Buddhānussatiyā sato,
dhammānussatiyā sato, saṅghānussatiyā sato, silānussatiyā sato, cāgānussatiyā
sato, devatānussatiyā sato, ānāpānassatiyā sato, maraṇassatiyā sato, kāyagatāsa-
tiyā sato, upasamānussatiyā sato. Yā sati anussati ...pe... sammāsati satisambo-
jjhaṅgo ekāyanamaggo, ayaṃ vuccati sati. Imāya satiyā upeto hoti samupeto upā-
gato samupāgato upapanno samupapanno § samannāgato, so vuccati sato.

Bhikkhūti sattannaṃ dhammānaṃ bhinnattā bhikkhu- sakkāyaditṭhi bhinnā hoti,
vicikicchā bhinnā hoti, silabbataparāmāso bhinno hoti, rāgo bhinno hoti, doso
bhinno hoti, moho bhinno hoti, māno bhinno hoti. Bhinnā honti pāpakā akusalā
dhammā saṅkilesikā ponobhaviṅkā § sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarā-
ṇiyā.

Pajjena katena § attanā, [sabhiyāti bhagavā]

parinibbānagato vitiṇṇakaṅkho;

vibhavañca bhavañca vippahāya, vusitavā khīṇapunnabbhavo sa bhikkhūti.

Sato (..0040) **bhikkhu paribbajeti** sato bhikkhu paribbaje, sato gaccheyya, sato
tiṭṭheyya, sato nisīdeyya, sato seyyaṃ kappeyya, sato abhikkameyya, sato paṭikka-

meyya, sato ālokeyya, sato vilokeyya, sato samiñjeyya, sato pasāreyya, sato saṅghāṭipattacīvaraṃ dhāreyya, sato careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti- sato bhikkhu paribbaje. Tenāha bhagavā-

“Kāmesu nābhigijjheyya, manasānāvilo siyā;

kusalo sabbadhammānaṃ, sato bhikkhu paribbaje”ti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṃ ekacchandā ekapayogā ekādhippāyā ekavāsanavāsītā, tesamānepakāṇasahassānaṃ virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti. Tassa brāhmaṇassa anupādāya āsavehi cittaṃ vimucci. Saha arahattappattā ajinajaṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā, bhaṇḍukāsāyavatthavasano saṅghāṭipattacīvaradharo anvatthapaṭipattiyā pañjaliko bhagavantaṃ namassamāno nisinno hoti- “sathā me bhante bhagavā, sāvako hamasmī”ti.

Ajitamāṇavapucchāniddeṣo paṭhamo.

2. Tissametteyyamāṇavapucchāniddeṣo

9. Kodha santusito loke, [iccāyasmā tissametteyyo]

Kassa no santi iñjitā.

Ko ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati.

Kaṃ brūsi mahāpurisoti, ko idha sibbinimaccagā.

Kodha santusito loketi ko loke tuṭṭho santuṭṭho attamano paripuṇṇasaṅkappoti- kodha santusito loke.

Iccāyasmā (..0041) **tissametteyyoti**. **Iccāti** padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetamā- **iccāti**. **Āya-smāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissādhivacanametaṃ- āya-smāti. **Tissoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpo. **Metteyyoti** tassa brāhmaṇassa gottaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāroti- **iccāyasmā** tissa-metteyyo.

Kassa no santi iñjitāti tañhiñjitaṃ diṭṭhiñjitaṃ māniñjitaṃ kilesiñjitaṃ kāmiñjitaṃ. Kassime iñjitā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- kassa no santi iñjitā.

Ko ubhantamabhiññāyāti ko ubho ante abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- ko ubhantamabhiññāya.

Majjhe mantā na lippatīti majjhe mantāya na lippati, alitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- majjhe mantā na lippati.

Kaṃ brūsi mahāpurisoti mahāpuriso aggapuriso seṭṭhapuriso viseṭṭhapuriso

pāmokkhapuriso uttamapuriso padhānapuriso pavarapurisoti. Kaṃ brūsi kaṃ kathesi kaṃ maññasi kaṃ bhaṇasi kaṃ passati kaṃ voharasīti- kaṃ brūsi mahāpurisoti.

Ko idha sibbinimaccagāti ko idha sibbinim taṇhaṃ ajjhagā upaccagā atikkanto samatikkanto vītivattoti- ko idha sibbinimaccagā. Tenāha so brāhmaṇo-

“Kodha santusito loke, [iccāyasmā tissametteyyo]

kassa no santi iñjitā;

ko ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati;

kaṃ brūsi mahāpurisoti, ko idha sibbinimaccagā”ti.

10. **Kāmesu** (..0042) **brahmacariyavā, [metteyyāti bhagavā]**

Vītataṇho sadā sato.

Saṅkhāya nibbuto bhikkhu, tassa no santi iñjitā.

Kāmesu brahmacariyavāti. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesa- kāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. Brahmacariyaṃ vuccati asaddhammasamāpattiyā ārati virati paṭivirati veramaṇi akiriyā akaraṇaṃ anajjhāpatti velā-anatikkamo. Api ca, nippariyāyena brahmacariyaṃ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidaṃ- sammādiṭṭhi, sammāsaṅkappo, sammāvācā, sammākammanto, sammā-ājīvo, sammāvāyāmo, sammāsati, sammāsamādhi. Yo iminā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, so vuccati brahmacariyavā. Yathā ca dhanena dhanavāti vuccati, bhogena bhogavāti vuccati, yasena yasavāti vuccati, sippena sippavāti vuccati, sīlena sīlavāti vuccati, vīriyena vīriyavāti vuccati, paññāya paññavāti vuccati, vijjāya vijjavāti vuccati- evameva yo iminā ariyena aṭṭhaṅgikena maggena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, so vuccati brahmacariyavāti- kāmesu brahmacariyavā.

Metteyyāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ gottena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- metteyyāti bhagavā.

Vītataṇho sadā satoti. **Taṇhāti** rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā. Yassesā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati vītataṇho cattataṇho vantataṇho muttataṇho pahīnataṇho paṭinissatṭhataṇho vītarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭinissatṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharati. **Sadāti** sadā sabbadā sabbakālaṃ niccakālaṃ dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ abbokiṇṇaṃ poṅkhānupoṅkhaṃ (..0043) § udakūmikajātaṃ avīcisantatisahitaṃ § phassitaṃ § purebhattaṃ pacchābhattaṃ purimayāmaṃ majjhimayāmaṃ pacchimayāmaṃ kāle juṇhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, vedanāsu vedanānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, citte cittānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato, dhammesu dhammānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati satoti- vītataṇho sadā sato.

Saṅkhāya nibbuto bhikkhūti saṅkhā vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā vicayo pavicayo ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Saṅkhāyā**ti saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “sabbe dhammā anattā”ti... “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā.

sallato ...pe... nissaraṇato saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Nibbutoti** rāgassa nibbāpitattā nibbuto, dosassa nibbāpitattā nibbuto, mohassa nibbāpitattā nibbuto, kodhassa... upanāhassa... makkhassa... paḷāsassa... issāya... macchariyassa... māyāya... sāṭṭheyyassa... thambhassa... sārāmbhassa... mānassa... atimānassa... madassa... pamādassa... sabbakilesānaṃ... sabbaduccaritānaṃ... sabbadarathānaṃ ... sabbapariḷāhānaṃ... sabbasāntāpānaṃ... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ nibbāpitattā nibbuto. **Bhikkhūti** sattannaṃ dhammānaṃ bhinnattā bhikkhu ...pe... vusitavā khīṇapunnabbhavo sa bhikkhūti- saṅkhāya nibbuto bhikkhu.

Tassa no santi iñjitāti. **Tassāti** arahato khīṇāsavassa. **Iñjitāti** taṇhiñjitaṃ diṭṭhiñjitaṃ māniñjitaṃ kilesiñjitaṃ kāmiñjitaṃ. Tassime iñjitā (..0044) natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- tassa no santi iñjitā. Tenāha bhagavā-

“Kāmesu brahmacariyavā, [metteyyāti bhagavā]

vītataṇho sadā sato;

saṅkhāya nibbuto bhikkhu, tassa no santi iñjitā”ti.

11. So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati;

Taṃ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagā.

So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippatīti. **Antāti** phasso eko anto, phassasamudayo dutiyo anto, phassanirodho majjhe; atītaṃ eko anto, anāgataṃ dutiyo anto, paccuppannaṃ majjhe; sukhā vedanā eko anto, dukkhā vedanā dutiyo anto, adukkhamasukhā vedanā majjhe; nāmaṃ eko anto, rūpaṃ dutiyo anto, viññāṇaṃ majjhe; cha ajjhakkāni āyatanāni eko anto, cha bāhirāni āyatanāni dutiyo anto, viññāṇaṃ majjhe; sakkāyo eko anto, sakkāyasamudayo dutiyo anto, sakkāyanirodho majjhe. Mantā vuccati paññā, yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi.

Lepāti dve lepā- taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca. Katamo taṇhālepo? Yāvatā taṇhāsaṅkhātena sīmakataṃ odhikataṃ § pariyantakataṃ pariggahitaṃ mamāyitaṃ- “idaṃ mama, etaṃ mama, ettakaṃ mama, ettāvatā mama rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhāniyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca”. Kevalampi mahāpathaviṃ taṇhāvasena mamāyati. Yāvatā aṭṭhasatataṇhāvicaritaṃ- ayaṃ taṇhālepo.

Katamo (..0045) diṭṭhilepo? Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikā diṭṭhi, yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisamyojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ tittāyatanaṃ vipariyesaggāho § viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho ayāthāvakaṃ miṃ yāthāvakaṃ gāho, yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni- ayaṃ diṭṭhilepo.

So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippatīti so ubho ca ante majjhañca mantāya abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā na

lippiati na palippiati na upalippiati, alitto asaṃlitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippannuttō vīsaññuttō vimariyādikatena cetasā viharatīti- so ubhantamabhiññāya majjhe mantā na lippati.

Taṃ brūmi mahāpurisoti mahāpuriso aggapuriso seṭṭhapuriso viṣeṭṭhapuriso pāmokkhapuriso uttamapuriso pavarapuriso, taṃ brūmi taṃ kathemi taṃ bhaṇāmi taṃ dīpemi taṃ voharāmi.

Āyasmā sāriputto § bhagavantam etadavoca- “mahāpuriso mahāpuriso’ti, bhante, vuccati. Kittāvatā nu kho, bhante, mahāpuriso hoti”ti? “Vimuttacittattā khvāhaṃ, sāriputta, mahāpurisoti vadāmi, avimuttacittattā no mahāpurisoti vadāmi.

“Kathañca, sāriputta, vimuttacitto hoti? Idha, sāriputta, bhikkhu ajjhataṃ kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṃ. Tassa kāye kāyānupassino viharato cittaṃ virajjati vimuccati anupādāya āsavehi. Vedanāsu ...pe... citte... dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassaṃ. Tassa dhammesu dhammānupassino viharato cittaṃ virajjati vimuccati anupādāya āsavehi. Evaṃ kho, sāriputta, bhikkhu vimuttacitto hoti. Vimuttacittattā khvāhaṃ, sāriputta, mahāpurisoti (..0046) vadāmi, avimuttacittattā no mahāpurisoti vadāmi”ti- taṃ brūmi mahāpurisoti.

So idha sibbinimaccagāti sibbinī vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ, yassesā sibbinī taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭi-passaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. So sibbinim taṇhaṃ accagā upaccagā atikkanto samatikkanto vītivattoti- so idha sibbinimaccagā. Tenāha bhagavā-

“So ubhantamabhiññāya, majjhe mantā na lippati;
taṃ brūmi mahāpurisoti, so idha sibbinimaccagā”ti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṃ ekacchandā ekapayogā ekā-dhippāyā ekavāsanavāsītā, tesam anekapāṇasahassānaṃ virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti. Tassa brāhmaṇassa anupādāya āsavehi cittaṃ vimucci. Saha arahattappattā ajinajaṭṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā. Bhaṇḍukāsāyavatthavasano saṅghāṭipattacīvaradharo anvatthapaṭipattiyā pañjaliko bhagavantam namassamāno nisinno hoti- “satthā me bhante bhagavā, sāvakkhamasmī”ti.

Tissametteyyamāṇavapucchāniddeso dutiyo.

3. Puṇṇakamāṇavapucchāniddeso

12. Anejaṃ mūladassāvīṃ, [iccāyasmā puṇṇako]

Atthi pañhena āgamaṃ.

Kimnissitā isayo manujā, khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthūdhā loke, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ.

Anejaṃ mūladassāvinti eja vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ sā eja taṇhā buddhassa bhagavato pahīnā (..0047) ucchinnamūlā tālāvattukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Tasmā buddho anejo. Eja ya pahīnattā anejo. Bhagavā lābhepi na iñjati, alābhepi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasamsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati na calati na vedhati nappavedhatī- anejaṃ. **Mūladassāvinti** bhagavā mūladassāvī hetudassāvī nidānadassāvī sambhavadassāvī pabhavadassāvī samuṭṭhānadassāvī āhāradassāvī ārammaṇadassāvī paccayadassāvī samudayadassāvī.

Tiṇi akusalamūlāni- lobho akusalamūlaṃ, doso akusalamūlaṃ, moho akusalamūlaṃ.

Vuttañhetam bhagavatā- § “tiṇimāni, bhikkhave, nidānāni kammānaṃ samudayāya. Katamāni tiṇi? Lobho nidānaṃ kammānaṃ samudayāya, doso nidānaṃ kammānaṃ samudayāya, moho nidānaṃ kammānaṃ samudayāya. Na, bhikkhave, lobhajena kamma dosajena kamma mohajena kamma devā paññāyanti, manussā paññāyanti, yā vā panaññāpi kāci sugatiyo. Atha kho, bhikkhave, lobhajena kamma dosajena kamma mohajena kamma nirayo paññāyati, tiracchānāyoni paññāyati, pettivisayo paññāyati, yā vā panaññāpi kāci duggatiyo niraye tiracchānāyoniya pettivisaye attabhāvābhiniḅbattiyā”. Imāni tiṇi akusalamūlāni bhagavā jānāti passati. Evampi bhagavā mūladassāvī ...pe... samudayadassāvī. Tiṇi kusalamūlāni- alobho kusalamūlaṃ, adoso kusalamūlaṃ, amoho kusalamūlaṃ.

Vuttañhetam bhagavatā- “tiṇimāni ...pe... na, bhikkhave, alobhajena kamma adosajena kamma amohajena kamma nirayo paññāyati, tiracchānāyoni paññāyati, pettivisayo paññāyati, yā vā panaññāpi kāci duggatiyo. Atha kho, bhikkhave, alobhajena kamma adosajena kamma amohajena kamma devā paññāyanti, manussā paññāyanti, yā vā panaññāpi kāci sugatiyo deve ca manusse ca attabhāvābhiniḅbattiyā”. Imāni tiṇi kusalamūlāni bhagavā jānāti passati. Evampi bhagavā mūladassāvī ...pe... samudayadassāvī.

Vuttañhetam (..0048) bhagavatā- “ye keci, bhikkhave, dhammā akusalā akusalabhāgiyā akusalapakkhikā sabbe te avijjāmūlakā avijjāsamosaṇā avijjāsamuggatā”. Sabbe te samuggatam gacchantīti bhagavā jānāti passati. Evampi bhagavā mūladassāvī ...pe... samudayadassāvī.

Vuttañhetam bhagavatā- “ye keci, bhikkhave, dhammā kusalā kusalabhāgiyā kusalapakkhikā, sabbe te appamādamūlakā appamādasamosaṇā. Appamādo tesam dhammānaṃ aggamakkhāyati”ti bhagavā jānāti passati. Evampi bhagavā mūladassāvī ...pe... samudayadassāvī.

Atha vā, bhagavā jānāti passati. “Avijjā mūlaṃ saṅkhārānaṃ, saṅkhārā mūlaṃ viññāṇassa, viññāṇam mūlaṃ nāmarūpassa, nāmarūpaṃ mūlaṃ saḷāyatanassa, saḷāyatanam mūlaṃ phassassa, phasso mūlaṃ vedanāya, vedanā mūlaṃ taṇhāya, taṇhā mūlaṃ upādānassa, upādānam mūlaṃ bhavassa, bhavo mūlaṃ

jātiyā, jāti mūlaṃ jarāmaraṇassā”ti- bhagavā jānāti passati. Evampi bhagavā mūladassāvī ...pe... samudayadassāvī.

Atha vā, bhagavā jānāti passati. “Cakkhu mūlaṃ cakkhurogānaṃ, sotaṃ mūlaṃ sotarogānaṃ, ghānaṃ mūlaṃ ghānarogānaṃ, jivhā mūlaṃ jivhārogānaṃ, kāyo mūlaṃ kāyarogānaṃ, mano mūlaṃ cetasikānaṃ dukkhānaṃ”ti- bhagavā jānāti passati. Evampi bhagavā mūladassāvī hetudassāvī nidānadassāvī sambhavadassāvī pabhavadassāvī samuṭṭhānadassāvī āhāradassāvī ārammaṇadassāvī paccayadassāvī samudayadassāvīti- anejaṃ mūladassāvī.

Iccāyasmā puṇṇakoti iccāti padasandhi ...pe... āyasmā puṇṇako.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi, § pañhaṃ pucchitukāmo āgatomhi, pañhaṃ sotukāmo āgatomhīti-

evampi atthi pañhena āgamaṃ. Atha vā, pañhatthikānaṃ pañhaṃ pucchitukā-
mānaṃ pañhaṃ sotukāmānaṃ āgamaṃ abhikkamaṃ upasaṅkamaṃ
payirupāsanaṃ atthīti- evampi atthi pañhena āgamaṃ. Atha vā, pañhāgamo
tuyhaṃ atthi, tvampi pahu tvamasi alamatto. Mayā pucchitaṃ kathetuṃ visajjetuṃ
vahassetaṃ bhāraṃti §- evampi atthi pañhena āgamaṃ.

Kim (..0049) **nissitā isayo manujāti** kim nissitā āsitā allinā upagatā ajjhositā
adhimuttā. **Isayoti** isināmakā ye keci isipabbajjaṃ pabbajitā ājivakā nigaṇṭhā jaṭilā
tāpasā. **Manujāti** manussā vuccantīti- kim nissitā isayo manujā.

Khattiyā brāhmaṇā devatānanti. **Khattiyāti** ye keci khattiyajātikā. **Brāhmaṇāti** ye
keci bhovādikā. **Devatānanti** ājivakasāvakānaṃ ājivakā devatā, nigaṇṭhasāva-
kānaṃ nigaṇṭhā devatā, jaṭilasāvakānaṃ jaṭilā devatā, paribbājakasāvakānaṃ
paribbājakā devatā, aviruddhakasāvakānaṃ aviruddhakā § devatā, hatthivatī-
kānaṃ hatthī devatā, assavatīkānaṃ assā devatā, govatīkānaṃ gāvo devatā,
kukkuravatīkānaṃ kukkurā devatā, kākavatīkānaṃ kākā devatā, vāsudevavatī-
kānaṃ vāsudevo devatā, baladevatīkānaṃ baladevo devatā, puṇṇabhaddavatī-
kānaṃ puṇṇabhaddo devatā, maṇibhaddavatīkānaṃ maṇibhaddo devatā, aggiva-
tikānaṃ aggi devatā, nāgavatīkānaṃ nāgā devatā, supaṇṇavatīkānaṃ supaṇṇā
devatā, yakkhavatikānaṃ yakkhā devatā, asuravatīkānaṃ asurā devatā, gandha-
bbavatīkānaṃ gandhabbā devatā, mahārājavatikānaṃ mahārājāno devatā, canda-
vatīkānaṃ cando devatā, sūriyavatīkānaṃ sūriyo devatā, indavatīkānaṃ indo
devatā, brahmavatīkānaṃ brahmā devatā, devavatīkānaṃ devo devatā, disāvati-
kānaṃ disā devatā, ye yesaṃ dakkhiṇeyyā te tesaṃ devatāti- khattiyabrāhmaṇā
devatānaṃ.

Yaññamakappayimsu puthūdha loketi yaññaṃ vuccati deyyadhammo cīvarapi-
ṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ
yānaṃ mālāgandhavilepanaṃ § seyyāvasathapadīpeyyaṃ. **Yaññamakappayim-**
sūti yepi yaññaṃ esanti gavesanti pariyesanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilāna-
paccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ yānaṃ mālāgandhavilepanaṃ
seyyāvasathapadīpeyyaṃ, tepi yaññaṃ kappenti. Yepi yaññaṃ abhisāṅkharonti
cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ
...pe... seyyāvasathapadīpeyyaṃ, tepi yaññaṃ kappenti. Yepi yaññaṃ denti
yajanti pariccajanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ
annaṃ pānaṃ ...pe... seyyāvasathapadīpeyyaṃ (..0050), tepi yaññaṃ kappenti.
Puthūti yaññā vā ete puthū, yaññayājakā § vā ete puthū, dakkhiṇeyyā vā ete
puthū. Kathaṃ yaññā vā ete puthū? Bahukānaṃ ete yaññā cīvarapiṇḍapātasenā-
sanagilānapaccayabhesajjaparikkhārā annaṃ pānaṃ vatthaṃ yānaṃ mālaṃ
gandhaṃ vilepanaṃ seyyāvasathapadīpeyyaṃ- evaṃ yaññā vā ete puthū.

Kathaṃ yaññayājakā vā ete puthū? Bahukā ete yaññayājakā khattiyā ca
brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca-
evaṃ yaññayājakā vā ete puthū.

Kathaṃ dakkhiṇeyyā vā ete puthū? Bahukā ete dakkhiṇeyyā puthū samaṇabrā-
hmaṇā kapaṇaddhikavanibbakayācakā §- evaṃ dakkhiṇeyyā vā ete puthū. **Idha**

loketi manussaloketi yaññamakappayimsu- puthūdha loke.

Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metanti. **Pucchāti** tisso pucchā- adiṭṭhajotanā pucchā, diṭṭhasaṃsandanā pucchā, vimaticchedanā pucchā. Katamā adiṭṭhajotanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇaṃ aññātaṃ hoti adiṭṭhaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ avibhāvitaṃ, tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvanatthāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ adiṭṭhajotanā pucchā.

Katamā diṭṭhasaṃsandanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇaṃ ñātaṃ hoti diṭṭhaṃ tulitaṃ tīritaṃ vibhūtaṃ vibhāvitaṃ. Aññehi paṇḍitehi saddhiṃ saṃsandanatthāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ diṭṭhasaṃsandanā pucchā.

Katamā vimaticchedanā pucchā? Pakatiyā saṃsayapakkhando § hoti vimatipakkhando dvelhakajāto- “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti! So vimaticchedanatthāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ vimaticchedanā pucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā- manussapucchā, amanussapucchā, nimmitapucchā. Katamā manussapucchā? Manussā buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamtivā pucchanti, bhikkhū pucchanti, bhikkhuniyo pucchanti, upāsakā pucchanti, upāsikāyo pucchanti, rājāno (..0051) pucchanti, khattiyā pucchanti, brāhmaṇā pucchanti, vessā pucchanti, suddā pucchanti, gahaṭṭhā pucchanti, pabbajitā pucchanti- ayaṃ manussapucchā.

Katamā amanussapucchā? Amanussā buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchanti, nāgā pucchanti, supaṇṇā pucchanti, yakkhā pucchanti, asurā pucchanti, gandhabbā pucchanti, mahārājāno pucchanti, indā pucchanti, brahmāno pucchanti, devatāyo pucchanti- ayaṃ amanussapucchā.

Katamā nimmitapucchā? Yaṃ bhagavā rūpaṃ abhinimmināti manomayaṃ sabbaṅgapaccaṅgaṃ ahīnindriyaṃ, so nimmito buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchati; bhagavā visajjeti §- ayaṃ nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā- attatthapucchā, paratthapucchā, ubhayatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā- diṭṭhadhammikattapucchā, samparāyikatthapucchā, paramatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā- anavajjatthapucchā, nikkilesatthapucchā, vodānatthapucchā. Aparāpi tisso pucchā- atitapucchā, anāgatapucchā, paccuppannapucchā. Aparāpi tisso pucchā- ajjhattapucchā, bahiddhāpucchā, ajjhatabhiddhāpucchā. Aparāpi tisso pucchā- kusalapucchā, akusalapucchā, abyākatapucchā. Aparāpi tisso pucchā- khandhapucchā, dhātupucchā, āyatanapucchā. Aparāpi tisso pucchā- satipaṭṭhānapucchā, sammappadhānapucchā, iddhipādapucchā. Aparāpi tisso pucchā- indriyapucchā, balapucchā, bojjhaṅgapucchā. Aparāpi tisso pucchā- maggapucchā, phalapucchā, nibbānapucchā.

Pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasādemī taṃ “kathayassu me”ti pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanametamaṃ... sacchikā paññatti- yadidaṃ bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti- pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metamaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Anejaṃ mūladassāvīṃ, [iccāyasmā puṇṇako]

atthi pañhena āgamaṃ;

kiṃ nissitā isayo manujā, khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ;

yaññamakappayīṃsu puthūdha loke, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metan”ti.

13. Ye (..0052) kecime isayo manujā, [puṇṇakāti bhagavā]

Khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayīṃsu puthūdha loke, āsisamānā puṇṇaka itthattaṃ §.

Jaraṃ sitā yaññamakappayīṃsu.

Ye kecime isayo manujāti. Ye kecīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesaṃ pariyādiyanavacanametam- ye kecīti. **Isayoti** isināmakā ye keci isipabbajjam pabbajitā ājivakā nigaṇṭhā jaṭilā tāpasā. **Manujāti** manussā vuccantīti- ye kecime isayo manujā puṇṇakāti bhagavā.

Khattiyā brāhmaṇā devatānanti. Khattiyāti ye keci khattiyajātikā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikā. **Devatānanti** ājivakasāvakanam ājivakā devatā ...pe... disāvaticānam disā devatā. Ye yesam dakkhiṇeyyā, te tesam devatāti- khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayīṃsu puthūdha loketi. Yaññaṃ vuccati deyyadhammo cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāram annam pānam ...pe... seyyāvasathapadīpeyyam. **Yaññamakappayīṃsūti** yepi yaññaṃ esanti gavesanti pariyesanti ...pe... seyyāvasathapadīpeyyam, tepi yaññaṃ kappenti. **Puthūti** yaññā vā ete puthū, yaññayājakā vā ete puthū, dakkhiṇeyyā vā ete puthū ...pe... evam dakkhiṇeyyā vā ete puthū. **Idha loketi** manussaloketi yaññamakappayīṃsuputhūdha loke.

Āsisamānā puṇṇaka itthattanti. Āsisamānāti rūpapaṭilābham āsisamānā, saddapaṭilābham āsisamānā, gandhapaṭilābham āsisamānā, rasapaṭilābham āsisamānā, phoṭṭhabbapaṭilābham āsisamānā, puttapaṭilābham āsisamānā, dārapaṭilābham āsisamānā, dhanapaṭilābham āsisamānā, yasapaṭilābham āsisamānā, issariyapaṭilābham āsisamānā, khattiyamahāsālakule attabhāvapaṭilābham āsisamānā, brāhmaṇamahāsālakule (..0053) attabhāvapaṭilābham āsisamānā, gahapatimahāsālakule attabhāvapaṭilābham āsisamānā, cātumahārājikesu § devesu attabhāvapaṭilābham āsisamānā, tāvatīṃsesu devesu yāmesu devesu tusitesu devesu nimmānaratīsu devesu paranimmitavasavattīsu devesu brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābham āsisamānā icchamānā sādīyamānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti āsisamānā.

Puṇṇaka itthattanti ettha attabhāvābhiniḍḍattim āsisamānā ettha khattiyamahāsālakule attabhāvābhiniḍḍattim āsisamānā ...pe... ettha brahmakāyikesu devesu attabhāvābhiniḍḍattim āsisamānā icchamānā sādīyamānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti āsisamānā- puṇṇaka itthattaṃ.

Jaraṃ sitā yaññamakappayīṃsūti jarānissitā byādhinissitā maraṇanissitā sokaparidevadukkhadomanassupāyāsanissitā. Yadeva te jātinissitā tadeva te jarānissitā. Yadeva te jarānissitā tadeva te byādhinissitā. Yadeva te byādhinissitā tadeva te maraṇanissitā. Yadeva te maraṇanissitā tadeva te sokaparidevadukkhā-

domanassupāyāsanissitā. Yadeva te sokaparidevadukkhadomanassupāyāsanissitā tadeva te gatinissitā. Yadeva te gatinissitā tadeva te upapattinissitā. Yadeva te upapattinissitā tadeva te paṭisandhinissitā. Yadeva te paṭisandhinissitā tadeva te bhavanissitā. Yadeva te bhavanissitā tadeva te saṃsāranissitā. Yadeva te saṃsāranissitā tadeva te vaṭṭanissitā allīnā upagatā ajjhositā adhimuttāti- jaraṃ sitā yaññamakappayīṃsu. Tenāha bhagavā-

“Ye kecime isayo manujā, [puṇṇakāti bhagavā]

khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ;

yaññamakappayīṃsu puthūdha loke, āsīsamānā puṇṇaka itthattaṃ;

jaraṃ sitā yaññamakappayīṃsū”ti.

14. **Ye** (..0054) **kecime isayo manujā, [iccāyasmā puṇṇako]**

Khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ.

Yaññamakappayim̐su puthūdha loke, kaccisu te bhagavā yaññapathe appamattā.

Atāruṃ Ṣ jātiṅca jaraṅca mārisa, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ.

Ye kecime isayo manujāti. Ye kecīti ...pe....

Kaccisu te bhagavā yaññapathe appamattāti. Kaccisūti saṃsayapucchā vimati-pucchā dveḥhakupucchā anekasapucchā- “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti- kaccisu. **Teti** yaññayājakā vuccanti. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- kaccisu te bhagavā. **Yaññapathe appamattāti** yaññoyeva vuccati yaññapatho. Yathā ariyamaggo ariyapatho devamaggo devapatho brahmamaggo brahmapatho, evameva yaññoyeva vuccati yaññapatho. **Appamattāti** yaññapathe appamattā sakkaccakārino sātaccakārino aṭṭhitakārino anolīnavuttino anikkhittacchandā anikkhittadhurā taccarītā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimmuttā tadadhipateyyāti- tepi yaññapathe appamattā. Yepi yaññaṃ esanti gavesanti pariyesanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ ...pe... seyyāvasathapadīpeyyaṃ sakkaccakārino ...pe... tadadhipateyyā, tepi yaññapathe appamattā. Yepi yaññaṃ abhisankharonti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ ...pe... seyyāvasathapadīpeyyaṃ sakkaccakārino ...pe... tadadhipateyyā, tepi yaññapathe appamattā. Yepi yaññaṃ denti yajanti pariccajanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ ...pe... seyyāvasathapadīpeyyaṃ sakkaccakārino ...pe... tadadhipateyyā, tepi yaññapathe appamattāti- kaccisu te bhagavā yaññapathe appamattā.

Atāruṃ jātiṅca jaraṅca mārisāti jarāmaraṇaṃ atariṃsu uttariṃsu patariṃsu samatikkamiṃsu vītivattiṃsu. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasa-ppatissādhivacanametāṃ mārisāti- atāru jātiṅca jaraṅca mārisa.

Pucchāmi (..0055) **taṃ bhagavā brūhi metanti. Pucchāmi tanti** pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasāдеми taṃ kathayassu meti- pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ ...pe... sacchikā paññatti- yadidaṃ bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānika-rohi pakāsehīti- pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Ye kecime isayo manujā, [iccāyasmā puṇṇako]

khattiyā brāhmaṇā devatānaṃ;

yaññamakappayim̐su puthūdha loke, kaccisu te bhagavā yaññapathe appamattā;

atāru jātiṅca jaraṅca mārisa, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metan”ti.

15. **Āsīsanti Ṣ thomayanti, abhijappanti juhanti; [puṇṇakāti bhagavā]**

Kāmābhijappanti paṭicca lābhaṃ, te yājayogā bhavarāgarattā.

Nātarim̐su jātijaranti brūmi.

Āsīsanti thomayanti abhijappanti juhantīti. Āsīsantīti rūpapaṭilābhaṃ āsīsanti,

saddapaṭilābhaṃ āsīanti, gandhapaṭilābhaṃ āsīanti, rasapaṭilābhaṃ āsīanti, phoṭṭhabbapaṭilābhaṃ āsīanti, puttapaṭilābhaṃ āsīanti, dārapaṭilābhaṃ āsīanti, dhanapaṭilābhaṃ āsīanti, yasapaṭilābhaṃ āsīanti, issariyapaṭilābhaṃ āsīanti, khattiyamahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṃ āsīanti, brāhmaṇamahāsālakule ...pe... gahapatimahāsālakule attabhāvapaṭilābhaṃ āsīanti, cātumahārājikesu devesu ...pe... brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābhaṃ āsīanti icchanti sādīyanti patthayanti pihayantīti- āsīanti.

Thomayantīti yaññaṃ vā thomenti phalaṃ vā thomenti dakkhiṇeyye vā thomenti. Kathaṃ yaññaṃ thomenti? Sucīṃ dinnaṃ Ṣ, manāpaṃ dinnaṃ, paṇītaṃ dinnaṃ, kālena (..0056) dinnaṃ, kappiyaṃ dinnaṃ, viceyya dinnaṃ, anavajjaṃ dinnaṃ, abhiṇhaṃ dinnaṃ dadaṃ cittaṃ pasādītanti- thomenti kittenti vaṇṇenti pasamsanti. Evaṃ yaññaṃ thomenti.

Kathaṃ phalaṃ thomenti? Ito nidānaṃ rūpapaṭilābho bhavissati ...pe... brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābho bhavissatīti- thomenti kittenti vaṇṇenti pasamsanti. Evaṃ phalaṃ thomenti.

Kathaṃ dakkhiṇeyye thomenti? Dakkhiṇeyyā jātisampannā gottasampannā ajjhāyakā mantadharā tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū sanighaṇḍukeṭubhānaṃ sākkharappabhedānaṃ itihāsapañcamānaṃ padakā veyyākaraṇā lokāyatamahāpurisalakkaṇesu anavayāti, vītarāgā vā rāgavinayāya vā paṭipannā, vītadosā vā dosavinayāya vā paṭipannā, vītamohā vā mohavinayāya vā paṭipannā, saddhāsampannā sīlasampannā samādhisampannā paññāsampannā vimuttisampannā vimuttiñāṇadassanasampannāti- thomenti kittenti vaṇṇenti pasamsanti. Evaṃ dakkhiṇeyye thomentīti- āsīanti thomayanti.

Abhijappantīti rūpapaṭilābhaṃ abhijappanti, saddapaṭilābhaṃ abhijappanti, gandhapaṭilābhaṃ abhijappanti, rasapaṭilābhaṃ abhijappanti ...pe... brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābhaṃ abhijappantīti- āsīanti thomayanti abhijappanti. **Juhantīti** juhanti denti yajanti pariccajanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ yānaṃ mālāgandhavilepanaṃ seyyāvasathapadīpeyyanti- āsīanti thomayanti abhijappanti juhanti puṇṇakāti bhagavā.

Kāmābhijappanti paṭicca lābhanti rūpapaṭilābhaṃ paṭicca kāme abhijappanti, saddapaṭilābhaṃ paṭicca kāme abhijappanti ...pe... brahmakāyikesu devesu attabhāvapaṭilābhaṃ paṭicca kāme abhijappanti pajappantīti- kāmābhijappanti paṭicca lābhaṃ.

Te yājayogā bhavarāgarattā nātarīṃsu jātijaranti brūmīti teti yaññayājakā vuccanti, **yājayogāti** yājayogesu yuttā payuttā āyuttā samāyuttā taccarītā tabbahulā taggarukā tanninnā tapponā tappabbhārā tadadhimmuttā tadadhipateyyāti- te yājayogā, **bhavarāgarattāti** bhavarāgo vuccati yo bhavesu bhavacchando bhavarāgo bhavanandī (..0057) bhavataṇhā bhavasineho bhavaparīlāho bhavamucchā bhavajjhosānaṃ. Bhavarāgena bhavesu rattā giddhā gadhitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhāti- te yājayogā bhavarāgarattā.

Nātarīṃsu jātijaranti brūmīti te yājayogā bhavarāgarattā jātijarāmaṇaṃ nāta-

riṃsu na uttariṃsu na patariṃsu na samatikkamiṃsu na vītivattiṃsu, jātijarāma-
raṇā anikkhantā anissaṭṭā anatikkantā asamatikkantā avītivattā antojātijarāma-
raṇe parivattanti antosaṃsārapathe parivattanti. Jātiyā anugatā jarāya anusaṭṭā
byādhinā abhibhūtā maraṇena abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇibhūtāti;
brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi
pakāsemīti- te yājayogā bhavarāgarattā nātarīṃsu jātijaranti brūmi. Tenāha
bhagavā-

“Āsīsanti thomayanti, abhijappanti juhanti; [puṇṇakāti bhagavā]
kāmbhijappanti paṭicca lābhaṃ, te yājayogā bhavarāgarattā;
nātarīṃsu jātijaranti brūmī”ti.

16. Te ce nātarīṃsu yājayogā, [iccāyasmā puṇṇako]

Yaññehi jātiñca jarañca mārisa.

Atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisa.

Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ.

Te ce nātarīṃsu yājayogāti te yaññayājakā yājayogā bhavarāgarattā jātijarāma-
raṇaṃ nātarīṃsu na uttariṃsu na patariṃsu na samatikkamiṃsu na vītivattiṃsu,
jātijarāmaraṇā anikkhantā anissaṭṭā anatikkantā asamatikkantā avītivattā antojāti-
jarāma-
raṇe parivattanti antosaṃsārapathe parivattanti. Jātiyā anugatā jarāya anu-
saṭṭā byādhinā abhibhūtā maraṇena abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇibhū-
tāti- te ce nātarīṃsu yājayogā.

Iccāyasmā puṇṇakoti. Iccāti padasandhi ...pe... āyasmā puṇṇako.

Yaññehi (..0058) **jātiñca jarañca mārisāti.** **Yaññehīti** yaññehi pahūtehi yaññehi
vividhehi yaññehi puthūhi. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappati-
ssādhivacanametamā mārisāti- yaññehi jātiñca jarañca mārisa.

Atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisāti atha ko eso
sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevama-
nussāya jātijarāmaraṇaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattayi §. **Mārisāti** piya-
vacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappattissādhivacanametamā mārisāti- atha ko
carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisa.

Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metanti. **Pucchāmi tanti** pucchāmi taṃ yācāmi taṃ
ajjhesāmi taṃ pasādemī taṃ kathayassu metanti- pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāra-
vādhivacanaṃ ...pe... sacchikā paññatti- yadidaṃ bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi
ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti-
pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Te ce nātarīṃsu yājayogā, [iccāyasmā puṇṇako]

yaññehi jātiñca jarañca mārisa;

atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiñca jarañca mārisa;

pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metan”ti.

17. Saṅkhāya lokasmi § paroparāni, [puṇṇakāti bhagavā]

Yassiñjitaṃ natthi kuhiñci loke.

Santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so

jātijaranti brūmi.

Saṅkhāya lokasmi paroparānīti saṅkhā vuccati ñāṇaṃ yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Paroparānīti** oraṃ vuccati sakatta-bhāvo, paraṃ vuccati parattabhāvo oraṃ vuccati sakarūpavedanāsaññāsaṅkhāra-viññāṇaṃ, paraṃ vuccati pararūpavedanāsaññāsaṅkhāra-viññāṇaṃ (..0059); oraṃ vuccati cha ajjhattikāni āyatanāni, paraṃ vuccati cha bāhirāni āyatanāni. Oraṃ vuccati manussaloko, paraṃ vuccati devaloko; oraṃ vuccati kāmadhātu, paraṃ vuccati rūpadhātu arūpadhātu; oraṃ vuccati kāmadhātu rūpadhātu, paraṃ vuccati arūpadhātu. **Saṅkhāya lokasmi paroparānīti** paroparāni aniccato saṅkhāya dukkhato rogato gaṇḍato ...pe... nissaraṇato saṅkhāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- saṅkhāya lokasmi paroparāni. **Puṇṇakāti bhagavāti**. **Puṇṇakāti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāra-vādhivacanametam ...pe... yadidaṃ bhagavāti- puṇṇakāti bhagavā.

Yassiñjitaṃ natthi kuhiñci loke. **Yassāti** arahato khīṇāsavassa. **Iñjitaṃ natthi** ñjitaṃ diṭṭhiñjitaṃ māniñjitaṃ kilesiñjitaṃ kāmiñjitaṃ. Yassime iñjitā natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhappattikā ñāṇagginā daḍḍhā. **Kuhiñcīti** kuhiñci kismiñci katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vā. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatanaloketi- yassiñjitaṃ natthi kuhiñci loke.

Santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti. **Santoti** rāgassa santattā santo, dosassa ...pe... mohassa... kodhassa... upanāhassa... makkhassa... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā vijjhātattā § nibbutattā vigatattā paṭipassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭipassaddhoti santo; **vidhūmoti** kāyaduccaritaṃ vidhūmitaṃ vidhamitaṃ sositaṃ visositaṃ byantikataṃ §, vacīduccaritaṃ ...pe... manoduccaritaṃ vidhūmitaṃ vidhamitaṃ sositaṃ visositaṃ byantikataṃ, rāgo... doso... moho vidhūmito vidhamito sosito visosito byantikato, kodho... upanāho... makkho... paḷāso... issā... macchariyaṃ... māyā... sāṭṭheyyaṃ... thambho... sārāmbho... māno... atimāno... mado... pamādo... sabbe kilesā sabbe duccharitā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṅkhārā vidhūmitā vidhamitā sositā visositā byantikatā. Atha vā, kodho vuccati dhūmo-

Māno (..0060) hi te brāhmaṇa khāribhāro, kodho dhūmo bhasmani § mosa-vajjaṃ.

jivhā sujā hadayaṃ § jotiṭṭhānaṃ, attā sudanto purisassa joti.

Apī ca, dasahākārehi kodho jāyati- anattaṃ me acarīti kodho jāyati, anattaṃ me caratīti kodho jāyati, anattaṃ me carissatīti kodho jāyati, piyassa me manāpassa anattaṃ acari, anattaṃ carati, anattaṃ carissatīti kodho jāyati, appiyassa me amanāpassa atthaṃ acari, atthaṃ carati, atthaṃ carissatīti kodho jāyati, aṭṭhāne vā pana kodho jāyati. Yo evarūpo cittassa āghāto paṭighāto paṭighaṃ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṃ doso dussanā dussitattaṃ byāpatti byāpajjanā byāpajjitattaṃ virodho paṭivirodho caṇḍikkaṃ asuropo § anattama-

natā cittassa- ayam vuccati kodho.

Api ca, kodhassa adhimattaparittatā veditabbā. Atthi kañci § kālaṃ kodho cittāvilakaraṇamatto hoti, na ca tāva mukhakulānavikulāno hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho mukhakulānavikulānamatto hoti, na ca tāva hanusañcopano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho hanusañcopanamatto hoti, na ca tāva pharusavācaṃ nicchāraṇo § hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho pharusavācaṃ nicchāraṇamatto hoti, na ca tāva disāvidisānuvilokano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho disāvidisānuvilokanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasatthaparāmasano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasatthaparāmasanamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abbhukkiraṇo hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasattha-abbhukkiraṇamatto hoti, na ca tāva daṇḍasattha-abhinipātano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho daṇḍasattha-abhinipātanamatto hoti, na ca tāva chinnavicchinnakaraṇo hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho chinnavicchinakaraṇamatto hoti, na (..0061) ca tāva sambhañjanapalibhañjano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho sambhañjanapalibhañjanamatto hoti, na ca tāva aṅgamaṅga-apakaḍḍhano hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho aṅgamaṅga-apakaḍḍhanamatto hoti, na ca tāva jīvitāvoropano § hoti. Atthi kañci kālaṃ kodho jīvitāvoropanamatto hoti, na ca tāva sabbacāgapariccāgāya saṅghito hoti. Yato kodho paraṃ puggalaṃ ghātetvā attānaṃ ghātetī, ettāvataṃ kodho paramussadagato paramavepullapatto hoti. Yassa so hoti kodho pahīno samucchinnō vūpasanto paṭipassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho, so vuccati- vidhūmo.

Kodhassa pahīnattā vidhūmo, kodhavatthussa pariññātattā vidhūmo, kodhahe-tussa pariññātattā vidhūmo, kodhahetussa upacchinnattā vidhūmo. **Anīgho**ti rāgo nīgho, doso nīgho, moho nīgho, kodho nīgho, upanāho nīgho ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā nīghā. Yassetē nīghā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati anīgho.

Nirāsoti āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā āsā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati nirāso. **Jātīti** yā tesam tesam sattānaṃ tamhi tamhi sattānikāye jāti sañjāti okkanti abhinibbatti khandhānaṃ pātubhāvo āyatanānaṃ paṭilābho. **Jarāti** yā tesam tesam sattānaṃ tamhi tamhi sattānikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccaṃ pāliccaṃ valittacatā āyuno saṃhāni indriyānaṃ paripāko. **Santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti** yo santo ca vidhūmo ca anīgho ca nirāso ca, so jātijarāmarāṇaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattayīti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi. Tenāha bhagavā-

“Saṅkhāya (..0062) lokasmi paroparāni, [puṇṇakāti bhagavā]

yassiñjitaṃ natthi kuhiñci loke;

santo vidhūmo anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmī”ti.

Sahagāthāpariyosānā ...pe... pañjaliko bhagavantaṃ namassamāno nisinno hoti- “satthā me bhante bhagavā, sāvako hamasmī”ti.

Puṇṇakamāṇavapucchāniddeṣo tatiyo.

4. Mettagūmāṇavapucchāniddeṣo

18. Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ, [iccāyasmā mettagū]

Maññāmi taṃ vedagū bhāvitattaṃ.

Kuto nu dukkhā samudāgatā ime, ye keci lokasmimanekarūpā.

Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metanti. Pucchāmīti tisso pucchā- adiṭṭhajotanā pucchā, diṭṭhasaṃsandanā pucchā, vimaticchedanā pucchā. Katamā adiṭṭhajotanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇaṃ aṅṅātaṃ hoti adiṭṭhaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ avibhāvitaṃ. Tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvanatthāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ adiṭṭhajotanā pucchā.

Katamā diṭṭhasaṃsandanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇaṃ ñātaṃ hoti diṭṭhaṃ tulitaṃ tīritaṃ vibhūtaṃ vibhāvitaṃ. Aññehi paṇḍitehi saddhiṃ saṃsandanatthāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ diṭṭhasaṃsandanā pucchā.

Katamā vimaticchedanā pucchā? Pakatiyā saṃsayapakkhando hoti vimatipakkhando dveḥakajāto- “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti? So vimaticchedanatthāya pañhaṃ pucchati- ayaṃ vimaticchedanā pucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā- manussapucchā, amanussapucchā, nimmitapucchā. Katamā manussapucchā? Manussā buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchanti, bhikkhū pucchanti, bhikkhuniyo pucchanti, upāsakā pucchanti, upāsikāyo pucchanti, rājāno pucchanti (..0063) khattiyā pucchanti, brāhmaṇā pucchanti, vessā pucchanti, suddā pucchanti, gahaṭṭhā pucchanti, pabbajitā pucchanti- ayaṃ manussapucchā.

Katamā amanussapucchā? Amanussā buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchanti, nāgā pucchanti, supaṇṇā pucchanti, yakkhā pucchanti, asurā pucchanti, gandhabbā pucchanti, mahārājāno pucchanti, indā pucchanti, brahmā pucchanti, devā pucchanti- ayaṃ amanussapucchā.

Katamā nimmitapucchā? Bhagavā rūpaṃ abhinimmināti manomayaṃ sabbaṅgapaccaṅgaṃ ahīnindriyaṃ. So nimmito buddhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchati. Bhagavā visajjeti. Ayaṃ nimmitapucchā. Imā tisso pucchā.

Aparāpi tisso pucchā- attatthapucchā, paratthapucchā, ubhayatthapucchā ...pe... aparāpi tisso pucchā- diṭṭhadhammikattapucchā, samparāyikatthapucchā, paramatthapucchā... aparāpi tisso pucchā- anavajjatthapucchā, nikkilesatthapucchā, vodānatthapucchā... aparāpi tisso pucchā- atītapucchā, anāgata-pucchā, paccuppannapucchā... aparāpi tisso pucchā- ajjhattapucchā, bahiddhā-pucchā, ajjhatabhiddhāpucchā... aparāpi tisso pucchā- kusalapucchā, akusala-pucchā, abyākatapucchā... aparāpi tisso pucchā- khandhapucchā, dhātupucchā āyatanapucchā... aparāpi tisso pucchā- satipaṭṭhānapucchā, sammappadhāna-pucchā, iddhipādapucchā... aparāpi tisso pucchā- indriyapucchā, balapucchā,

bojjhaṅgapucchā... aparāpi tisso pucchā- maggapucchā, phalapucchā, nibbāna-
pucchā....

Pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasādemī taṃ “katha-
yassu me”ti pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā
paññatti- yadidaṃ bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi
paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti- pucchāmi taṃ bhagavā
brūhi metam.

Iccāyasmā mettagūti iccāti padasandhi ...pe... iccāyasmā mettagū.

Maññāmi taṃ vedagū bhāvitattanti. **Vedagūti** taṃ maññāmi, bhāvitattoti taṃ
maññāmi, evaṃ jānāmi, evaṃ ājānāmi evaṃ paṭijānāmi evaṃ paṭivijjhāmi. **Vedagū**
bhāvitattoti kathaṅca bhagavā vedagū? **Vedā** vuccanti catūsu maggesu ñāṇaṃ
paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ ...pe... dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā (vipassanā
sammādiṭṭhi. Bhagavā tehi vedehi jātijarāmarāṇassa antagato anta-
ppatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosāna-
ppatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhaya-
gato

abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto. Vedānaṃ vā antagatoti vedagū; vedehi vā antagatoti vedagū; sattannaṃ vā dhammānaṃ viditattā vedagū; sakkāyadiṭṭhi viditā hoti, vicikicchā viditā hoti, silabbataparāmāso vidito hoti, rāgo doso moho māno vidito hoti, viditāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavigā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā.

Vedāni viceyya kevalāni, [sabhiyāti bhagavā]
samaṇānaṃ yānidhatthi § brāhmaṇānaṃ.
sabbavedanāsu vitarāgo;
sabbamaṃ vedamaticca vedagū soti.

Evaṃ bhagavā vedagū.

Kathaṃ bhagavā bhāvitatto? Bhagavā bhāvitakāyo bhāvitasīlo bhāvitacitto bhāvitapañño bhāvitasatipaṭṭhāno bhāvitasammappadhāno bhāvita-iddhipādo bhāvita-indriyo bhāvitabalo bhāvitabojjhaṅgo bhāvitamaggo, pahīnakilesa paṭividdhākuppo sacchikatanirodho. Dukkhaṃ tassa pariññātaṃ, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abhiññeyyaṃ abhiññātaṃ, pariññeyyaṃ pariññātaṃ, pahātabbaṃ pahīnaṃ, bhāvetabbaṃ bhāvitaṃ, sacchikātabbaṃ sacchikataṃ, aparitto mahanto gambhīro appameyyo duppariyogāḷho bahuratano sāgarūpamo § chaḷaṅgupekkhāya samannāgato hoti.

Cakkhunā rūpaṃ disvā neva sumano hoti na dummano; upekkhako viharati sato sampajāno. Sotena saddaṃ sutvā, ghānena gandhaṃ ghāyitvā, jivhāya rasaṃ sāyitvā, kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā, manasā dhammaṃ (..0065) viññāya neva sumano hoti na dummano; upekkhako viharati sato sampajāno.

Cakkhunā rūpaṃ disvā manāpaṃ rūpaṃ nābhigijjhati nābhihaṃsati § na rāgaṃ janeti. Tassa ṭhitova kāyo hoti, ṭhitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ. Cakkhunā kho paneva rūpaṃ disvā amanāpaṃ na maṅku hoti appatiṭṭhitacitto § alīnamanaso § abyāpannacetaso. Tassa ṭhitova kāyo hoti ṭhitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... ghānena gandhaṃ ghāyitvā... jivhāya rasaṃ sāyitvā... kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā... manasā dhammaṃ viññāya manāpaṃ nābhigijjhati nābhihaṃsati na rāgaṃ janeti. Tassa ṭhitova kāyo hoti ṭhitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ. Manasāyeva kho pana dhammaṃ viññāya amanāpaṃ na maṅku hoti. Appatiṭṭhitacitto alīnamanaso abyāpannacetaso tassa ṭhitova kāyo hoti ṭhitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvā manāpāmanāpesu rūpesu ṭhitova kāyo hoti ṭhitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... manasā dhammaṃ viññāya manāpāmanāpesu dhammesu ṭhitova kāyo hoti ṭhitaṃ cittaṃ ajjhataṃ susaṅghitaṃ suvimuttaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvā rajaniye na rajjati, dussaniye § na dussati, mohaniye na muyhati, kopaniye na kuppati, madaniye na majjati, kilesaniye na kilissati. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... manasā dhammaṃ viññāya rajaniye na rajjati, dussaniye na dussati, mohaniye na muyhati, kopaniye na kuppati, madaniye na majjati, kilesa-

nīye na kilissati.

Diṭṭhe diṭṭhamatto, sute sutamatto, mute mutamatto, viññāte viññātamatto. Diṭṭhe na limpati, sute na limpati, mute na limpati, viññāte na limpati. Diṭṭhe anūpayo § anapāyo anissito appaṭibaddho (..0066) vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati. Sute ...pe... mute ... viññāte anūpayo § anapāyo anissito appaṭibaddho vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharati.

Samvijjati bhagavato cakkhu, passati bhagavā cakkhunā rūpaṃ, chandarāgo bhagavato natthi, suvimuttacitto bhagavā. Samvijjati bhagavato sotaṃ, suṇāti bhagavā sotena saddaṃ, chandarāgo bhagavato natthi, suvimuttacitto bhagavā. Samvijjati bhagavato ghānaṃ, ghāyati bhagavā ghānena gandhaṃ, chandarāgo bhagavato natthi, suvimuttacitto bhagavā. Samvijjati bhagavato jivhā, sāyati bhagavā jivhāya rasaṃ, chandarāgo bhagavato natthi, suvimuttacitto bhagavā. Samvijjati bhagavato kāyo, phusati bhagavā kāyena phoṭṭhabbaṃ, chandarāgo bhagavato natthi, suvimuttacitto bhagavā. Samvijjati bhagavato mano, vijānāti bhagavā manasā dhammaṃ, chandarāgo bhagavato natthi, suvimuttacitto bhagavā.

Cakkhu rūpārāmaṃ rūparataṃ rūpasammuditaṃ, taṃ bhagavato § dantaṃ guttaṃ rakkhitaṃ saṃvutaṃ; tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti. Sotaṃ saddārāmaṃ saddarataṃ ...pe... ghānaṃ gandhārāmaṃ gandharataṃ... jivhā rasārāmā rasaratā rasasammuditā, sā bhagavato dantā guttā rakkhitā saṃvutā; tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti. Kāyo phoṭṭhabbārāmo phoṭṭhabbarato phoṭṭhabbasammudito... mano dhammārāmo dhammarato dhammasammudito, so bhagavato danto gutto rakkhito saṃvuto; tassa ca saṃvarāya dhammaṃ deseti-

“Dantaṃ nayanti samitiṃ, dantaṃ rājābhirūhati;
danto seṭṭho manussesu, yotivākyam titikkhati.

“Varamassatarā dantā, ājānīyā ca § sindhavā.
kuñjarā ca § mahānāgā, attadanto tato varaṃ.

“Na hi etehi yānehi, gaccheyya agataṃ disaṃ;
yathāttanā sudantena, danto dantena gacchati.

“Vidhāsu (..0067) na vikampanti, vippamuttā punabbhavā;
dantabhūmiṃ anuppattā, te loke vijitāvino.

“Yassindriyāni bhāvitāni, ajjhatañca bahiddhā ca sabbaloke;
nibbijjha imaṃ parañca lokaṃ, kālaṃ kañkhati bhāvito sa danto”ti §.

Evaṃ bhagavā bhāvitattoti.

Maññāmi taṃ vedagū bhāvitattaṃ, kuto nu dukkhā samudāgatā imeti. Kuto nūti saṃsayapucchā vimatipucchā dveḥhakupucchā anekaṃsapucchā- “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti- kuto nu. **Dukkhā**ti jātidukkhaṃ, jarādukkhaṃ, byādhidukkhaṃ, maraṇadukkhaṃ, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhaṃ, byasanaṃ dukkhaṃ, nerayikaṃ dukkhaṃ, tiracchānayanikaṃ dukkhaṃ, pettivisayikaṃ dukkhaṃ, mānusikaṃ dukkhaṃ, gabbhokkantimūlakaṃ dukkhaṃ, gabbhaṭṭhitimūlakaṃ dukkhaṃ, gabbhavuṭṭhānamūlakaṃ dukkhaṃ, jātassūpanibandhakaṃ dukkhaṃ, jātassa parādheyakam dukkhaṃ, attūpa-

kkamaṃ dukkhaṃ, parūpakkamaṃ dukkhaṃ, dukkhadukkhaṃ, saṅkhāradukkhaṃ, vipariṇāmadukkhaṃ, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyarogo sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitapittaṃ madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā ābādhā opakamikā ābādhā kammavipākajā ābādhā sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassaṃ dukkhaṃ, mātumaraṇaṃ dukkhaṃ, pitumaraṇaṃ dukkhaṃ, bhātumaraṇaṃ dukkhaṃ, bhaginimaraṇaṃ dukkhaṃ, puttumaraṇaṃ dukkhaṃ, dhītumaraṇaṃ dukkhaṃ, ñātibyasaṇaṃ dukkhaṃ, rogabyasaṇaṃ dukkhaṃ, bhogabyasaṇaṃ dukkhaṃ, sīlabyaṇaṃ dukkhaṃ, diṭṭhibyaṇaṃ dukkhaṃ; yesaṃ dhammānaṃ ādito samudāgamaṇaṃ paññāyati, atthaṅgamato nirodho paññāyati, kammaṇissito vipāko, vipākasaṇissitaṃ kammaṃ, nāmasaṇissitaṃ rūpaṃ, rūpasannaṇissitaṃ (..0068) nāmaṃ, jātiyā anugataṃ, jarāya anusaṭaṃ, byādhinā abhibhūtaṃ, maraṇena abbhāhataṃ, dukkhe patiṭṭhitaṃ, atāṇaṃ aleṇaṃ asaraṇaṃ asaraṇibhūtaṃ- ime vuccanti dukkhā. Ime dukkhā kuto samudāgatā kuto jātā kuto sañjātā kuto nibbattā kuto abhinibbattā kuto pātubhūtā kiṃnidānā kiṃsamudayā kiṃjātikā kiṃpabhavāti, imesaṃ dukkhānaṃ mūlaṃ pucchati hetuṃ pucchati nidānaṃ pucchati sambhavaṃ pucchati pabhavaṃ pucchati samuṭṭhānaṃ pucchati āhāraṃ pucchati ārammaṇaṃ pucchati paccayaṃ pucchati samudayaṃ pucchati papucchati yācasi ajjhesasi pasādetīti- kuto nu dukkhā samudāgatā ime.

Ye keci lokasmimanekarūpāti. Ye kecīti sabbena sabbhaṃ sabbathā sabbhaṃ asesamaṃ nissesaṃ pariyādiyanavacanamaṭaṃ- ye kecīti. **Lokasminti** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaṇaloke. **Anekarūpāti** aneka-vidhā nānāppakārā dukkhāti- ye keci lokasmimanekarūpā. Tenāha so brāhmaṇo- “Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi maṭaṃ, [iccāyasmā mettagū] maññāmi taṃ vedagū bhāvitattaṃ; kuto nu dukkhā samudāgatā ime, ye keci lokasmimanekarūpā”ti.

19. Dukkassa ve maṃ pabhavaṃ apucchasi, [mettagūti bhagavā]

Taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.

Upadhinidānā pabhavanti dukkhā, ye keci lokasmimanekarūpā.

Dukkassa ve maṃ pabhavaṃ apucchasi. **Dukkassāti** jātidukkassa jarādukkassa byādhidukkassa maraṇadukkassa sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkassa. **Pabhavaṃ apucchasi**ti dukkassa mūlaṃ pucchasi hetuṃ pucchasi nidānaṃ pucchasi sambhavaṃ pucchasi pabhavaṃ pucchasi samuṭṭhānaṃ pucchasi āhāraṃ pucchasi ārammaṇaṃ pucchasi paccayaṃ pucchasi samudayaṃ pucchasi yācasi ajjhesasi pasādesīti- dukkassa ve maṃ pabhavaṃ apucchasi. **Mettagūti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** (..0069) gāravādhivacanamaṭaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- mettagūti bhagavā.

Taṃ te pavakkhāmi yathā pajānanti. Tanti dukkhassa mūlaṃ pavakkhāmi hetuṃ pavakkhāmi nidānaṃ pavakkhāmi sambhavaṃ pavakkhāmi pabhavaṃ pavakkhāmi samuṭṭhānaṃ pavakkhāmi āhāraṃ pavakkhāmi ārammaṇaṃ pavakkhāmi paccayaṃ pavakkhāmi samudayaṃ pavakkhāmi ācikkhissāmi desessāmi paññāpessāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānīkarissāmi pakāsessāmīti- taṃ te pavakkhāmi. Yathā pajānanti yathā pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto. Na itihītihaṃ na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya § na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhinijjhānakkhantiyā sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapaccakkhadhammaṃ taṃ kathayissāmīti- taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ.

padhi, kilesūpadhi, kammūpadhi, duccaritūpadhi, āhārūpadhi, paṭighūpadhi, **Upadhinidānā pabhavanti dukkhāti.** **Upadhīti** dasa upadhī- taṇhūpadhi, diṭṭhūpadhi, kilesūpadhi, kammūpadhi, duccaritūpadhi, āhārūpadhi, paṭighūpadhi, catasso upādinnadhātuyo upadhī, cha ajjhattikāni āyatanāni upadhī, cha viññāṇakāyā upadhī, sabbampi dukkhaṃ dukkhamanaṭṭhena § upadhī. Ime vuccanti dasa upadhī. **Dukkhāti** jātidukkhaṃ jarādukkhaṃ byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhaṃ nerayikaṃ dukkhaṃ ...pe... diṭṭhibyasaṃ dukkhaṃ. Yesaṃ dhammānaṃ ādito samudāgamaṃ paññāyati, atthaṅgamato nirodho paññāyati, kammaṃ nāmasannissitaṃ rūpaṃ, rūpasannissitaṃ nāmaṃ, jātiyā anugataṃ, jarāya anusaṭaṃ, byādhinā abhibhūtaṃ, maraṇena abbhāhataṃ, dukkhe patiṭṭhitaṃ, atāṇaṃ aleṇaṃ asaraṇaṃ asaraṇibhūtaṃ- ime vuccanti dukkhā. Ime dukkhā upadhinidānā upadhihetukā upadhipaccayā upadhikāraṇā honti pabhavanti sambhavanti jāyanti sañjāyanti nibbattanti pātubhavantīti- upadhinidānā pabhavanti dukkhā.

Ye keci lokasmimanekarūpāti. **Ye kecīti** sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesam nissesaṃ pariyādiyanavacanametam- ye kecīti. **Lokasminti** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke (..0070) āyatanaloke. **Anekarūpāti** anekavidhā nānappakārā dukkhāti- ye keci lokasmimanekarūpā. Tenāha bhagavā-

“Dukkassa ve maṃ pabhavaṃ apucchasi, [mettagūti bhagavā]

taṃ te pavakkhāmi yathā pajānaṃ;

upadhinidānā pabhavanti dukkhā, ye keci lokasmimanekarūpā”ti.

20. Yo ve avidvā upadhiṃ karoti, punappunaṃ dukkhamupeti mando.

Tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirā, dukkhassa jātipphavānupassī.

Yo ve avidvā upadhiṃ karotīti. Yoti yo yādiso yathāyutto yathāvihito yathāpakāro yaṃṭhānappatto yaṃdhammasamannāgato khattiyo vā brāhmaṇo vā vesso vā suddo vā gahaṭṭho vā pabbajito vā devo vā manusso vā. **Avidvāti** avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppañño. **Upadhiṃ karotīti** taṇhūpadhiṃ karoti, diṭṭhūpadhiṃ karoti, kilesūpadhiṃ karoti, kammūpadhiṃ karoti, duccaritūpadhiṃ karoti, āhārūpadhiṃ karoti, paṭighūpadhiṃ karoti, catasso upādinnadhātuyo upadhī karoti, cha ajjhattikāni āyatanāni upadhī karoti, cha viññāṇakāye upadhī karoti janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbattetīti- avidvā upadhiṃ karoti.

Punappunaṃ dukkhamupeti mandoti punappunaṃ jātidukkhaṃ jarādukkhaṃ byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhaṃ eti samupeti upagacchati gaṇhāti parāmasati abhinivisatīti- punappunaṃ dukkhamupeti. **Mandoti** mando momuho avidvā avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppaññoti- punappunaṃ dukkhamupeti mando.

Tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirāti. **Tasmāti** taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā etaṃ ādīnavaṃ sampassamāno upadhīsūti tasmā. **Pajānanti** pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti

pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto (..0071), “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “sabbe dhammā anattā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudaya-dhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto. **Upadhiṃ na kayirāti** taṇhūpadhiṃ na kareyya, diṭṭhūpadhiṃ na kareyya, kilesūpadhiṃ na kareyya, duccharitūpadhiṃ na kareyya, āhārūpadhiṃ na kareyya, paṭighūpadhiṃ na kareyya, catasso upādinnadhātuyo upadhī na kareyya, cha ajjhakkāni āyatanāni upadhī na kareyya, cha viññāṇakāye upadhī na kareyya, na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyyāti- tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirā.

Dukkhassāti jātidukkhassa jarādukkhassa byādhidukkhassa maraṇadukkhassa sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadukkhassa. **Pabhavānupassīti** dukkhassa mūlānupassī hetānupassī nidānānupassī sambhavānupassī pabhavānupassī samuṭṭhānānupassī āhārānupassī ārammaṇānupassī paccayānupassī samudayānupassī. Anupassanā vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Imāya anupassanāya paññāya upeto hoti samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato. So vuccati anupassīti- dukkhassa jātipphavānupassī. Tenāha bhagavā-

“Yo ve avidvā upadhiṃ karoti, punappunaṃ dukkhamupeti mando;

tasmā pajānaṃ upadhiṃ na kayirā, dukkhassa jātipphavānupassī”ti.

21. Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no, aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhi.

Kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca.

Taṃ me munī sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo.

Yaṃ taṃ apucchimha akittayī noti yaṃ taṃ apucchimha ayācimha ajjhesimha pasādayimha. **Akittayī noti** kittitaṃ § pakittitaṃ ācikkhitaṃ desitaṃ paññapitaṃ (..00 paṭṭhapitaṃ vivaritaṃ vibhattaṃ uttānikataṃ pakāsitaṃ- yaṃ taṃ apucchimha akittayī no.

Aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhīti aññaṃ taṃ pucchāma, aññaṃ taṃ yācāma, aññaṃ taṃ ajjhesāma, aññaṃ taṃ pasādema, uttari taṃ pucchāma. **Tadiṅgha brūhīti** iṅgha brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānikarohi pakāsehīti- aññaṃ taṃ pucchāma tadiṅgha brūhi.

Kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapariddavañcāti. **Kathaṃ nūti** saṃsayapucchā vimatipucchā dvelhakapucchā anekaṃsapucchā- “evaṃ nu kho, nanu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti- kathaṃ nu. **Dhīrāti** dhīrā paṇḍitā paññavanto buddhimanto ñāṇino vibhāvino medhāvino. **Oghanti** kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ. **Jātīti** yā tesam tesam sattānaṃ tamhi tamhi sattānikāye jāti sañjāti okkanti nibbatti abhinibbatti khandhānaṃ pātubhāvo āyatanānaṃ paṭilābho. **Jarāti** yā tesam tesam sattānaṃ tamhi tamhi sattānikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccaṃ pāliccaṃ valittacatā āyuno saṃhāni indriyānaṃ paripāko. **Sokoti** nāti-byasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyasanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyasanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena byasanena vā samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena vā phuṭṭhassa soko socanā socitattaṃ antosoko antoparisoko antoḍāho antopari-

ḍāho cetaso pariḷhāyanā domanassaṃ sokasallaṃ. **Paridevoti** ñātibyasanena vā phuṭṭhassa bhogabyasanena vā phuṭṭhassa rogabyasanena vā phuṭṭhassa sīlabyanena vā phuṭṭhassa diṭṭhibyanena vā phuṭṭhassa aññataraññatarena byasanena vā samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena vā phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā ādevitattaṃ paridevitattaṃ vācā palāpo § vippalāpo lālappo lālappanā lālappitattaṃ §.

Kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapariddavañcāti dhīrā kathaṃ oghañca jātiñca jarañca sokañca paridevañca taranti uttaranti pataranti samatikka-manti (..0073) vītivattantīti- kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapari-ddavañca.

Taṃ me muni sādhu viyākarohīti. Tanti yaṃ pucchāmi yaṃ yācāmi yaṃ ajjhe-sāmi yaṃ pasādemī. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā tena ñāṇena samannāgato muni monappatto. Tīṇi moneyyāni- kāyamoneyyaṃ vacīmoneyyaṃ manomoneyyaṃ.

Katamaṃ kāyamoneyyaṃ? Tividhānaṃ kāyaduccaritānaṃ pahānaṃ kāyamoneyyaṃ. Tividhaṃ kāyasucaritaṃ kāyamoneyyaṃ. Kāyārammaṇe ñāṇaṃ kāyamoneyyaṃ. Kāyapariññā kāyamoneyyaṃ. Pariññāsahagato maggo kāyamoneyyaṃ. Kāye chandarāgassa pahānaṃ kāyamoneyyaṃ. Kāyasañkhāranirodho catutthajjhānasamāpatti kāyamoneyyaṃ. Idaṃ kāyamoneyyaṃ.

Katamaṃ vacīmoneyyaṃ? Catubbidhānaṃ vacīduccaritānaṃ pahānaṃ vacīmoneyyaṃ. Catubbidhaṃ vacīsucaritaṃ vacīmoneyyaṃ. Vācārammaṇe ñāṇaṃ vacīmoneyyaṃ. Vācāpariññā vacīmoneyyaṃ. Pariññāsahagato maggo vacīmoneyyaṃ. Vācāya chandarāgassa pahānaṃ vacīmoneyyaṃ. Vacīsañkhāranirodho duttiyājjhānasamāpatti vacīmoneyyaṃ. Idaṃ vacīmoneyyaṃ.

Katamaṃ manomoneyyaṃ? Tividhānaṃ manoduccaritānaṃ pahānaṃ manomoneyyaṃ. Tividhaṃ manosucaritaṃ manomoneyyaṃ. Cittārammaṇe ñāṇaṃ manomoneyyaṃ. Cittapariññā manomoneyyaṃ. Pariññāsahagato maggo manomoneyyaṃ. Citte chandarāgassa pahānaṃ manomoneyyaṃ. Cittasañkhāranirodho saññāvedayitanirodhasamāpatti manomoneyyaṃ. Idaṃ manomoneyyaṃ.

Kāyamuniṃ vacīmuniṃ §, manomunimanāsavaṃ;
muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu sabbappahāyinaṃ.
Kāyamuniṃ vacīmuniṃ, manomunimanāsavaṃ;
muniṃ moneyyasampannaṃ, āhu ninhātapāpakanti.

Imehi (..0074) tīhi moneyyehi dhammehi samannāgatā. Cha munino §- agāramunino, anagāramunino, sekhamunino §, asekhmunino, paccekamunino munimuninoti. Katame agāramunino? Ye te agārikā diṭṭhapadā viññātasāsanā- ime agāramunino. Katame anagāramunino? Ye te pabbajitā diṭṭhapadā viññātasāsanā- ime anagāramunino. Satta sekhā sekhamunino. Arahanto asekhmunino. Paccekasambuddhā paccekamunino. Tathāgatā arahanto sammāsambuddhā munimunino.

Na monena muni § hoti, mūḷharūpo aviddasu;
yo ca tulaṃva paggayha, varamādāya paṇḍito.

Pāpāni parivajjeti, sa munī tena so muni;
yo munāti ubho loke, muni tena pavuccati.
Asatañca satañca ñatvā dhammaṃ, ajjhattaṃ bahiddhā ca sabbaloke;
devamanussehi pūjanīyo §, saṅgajālamaticca § so muniti.

Sādhu viyākarohīti taṃ sādhu ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānikarohi pakāsehīti- taṃ me munī sādhu viyākarohi. **Tathā hi te vidito esa dhammoti** tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa dhammoti- tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo-

“Yaṃ taṃ apucchimha akittayī no, aññaṃ taṃ pucchāma tadingha brūhi; kathaṃ nu dhīrā vitaranti oghaṃ, jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca; taṃ me munī sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo” ti.

22. Kittayissāmi (..0075) te dhammaṃ, [mettagūti bhagavā]

Diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ.

Kittayissāmi te dhammanti. Dhammanti ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ pariyosā-nakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmaca-riyaṃ, cattāro satipaṭṭhāne, cattāro sammappadhāne, cattāro iddhipāde, pañci-ndriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅge, ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, nibbānañca, nibbānagāminiñca paṭipadaṃ kittayissāmi ācikkhissāmi desessāmi paññape-ssāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānikarissāmi pakāsissāmīti- kitta-yissāmi te dhammaṃ. **Mettagūti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati.

Diṭṭhe dhamme anītihanti. Diṭṭhe dhammeti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhamme sabbe saṅkhārā ani-ccāti ...pe... yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammanti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhammeti- evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmi. Atha vā, dukkhe diṭṭhe dukkhaṃ kathayissāmi, samudaye diṭṭhe samudayaṃ kathayissāmi, magge diṭṭhe maggaṃ kathayissāmi, nirodhe diṭṭhe nirodhaṃ kathayissāmīti- evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmi. Atha vā, diṭṭhe dhamme sandiṭṭhikaṃ akālikaṃ ehipa-ssikaṃ opaneyyikaṃ paccattaṃ veditabbaṃ viññūhīti- evampi diṭṭhe dhamme kathayissāmīti diṭṭhe dhamme. **Anītihanti** na itihītihaṃ na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākāraparivitakkena na diṭṭhini-jjhānakkhantiyā, sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapaccakkhadhammaṃ, taṃ katha-yissāmīti- diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caranti yaṃ viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā” ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā” ti... “sabbe dhammā anattā” ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman” ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato-kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati sato. **Caranti** (..0076) caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpentoti- yaṃ viditvā sato caraṃ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikā**ti kenaṭṭhena visattikā? Visatāti visattikā, visālāti visattikā, visaṭāti visattikā, visamāti visattikā, visakkatīti visattikā, visaṃharatīti visa-ttikā, visaṃvādikāti visattikā, visamūlāti visattikā, visaphalāti visattikā, visaparibho-

gāti visattikā, visālā vā pana sā taṇhā rūpe sadde gandhe rase phoṭṭhabbe kule gaṇe āvāse lābhe yase pasamsāya sukhe cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre kāmādhātuyā rūpadhātuyā arūpadhātuyā kāmabhavē rūpabhavē arūpabhavē saññābhavē asaññābhavē nevasaññānāsaññābhavē ekavokārabhavē catuvokārabhavē pañcavokārabhavē atīte anāgate paccuppanne diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu visaṭṭhā vitthatāti visattikā. **Loketi apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. Tare loke visattikanti** loke vesā visattikā §, loke vetamaṃ visattikamaṃ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vitivatteyyāti- tare loke visattikamaṃ. Tenāha bhagavā-

“Kittayissāmi te dhammaṃ, [mettagūti bhagavā]

diṭṭhe dhamme anītihaṃ;

yaṃ veditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ”ti.

23. Tañcāhaṃ abhinandāmi, mahesi dhammamuttamaṃ;

Yaṃ veditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ.

Tañcāhaṃ abhinandāmīti. Tanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ § desanaṃ anusānaṃ anusīṭṭhaṃ §. Nandāmīti abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādīyāmi yācāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmīti- tañcāhaṃ abhinandāmi.

Mahesi (..0077) **dhammamuttamanti.** **Mahesīti** kiṃ mahesi bhagavā, mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī § pariyesīti mahesi, mahantaṃ samādhikkhandhaṃ ...pe... mahantaṃ paññākkhandhaṃ... mahantaṃ vimuttikkhandhaṃ... mahantaṃ vimuttiñāḍadassanakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato tamokāyassa padālaṇaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato vipallāsassa pabhedanaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato taṇhāsallassa abbaḥanaṃ § esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato diṭṭhisāṅghātassa viniveṭhanaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato mānadhajassa papātanaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato abhisāṅkhārassa vūpasamaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato oghassa nittharaṇaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato bhārassa nikkhepanaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato saṃsāravaṭṭassa upacchedaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato santāpassa nibbāpanaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato pariḷāhassa paṭippassaddhiṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahato dhammadhajassa ussāpanaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahante satipaṭṭhāne ...pe... mahante sammappadhāne... mahante iddhipāde... mahantāni indriyāni... mahantāni balāni... mahante bojjaṅge... mahantaṃ ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ... mahantaṃ paramatthaṃ amataṃ nibbānaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahesakkhehi sattehi esito gavesito pariyesito- “kahaṃ buddho, kahaṃ bhagavā, kahaṃ devadevo, kahaṃ narāsabho”ti mahesi. **Dhammamuttamanti** dhammamuttaṃmaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Uttamanti** aggaṃ seṭṭhaṃ viseṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ dhammanti- mahesi dhammamuttamaṃ.

Yaṃ veditvā sato caranti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā

vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti... “sabbe dhammā anattā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ (..0078) bhāvento sato, vedanāsu ...pe... citte... dhammesu... dhammānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento sato... so vuccati sato. **Caranti** caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpentoti- yaṃ viditvā sato caraṃ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikā**ti kenatṭhena visattikā ...pe... visaṭṭhā vitthataṭṭi visa- ttikā. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatanaloke. **Tare loke visattikanti** loke vesā visa- ttikā, loke vetaṃ visattikaṃ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya viti- vatteyyāti- tare loke visattikaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Tañcāhaṃ abhinandāmi, mahesi dhammamuttamaṃ;
yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ”ti.

24. Yaṃ kiñci sampajānāsi, [mettagūti bhagavā]

Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe.

Etesu nandiñca nivesanañca, panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭhe.

Yaṃ kiñci sampajānāsiti yaṃ kiñci pajānāsi ājānāsi vijānāsi paṭivijānāsi paṭivi- jjasīti- yaṃ kiñci sampajānāsi. **Mettagūti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena āla- pati. **Bhagavā**ti gāravādhivacanamaṃtaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- mettagūti bhagavā.

Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjheti. **Uddhanti** anāgataṃ §; **adhoti** atītaṃ; **tiriya- ñcāpi majjheti** paccuppannaṃ. **Uddhanti** devaloko; **adhoti** nirayaloko; **tiriyañcāpi majjheti** manussaloko. Atha vā, **uddhanti** kusalā dhammā; **adhoti** akusalā dhammā; **tiriyañcāpi majjheti** abyākatā dhammā. **Uddhanti** arūpadhātu; **adhoti** kāmādhātu; **tiriyañcāpi majjheti** rūpadhātu. **Uddhanti** sukhā vedanā; **adhoti** dukkhā vedanā; **tiriyañcāpi majjheti** adukkhamasukhā vedanā. **Uddhanti** uddhaṃ pādatalā; **adhoti** (..0079) adho kesamatthakā; **tiriyañcāpi majjheti** vemajjheti- uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe.

Etesu nandiñca nivesanañca, panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭheti **etesūti** āci- kkhitesu desitesu paññāpitesu paṭṭhapitesu vivaritesu vibhajitesu uttānīkatesu pakāsitesu. Nandi vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusala- mūlaṃ. **Nivesananti** dve nivesanā- taṇhānivesanā ca diṭṭhinivesanā ca. Katamā taṇhā nivesanā? Yāvataṃ taṇhāsaṅkhātena ...pe... ayaṃ taṇhānivesanā. Katamā diṭṭhinivesanā? Vīsativatthukā sakkāyaditṭhi ...pe... ayaṃ diṭṭhinivesanā.

Panujja viññāṇanti puññābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ, apuññābhisaṅkhā- rasahagataṃ viññāṇaṃ, āneñjābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ. **Etesu nandiñca nivesanañca** abhisaṅkhārasahagatañca viññāṇaṃ nujja panujja nuda panuda jaha pajaha vinodehi byantikarohi anabhāvaṃ gamehīti- etesu nandiñca nivesanañca panujja viññāṇaṃ.

Bhave na tiṭṭheti. **Bhavā**ti dve bhavā- kammabhavo ca paṭisandhiko ca puna- bbhavo. Katamo kammabhavo? Puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjā-

bhisāṅkhāro- ayaṃ kammabhavo. Katamo paṭisandhiko punabbhavo? Paṭisandhikā rūpaṃ vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ- ayaṃ paṭisandhiko punabbhavo. **Bhave na tiṭṭheti** nandiṅca nivesanaṅca abhisāṅkhārasahagataṃ viññāṇaṅca kammabhavaṅca paṭisandhikaṅca punabbhavaṃ pajahanto vinodento byantīkaronto anabhāvaṃ gamento kammabhavo na tiṭṭheyya paṭisandhike punabbhavo na tiṭṭheyya na santiṭṭheyya- panujja viññāṇaṃ bhavo na tiṭṭhe. Tenāha bhagavā-

“Yaṃ kiñci sampajānāsi, [mettagūti bhagavā]
uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe;
etesu nandiñca nivesanañca, panujja viññāṇaṃ bhava na tiṭṭhe” ti.

**25. Evaṃvihārī sato appamatto,
Bhikkhu caraṃ hitvā mamāyitāni.**

Jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhaṃ.

Evaṃvihārī (..0080) **sato appamattoti. Evaṃvihārī**ti nandiñca nivesanañca abhi-
sañkhārasahagataviññāṇaṃ kammabhavañca paṭisandhikañca punabbhavaṃ
pajahanto vinodento byantikaronto anabhāvaṃ gamentoti- evaṃvihārī. **Satoti**
catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvento ...pe... so
vuccati sato. **Appamattoti** sakkaccakārī sātaccakārī aṭṭhitakārī anolīnavuttī § ani-
kkhittacchando anikkhittadhuro appamatto kusalesu dhammesu- “kathāhaṃ §
aparipūraṃ vā silakkhandhaṃ paripūreyyaṃ, paripūraṃ vā silakkhandhaṃ tattha
tattha paññāya anuggaṇheyyaṃ” ti yo tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca
ussoḥhī ca appaṭivānī § ca sati ca sampajāññañca ātappaṃ padhānaṃ adhi-
ṭṭhānaṃ anuyogo appamatto appamādo kusalesu dhammesu. “Kathāhaṃ aperi-
pūraṃ vā samādhikkhandhaṃ ...pe... paññākkhandhaṃ... vimuttikkhandhaṃ...
vimuttiññāḍassana-kkhandhaṃ paripūreyyaṃ paripūraṃ vā vimuttiññāḍassana-
kkhandhaṃ tattha tattha paññāya anuggaṇheyyaṃ” ti yo tattha chando ca vāyāmo
ca ussāho ca ussoḥhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajāññañca ātappaṃ padhānaṃ
adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamatto appamādo kusalesu dhammesu. “Kathāhaṃ aperi-
ññātaṃ vā dukkhaṃ pari jāneyyaṃ, appahīne vā kilese pajaheyyaṃ, abhā-
vitaṃ vā maggaṃ bhāveyyaṃ, asacchikataṃ vā nirodhaṃ sacchikareyyaṃ” ti yo
tattha chando ca vāyāmo ca ussāho ca ussoḥhī ca appaṭivānī ca sati ca sampajā-
ññañca ātappaṃ padhānaṃ adhiṭṭhānaṃ anuyogo appamatto appamādo kusa-
lesu dhammesūti- evaṃvihārī sato appamatto.

Bhikkhu caraṃ hitvā mamāyitānīti. Bhikkhūti puthujjanakalyāṇako § vā bhikkhu
sekkho vā bhikkhu. **Caranti** caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento
yāpento. **Mamattāti** dve mamattā- taṇhāmamattañca diṭṭhimamattañca ...pe...
idaṃ taṇhāmamattaṃ ...pe... idaṃ diṭṭhimamattaṃ... taṇhāmamattaṃ pahāya
diṭṭhimamattaṃ paṭinissajjitvā mamatte jahitvā cajitvā pajahitvā vinodetvā byanti-
karitvā anabhāvaṃ gametvāti- bhikkhu caraṃ hitvā mamāyitāni.

Jātiṃ (..0081) **jaraṃ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhanti.**
Jātīti yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ ...pe... **jaranti** yā tesāṃ tesāṃ sattānaṃ ...pe...
sokoti ñātibyasanena vā phuṭṭhassa ...pe... **paridevoti** ñātibyasanena vā
phuṭṭhassa ...pe... **idhāti** imissā diṭṭhiyā ...pe... imasmiṃ manussaloke. **Vidvāti**
vijjāgato ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Dukkhanti** jātidukkhaṃ ...pe... domanassupāyāsa-
dukkhaṃ. **Jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhanti** vijjā-
gato ñāṇī vibhāvī medhāvī idheva jātiñca jarañca sokapariddavañca dukkhañca
pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvaṃ gameyyāti- jātiṃ jaraṃ sokapari-
ddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhaṃ. Tenāha bhagavā-

“Evaṃvihārī sato appamatto, bhikkhu caraṃ hitvā mamāyitāni;

jātiṃ jaraṃ sokapariddavañca, idheva vidvā pajaheyya dukkhan”ti.

26. Etābhinandāmi vaco mahesino, sukittitaṃ gotamanūpadhīkaṃ.

Addhā hi bhagavā pahāsi dukkhaṃ, tathā hi te vidito esa dhammo.

Etābhinandāmi vaco mahesinoti. Etanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṃ anusitṭhaṃ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādīyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesinoti** kiṃ mahesi bhagavā? Mahantaṃ silakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi ...pe... kahaṃ narāsa-bhoti mahesīti- etābhinandāmi vaco mahesino.

Sukittitaṃ gotamanūpadhīkanti. Sukittitanti sukittitaṃ su-ācikkhitaṃ sudesitaṃ supaññapitaṃ supaṭṭhapitaṃ suvaritaṃ suvibhajitaṃ su-uttānīkataṃ supakāsi-tanti- sukittitaṃ. **Gotamanūpadhīkanti** upadhī vuccanti kilesā ca khandhā ca abhi-saṅkhārā ca. Upadhippahānaṃ upadhivūpasamaṃ upadhipaṭṭinissaggaṃ upadhi-paṭṭipassaddhaṃ amataṃ nibbānanti- sukittitaṃ gotamanūpadhīkaṃ.

Addhā (..0082) **hi bhagavā pahāsi dukkhanti.** **Addhāti** ekaṃsavacanaṃ nissaṃ-sayavacanaṃ nikkaṅkhāvacanaṃ advejjhavacanaṃ adveḥhakavacanaṃ nirodha-vacanaṃ appaṇakavacanaṃ avatthāpanavacanaṃmetaṃ- addhāti. **Bhagavāti** gāra-vādhivacanaṃmetaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti. **Pahāsi dukkhanti** jātidukkhaṃ jarādukkhaṃ byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparide-vadukkhadomanassupāyāsadukkhaṃ pahāsi pajahi vinodesi byantīkarosi ana-bhāvaṃ gamesīti- addhā hi bhagavā pahāsi dukkhaṃ.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa dhammoti- tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo-

“Etābhinandāmi vaco mahesino, sukittitaṃ gotamanūpadhīkaṃ;

addhā hi bhagavā pahāsi dukkhaṃ, tathā hi te vidito esa dhammo”ti.

27. Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṃ, ye tvaṃ munī aṭṭhitaṃ ovadeyya.

Taṃ taṃ namassāmi samecca nāga, appeva maṃ bhagavā aṭṭhitaṃ ova-deyya.

Te cāpi nūnappajaheyyu dukkhanti. **Te cāpīti** khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Pajaheyyu dukkhanti** jāti-dukkhaṃ jarādukkhaṃ byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparidevadukkhado-manassupāyāsadukkhaṃ pajaheyyuṃ vinodeyyuṃ byantīkareyyuṃ anabhāvaṃ gameyyunti- te cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṃ.

Ye tvaṃ munī aṭṭhitaṃ ovadeyyāti. **Yeti** khattiyē ca brāhmaṇe ca vesse ca sudde ca gahaṭṭhe ca pabbajite ca deve ca manusse ca. **Tvanti** bhagavantaṃ bhaṇāti. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. **Aṭṭhitaṃ ovadeyyāti** aṭṭhitaṃ ovadeyya sakkaccaṃ ovadeyya abhiṇhaṃ ovadeyya puna-ppunaṃ ovadeyya anusāseyyāti- ye tvaṃ munī aṭṭhitaṃ ovadeyya.

Taṃ taṃ namassāmi samecca nāgāti. **Tanti** bhagavantaṃ bhaṇāti. **Namassā-mīti** kāyena vā namassāmi, vācāya vā namassāmi, cittena vā namassāmi, anva-tthapaṭṭipattiyā (..0083) vā namassāmi, dhammānudhammapaṭṭipattiyā vā nama-ssāmi, sakkaromi garuṃ karomi § mānemi pūjemi. **Sameccāti** samecca abhisamecca samāgantvā abhisamāgantvā sammukhā taṃ namassāmi. **Nāgāti** nāgo ca

bhagavā āguṃ na karotīti- nāgo, na gacchatīti- nāgo, na āgacchatīti- nāgo. Kathaṃ bhagavā āguṃ na karotīti- nāgo? Āgu vuccati pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhaviḱā sadarā dukkhavipākā āyatīṃ jātījarāmarañiyā.

Āguṃ na karoti kiñci loke, [sabhiyāti bhagavā]

sabbasaṃyoge § visajja bandhanāni.

sabbattha na sajjatī vimutto, nāgo tādi pavuccate tathattāti.

Evaṃ bhagavā āguṃ na karotīti- nāgo.

Kathaṃ bhagavā na gacchatīti- nāgo. Bhagavā na chandāgatīṃ gacchati, na dosāgatīṃ gacchati, na mohāgatīṃ gacchati, na bhayāgatīṃ gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohavasena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccavasena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na vaggehi dhammehi yāyati nīyati § vuyhati saṃharīyati. Evaṃ bhagavā na gacchatīti- nāgo.

Kathaṃ bhagavā na āgacchatīti- nāgo. Sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā te kilese na puneti na pacceṭi na paccāgacchati. Sakadāgāmaggena ...pe... anāgāmaggena... arahattamaggena ye kilesā pahīnā te kilese na puneti na pacceṭi na paccāgacchati. Evaṃ bhagavā na āgacchatīti nāgoti- taṃ taṃ nama-ssāmi samecca nāga.

Appeva maṃ bhagavā aṭṭhitam ovadeyyāti appeva maṃ bhagavā aṭṭhitam ovadeyya sakkaccaṃ ovadeyya abhiṇhaṃ ovadeyya punappunaṃ ovadeyya anusāseyyāti- appeva maṃ bhagavā aṭṭhitam ovadeyya. Tenāha so brāhmaṇo-

“Te (..0084) cāpi nūnappajaheyyu dukkhaṃ, ye tvaṃ munī aṭṭhitam ovadeyya;

taṃ taṃ namassāmi samecca nāga, appeva maṃ bhagavā aṭṭhitam ovadeyyā”ti.

28. Yaṃ brāhmaṇaṃ vedagumābhijaññā, akiñcanaṃ kāmabhava asattaṃ.

Addhā hi so oghamimaṃ atāri, tiṇṇo ca pāraṃ akhilo akañkho.

Yaṃ brāhmaṇaṃ vedagumābhijaññāti. Brāhmaṇoti sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo. Sakkāyadiṭṭhi bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, sīlabbataparāmāso bāhito hoti, rāgo bāhito hoti, doso bāhito hoti, moho bāhito hoti, māno bāhito hoti. Bāhitāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhaviḱā sadarā dukkhavipākā āyatīṃ jātījarāmarañiyā.

Bāhitvā sabbapāpakāni, [sabhiyāti bhagavā]

vimalo sādhusamāhito ṭhitatto;

saṃsāramaticca kevalī so, asito § tādi pavuccate sa brahmā.

Vedagūti vedo vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ ...pe... sabbam vedamaticca vedagū soti. **Abhijaññāti** abhijāneyya ājāneyya vijāneyya paṭivijāneyya paṭivijjheyyāti- yaṃ brāhmaṇaṃ

vedagumābhijaññā.

Akiñcanam kāmabhava asattanti. Akiñcananti rāgakiñcanam dosakiñcanam mohakiñcanam mānakiñcanam diṭṭhikiñcanam kilesakiñcanam duccharitakiñcanam, yassete kiñcanā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, so vuccati akiñcano. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Bhavāti** dve bhavā- kammabhavo ca paṭisandhiko ca punabbhavo (..0085) ...pe... ayam paṭisandhiko punabbhavo. **Akiñcanam kāmabhava asattanti** akiñcanam puggalam kāmabhava ca asattam alaggam alaggitam apalibuddham nikkhamtam nissatam vippamuttam visaññuttam vimariyādikatena cetasā viharaṇṭanti- akiñcanam kāmabhava asattam.

Addhā hi so oghamimam atārīti. Addhāti ekaṃsavacanam ...pe... avatthāpana- vacanametaṃ- addhāti. **Oghanti** kāmogham bhavogham diṭṭhogham avijjogham. **Atārīti** uttari patari samatikkami vītivattayīti- addhā hi so oghamimam atārīti.

Tiṇṇo ca pāram akhilo akañkhoti. Tiṇṇoti kāmogham tiṇṇo, bhavogham tiṇṇo, diṭṭhogham tiṇṇo, avijjogham tiṇṇo, saṃsārapatham tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo § atikkanto samatikkanto vītivatto. So vutthavāso § ciṇṇacaraṇo gataddho gatadiso gatakoṭiko pālita brahmacariyo uttamadiṭṭhippatto bhāvitamaggo, pahīnakilesa paṭividdhākuppo sacchikatanirodho. Dukkham tassa pariññātam, samudayo pahīno, maggo bhāvito, nirodho sacchikato, abhiññeyyam abhiññātam, pariññeyyam pariññātam, pahātabbam pahīnam, bhāvetabbam bhāvitam, sacchikā- tabbam sacchikataṃ. So ukkhittapaligho saṃkiṇṇaparikkho abbuḥhesiko nira- ggaḷo ariyo pannaddhajo pannabhāro visaññutto pañcaṅgavippahīno chaḷaṅgasa- mannāgato ekārakkho caturāpasseno panuṇṇapaccekasacco § samavayasatthe- sano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño kevalī vusitavā uttamapuriso paramapuriso paramapattipatto. So neva ācināti na apacināti, apacinitvā ṭhito. Neva pajahati na upādiyati, pajahitvā ṭhito. Neva visi- neti na ussineti, visinetvā ṭhito. Neva vidhūpeti na sandhūpeti, vidhūpetvā ṭhito. Asekkhena silakkhandhena samannāgatattā ṭhito. Asekkhena samādhikkha- ndhena ...pe... paññākkhandhena... vimuttikkhandhena... vimuttiñāṇadassana- kkhandhena samannāgatattā ṭhito. Saccam sampaṭipādayitvā § ṭhito. Ejam sama- tikkamitvā ṭhito. Kilesaggim pariādiyitvā ṭhito. Aparigamanatāya ṭhito. Katham § samādāya ṭhito? Vimuttipaṭisevanatāya ṭhito (..0086). Mettāya pārisuddhiyā ṭhito. Karuṇāya ...pe... muditāya... upekkhāya pārisuddhiyā ṭhito. Accantapārisuddhiyā ṭhito. Atammayatāya § pārisuddhiyā ṭhito. Vimuttattā ṭhito. Santussitattā ṭhito. Khandhāpariyante ṭhito. Dhātupariyante ṭhito. Āyatanāpariyante ṭhito. Gatipari- yante ṭhito. Upapattipariyante ṭhito. Paṭisandhipariyante ṭhito. Bhavāpariyante ṭhito. Saṃsārapariyante ṭhito. Vaṭṭāpariyante ṭhito. Antimabhava ṭhito. Antime samussaye ṭhito. Antimadehadharo arahā.

Tassāyam pacchimako bhavo, carimoyam samussayo;
jātimaraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti.

Tiṇṇo ca pāranti pāram vuccati amataṃ nibbānam. Yo so sabbasaṅkhārasa-

matho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. So pāra-
gato pārapatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyanta-
ppatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇa-
gato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato
amatappatto nibbānagato nibbānappatto. So vuttavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jāti-
maraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti- tiṇṇo ca pāraṃ.

Akhiloti rāgo khilo, doso khilo, moho khilo, kodho khilo, upanāho khilo ...pe...
sabbākusalābhisaṅkhārā khilā. Yasseti khilā pahīnā samucchinnā vūpasantā
paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā so vuccati akhilo. **Akaṅkhoti**
dukkhe kaṅkhā, dukkhasamudaye kaṅkhā, dukkhanirodhe kaṅkhā, dukkhanirodha-
gāminiyā paṭipadāya kaṅkhā, pubbante kaṅkhā, aparante kaṅkhā, pubbantāpa-
rante kaṅkhā, idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu kaṅkhā, yā eva-
rūpā kaṅkhā kaṅkhāyanā kaṅkhāyitattaṃ vimati vicikicchā dveḷhakaṃ dvedhā-
patho saṃsayo anekaṃsaggāho āsappanā parisappanā apariyogāhanā chambhi-
tattaṃ cittassa manovilekko. Yasseti kaṅkhā pahīnā samucchinnā vūpasantā
paṭipassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā so (..0087) vuccati akaṅkhoti-
tiṇṇo ca pāraṃ akhilo akaṅkho. Tenāha bhagavā-

“Yaṃ brāhmaṇaṃ vedagumābhijaññā, akiñcanaṃ kāmabhava asattaṃ;
addhā hi so oghamimaṃ atāri, tiṇṇo ca pāraṃ akhilo akaṅkho” ti.

29. Vidvā ca yo vedagū naro idha, bhavābhava saṅgamimaṃ visajja.

So vītataṇho aṅgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi.

Vidvā ca yo vedagū naro idhāti. Vidvāti vijjāgato ñāṇi vibhāvī medhāvī. **Yoti** yo
yādiso ...pe... manusso vā. **Vedagūti** vedā vuccanti catūsu maggesu ñāṇaṃ
paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipa-
ssanā sammādiṭṭhi §. Tehi vedehi jātijarāmarāṇassa antagato antappatto koṭigato
koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇa-
ppatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto
accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto.
Vedānaṃ vā antagatoti vedagū, vedehi vā antagatoti vedagū, sattannaṃ vā
dhammānaṃ veditattā vedagū. Sakkāyadiṭṭhi veditā hoti, vicikicchā ...pe... silabba-
taparāmāso... rāgo... doso... moho... māno vedito hoti. Veditāssa honti pāpakā
akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatimaṃ jātijarā-
maraṇiyā.

Vedāni viceyya kevalāni, [sabhiyāti bhagavā]

samaṇānaṃ yānidhatthi brāhmaṇānaṃ;

sabbavedanāsu vītarāgo, sabbaṃ vedamaticca vedagū so.

Naroti (..0088) satto naro mānavo poso puggalo jīvo jāgu § jantu indagu §
manujo. **Idhāti** imissā diṭṭhiyā ...pe... imasmiṃ manussaloketi- vidvā ca yo
vedagū naro idha.

Bhavābhava saṅgamimaṃ visajjāti. Bhavābhaveti bhavābhava kammabhava
punabbhava kāmabhava, kammabhava kāmabhava punabbhava rūpabhava,
kammabhava rūpabhava punabbhava arūpabhava, kammabhava arūpabhava

punabbhave punappunabbhave, punappunagatiyā punappuna-upapattiyā punappu-
 napaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhiniḅbattiyā. **Saṅgāti** satta saṅgā- rāga-
 saṅgo, dosasaṅgo, mohasaṅgo, mānasaṅgo, diṭṭhisasaṅgo, kilesasaṅgo, duccharita-
 saṅgo. **Visajjāti** saṅge vosajjetvā vā visajja. Atha vā, saṅge bandhe vibandhe
 ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane phoṭayitvā § vā visajja. Yathā yānaṃ
 vā vayhaṃ vā rathaṃ vā sakataṃ vā sandamānikaṃ vā sajjaṃ visajjaṃ karonti
 vikopenti- evameva te saṅge vosajjetvā vā visajja. Atha vā, saṅge bandhe
 vibandhe ābandhe lagge laggite palibuddhe bandhane phoṭayitvā vā visajjāti-
 bhavābhhave saṅgamimaṃ visajja.

So vītataṅho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti. Taṅhāti rūpataṅhā ...pe...
 dhammataṅhā... yassesā taṅhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā
 abhabbuppattikā ṅāṅagginā daḍḍhā, so vuccati vītataṅho vigatataṅho cattataṅho
 vantataṅho muttataṅho pahīnataṅho paṭinissaṭṭhataṅho vītarāgo cattarāgo pahīna-
 rāgo paṭinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhattapaṭisaṃvedī brahmabhū-
 tena attanā viharatīti- so vītataṅho. **Anīghoti** rāgo nīgho, doso nīgho, moho nīgho,
 kodho nīgho, upanāho nīgho ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā nīghā. Yassete
 nīghā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭipassaddhā abhabbuppattikā ṅāṅagginā
 daḍḍhā, so vuccati anīgho. **Nirāsoti** āsā vuccati taṅhā. Yo rāgo sārāgo ...pe...
 abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Yassesā āsā taṅhā pahīnā samucchinnā vūpasantā
 paṭipassaddhā abhabbuppattikā ṅāṅagginā daḍḍhā, so vuccati nirāso. **Jātīti** yā
 tesā tesāṃ sattānaṃ ...pe... āyatanānaṃ paṭilābho. **Jarāti** yā tesāṃ tesāṃ
 sattānaṃ (..0089) ...pe... indriyānaṃ paripāko. Ayaṃ vuccati jarā. **So vītataṅho**
anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmīti yo so vītataṅho anīgho ca nirāso ca, so
 kho jātijarāmaṇaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattayīti brūmi ācikkhāmi
 desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- so
 vītataṅho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi. Tenāha bhagavā-

“Vidvā ca yo vedagū naro idha, bhavābhhave saṅgamimaṃ visajja;
 so vītataṅho anīgho nirāso, atāri so jātijaranti brūmi” ti.

Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me, bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Mettaḡumāṅavapucchānidde so catuttho.

5. Dhotakamāṅavapucchānidde so

30. Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ, [iccāyasmā dhotako]

Vācābhikaṅkhāmi mahesi tuyhaṃ.

Tava sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano.

Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metanti. Pucchāmīti tisso pucchā- adiṭṭhajotanā
 pucchā, diṭṭhasaṃsandanaṃ pucchā, vimaticchedanaṃ pucchā ...pe... imā tisso
 pucchā ...pe... nibbānapucchā. **Pucchāmi tanti** pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhe-
 sāmī taṃ pasādemī taṃ, kathayassu meti- pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** gāravādhiva-

canametaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti-pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ.

Iccāyasmā dhotakoti. Iccāti padasandhi ...pe... **āyasmāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissādhivacanametaṃ āyasmāti. **Dhotakoti** tassa (..0090) brāhmaṇassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpoti- iccāyasmā dhotako.

Vācābhikaṅkhāmi mahesi tuyhanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ

desanaṃ anusāsaṃ anusitṭhaṃ kaṅkhāmi abhikaṅkhāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesīti** kiṃ mahesi bhagavā? Mahantaṃ sīla-kkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi ...pe... kahaṃ narāsabhoti mahesīti-vācābhikaṅkhāmi mahesi tuyhaṃ.

Tava sutvāna nigghosanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṃ anusitṭhaṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti- tava sutvāna nigghosaṃ.

Sikkhe nibbānamattanoti. Sikkhāti tisso sikkhā- adhisīlasikkhā, adhicittasikkhā, adhipaññāsikkhā ...pe... ayaṃ adhipaññāsikkhā. **Nibbānamattanoti** attano rāgassa nibbāpanāya, dosassa nibbāpanāya, mohassa nibbāpanāya, kodhassa nibbāpanāya, upanāhassa nibbāpanāya ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ samāya upasamāya vūpasamāya nibbāpanāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya, passanto sikkheyya, paccavekkhanto sikkheyya, cittaṃ padahanto sikkheyya, saddhāya adhimuccanto sikkheyya, vīriyaṃ paggaṇhanto sikkheyya, satiṃ upaṭṭhapento sikkheyya, cittaṃ samādahanto sikkheyya, paññāya pajānanto sikkheyya, abhiññeyyaṃ abhijānanto sikkheyya, pariññeyyaṃ parijānanto sikkheyya, pahātabbaṃ pajahanto sikkheyya, bhāvetabbaṃ bhāvento sikkheyya, sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya, ācareyya samācareyya samādāya vatteyyāti- sikkhe nibbānamattano. Tenāha so brāhmaṇo-

“Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ, [iccāyasmā dhotako] vācābhikaṅkhāmi mahesi tuyhaṃ; tava sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano”ti.

31. Tenahātappaṃ (..0091) **karohi, [dhotakāti bhagavā]**

Idheva nipako sato.

Ito sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano.

Tenahātappaṃ karohīti ātappaṃ karohi, ussāhaṃ karohi, ussoḷhiṃ karohi, thāmaṃ karohi, dhiṭiṃ karohi, vīriyaṃ karohi, chandaṃ janehi sañjanehi upaṭṭhapehi samuṭṭhapehi nibbattehi abhinibbattehi- tenahātappaṃ karohi.

Dhotakāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- dhotakāti bhagavā.

Idheva nipako satoti. Idhāti imissā diṭṭhiyā imissā khantiyā imissā ruciyā imasmiṃ ādāye imasmiṃ dhamme imasmiṃ vinaye imasmiṃ dhammavinaye imasmiṃ pāvācane imasmiṃ brahmacariye imasmiṃ satthusāsane imasmiṃ attha-bhāve imasmiṃ manussaloke. **Nipakoti** nipako paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati satoti- idheva nipako sato.

Ito sutvāna nigghosanti ito mayhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṃ anusitṭhaṃ sutvā suṇitvā uggāṇhitvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti- ito sutvāna nigghosaṃ.

Sikkhe nibbānamattanoti. Sikkhāti tisso sikkhā- adhisīlasikkhā, adhicittasikkhā,

adhipaññāsikkhā ...pe... ayaṃ adhipaññāsikkhā. **Nibbānamattanoti** attano rāgassa nibbāpanāya, dosassa nibbāpanāya, mohassa nibbāpanāya, kodhassa nibbāpanāya, upanāhassa nibbāpanāya ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ samāya upasamāya vūpasamāya nibbāpanāya paṭinissaggāya paṭipassaddhiyā adhisīlampi sikkheyya, adhicittampi sikkheyya, adhipaññampi sikkheyya. Imā tisso sikkhāyo āvajjanto sikkheyya, jānanto sikkheyya ...pe... sacchikātabbaṃ sacchikaronto sikkheyya, ācareyya (..0092) samācareyya samādāya vatteyyāti- sikkhe nibbānamattano. Tenāha bhagavā-

“Tenahātappaṃ karohi, [dhotakāti bhagavā]

idheva nipako sato;

ito sutvāna nigghosaṃ, sikkhe nibbānamattano” ti.

32. Passāmahaṃ devamanussaloke, akiñcanaṃ brāhmaṇamiriyamānaṃ.

Taṃ taṃ namassāmi samantacakkhu, pamañca maṃ sakka kathaṃkathāhi.

Passāmahaṃ devamanussaloketi. Devāti tayo devā- sammutidevā, upapatti-devā, visuddhidevā. Katame sammutidevā? Sammutidevā vuccanti rājāno ca rājakumārā ca deviyo ca. Ime vuccanti sammutidevā. Katame upapattidevā? Upapattidevā vuccanti cātumahārājikā devā tāvatimsā devā yāmā devā tusitā devā nimmānaratī devā paranimmitavasavattī devā brahmakāyikā devā ye ca devā taduttari §. Ime vuccanti upapattidevā. Katame visuddhidevā? Visuddhidevā vuccanti tathāgatasāvaka arahanto khīṇāsavā ye ca paccekabuddhā. Ime vuccanti visuddhidevā. Bhagavā sammutidevānañca upapattidevānañca visuddhidevānañca devo ca atidevo ca devātidevo ca sihasiḥo nāganāgo gaṇigaṇi munimuni rājarājā. **Passāmahaṃ devamanussaloketi** manussaloke devaṃ passāmi atidevaṃ passāmi devātidevaṃ passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upapari-kkhāmiti- passāmahaṃ devamanussaloke.

Ākiñcanaṃ brāhmaṇamiriyamānanti. Akiñcananti rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ, te kiñcanā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvathukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā, tasmā buddho akiñcano. **Brāhmaṇoti** bhagavā sattannaṃ dhammānaṃ bāhitattā brāhmaṇo- sakkāyaditṭhi bāhitā hoti, vicikicchā bāhitā hoti, silabbataparāmāso bāhito hoti, rāgo bāhito hoti, doso bāhito (..0093) hoti, moho bāhito hoti, māno bāhito hoti, bāhitāssa honti pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā.

Bāhitvā sabbapāpakāni, [sabhiyāti bhagavā]

vimalo sādhusamāhito ṭhitatto;

saṃsāramaticca kevalī so, asito tādi pavuccate sa brahmāti.

Iriyamānanti carantaṃ viharantaṃ iriyantaṃ vattentaṃ pālentaṃ yapentaṃ yāpentanti- akiñcanaṃ brāhmaṇamiriyamānaṃ.

Taṃ taṃ namassāmi samantacakkhūti. Tanti bhagavantaṃ bhaṇati. **Namassāmiti** kāyena vā namassāmi, vācāya vā namassāmi, cittena vā namassāmi, anva-tthapaṭipattiyā vā namassāmi, dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassāmi

sakkaromi garuṃ karomi mānemi pūjemi. **Samantacakkhūti** samantacakkhu vuccati sabbaññutaññaṃ. Bhagavā sabbaññutaññaṇena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato.

“Na tassa addiṭṭhamidhatthi § kiñci, atho aviññātamajānitabbaṃ.

sabbaṃ abhiññāsi yadatthi neyyaṃ, tathāgato tena samantacakkhū”ti.

Taṃ taṃ namassāmi samantacakkhu.

Pamuñca maṃ sakka kathaṃkathāhīti. Sakkāti sakko bhagavā sakyakulā pabbajitotipi sakko. Atha vā, aḍḍho § mahaddhano dhanavātipi sakko. Tassi māni dhanāni, seyyathidaṃ- saddhādhanam sīladhanam hiridhanam ottappadhanaṃ sutadhanaṃ cāgadhanam paññādhanam satipaṭṭhānadhanam sammappadhānadhanam iddhipādadhanaṃ indriyadhanaṃ baladhanaṃ bojjaṅga-dhanaṃ maggadhanaṃ phaladhanaṃ nibbānadhanaṃ. Imehi anekavidhehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi sakko. Atha vā, sakko pahu visavī alamatto sūro vīro vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhaya-bheravo vigatalomahaṃsotipi sakko (..0094). Kathaṃkathā vuccati vicikicchā. Dukkhe kañkhā, dukkhasamudaye kañkhā, dukkhanirodhe kañkhā, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya kañkhā, pubbante kañkhā, aparante kañkhā, pubbantāparante kañkhā, idappaccayatāpaṭiccasamuppannesu dhammesu kañkhā. Yā eva-rūpā kañkhā kañkhāyanā kañkhāyitattaṃ vimati vicikicchā dveḷhakaṃ dvedhā-patho saṃsayo anekaṃsaggāho āsappanā parisappanā apariyogāhanā chambhitattaṃ cittassa manovilekko. **Pamuñca maṃ sakka kathaṃkathāhīti** muñca maṃ pamuñca maṃ mocehi maṃ pamocehi maṃ uddhara maṃ samuddhara maṃ vuṭṭhāpehi maṃ kathaṃkathāsallatoti- pamuñca maṃ sakka kathaṃkathāhi. Tenāha so brāhmaṇo-

“Passāmaṃ devamanussaloke, akiñcanaṃ brāhmaṇamiriyamānaṃ;

taṃ taṃ namassāmi samantacakkhu, pamuñca maṃ sakka kathaṃkathāhī”-

ti.

33. Nāhaṃ sahissāmi pamocanāya, kathaṃkathim dhotaka kañci loke.

Dhammañca seṭṭhaṃ ājānamāno, evaṃ tuvaṃ oghamimaṃ taresi.

Nāhaṃ sahissāmi § pamocanāyāti nāhaṃ taṃ sakkomi muñcituṃ pamuñcituṃ mocetuṃ pamocetuṃ uddharituṃ samuddharituṃ uṭṭhāpetuṃ samuṭṭhāpetuṃ kathaṃkathāsallatoti. Evampi nāhaṃ sahissāmi pamocanāya. Atha vā, na ihāmi na samihāmi na ussahāmi na vāyamāmi na ussāhaṃ karomi na ussoḷhiṃ karomi na thāmaṃ karomi na dhitim karomi na vīriyaṃ karomi na chandaṃ janemi na sañjanemi na nibbattemi na abhinibbattemi assaddhe puggale acchandike kusīte hīnavīriye appaṭipajjamāne dhammadesanāyāti. Evampi nāhaṃ sahissāmi pamocanāya. Atha vā, natthañño koci mocetā. Te yadi moceyyuṃ sakena thāmena sakena balena sakena vīriyena sakena parakkamena sakena purisathāmena sakena purisabalena sakena purisavīriyena sakena purisaparakkamena attanā sammāpaṭipadaṃ (..0095) anulomapaṭipadaṃ apaccanīkapaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ paṭipajjamānā moceyyunti. Evampi nāhaṃ sahissāmi pamocanāya.

Vuttañhetam bhagavatā- “so vata, cunda, attanā palipapalipanno param palipa-
palipannaṃ uddharissatīti netam ṭhānaṃ vijjati. So vata, cunda, attanā adanto avi-
nīto aparinibbuto param damessati vinessati parinibbāpessatīti netam ṭhānaṃ vijja-
tīti. Evampi nāhaṃ sahissāmi pamocanāya.

Vuttañhetam bhagavatā-

“Attanā hi § kataṃ pāpaṃ, attanā saṃkilissati;
attanā akataṃ pāpaṃ, attanāva visujjhati;

suddhi asuddhi paccattam, nāñño aññaṃ visodhaye”ti.

Evampi nāhaṃ saḥissāmi pamocanāya.

Vuttañhetam bhagavatā- “evameva kho, brāhmaṇa, tiṭṭhateva nibbānaṃ tiṭṭhati nibbānagāmiṃ maggo tiṭṭhāmaṃ samādapetā, atha ca pana mama sāvakaṃ mayā evaṃ ovadiyamānā evaṃ anusāsiyamānā appekacce accantaniṭṭhaṃ nibbānaṃ ārādhenti ekacce nārādhenti. Ettha kyāhaṃ, brāhmaṇa karomi? Maggakkhāyī, brāhmaṇa, tathāgato. Maggaṃ buddho ācikkhati. Attanā paṭipajjamānā mucceyyunti §. Evampi nāhaṃ saḥissāmi pamocanāya”.

Kathaṃkathim dhotaka kañci loketi kathaṃkathim puggalaṃ sakaṅkhaṃ sakhilaṃ sadveḷhakaṃ savicikicchaṃ. **Kañcīti** kañci khattiyam vā brāhmaṇam vā vessam vā suddam vā gahaṭṭham vā pabbajitam vā devam vā manussaṃ vā. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatanaloketi- kathaṃkathim dhotaka kañci loka.

Dhammañca seṭṭham ājānamānoti dhammaṃ seṭṭham vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Seṭṭhanti** aggamaṃ seṭṭham viseṭṭham pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ dhammaṃ ājānamāno vijānamāno paṭivijānamāno paṭivijjhamānoti- dhammañca seṭṭham ājānamāno.

Evam (..0096) **tuvam oghamimam taresīti** evam kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhogaṃ avijjogaṃ tareyyāsi uttareyyāsi patareyyāsi samatikkameyyāsi vītivatteyyāsi- evam tuvam oghamimam taresi. Tenāha bhagavā-

“Nāhaṃ saḥissāmi pamocanāya, kathaṃkathim dhotaka kañci loka;
dhammañca seṭṭham ājānamāno, evam tuvam oghamimam taresī”ti.

34. Anusāsa brahme karuṇāyamāno, vivekadhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Yathāhaṃ ākāsova § abyāpajjamāno §, idheva santo asito careyyam.

Anusāsa brahme karuṇāyamānoti anusāsa brahme anuggaṇha brahme anukampa brahmeti- anusāsa brahme. **Karuṇāyamānoti** karuṇāyamāno anudaya-māno § anurakkhamāno anuggaṇhamāno anukampamānoti- anusāsa brahme karuṇāyamāno.

Vivekadhammaṃ yamaṃ vijaññanti vivekadhammaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Yamaṃ vijaññanti** yamaṃ jāneyyam ājāneyyam vijāneyyam paṭivijāneyyam paṭivijjheyam adhigaccheyyam phasseyyam sacchikareyyanti- vivekadhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Yathāhaṃ ākāsova abyāpajjamānoti yathā ākāso na pajjati na gaṇhati § na bajjhati na palibajjhati, evam apajjamāno agaṇhamāno abajjhamāno apalibajjhamānoti- evampi ākāsova abyāpajjamāno. Yathā ākāso na rajjati lākhāya vā hali-ddiyā § vā nīliyā § vā mañjeṭṭhāya vā evam arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti §- evampi ākāsova abyāpajjamāno. Yathā ākāso na (..0097) kuppati na byāpajjati na patilīyati § na paṭihaññati, evam akuppamāno abyāpajjamāno appatilīyamāno appaṭihaññamāno appaṭihatamānoti- evampi ākāsova abyāpajjamāno.

Idheva santo asito careyyanti. Idheva santoti idheva santo idheva samāno

idheva nisinno samāno imasmimyeveva āsane nisinno samāno imissāyeveva parisāya nisinno samānoti, evampi- idheva santo. Atha vā, idheva santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭippassaddhoti, evampi- idheva santo. **Asitoti** dve nissayā- taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca ...pe... ayam taṇhānissayo ...pe... ayam diṭṭhinissayo... taṇhānissayam pahāya diṭṭhinissayam paṭinissajjitvā cakkhum anissito, sotam anissito, ghānam anissito, jivham anissito, kāyam anissito, manam anissito, rūpe... sadde... gandhe ... rase... phoṭṭhabbe... dhamme... kulaṃ... gaṇam... āvāsam... lābham... yasaṃ... pasamsaṃ... sukham... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsanam... gilānapaccayabhesajjaparikkhāram... kāmadhātuṃ... rūpadhātuṃ... arūpadhātuṃ... kāmabhavaṃ... rūpabhavaṃ... arūpabhavaṃ... saññābhavaṃ... asaññābhavaṃ... nevasaññānāsaññābhavaṃ... ekavokārabhavaṃ... catuvokārabhavaṃ... pañcavokārabhavaṃ... atītaṃ... anāgataṃ... paccuppannam... diṭṭhasutamutaviññātabbe § dhamme asito anissito anallīno anupagato anajjhositō anadhimutto nikkhanto nissaṭṭo § vippamutto viṣaṃyutto vimariyādikatena cetasā. **Careyyanti** careyyam vihareyyam iriyeyyam vatteyyam yapeyyam yāpeyyanti- idheva santo asito careyyam. Tenāha so brāhmaṇo-

“Anusāsa brahme karuṇāyamāno, vivekadhammam yamaṃ vijaññaṃ; yathāhaṃ ākāsova abyāpajjamāno, idheva santo asito careyyan”ti.

35. Kittayissāmi te santim, [dhotakāti bhagavā]

Diṭṭhe dhamme anītiham.

Yaṃ veditvā sato caram, tare loka visattikam.

Kittayissāmi (..0098) **te santinti** rāgassa santim, dosassa santim, mohassa santim, kodhassa santim, upanāhassa ...pe... makkhassa... paḷāsassa... issāya... macchariyassa... māyāya... sāṭṭheyyassa... thambhassa... sārāmbhassa... mānassa... atimānassa... madassa... pamādassa... sabbakilesānam... sabbaduccarītānam... sabbadarathānam... sabbapariḷāhānam... sabbasantāpānam... sabbākusalābhisaṅkhārānam santim upasantim vūpasantim nibbutim paṭippassaddhim kittayissāmi pakittayissāmi ācikkhissāmi desessāmi paññapessāmi paṭṭhapesāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānikarissāmi pakāsissāmīti- kittayissāmi te santim.

Dhotakāti bhagavāti. **Dhotakāti** bhagavā taṃ brāhmaṇam nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- dhotakāti bhagavā.

Diṭṭhe dhamme anītihanti. **Diṭṭhe dhammeti** diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhūte dhamme vibhāvite dhamme sabbe saṅkhārā aniccāti ...pe... yaṃ kiñci samudayadhammam sabbam taṃ nirodhadhammanti diṭṭhe dhamme ñāte dhamme tulite dhamme tīrite dhamme vibhāvite dhamme vibhūte dhammeti, evampi- diṭṭhe dhamme ...pe.... Atha vā, dukkhe diṭṭhe dukkham kathayissāmi, samudaye diṭṭhe samudayam kathayissāmi, magge diṭṭhe maggam kathayissāmi, nirodhe diṭṭhe nirodham kathayissāmīti, evampi- diṭṭhe dhamme ...pe.... Atha vā, sandiṭṭhikam akālikam ehipassikam opaneyyikam § paccattam veditabbam viññūhīti, evampi- diṭṭhe dhamme. **Anītihanti** na itihitiam

na itikirāya na paramparāya na piṭakasampadāya na takkahetu na nayahetu na ākārāparivitakkena na diṭṭhiniijjhānakkhantiyā sāmaṃ sayamabhiññātaṃ attapa-ccakkhadhammaṃ, taṃ kathayissāmīti- diṭṭhe dhamme anītihaṃ.

Yaṃ viditvā sato caranti yaṃ viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā; “sabbe saṅkhārā aniccā”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā; “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “sabbe dhammā anattā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā (..0099). **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati sato. **Caranti** caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpentoti- yaṃ viditvā sato caraṃ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikā**ti kenatṭhena visattikā ...pe... visaṭṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyāloke ...pe... āyatāloke. **Tare loke visattikanti** loke vesā visattikā, loke vetaṃ visattikaṃ sato tareyya uttareyya patareyya samatikkameyya vīti- vatteyyāti- tare loke visattikaṃ. Tenāha bhagavā-

“Kittayissāmi te santiṃ, [dhotakāti bhagavā]
diṭṭhe dhamme anītihaṃ;

yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikan”ti.

36. Tañcāhaṃ abhinandāmi, mahesi santimuttamaṃ;

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ.

Tañcāhaṃ abhinandāmi. Tanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusā- sanaṃ anusitṭhaṃ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādiyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi- tañcāhaṃ abhinandāmi.

Mahesiantimuttamanti. **Mahesī**ti kiṃ mahesi bhagavā? Mahantaṃ silā- kkhandaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi, mahantaṃ samādhikkhandaṃ ...pe... kahaṃ narāsabhoti mahesi. **Santimuttamanti** santi vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Uttamanti** aggaṃ seṭṭhaṃ viseṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaranti- mahesi santimuttamaṃ.

Yaṃ viditvā sato caranti yaṃ viditaṃ katvā ...pe... “sabbe saṅkhārā aniccā”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā; “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti... “sabbe dhammā anattā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā (..0100) vibhūtaṃ katvā. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati sato. **Caranti** caranto ...pe... yāpentoti- yaṃ viditvā sato caraṃ.

Tare loke visattikanti. Visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikā**ti kenatṭhena visattikā ...pe... visaṭṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyāloke ...pe... āyatāloke. **Tare loke visattikanti** loke vesā visattikā, loke vetaṃ visattikaṃ sato tareyyaṃ uttareyyaṃ ...pe... vīti- vatteyyanti- tare loke visattikaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Tañcāhaṃ abhinandāmi, mahesi santimuttamaṃ;
yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikaṃ” ti.

**37. Yaṃ kiñci sampajānāsi, [dhotakāti bhagavā]
Uddhaṃ adho tiriyañcāpi majjhe.
Etaṃ viditvā saṅgoti loke, bhavābhavāya mākāsi**

taṇhaṃ.

Yaṃ kiñci sampajānāsīti yaṃ kiñci sampajānāsi ājānāsi paṭivijānāsi paṭivijjha-sīti- yaṃ kiñci sampajānāsi. **Dhotakāti bhagavāti.** **Dhotakāti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- dhotakāti bhagavā.

Uddham adho tiriyañcāpi majjheti. **Uddhanti** anāgataṃ; **adhoti** atītaṃ; **tiriyañcāpi majjheti** paccuppannaṃ. **Uddhanti** devaloko; **adhoti** apāyaloko; **tiriyañcāpi majjheti** manussaloko. Atha vā, **uddhanti** kusalā dhammā; **adhoti** akusalā dhammā; **tiriyañcāpi majjheti** abyākatā dhammā. **Uddhanti** arūpadhātu; **adhoti** kāmādhātu; **tiriyañcāpi majjheti** rūpadhātu. **Uddhanti** sukhā vedanā; **adhoti** (..0101) dukkhā vedanā; **tiriyañcāpi majjheti** adukkhāmasukhā vedanā. **Uddhanti** uddham pādatalā; **adhoti** adho kesamatthakā; **tiriyañcāpi majjheti** vemajjheti- uddham adho tiriyañcāpi majjhe.

Etaṃ viditvā saṅgoti loketi saṅgo eso lagganaṃ etaṃ bandhanaṃ etaṃ pali-bodho esoti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- etaṃ viditvā saṅgoti loke.

Bhavābhavāya mākāsi taṇhanti. **Taṇhāti** rūpataṇhā saddataṇhā ...pe... dhammataṇhā. **Bhavābhavāyāti** bhavābhavāya kammabhavāya punabbhavāya kāmabhavāya, kammabhavāya kāmabhavāya punabbhavāya rūpabhavāya, kammabhavāya rūpabhavāya punabbhavāya arūpabhavāya, kammabhavāya arūpabhavāya punabbhavāya punappunabbhavāya, punappunagatīyā punappuna-upapattiyā punappunapaṭisandhiyā punappuna-attabhāvābhiniḃbattiyā taṇhaṃ mākāsi mā janesi mā sañjanesi mā nibbattesi mābhiniḃbattesi, pajaha vinodehi byantikarohi anabhāvaṃ gamehīti- bhavābhavāya mākāsi taṇhanti. Tenāha bhagavā-

“Yaṃ kiñci sampajānāsi, [dhotakāti bhagavā]

uddham adho tiriyañcāpi majjhe;

etaṃ viditvā saṅgoti loke, bhavābhavāya mākāsi taṇhan”ti.

Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me, bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Dhotakamāṇavapucchāniddeso pañcama.

6. Upasīvamāṇavapucchāniddeso

38. Eko ahaṃ sakka mahantamoghaṃ, [iccāyasmā upasīvo]

Anissito no visahāmi tārituṃ.

Ārammaṇaṃ § brūhi samantacakkhu, yaṃ nissito oghamimaṃ tareyyaṃ.

Eko (..0102) **ahaṃ sakka mahantamoghanti.** **Ekoti** puggalo vā me dutiyo natthi, dhammo vā me dutiyo natthi, yaṃ vā puggalaṃ nissāya dhammaṃ vā nissāya mahantaṃ kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ tareyyaṃ uttareyyaṃ patareyyaṃ samatikkameyyaṃ vītivatteyyanti. **Sakkāti** sakko. Bhagavā sakyakulā

pabbajitotipi sakko. Atha vā, aḍḍho mahaddhano dhanavātipi sakko. Tassimāni dhanāni, seyyathidaṃ- saddhādhanam sīladhanam hiridhanam ottappadhanam sutadhanam cāgadhanam paññādhanam satipaṭṭhānadhanam ...pe... nibbāna-dhanam. Imehi anekehi dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi sakko. Atha vā, sakko pahu visavī alamatto sūro vīro vikkanto abhīrū achambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃsotipi sakkoti- eko ahaṃ sakka mahantamogham.

Iccāyasmā upasīvoti. Iccāti padasandhi ...pe.... **Āyasmāti** piyavacanam ...pe.... **Upasīvoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā upasīvo.

Anissito no visahāmi tāritunti. Anissitoti puggalam vā anissito dhammaṃ vā anissito no visahāmi na ussahāmi na sakkomi na paṭibalo mahantaṃ kāmogham bhavogham diṭṭhogaṃ avijjogaṃ tarituṃ uttarituṃ patarituṃ samatikkamituṃ vītivattitunti- anissito no visahāmi tārituṃ.

Ārammaṇaṃ brūhi samantacakkhūti ārammaṇaṃ ālambaṇaṃ nissayaṃ upanissayaṃ brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkaroḥi pakāsehi. **Samantacakkhūti** samantacakkhu vuccati sabbaññutaññaṃ. Bhagavā tena sabbaññutaññaṇena upeto samupeto upāgato samupāgato upa-panno samupapanno samannāgato.

na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci, atho aviññātama jānitabbaṃ;

sabbaṃ abhiññāsi yadatthi neyyaṃ, tathāgato tena samantacakkhūti.

Ārammaṇaṃ brūhi samantacakkhu.

Yaṃ (..0103) **nissito oghamimaṃ tareyyanti.** Yaṃ nissitoti yaṃ puggalam vā nissito dhammaṃ vā nissito mahantaṃ kāmogham bhavogham diṭṭhogaṃ avijjogaṃ tareyyaṃ uttareyyaṃ patareyyaṃ samatikkameyyaṃ vītivatteyyanti- yaṃ nissito oghamimaṃ tareyyaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Eko ahaṃ sakka mahantamogham, [iccāyasmā upasīvo]

anissito no visahāmi tārituṃ;

ārammaṇaṃ brūhi samantacakkhu, yaṃ nissito oghamimaṃ tareyyan”ti.

39. Ākiñcaññaṃ pekkhamāno satimā, [upasīvāti bhagavā]

Natthīti nissāya tarassu oghaṃ.

Kāme pahāya virato kathāhi, taṇhakkhayaṃ nattamahābhipassa §.

Ākiñcaññaṃ pekkhamāno satimāti so brāhmaṇo pakatiyā ākiñcaññāyatana-samāpattiṃ lābhiyeva nissayaṃ na jānāti- “ayaṃ me nissayo”ti. Tassa bhagavā nissayañca ācikkhati uttariñca niyyānapathaṃ. Ākiñcaññāyatana-samāpattiṃ sato samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā tattha jāte cittacetāsike dhamme aniccato pekkhamāno, dukkhato ...pe... rogato... gaṇḍato... sallato... aghato... ābādhato... parato... palokato... itito... upaddavato... bhayato... upasaggato... calato... pabhaṅguto... addhuvato... atāṇato... aleṇato... asaraṇato... asaraṇibhūtato... rittato... tucchato... suññato... anattato... ādīnavato... vipariṇāmadhammato... asārakato... aghamūlato... bhavato... vibhavato... sāsavato... saṅkhatato... mārāmisato... jātidhammato... jarādhammato... byādhidhammato... maraṇadhammato... soka-paridevadukkhadomanassupāyāsadhammato ... samudayadhammato... atthaṅga-

mato... assādato... ādinavato... nissaraṇato pekkhamāno dakkhamāno olokaya-
māno nijjhāyamāno upaparikkhamāno.

Satimāti (..0104) yā sati anussati paṭissati ...pe... sammāsati- ayaṃ vuccati
sati. Imāya satiyā upeto hoti ...pe... samannāgato, so vuccati satimāti- āki-
ñcaññaṃ pekkhamāno satimā.

Upasīvāti bhagavāti. Upasīvāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhaga-
vāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- upasī-
vāti bhagavā.

Natthīti nissāya tarassu oghanti natthi kiñcīti ākiñcaññāyatanasamāpatti. Kiṃkā-
raṇā natthi kiñcīti ākiñcaññāyatanasamāpatti? Viññāṇañcāyatanasamāpattiṃ sato
samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā taññeva viññāṇaṃ abhāveti, vibhāveti, antaradhā-
peti, natthi kiñcīti passati. Taṃkāraṇā natthi kiñcīti ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ
nissāya upanissāya ālambaṇaṃ karitvā kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhogaṃ avi-
jjogaṃ tarassu uttarassu patarassu samatikkamassu vītivattassūti- natthīti
nissāya tarassu oghaṃ.

Kāme pahāya virato kathāhīti. Kāmāti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kile-
sakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā.
Kāme pahāyāti vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā
byantikaritvā anabhāvaṃ gametvāti- kāme pahāya. **Virato kathāhīti** kathaṃkathā
vuccati vicikicchā. Dukkhe kañkhā ...pe... chambhitattaṃ cittassa manovilekho
kathaṃkathāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto
vimariyādikatena cetasā viharatīti- evampi virato kathāhi ...pe... atha vā, dvattiṃ-
sāya tiracchānakathāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visa-
ññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti evampi virato kathāhīti- kāme pahāya
virato kathāhi.

Taṇhakkhayaṃ nattamahābhipassāti. Taṇhāti rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā.
Nattaṃ vuccati ratti. **Ahoti** divaso. Rattiñca divā ca taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ
dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gatikkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ
bhavakkhayaṃ saṃsārakkhayaṃ (..0105) vaṭṭakkhayaṃ passa abhipassa dakkha
olokaya nijjhāya upaparikkhāti- taṇhakkhayaṃ nattamahābhipassa. Tenāha
bhagavā-

“Ākiñcaññaṃ pekkhamāno satimā, [upasīvāti bhagavā]

natthīti nissāya tarassu oghaṃ;

kāme pahāya virato kathāhi, taṇhakkhayaṃ nattamahābhipassā”ti.

40. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, [iccāyasmā upasīvo]

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe paramedhimutto, tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī.

Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti. Sabbesūti sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ
asesaṃ nissesamaṃ pariyādiyanavacanametam sabbesūti. **Kāmesūti kāmāti** uddā-
nato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā
...pe... ime vuccanti kilesakāmā. Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti. Sabbesu
kāmesu yo vītarāgo vigatarāgo cattarāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṭini-

ssaṭṭharāgo vikkhambhanatoti- sabbesu kāmesu yo vītarāgo.
Iccāyasmā upasīvoti. Iccāti

padasandhi ...pe.... **Āyasmāti** piyavacanam ...pe.... **Upasīvoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā upasīvo.

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃti. Heṭṭhimā cha samāpattiyo hitvā cajitvā pariccajitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ nissito allīno upagato samupagato ajjhosito adhimuttoti- ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe paramedhimuttoti saññāvimokkhā vuccanti satta saññāsamāpattiyo. Tāsaṃ saññāsamāpattiṇaṃ ākiñcaññāyatanasamāpattivimokkho § aggo ca seṭṭho ca viseṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro ca, parame agge seṭṭhe viseṭṭhe pāmokkhe uttame pavare (..0106) adhimuttivimokkhena adhimutto tatrādhimutto tadadhimutto taccharito tabbahulo taggaruko tanninno tappono tappa-bbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti- saññāvimokkhe paramedhimutto.

Tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyīti. Tiṭṭhe nūti saṃsayapucchā vimatipucchā dveḥha-kapucchā anekaṃsapucchā, “evaṃ nu kho, nanu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”- ti- tiṭṭhe nu. **Tatthāti** ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyīti** anānuyāyī aviccamāno § avigacchamāno anantaradhāyamāno aparīdhāyamāno ...pe.... Atha vā, arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti- tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī. Tenāha so brāhmaṇo-

“sabbesu kāmesu yo vītarāgo, [iccāyasmā upasīvo]

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ;

saññāvimokkhe paramedhimutto, tiṭṭhe nu so tattha anānuyāyī”ti.

41. Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, [upasīvāti bhagavā]

Ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe paramedhimutto, tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī.

Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti. Sabbesūti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam sabbesūti. **Kāmesūti kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Sabbesu kāmesu yo vītarāgoti** sabbesu kāmesu yo vītarāgo ...pe... paṭinissaṭṭharāgo vikkhambhanatoti- sabbesu kāmesu yo vītarāgo.

Upasīvāti bhagavāti. Upasīvāti bhagavā tam brāhmaṇam nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- upasīvāti bhagavā.

Ākiñcaññaṃ (..0107) **nissito hitvā maññaṃti.** Heṭṭhimā cha samāpattiyo hitvā cajitvā pariccajitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattitvā ākiñcaññāyatanasamāpattiṃ nissito allīno upagato samupagato ajjhosito adhimuttoti- ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ.

Saññāvimokkhe paramedhimuttoti saññāvimokkhā vuccanti satta saññāsamāpattiyo. Tāsaṃ saññāsamāpattiṇaṃ ākiñcaññāyatanasamāpattivimokkho aggo ca seṭṭho ca viseṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro ca, parame agge seṭṭhe viseṭṭhe pāmokkhe uttame pavare adhimuttivimokkhena adhimutto tatrādhimutto tadadhimutto ...pe... tadadhipateyyoti- saññāvimokkhe paramedhimutto.

Tiṭṭheyya so tattha anānuyāyīti. Tiṭṭheyyāti tiṭṭheyya saṭṭhikappasahassāni. **Tatthāti** ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyīti** anānuyāyī aviccamāno avigacchamāno anantaradhāyamāno aparihāyamāno. Atha vā, arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti- tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī. Tenāha bhagavā-

“Sabbesu kāmesu yo vītarāgo, [upasīvāti bhagavā]

ākiñcaññaṃ nissito hitvā maññaṃ;

saññāvimumokkhe paramedhimutto, tiṭṭheyya so tattha anānuyāyī”ti.

42. Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī, pūgampi vassāni § samantacakkhu.

Tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassa.

Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyīti sace so tiṭṭheyya saṭṭhikappasahassāni. **Tatthāti** ākiñcaññāyatane. **Anānuyāyīti** anānuyāyī aviccamāno avigacchamāno anantardhāyamāno aparihāyamāno. Atha vā, arajjamāno adussamāno amuyhamāno akilissamānoti- tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī.

Pūgampi (..0108) **vassāni samantacakkhūti. Pūgampi vassāni**ti pūgampi vassāni bahūni vassāni § bahūni vassasatāni bahūni vassasahassāni bahūni vassasatasahassāni bahūni kappāni bahūni kappasatāni bahūni kappasahassāni bahūni kappasatasahassāni. **Samantacakkhūti** samantacakkhu vuccati sabbaññutaññaṃ ...pe... tathāgato tena samantacakkhūti- pūgampi vassāni samantacakkhu.

Tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassāti tattheva so sītibhāvamanuppatto nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo sassatisamaṃ tattheva tiṭṭheyya. Atha vā, tassa viññāṇaṃ caveyya ucchijjeyya nasseyya vinasseyya na bhavyeyyāti punabbhavapaṭisandhiviññāṇaṃ nibbatteyya kāmādhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vāti ākiñcaññāyatanaṃ samāpannassa sassatañca ucchedaṇca pucchati. Udāhu tattheva anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyeyya. Atha vā, tassa viññāṇaṃ caveyya puna paṭisandhiviññāṇaṃ nibbatteyya kāmādhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vāti, ākiñcaññāyatanaṃ upapannassa parinibbānaṇca paṭisandhiñca pucchati. **Tathāvidhassāti** tathāvidhassa tādisassa tassaṅghitassa tappakārassa tappaṭibhāgassa ākiñcaññāyatanaṃ upapannassāti- tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassa. Tenāha so brāhmaṇo-

“Tiṭṭhe ce so tattha anānuyāyī, pūgampi vassāni samantacakkhu;

tattheva so sītisiyā vimutto, cavetha viññāṇaṃ tathāvidhassā”ti.

43. Acci yathā vātavegena khittā, [upasīvāti bhagavā]

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ.

Evaṃ munī nāmakāyā vimutto, atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ.

Acci yathā vātavegena khittāti acci vuccati jālasikhā. **Vātāti** puratthimā vātā pacchimā vātā uttarā vātā dakkhiṇā vātā sarajā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā adhimattā (..0109) vātā § verambhavātā pakkhavātā supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā vidhūpanavātā. **Vātavegena khittāti** vātavegena khittā § ukkhittā nunnā paṇunnā khambhitā vikkhambhitāti- acci yathā vātavegena khittā. **Upasīvāti bhagavāti. Upasīvāti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravā-

dhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- upasīvāti bhagavā.

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhanti. Atthaṃ paletīti atthaṃ paleti, atthaṃ gameti, atthaṃ gacchati nirujjhati vūpasamati paṭippassambhati. **Na upeti saṅkhanti** saṅkhaṃ § na upeti, uddesaṃ na upeti, gaṇanaṃ na upeti, paṇṇattiṃ na upeti, “puratthimaṃ vā disaṃ gatā, pacchimaṃ vā disaṃ gatā, uttaraṃ vā disaṃ gatā, dakkhiṇaṃ vā disaṃ gatā uddhaṃ vā gatā, adho vā gatā, tiriyaṃ vā gatā, vidisaṃ vā gatā”ti, so hetu natthi, paccayo natthi, kāraṇaṃ natthi, yena saṅkhaṃ gaccheyyāti- atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ.

Evaṃ munī nāmakāyā vimuttoti. Evanti opammasampaṭipādanaṃ. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. **Nāmakāyā vimuttoti** so muni pakatiyā pubbeva rūpakāyā vimutto. Tadaṅgaṃ samatikkamā § vikkhambhanappahānena pahīno. Tassa munino bhavantaṃ āgamma cattāro ariyamaggā paṭiladdhā honti. Catunnaṃ ariyamaggānaṃ paṭiladdhattā nāmakāyo ca rūpakāyo ca pariññātā honti. Nāmakāyassa ca rūpakāyassa ca pariññātattā nāmakāyā ca rūpakāyā ca mutto vimutto suvimutto accanta-anupādāvimokkhenāti- evaṃ munī nāmakāyā vimutto.

Atthaṃ paleti na upeti saṅkhanti. Atthaṃ paletīti anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati. **Na upeti saṅkhanti** anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto saṅkhaṃ na upeti, uddesaṃ na upeti, gaṇanaṃ na upeti, paṇṇattiṃ na upeti- khattiyoti vā brāhmaṇoti vā vessoti vā suddoti vā gahaṭṭhoti vā pabbajitoti vā devoti vā manussoti vā rūpīti vā arūpīti vā saññīti vā asaññīti vā nevasaññīnāsaññīti vā. So hetu natthi paccayo natthi kāraṇaṃ natthi (..0110) yena saṅkhaṃ gaccheyyāti- atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ. Tenāha bhagavā-

“Acci yathā vātavegena khittā, [upasīvāti bhagavā]

atthaṃ paleti na upeti saṅkhaṃ;

evaṃ munī nāmakāyā vimutto, atthaṃ paleti na upeti saṅkhan”ti.

44. Atthaṅgato so uda vā so natthi, udāhu ve sassatiyā arogo.

Taṃ me munī sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo.

Atthaṅgato so uda vā so natthīti so atthaṅgato udāhu natthi so niruddho ucchinno vinaṭṭhoti- atthaṅgato so uda vā so natthi.

Udāhu ve sassatiyā arogoti udāhu nicco dhuvo sassato avipariṇāmadhammo sassatisamaṃ tatheva tiṭṭheyāti- udāhu

ve sassatiyā arogo.

Taṃ me munī sādhu viyākarohīti. Tanti yaṃ pucchāmi yaṃ yācāmi yaṃ ajjhe-
sāmi yaṃ pasādemī. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so
muni. **Sādhu viyākarohīti** sādhu ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi
vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti- taṃ me munī sādhu viyākarohi.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa
dhammoti- tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo-

“Atthaṅgato so uda vā so natthi, udāhu ve sassatiyā arogo;

taṃ me munī sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo” ti.

45. Atthaṅgatassa (..0111) na pamāṇamatthi, [upasīvāti bhagavā]

Yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthi.

Sabbesu dhammesu samūhatesu, samūhatā vādapathāpi sabbe.

Atthaṅgatassa na pamāṇamatthīti atthaṅgatassa anupādisesāya nibbānadhā-
tuyā parinibbutassa rūpapamāṇaṃ natthi, vedanāpamāṇaṃ natthi, saññāpa-
māṇaṃ natthi, saṅkhārapamāṇaṃ natthi, viññāṇapamāṇaṃ natthi, na atthi na
saṃvijjati nupalabbhati pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭippassaddhaṃ
abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhanti- atthaṅgatassa na pamāṇamatthi. **Upasī-
vāti bhagavāti upasīvāti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti**
gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- upasīvāti
bhagavā.

Yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthīti yena taṃ rāgena § vadeyyuṃ, yena dosena
vadeyyuṃ, yena mohena vadeyyuṃ, yena mānena vadeyyuṃ, yāya diṭṭhiyā
vadeyyuṃ, yena uddhaccena vadeyyuṃ, yāya vicikicchāya vadeyyuṃ, yehi anusa-
yehi vadeyyuṃ- rattoti vā duṭṭhoti vā mūḷhoti vā vinibaddhoti vā parāmatṭhoti vā
vikkhepagatoti vā anitṭhaṅgatoti § vā thāmagatoti vā, te abhisāṅkhārā pahīnā.
Abhisāṅkhārānaṃ pahīnattā gatiyā yena taṃ vadeyyuṃ- nerayikoti vā tiracchāna-
yonikoti vā pettivisayikoti vā manussoti vā devoti vā rūpīti vā arūpīti vā saññīti vā
asaññīti vā nevasaññīnāsaññīti vā, so hetu natthi paccayo natthi kāraṇaṃ natthi
yena vadeyyuṃ katheyyuṃ bhaṇeyyuṃ dīpeyyuṃ vohareyyunti- yena naṃ vajjuṃ
taṃ tassa natthi.

Sabbesu dhammesu samūhatesūti sabbesu dhammesu sabbesu khandhesu
sabbesu āyatanesu sabbāsu dhātūsu sabbāsu gatisu sabbāsu upapattīsu
sabbāsu paṭisandhīsu sabbesu bhavesu sabbesu saṃsāresu sabbesu vaṭṭesu
ūhatesu samūhatesu uddhatesu samuddhatesu uppāṭitesu samuppāṭitesu pahī-
nesu samucchennesu vūpasantesu paṭippassaddhesu abhabbuppattikesu ñāṇa-
gginā daḍḍhesūti- sabbesu dhammesu samūhatesu.

Samūhatā (..0112) vādapathāpi sabbeti vādapathā vuccanti kilesā ca khandhā
ca abhisāṅkhārā ca. Tassa vādā ca vādapathā ca adhvācānāni ca adhvācāna-
pathā ca nirutti ca niruttipathā ca paññatti ca paññattipathā ca ūhatā samūhatā
uddhatā samuddhatā uppāṭitā samuppāṭitā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭi-
ppassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- samūhatā vādapathāpi sabbe.
Tenāha bhagavā-

“Atthaṅgatassa na pamāṇamatthi, [upasīvāti bhagavā]
yena naṃ vajjuṃ taṃ tassa natthi;

sabbesu dhammesu samūhatesu, samūhatā vādapathāpi sabbe”ti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṃ ...pe... pañjaliko namassa-
māno nisinno hoti- satthā me, bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Upasīvamāṇavapucchānidde so chaṭṭho.

7. Nandamāṇavapucchānidde so

46. Santi loke munayo, [iccāyasmā nando]

Janā vadanti tayidaṃ kathaṃsu.

Ñāṇūpapannaṃ muni no vadanti, udāhu ve jīvitenu papannaṃ Ṣ.

Santi loke munayoti. Santīti santi saṃvijjanti atthi upalabbhanti. Loketi apāya-
loke ...pe... āyatana loke. Munayoti munināmakā ājīvakā nigaṇṭhā jaṭilā tāpasā.
(devā loke munayoti sañjānanti, na ca te munayo) Ṣ ti. Santi loke munayo. Iccā-
yasmā nandoti. Iccāti padasandhi ...pe.... Āyasmāti piyavacanaṃ ...pe....
Nandoti tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā nando.

Janā (..0113) vadanti tayidaṃ kathaṃsūti. Janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca
vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. Vadantīti
kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti. Tayidaṃ kathaṃsūti saṃsayapucchā vima-
tipucchā dveḥhakupucchā anekaṃsapucchā “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho,
kathaṃ nu kho”ti- janā vadanti tayidaṃ kathaṃsu.

Ñāṇūpapannaṃ muni no vadantīti. Atṭha samāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇa-
ṇena vā upetaṃ samupetaṃ upāgataṃ samupāgataṃ upapannaṃ samupa-
pannaṃ samannāgataṃ muniṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti-
ñāṇūpapannaṃ muni no vadanti.

Udāhu ve jīvitenu papannanti udāhu anekavividha-atiparamadukkarakārikalū-
khajīvitānuyogena upetaṃ samupetaṃ upāgataṃ samupāgataṃ upapannaṃ
samupapannaṃ samannāgataṃ muniṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voha-
rantīti- udāhu ve jīvitenu papannaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Santi loke munayo, [iccāyasmā nando]

janā vadanti tayidaṃ kathaṃsu;

ñāṇūpapannaṃ muni no vadanti, udāhu ve jīvitenu papannaṃ”ti.

47. Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena,

Munīdha nanda kusalā vadanti.

Visenikatvā Ṣ anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmi.

Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇenāti. Na diṭṭhiyāti na diṭṭhasuddhiyā. Na sutiyāti na
sutasuddhiyā. Na ñāṇenāti napi atṭhasamāpattiñāṇena napi pañcābhiññāṇena
napi micchāñāṇenāti- na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena.

Munīdha nanda kusalā vadantīti. Kusalāti ye te khandhakusalā dhātukusalā āya-

tanakusalā paṭiccasamuppādakusalā satipaṭṭhānakusalā sammappadhānakusalā iddhipādakusalā indriyakusalā balakusalā bojjhaṅgakusalā (..0114) maggakusalā phalakusalā nibbānakusalā diṭṭhasuddhiyā vā sutasuddhiyā vā aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññāṇaṇena vā micchāñāṇena vā diṭṭhena vā sutena vā upetaṃ samupetaṃ upāgataṃ samupāgataṃ upapannaṃ samupapannaṃ samannāgataṃ munīṃ na vadanti na kathenti na bhaṇanti na dīpayanti na voharantīti-
munīdha nanda kusalā vadanti.

Visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmīti senā vuccati mārasenā, kāyaduccaritaṃ mārasenā, vacīduccaritaṃ mārasenā, manoduccaritaṃ mārasenā, rāgo mārasenā, doso mārasenā, moho mārasenā, kodho ...pe... upanāho... makkho... paḷāso... issā... macchariyaṃ... māyā... sāṭṭheyyaṃ... thambho... sārambho... māno... atimāno... mado... pamādo... sabbe kilesā sabbe duccharitā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṅkhārā mārasenā. Vuttañhettaṃ bhagavatā-

“Kāmā te paṭhamā senā, dutiyā arati vuccati;

tatiyā khuppiyāsā te, catutthī taṇhā pavuccati.

“Pañcamaṃ thinamiddhaṃ te, chaṭṭhā bhīrū pavuccati;

sattamī vicikicchā te, makkho thambho te aṭṭhamo;

lābho siloko sakkāro, micchāladdho ca yo yaso.

“Yo cattānaṃ samukkaṃse, pare ca avajānāti;

esā namuci te senā §, kaṇhassābhīppahārīni.

na naṃ asūro jināti, jetvā ca labhate sukhaṃ” ti.

Yato catūhi ariyamaggehi sabbā ca mārasenā sabbe ca paṭisenikarā § kilesā jītā ca parājītā ca bhaggā vippluggā § parammukhā, tena vuccanti visenikatvā.

Anīghāti rāgo nīgho, doso nīgho, moho nīgho, kodho nīgho, upanāho nīgho ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā nīghā. Yesaṃ ete nīghā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā te vuccanti anīghā. **Nirāsāti** (..0115) āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... avijjā lobho akusalamūlaṃ. Yesaṃ esā āsā taṇhā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā, te vuccanti nirāsā arahanto khīṇāsavā. **Visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmīti** ye te visenikatvāva anīghā ca nirāsā ca caranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpenti, te loke munayoti brūmīti-
ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāse-

“Na diṭṭhiyā na sutiyā na ñāṇena, munīdha nanda kusalā vadanti;

visenikatvā anīghā nirāsā, caranti ye te munayoti brūmī” ti.

48. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [iccāyasmā nando]

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ, anekarūpena vadanti suddhiṃ.

**Kaccissu te bhagavā tattha yatā carantā, atāru jātiñca jarañca mārīsa.
Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ.**

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti. Ye kecīti sabbena sabbaṃ sabbathā sabbaṃ asesam nissesaṃ pariyādiyanavacanametam- ye kecīti. **Samaṇāti** ye keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikāti- ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Iccāyasmā nandoti. Iccāti** padasandhi ...pe... **Āyasmāti** piyavacanaṃ ...pe.... **Nandoti.** Tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā nando.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhinti diṭṭhenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti; sute- napi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti (..0116) voharanti; diṭṭhassutenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhinti sīlenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti; vatenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti; sīlabbatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena § suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kaccissu te bhagavā tattha yatā carantāti. Kaccissūti saṃsayapucchā vimati- pucchā dvelhakapucchā anekasapucchā, “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho, kathaṃ nu kho”ti- kaccissu. **Teti** diṭṭhigatikā. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- kaccissu te bhagavā. **Tattha yatā carantāti. Tatthāti** sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Yatāti** yattā paṭiyattā § guttā gopitā rakkhitā saṃvutā. **Carantāti** carantā viharantā iriyantā vattentā pālentā yapentā yāpentāti- kaccissu te bhagavā tattha yatā carantā.

Atāru jātiñca jarañca mārīsāti jātijarāmaraṇaṃ atariṃsu uttariṃsu patariṃsu samatikkamiṃsu vītivattiṃsu. **Mārīsāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasapattissādhivacanametam- mārīsāti- atāru jātiñca jarañca mārīsa.

Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metanti. Pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ, kathayassu meti pucchāmi taṃ. **Bhagavāti** ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi (..0117) paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti- pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [iccāyasmā nando]

diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ;

sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ, anekarūpena vadanti suddhiṃ.

“Kaccissu te bhagavā tattha yatā carantā,
atāru jātiñca jarañca mārisa;
pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metan” ti.

49. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [nandāti bhagavā]

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ, anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kiñcāpi te tattha yatā caranti, nātarīṃsu jātijaranti brūmi.

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti. Ye kecīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam- ye kecīti. **Samaṇāti** ye keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikāti- ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Nandāti bhagavāti. Nandāti** bhagavā taṃ brāhmaṇam nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- nandāti bhagavā.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhinti diṭṭhenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti; sute-napi suddhiṃ ...pe... diṭṭhassutenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- diṭṭhassute-nāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhinti sīlenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti; vatenapi suddhiṃ ...pe... voharanti; sīlabbatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ (..0118) vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Kiñcāpi te tattha yatā carantīti. Kiñcāpīti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatapeṭam- kiñcāpīti. **Teti** diṭṭhigatikā. **Tatthāti** sakāya diṭṭhiyā sakāya khantiyā sakāya ruciyā sakāya laddhiyā. **Yatāti** yattā paṭiyattā guttā gopitā rakkhitā saṃvutā. **Carantīti** caranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpentīti- kiñcāpi te tattha yatā caranti.

Nātarīṃsu jātijaranti brūmīti jātijarāmarañam na tarīṃsu na uttarīṃsu na patarīṃsu na samatikkamīṃsu na vītivattīṃsu, jātijarāmarañā anikkhantā anissaṭṭā anatikkantā asamatikkantā avītivattā, antojātijarāmarañe parivattenti, antosaṃsārapathe parivattenti, jātiyā anugatā, jarāya anusaṭṭā, byādhinā abhibhūtā, marañena abbhāhatā atāṇā aleṇā asaraṇā asaraṇībhūtāti brūmi ācikkhāmi desemi paññāpemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- nātarīṃsu jātijaranti brūmi. Tenāha bhagavā-

“Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [nandāti bhagavā]

diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ;

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ, anekarūpena vadanti suddhiṃ;

kiñcāpi te tattha yatā caranti, nātarīṃsu jātijaranti brūmi” ti.

50. Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [iccāyasmā nando]

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ, anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Te (..0119) ce muni brūsi anoghatiṇṇe, atha ko carahi devamanussaloke.

Atāri jātiṅca jaraṅca mārisa, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ.

Ye kecime samaṇabrāhmaṇāseti. Ye kecīti sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam- ye kecīti. **Samaṇāti** ye keci ito bahiddhā pabbajjūpagatā paribbājakasamāpannā. **Brāhmaṇāti** ye keci bhovādikāti- ye kecime samaṇabrāhmaṇāse. **Iccāyasmā nandoti. Iccāti** padasandhi ...pe... iccāyasmā nando.

Diṭṭhassutenāpi vadanti suddhinti diṭṭhenapi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti; sute-nāpi suddhiṃ ...pe... diṭṭhassutenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- diṭṭhassute-nāpi vadanti suddhiṃ.

Sīlabbatenāpi vadanti suddhinti sīlenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharanti; vatenāpi suddhiṃ ...pe... voharanti; sīlabbatenāpi suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ.

Anekarūpena vadanti suddhinti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ vadanti kathenti bhaṇanti dīpayanti voharantīti- anekarūpena vadanti suddhiṃ.

Te ce muni brūsi anoghatiṇṇeti. Te ceti diṭṭhigatike. **Munīti** monaṃ vuccati ṅāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. **Brūsi anoghatiṇṇeti** kāmoghaṃ bhavoghaṃ diṭṭhoghaṃ avijjoghaṃ atiṇṇe anatikkante asamatikkante avītivatte antojātijarāmarāṇe parivattente antosaṃsārapathe parivattente jātiyā anugate jarāya anusaṭe byādhinā abhibhūte maraṇena abbhāhate atāṇe aleṇe asaraṇe asaraṇibhūte. **Brūsīti** brūsi ācikkhasi desesi pañṅapesi paṭṭhapesi vivarasi (..0120) vibhajasi uttānikarosi pakāsesīti- te ce muni brūsi anoghatiṇṇe.

Atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiṅca jaraṅca mārisāti atha ko eso sadevake loka samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya jātijarāmarāṇaṃ atari uttari patari samatikkami vītivattayi. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissādhivacanametam mārisāti- atha ko carahi devamanussaloke, atāri jātiṅca jaraṅca mārisa.

Pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metanti. Pucchāmi tanti pucchāmi taṃ yācāmi taṃ ajjhesāmi taṃ pasādemī taṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā pañṅatti, yadidaṃ bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi desehi pañṅapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānikarohi pakāsehīti- pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Ye kecime samaṇabrāhmaṇāse, [iccāyasmā nando]
diṭṭhassutenāpi vadanti suddhiṃ;
sīlabbatenāpi vadanti suddhiṃ, anekarūpena vadanti suddhiṃ.
Te ce munī brūsi anoghatiṇṇe, atha ko carahi devamanussaloke;
atāri jātiṅca jaraṅca mārisa, pucchāmi taṃ bhagavā brūhi metan”ti.

51. Nāhaṃ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, [nandāti bhagavā]

Jātijarāya nivutāti brūmi.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutamaṃ mutamaṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbamaṃ.

Anekarūpampi pahāya sabbamaṃ, taṇhaṃ pariññāya anāsavāse §.

Te ve narā oghatiṇṇāti brūmi.

Nāhaṃ (..0121) **sabbe samaṇabrāhmaṇāse, nandāti bhagavā jātijarāya nivutāti brūmi**ti nāhaṃ, nanda, sabbe samaṇabrāhmaṇā jātijarāya āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti vadāmi. Atthi te samaṇabrāhmaṇā yesamaṃ jāti ca jarāmarāṇaṅca pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatimaṃ anuppādadhamaṃti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- nāhaṃ sabbe samaṇabrāhmaṇāse nandāti bhagavā jātijarāya nivutāti brūmi.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutamaṃ mutamaṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbanti ye sabbā diṭṭhasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvā. Ye sabbā sutasuddhiyo pahāya ...pe... ye sabbā mutasuddhiyo pahāya, ye sabbā diṭṭhasutamutasuddhiyo pahāya ye sabbā sīlasuddhiyo pahāya, ye sabbā vatasuddhiyo pahāya, ye sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvāti- ye sīdha diṭṭhamaṃva sutamaṃ mutamaṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbamaṃ.

Anekarūpampi pahāya sabbanti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttimaṃ vimuttimaṃ parimuttimaṃ pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvāti- anekarūpampi pahāya sabbamaṃ.

Taṇhaṃ pariññāya anāsavā se, te ve narā oghatiṇṇāti brūmiti. **Taṇhāti** rūpa-taṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Taṇhaṃ pariññāyāti** taṇhaṃ tīhi pariññāhi parijānitvā- ñātapariññāya, tīraṇapariññāya, pahānapariññāya. Katamā ñātapariññā? Taṇhaṃ jānāti § “ayamaṃ rūpa-taṇhā, ayamaṃ saddataṇhā, ayamaṃ gandhataṇhā, ayamaṃ rasataṇhā, ayamaṃ phoṭṭhabbataṇhā, ayamaṃ dhammataṇhā”ti jānāti passati- ayamaṃ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā? Evaṃ ñātaṃ katvā taṇhaṃ tīreti aniccato dukkhato rogato gaṇḍato ...pe... nissaraṇato tīreti- ayamaṃ tīraṇapariññā.

Katamā (..0122) pahānapariññā? Evaṃ tīrayitvā taṇhaṃ pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaṃ gameti. Vuttañhetamaṃ bhagavatā- “yo, bhikkhave, taṇhāya chandarāgo taṃ pajahatha. Evaṃ sā taṇhā pahīnā bhavissati ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatimaṃ anuppādadhamaṃ”. Ayamaṃ pahānapariññā. **Taṇhaṃ pariññāyāti** taṇhaṃ imāhi tīhi pariññāhi parijānitvā. **Anāsavāti** cattāro āsavā- kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Yesamaṃ ime āsavā pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatimaṃ anuppādadhamaṃ, te

vuccanti anāsavā arahanto khīṇāsavā- taṇhaṃ pariññāya anāsavā.

Te ve narā oghatiṇṇāti brūmīti ye taṇhaṃ pariññāya anāsavā, te kāmoghaṃ tiṇṇā bhavoghaṃ tiṇṇā diṭṭhogaṃ tiṇṇā avijjogaṃ tiṇṇā sabbasaṃsārapathaṃ tiṇṇā uttiṇṇā nittiṇṇā atikkantā samatikkantā vitivattāti brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- taṇhaṃ pariññāya anāsavāse te ve narā oghatiṇṇāti brūmi. Tenāha bhagavā-

“Nāhaṃ sabbe samaṇabrāhmaṇāse, [nandāti bhagavā]

jātijarāya nivutāti brūmi;

ye sīdha diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbāṃ.

Anekarūpampi pahāya sabbāṃ, taṇhaṃ pariññāya anāsavāse;

te ve narā oghatiṇṇāti brūmī” ti.

52. Etābhinandāmi vaco mahesino, sukittitaṃ gotamanūpadhīkaṃ.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbāṃ.

Anekarūpampi pahāya sabbāṃ, taṇhaṃ pariññāya anāsavāse.

Ahampi te oghatiṇṇāti brūmi.

Etābhinandāmi (..0123) **vaco mahesinoti. Etanti** tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṃ anusīṭṭhaṃ nandāmi abhinandāmi modāmi anumodāmi icchāmi sādīyāmi patthayāmi pihayāmi abhijappāmi. **Mahesinoti** kiṃ mahesi bhagavā? Mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti mahesi ...pe... kahaṃ narāsabhoti mahesīti- etābhinandāmi vaco mahesino.

Sukittitaṃ gotamanūpadhīkanti. Sukittitanti sukittitaṃ su-ācikkhitaṃ § sude-sitaṃ supaññapitaṃ supaṭṭhapitaṃ suvivaṭaṃ suvibhattaṃ su-uttānīkataṃ supa-kāsitaṃ. **Gotamanūpadhīkanti** upadhī vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisā-ñkhārā ca. Upadhippahānaṃ upadhivūpasamaṃ upadhinissaggaṃ upadhipaṭi-ppassaddhaṃ amataṃ nibbānanti- sukittitaṃ gotamanūpadhīkaṃ.

Ye sīdha diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbanti ye sabbā diṭṭhasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvā. Ye sabbā sutasuddhiyo ...pe... ye sabbā mutasuddhiyo... ye sabbā diṭṭhasutamutasuddhiyo... ye sabbā sīlasuddhiyo... ye sabbā vatasuddhiyo... ye sabbā sīlabbatasuddhiyo pahāya jahitvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā ana-bhāvaṃ gametvāti- ye sīdha diṭṭhaṃ va sutāṃ mutāṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbāṃ.

Anekarūpampi pahāya sabbanti anekavidhakotūhalamaṅgalena suddhiṃ visuddhiṃ parisuddhiṃ muttiṃ vimuttiṃ parimuttiṃ pahāya jahitvā pajahitvā vino-detvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvāti- anekarūpampi pahāya sabbāṃ.

Taṇhaṃ pariññāya anāsavāse, ahampi te oghatiṇṇāti brūmīti. Taṇhāti rūpa-taṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Taṇhaṃ pariññāyāti** taṇhaṃ tīhi pariññāhi parijānitvā- ñātapariññāya, tīraṇapari-ññāya §, pahānapariññāya. Katamā ñātapariññā? Taṇhaṃ jānāti- ayaṃ rūpa-taṇhā, ayaṃ saddataṇhā, ayaṃ gandhataṇhā, ayaṃ rasataṇhā, ayaṃ phoṭṭhabba-taṇhā, ayaṃ dhammataṇhāti jānāti passati- ayaṃ ñātapariññā.

Katamā tīraṇapariññā? Evaṃ ñātaṃ katvā taṇhaṃ tīreti § aniccato dukkhato

rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato parato (..0124) palokato itito upaddavato bhayato upasaggato calato pabhaṅguto addhuvato atāṇato aleṇato asaraṇato asaraṇībhūtato rittato tucchato suñṇato anattato ādīnavato vipariṇāmadhammato asā-rakato aghamūlato vadhakato vibhavato sāsavato saṅkhatato mārāmisato jātidhammato jarādhammato byādhidhammato maraṇadhammato sokaparidevadukkha-domanassupāyāsadhammato saṃkilesadhammato samudayato atthaṅgamato assādato ādīnavato nissaraṇato tīreti- ayaṃ tīraṇapariññā.

Katamā pahānapariññā? Evaṃ tīrayitvā taṇhaṃ pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaṃ gameti- ayaṃ pahānapariññā.

Taṇhaṃ pariññāyāti taṇhaṃ imāhi tīhi pariññāhi parijānitvā. **Anāsavāti** cattāro āsavā- kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Yesaṃ ime āsavā pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatīṃ anuppādadhammā, te vuccanti anāsavā arahanto khīṇāsavā. **Taṇhaṃ pariññāya anāsavāse, ahampi te oghatiṇṇāti.** **Brūmīti** ye taṇhaṃ pariññāya anāsavā, ahampi te kāmoghaṃ tiṇṇā bhavoghaṃ tiṇṇā diṭṭhoghaṃ tiṇṇā avijjoghaṃ tiṇṇā sabbasaṃsārapathaṃ tiṇṇā uttiṇṇā nittiṇṇā atikkantā samatikkantā vītivattāti brūmi vadāmiti- taṇhaṃ pariññāya anāsavāse, ahampi te oghatiṇṇāti brūmi. Tenāha so brāhmaṇo-

“Etābhinandāmi vaco mahesino, sukittitaṃ gotamanūpadhīkaṃ;
ye sīdha diṭṭhaṃ va suttaṃ mutaṃ vā, sīlabbataṃ vāpi pahāya sabbaṃ.
Anekarūpampi pahāya sabbaṃ, taṇhaṃ pariññāya anāsavāse;
ahampi te oghatiṇṇāti brūmi”ti.

Nandamāṇavapucchāniddeho sattamo.

8. Hemakamāṇavapucchāniddeho

53. Ye (..0125) me pubbe viyākaṃsu, [iccāyasmā hemako]

Huraṃ gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissati, sabbaṃ taṃ itihītihaṃ.

Sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ, nāhaṃ tattha abhiraṃsiṃ.

Ye me pubbe viyākaṃsūti yo ca bāvarī brāhmaṇo ye caññe tassa ācariyā, te sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ sakaṃ adhippāyaṃ byākaṃsu ācikkhiṃsu desayiṃsu paññapiṃsu paṭṭhapiṃsu vivariṃsu vibhajiṃsu uttānī-akaṃsu pakāsesunti- ye me pubbe viyākaṃsu. **Iccāyasmā hemakoti.** **Iccāti** padasandhi ...pe... padānupubbataṭṭhāpetāṃ- iccāti. **Āyasmāti** piyavacanaṃ ...pe.... **Hemakoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā hemako.

masāsanā paṭhamataraṃ gotamasāsanā buddhasāsanā jinasāsanā tathāgatasā-
Huraṃ gotamasāsanāti huraṃ gotamasāsanā paraṃ gotamasāsanā pure gota-
masāsanā paṭhamataraṃ gotamasāsanā buddhasāsanā jinasāsanā tathāgatasā-
sanā § arahantasāsanāti- huraṃ gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissatīti evaṃ kira āsi, evaṃ kira bhavissatī- iccāsi iti bhavissati.

Sabbaṃ taṃ itihīti sabbaṃ taṃ itihītihaṃ itikirāya paraṃparāya piṭakasa-
mpadāya takkahetu nayahetu ākāraparivitakkena diṭṭhinijjhānakkhantiyā na
sāmaṃ sayamabhiññātaṃ na attapaccakkhadhammaṃ kathayiṃsūti- sabbaṃ taṃ
itihītihaṃ.

Sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhananti sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ vitakkava-
ḍḍhanaṃ saṅkappavaḍḍhanaṃ kāmavitakkavaḍḍhanaṃ byāpādavittakkava-
ḍḍhanaṃ vihiṃsāvitakkavaḍḍhanaṃ ñātivittakkavaḍḍhanaṃ janapadavitakkava-
ḍḍhanaṃ amarāvitakkavaḍḍhanaṃ parānūdayatāpaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhanaṃ
lābhasakkārasilokapaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhanaṃ anavaññattipaṭisaṃyuttavita-
kkavaḍḍhananti- sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ.

Nāhaṃ (..0126) **tattha abhiraṃ**ti nāhaṃ tattha abhiraṃ na vindiṃ nādi-
gacchiṃ na paṭilabhanti- nāhaṃ tattha abhiraṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Ye me pubbe viyākaṃsu, [iccāyasmā hemako]

huraṃ gotamasāsanā;

iccāsi iti bhavissati, sabbaṃ taṃ itihītihaṃ;

sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ, nāhaṃ tattha abhiraṃ”ti.

54. Tvaṅca me dhammamakkhāhi, taṅhānigghātaṃ muni;

Yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loka visattikaṃ.

Tvaṅca me dhammamakkhāhīti. Tvanti bhagavantaṃ bhaṇati. **Dhammamakkhā-**
hīti. **Dhammanti** ādikalyāṇaṃ majjhekalyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ
sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ, cattāro satipa-
ṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcindriyāni pañca balāni
satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṅca nibbānagāminiṅca paṭi-
padaṃ akkhāhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīka-
rohi pakāsehīti- tvaṅca me dhammamakkhāhi.

Taṅhānigghātaṃ munīti. **Taṅhāti**- rūpataṅhā ...pe... dhammataṅhā. Taṅhāni-
gghātaṃ taṅhāpahānaṃ taṅhāvūpasamaṃ taṅhāpaṭinissaggaṃ taṅhāpaṭippa-
ssaddhiṃ amataṃ nibbānaṃ. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālama-
ticca so munīti- taṅhānigghātaṃ muni.

Yaṃ viditvā sato caranti yaṃ viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā
vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhā-
vayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “sabbe dhammā ana-
ttā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti
viditaṃ katvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Satoti** catūhi kāra-
ṇehi sato- kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati
sato. **Caranti** caranto viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpentoti- yaṃ

viditvā sato caraṃ.

Tare loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikā**ti kenatṭhena (..0127) visattikā ...pe... visaṭā vitthātāti visattikā. **Loketi** apāyaloke manussaloke devaloke khandhaloke dhātuloke āyatanaloke. **Tare loke visattikanti** loke vesā visattikā loke vetaṃ visattikaṃ sato tareyyaṃ uttareyyaṃ patareyyaṃ samatikkameyyaṃ vītivatteyyanti- tare loke visattikaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Tvañca me dhammamakkhāhi, taṇhānigghātanaṃ muni;
yaṃ viditvā sato caraṃ, tare loke visattikan”ti.

**55. Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu hemaka;
Chandarāgavinodanaṃ, nibbānapadamaccutaṃ.**

Idha diṭṭhasutamutaviññātesūti. **Diṭṭhanti** cakkhunā diṭṭhaṃ; **sutanti** sotena sutam; **mutanti** ghānena ghāyitaṃ jivhāya sāyitaṃ kāyena phutṭhaṃ; **viññātanti** manasā viññātanti- idha diṭṭhasutamutaviññātesu.

Piyarūpesu hemakāti kiñca loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ? Cakkhu § loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, sotaṃ loke ...pe... ghānaṃ loke... jivhā loke... kāyo loke... mano loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ; rūpā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, saddā loke... gandhā loke... rasā loke... phoṭṭhabbā loke... dhammā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ; cakkhuvīññāṇaṃ loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, sotaviññāṇaṃ loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, ghānaviññāṇaṃ loke... jivhāviññāṇaṃ loke... kāyaviññāṇaṃ loke... manoviññāṇaṃ loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, cakkhusamphasso loke... sotasamphasso loke... ghānasamphasso loke... jivhāsamphasso loke... kāyasamphasso loke... manosamphasso loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ; cakkhusamphassajā vedanā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ... sotasamphassajā vedanā... ghānasamphassajā vedanā... jivhāsamphassajā vedanā... kāyasamphassajā vedanā... manosamphassajā vedanā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ; rūpasaññā loke... saddasaññā loke... gandhasaññā loke... rasasaññā loke... phoṭṭhabbasaññā loke... dhammasaññā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, rūpasaññetanā (..0128) loke... saddasaññetanā loke... gandhasaññetanā loke... rasasaññetanā loke... phoṭṭhabbasaññetanā loke... dhammasaññetanā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ; rūpataṇhā loke... saddataṇhā loke... gandhataṇhā loke... rasataṇhā loke ... phoṭṭhabbataṇhā loke... dhammataṇhā loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ; rūpavitakko loke... saddavitakko loke... gandhavitakko loke... rasavitakko loke... phoṭṭhabbavitakko loke... dhammavitakko loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ; rūpavicāro loke piyarūpaṃ sātārūpaṃ, saddavicāro loke... gandhavicāro loke... rasavicāro loke... phoṭṭhabbavicāro loke... dhammavicāro loke piyarūpaṃ sātārūpanti- piyarūpesu hemaka.

Chandarāgavinodananti. **Chandarāgoti** yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmasineho kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajjhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchandanivaraṇaṃ. **Chandarāgavinodananti** chandarāgappahānaṃ chandarāgavūpasamaṃ chandarāgapaṭinissaggaṃ chandarāgapaṭippassaddhaṃ amataṃ nibbānanti- chandarāgavinodanaṃ.

Nibbānapadamaccutanti nibbānapadaṃ tāṇapadaṃ leṇapadaṃ saraṇapadaṃ

abhayapadaṃ. **Accutanti** niccaṃ dhuvam̐ sassataṃ avipariṇāmadhammanti-nibbānapadamaccutaṃ. Tenāha bhagavā-

“Idha diṭṭhasutamutaviññātesu, piyarūpesu hemaka;
chandarāgavinodanaṃ, nibbānapadamaccutaṃ”ti.

56. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhinibbutā;

Upasantā ca te sadā, tiṇṇā loke visattikaṃ.

Etadaññāya ye satāti. Etanti amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Aññāyāti** aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti... “sabbe dhammā anattā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā (..012) vibhūtaṃ katvā. **Yeti** arahanto khīṇāsavā. **Satāti** catūhi kāraṇehi satā- kāye kāyā-nupassanāsati paṭṭhānaṃ bhāvitattā satā ...pe... te vuccanti satāti- etadaññāya ye satā.

Diṭṭhadhammābhinibbutāti. **Diṭṭhadhammāti** diṭṭhadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti diṭṭhadhammā ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti diṭṭhadhammā ñātadhammā tulitadhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. **Abhinibbutāti** rāgassa nibbāpitattā nibbutā, dosassa nibbāpitattā nibbutā, mohassa nibbāpitattā nibbutā, kodhassa ...pe... upanāhassa... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippasaddhattā santā upasantā vūpasantā nibbutā paṭippasaddhāti- diṭṭhadhammābhinibbutā.

Upasantā ca te sadāti. **Upasantāti** rāgassa upasamitattā nibbāpitattā upasantā ...pe... dosassa... mohassa... kodhassa... upanāhassa ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippasaddhattā santā upasantā vūpasantā nibbutā paṭippasaddhāti upasantā. **Teti** arahanto khīṇāsavā. **Sadāti** sadā sabbakālaṃ niccakālaṃ dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ abbokiṇṇaṃ poṅkhānupoṅkhaṃ udakūmikajātaṃ avicisantatisa-hitaṃ phassitaṃ purebhattaṃ pacchābhattaṃ purimayāmaṃ majjhimayāmaṃ pacchimayāmaṃ kāḷe juṇhe vasse hemante gimhe purime vayokhandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandheti- upasantā ca te sadā.

Tiṇṇā loke visattikanti visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Visattikāti** kenatṭhena visattikā ...pe... visaṭṭā vitthatāti visattikā. **Loketi** apāyaloke ...pe... āyatanaloke. **Tiṇṇā loke visattikanti** loke vesā visattikā loke vetam̐ visattikaṃ tiṇṇā uttiṇṇā nitthiṇṇā atikkantā samatikkantā vitvattāti- tiṇṇā loke visattikaṃ. Tenāha bhagavā-

“Etadaññāya (..0130) ye satā, diṭṭhadhammābhinibbutā;
upasantā ca te sadā, tiṇṇā loke visattikan”ti.

Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Hemakamāṇavapucchāniddeso aṭṭhamo.

9. Todeyyamāṇavapucchāniddeso

57. Yasmiṃ kāmā na vasanti, [iccāyasmā todeyyo]

Taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇo, vimokkho tassa kīdiso.

Yasmiṃ kāmā na vasantīti yasmiṃ kāmā na vasanti na saṃvasanti na āvasanti na parivasantīti- yasmiṃ kāmā na vasanti. **Iccāyasmā todeyyoti.** **Iccāti** pada-sandhi ...pe... padānupubbatāpetam- **iccāti.** **Āyasmāti** piyavacanaṃ ...pe.... **Todeyyoti** tassa brāhmaṇassa

nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā todeyyo.

Taṇhā yassa na vijjatīti taṇhā yassa natthi na sati na saṃvijjati nupalabbhati ṇāṇagginā daḍḍhāti- taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇoti kathaṃkathā ca yo tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivattoti- kathaṃkathā ca yo tiṇṇo.

Vimokkho tassa kīdisoti vimokkho tassa kīdiso kiṃsaṇṭhito kiṃpakāro kiṃpaṭi- bhāgo icchitabboti vimokkhaṃ pucchati- vimokkho tassa kīdiso. Tenāha so brāhmaṇo-

“Yasmiṃ kāmā na vasanti, [iccāyasmā todeyyo]

taṇhā yassa na vijjati;

kathaṃkathā ca yo tiṇṇo, vimokkho tassa kīdiso” ti.

58. Yasmiṃ (..0131) kāmā na vasanti, [todeyyāti bhagavā]

Taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇo, vimokkho tassa nāparo.

Yasmiṃ kāmā na vasanti. Yasmini yasmiṃ puggale arahante khīṇāsava. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Yasmiṃ kāmā na vasanti** yasmiṃ kāmā na vasanti na saṃvasanti na āvasanti na parivasanti- yasmiṃ kāmā na vasanti.

Todeyyāti bhagavāti. Todeyyāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanamaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- todeyyāti bhagavā.

Taṇhā yassa na vijjatīti. Taṇhāti rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā. **Yassāti** arahato khīṇāsavassa. **Taṇhā yassa na vijjatīti** taṇhā yassa natthi na sati na saṃvijjati nupalabbhati, pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhappattikā ṇāṇagginā daḍḍhāti- taṇhā yassa na vijjati.

Kathaṃkathā ca yo tiṇṇoti kathaṃkathā vuccati vicikicchā. Dukkhe kaṅkhā ...pe... chambhitattaṃ cittassa manovilekko. **Yoti** yo so arahaṃ khīṇāsavo. **Kathaṃkathā ca yo tiṇṇoti** kathaṃkathā ca yo tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivattoti- kathaṃkathā ca yo tiṇṇo.

Vimokkho tassa nāparoti natthi tassa aparo vimokkho. Yena vimokkhena vimucceyya vimutto so. Kataṃ tassa vimokkhena karaṇiyanti- vimokkho tassa nāparo. Tenāha bhagavā-

“Yasmiṃ kāmā na vasanti, [todeyyāti bhagavā]

taṇhā yassa na vijjati;

kathaṃkathā ca yo tiṇṇo, vimokkho tassa nāparo” ti.

59. Nirāsaso (..0132) so uda āsasāno, paññāṇavā so uda paññakappī.

Muniṃ ahaṃ sakka yathā vijaññaṃ, taṃ me viyācikkha samantacakkhu.

Nirāsaso so uda āsasānoti nittaṇho so, udāhu sataṇho rūpe āsīsatī Ṣ, sadde ...pe... gandhe... rase... phoṭṭhabbe... kulaṃ... gaṇaṃ... āvāsaṃ... lābhaṃ... yasaṃ... pasamsaṃ... sukhaṃ... cīvaraṃ... piṇḍapātaṃ... senāsanaṃ... gilāna-

paccayabhesajjaparikkhāraṃ... kāmādhātuṃ ... rūpadhātuṃ... arūpadhātuṃ...
kāma bhavaṃ... rūpa bhavaṃ... arūpa bhavaṃ... saññā bhavaṃ... asaññā bhavaṃ...
neva saññā nā saññā bhavaṃ... ekavokāra bhavaṃ... catuvokāra bhavaṃ...
pañcavokāra bhavaṃ... atītaṃ... anāgataṃ... paccuppannaṃ... diṭṭhasutamutavi-
ññātabbe dhamme āsīsati sādīyati pattheti piheti abhijappatīti- nirāsaso so uda
āsasāno.

Paññāṇavā so uda paññakappīti. Paññāṇavā soti paṇḍito paññavā buddhimā
ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Uda paññakappīti** udāhu aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcā-
bhiññāṇena vā micchāñāṇena vā taṇhākappaṃ vā diṭṭhikappaṃ vā kappeti
janeti sañjaneti nibbatteti abhinibbattetīti- paññāṇavā so uda paññakappī.

Muniṃ ahaṃ sakka yathā vijaññanti. Sakkāti sakko bhagavā. Sakyakulā pabba-
jītotipi sakko. Atha vā, aḍḍho mahaddhano dhanavātipi sakko. Tassimāni
dhanāni, seyyathidaṃ- saddhādhanam sīladhanam hiridhanam ottappadhanaṃ
sutadhanaṃ cāgadhanam paññādhanam satipaṭṭhānadhanam sammappadhāna-
dhanam iddhipādadhanaṃ indriyadhanaṃ baladhanaṃ bojjhaṅgadhanaṃ magga-
dhanam phaladhanaṃ nibbānadhananti. Tehi anekavidhehi dhanaratanehi aḍḍho
mahaddhano dhanavātipi sakko. Atha vā, pahu visavī alamatto sūro vīro vikkanto
abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhaya bheravo vigatalomahaṃsotipi
sakko. **Muniṃ ahaṃ sakka yathā vijaññanti** sakka yathāhaṃ muniṃ jāneyyaṃ ājā-
neyyaṃ vijāneyyaṃ paṭivijāneyyaṃ paṭivijjheyanti- muniṃ ahaṃ sakka yathā
vijaññam.

Taṃ (.0133) **me viyācikkha samantacakkhūti. Tanti** yaṃ pucchāmi yaṃ
yācāmi yaṃ ajjhesāmi yaṃ pasādemī. **Viyācikkhāti** ācikkhāhi desehi paññapehi
paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Samantacakkhūti** samanta-
cakkhu vuccati sabbaññutañāṇam ...pe... tathāgato tena samantacakkhūti- taṃ
me viyācikkha samantacakkhu. Tenāha so brāhmaṇo-

“Nirāsaso so uda āsasāno, paññāṇavā so uda paññakappī;

muniṃ ahaṃ sakka yathā vijaññam, taṃ me viyācikkha samantacakkhū”ti.

60. Nirāsaso so na ca āsasāno, paññāṇavā so na ca paññakappī.

Evampi todeyya muniṃ vijāna, akiñcanaṃ kāmabhave asattaṃ.

Nirāsaso so na ca āsasānoti nittaṇho so. Na so sataṇho rūpe nāsīsati. Sadde
...pe... gandhe... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme nāsīsati na icchati na sādī-
yati na pattheti na piheti nābhijappatīti- nirāsaso so na ca āsasāno.

Paññāṇavā so na ca paññakappīti. Paññāṇavāti paṇḍito paññavā buddhimā
ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Na ca paññakappīti** aṭṭhasamāpattiñāṇena vā pañcābhiññā-
ñāṇena vā micchāñāṇena vā taṇhākappaṃ vā na kappeti diṭṭhikappaṃ vā na
kappeti na janeti na sañjaneti na nibbatteti nābhinibbattetīti- paññāṇavā so na ca
paññakappī.

Evampi todeyya muniṃ vijānāti. Munīti monaṃ vuccati ñāṇam ...pe... saṅgajāla-
maticca so muni. **Evampi todeyya muniṃ vijānāti** todeyya, evaṃ muniṃ jāna paṭi-
jāna paṭivijāna paṭivijjhāti- evampi todeyya muniṃ vijāna.

Akiñcanaṃ kāmabhave asattanti. Akiñcananti rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ

mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ. Yassetāni § kiñcanāni (..0134) § pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippa-ssaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni, so vuccati akiñcano. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthu-kāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Bhavāti** dve bhavā- kammabhavo ca paṭi-sandhiko ca punabbhavo ...pe... ayam paṭisandhiko punabbhavo.

Akiñcanaṃ kāmabhavo asattanti akiñcanaṃ puggalaṃ kāme ca bhavo ca asattaṃ alaggaṃ alaggitaṃ apalibuddhaṃ nikkhantaṃ nissaṭaṃ vippamuttaṃ visaññuttaṃ vimariyādikatena cetasā viharantanti- akiñcanaṃ kāmabhavo asattaṃ. Tenāha bhagavā-

“Nirāsaso so na ca āsasāno, paññāṇavā so na ca paññakappi;
evampi todeyya muniṃ vijāna, akiñcanaṃ kāmabhavo asattanti.
Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Todeyyamāṇavapucchānidde so navamo.

10. Kappamāṇavapucchānidde so

61. Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, [iccāyasmā kappo]

Oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūhi mārisa.

Tvañca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṃ nāparaṃ siyā.

Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ saro vuccati saṃsāro āgamaṇaṃ gamaṇaṃ gamanāgamaṇaṃ kālaṃ gati bhavābhavo cuti ca upapatti ca nibbatti ca bhedo ca jāti ca jarā ca maraṇaṇca. Saṃsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati; majjheva saṃsāre sattā ṭhitā patitṭhitā allinā upagatā ajjhositā adhi-muttā.

Kathaṃ (..0135) saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati? Ettakā jātiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisatāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisahasāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātisahasāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Ettakāni jātikotiyo vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ natthi, evampi saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati.

Ettakāni vassāni vaṭṭaṃ vatti, tato paraṃ na vattatīti hevaṃ

rassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati, majjheva saṃsāre sattā ṭhitā patitṭhitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttāti- majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ. **Iccāyasmā kappoti. Iccāti** padasandhi ...pe.... **Āyasmāti** piyavacanaṃ ...pe.... **Kappoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā kappo.

Oghe jāte mahabbhayeti kāmoghe bhavoghe diṭṭhoghe avijjoghe jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte. **Mahabbhayeti** jātibhaye jarābhaye byādhibhaye maraṇabhayeti- oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānanti jarāya phuṭṭhānaṃ paretānaṃ samohitānaṃ samannāgatānaṃ. Maccunā phuṭṭhānaṃ paretānaṃ samohitānaṃ samannāgatānaṃ, jātiyā anugātānaṃ jarāya anusaṭānaṃ byādhinā abhibhūtānaṃ maraṇena abbhāhatānaṃ atāṇānaṃ aleṇānaṃ asaraṇānaṃ asaraṇibhūtānanti- jarāmaccuparetānaṃ.

Dīpaṃ pabrūhi mārisāti dīpaṃ tānaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gatiṃ parāyanaṃ Ṣ brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Mārisāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissādhivacanametamaṃ mārisāti- dīpaṃ pabrūhi mārisa.

Tvañca me dīpamakkhāhīti. Tvanti bhagavantaṃ bhaṇati. **Dīpamakkhāhīti** dīpaṃ tānaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gatiṃ parāyanaṃ akkhāhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti- tvañca me dīpamakkhāhi.

Yathāyidaṃ nāparaṃ siyāti yathāyidaṃ dukkhaṃ idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṃ gaccheyya paṭippassambheyya punapaṭisandhikaṃ dukkhaṃ na nibbatteyya, kāmadhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā kāmabhava vā rūpabhava vā (..0138) arūpabhava vā saññābhava vā asaññābhava vā nevasaññānāsaññābhava vā ekavokārabhave vā catuvokārabhave vā pañcavokārabhave vā punagatiyā vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhava vā saṃsāre vā vaṭṭe vā na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya. Idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṃ gaccheyya paṭippassambheyāti- yathāyidaṃ nāparaṃ siyā. Tenāha so brāhmaṇo-

“Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, [iccāyasmā kappo]
oghe jāte mahabbhaye;
jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūhi mārisa;
tvañca me dīpamakkhāhi, yathāyidaṃ nāparaṃ siyā”ti.

62. Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, [kappāti bhagavā]

Oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūmi kappa te.

Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhatanti saro vuccati saṃsāro āgamaṇaṃ gamaṇaṃ gamanāgamaṇaṃ kālaṃ gati bhavābhavo, cuti ca upapatti ca nibbatti ca bhedo ca jāti ca jarā ca maraṇaṇca. Saṃsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṃsāre sattā ṭhitā patitṭhitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttā.

Kathaṃ saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati ...pe... evaṃ saṃsārassa purimā koṭi na paññāyati. Kathaṃ saṃsārassa pacchimā koṭi na paññāyati ...pe...

evaṃ saṃsārassa pacchimā koṭi na paññāyati. Evaṃ saṃsārassa purimāpi koṭi na paññāyati, pacchimāpi koṭi na paññāyati. Majjheva saṃsāre sattā t̥hitā pati-
t̥hitā allinā upagatā ajjhositā adhimuttāti- majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ. **Kappāti bhagavāti.** **Kappāti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravā-
dhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- kappāti bhagavā.

Oghe jāte mahabbhayeti kāmoghe bhavoghe diṭṭhoghe avijjoghe jāte sañjāte nibbatte abhinibbatte pātubhūte. **Mahabbhayeti** jātibhaye jarābhaye byādhibhaye maraṇabhayeti- oghe jāte mahabbhaye.

Jarāmaccuparetānanti (..0139) jarāya phuṭṭhānaṃ paretānaṃ samohitānaṃ samannāgatānaṃ, maccunā phuṭṭhānaṃ paretānaṃ samohitānaṃ samannāga-
tānaṃ jātiyā anugatānaṃ jarāya anusaṭānaṃ byādhinā abhibhūtānaṃ maraṇena abbhāhatānaṃ atāṇānaṃ aleṇānaṃ asaraṇānaṃ asaraṇibhūtānanti- jarāmaccuparetānaṃ.

Dīpaṃ pabrūmi kappa teti dīpaṃ tāṇaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gatiṃ parāyanaṃ brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- dīpaṃ pabrūmi kappa te. Tenāha bhagavā-

“Majjhe sarasmiṃ tiṭṭhataṃ, [kappāti bhagavā]

oghe jāte mahabbhaye;

jarāmaccuparetānaṃ, dīpaṃ pabrūmi kappa te” ti.

63. Akiñcanaṃ anādānaṃ, etaṃ dīpaṃ anāparaṃ;

Nibbānaṃ iti naṃ brūmi, jarāmaccuparikkhayaṃ.

Akiñcanaṃ anādānanti. **Kiñcananti-** rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ; kiñcannappahānaṃ kiñcnavūpasamaṃ § kiñcnapaṭinissaggaṃ § kiñcnapaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- akiñcanaṃ. **Anādānanti** ādānaṃ vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Ādānappahānaṃ ādānavūpasamaṃ ādānapaṭinissaggaṃ ādānapaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- akiñcanaṃ anādānaṃ.

Etaṃ dīpaṃ anāparanti etaṃ dīpaṃ tāṇaṃ leṇaṃ saraṇaṃ gati parāyanaṃ. **Anāparanti** tamhā paro añño dīpo natthi. Atha kho so evaṃ dīpo aggo ca seṭṭho ca viseṭṭho ca pāmokkho ca uttamo ca pavaro cāti- etaṃ dīpaṃ anāparaṃ.

Nibbānaṃ iti naṃ brūmīti vānaṃ vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Vānappahānaṃ vānavūpasamaṃ vānapaṭinissaggaṃ vānapaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānaṃ. **Itīti** padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbataṭetaṃ- itīti. **Brūmīti** (..0140) brūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhajāmi uttānīkaromi pakāsemīti- nibbānaṃ iti naṃ brūmi.

Jarāmaccuparikkhayananti jarāmarāṇassa pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- jarāmaccuparikkhayaṃ. Tenāha bhagavā-

“Akiñcanaṃ anādānaṃ, etaṃ dīpaṃ anāparaṃ;

nibbānaṃ iti naṃ brūmi, jarāmaccuparikkhayan” ti.

64. Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhiniḃbutā;

Na te māravasānugā, na te mārassa paddhagū §.

Etadaññāya ye satāti. Etanti amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Aññāyāti** aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā, “sabbe saṅkhārā aniccā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhamman”ti aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Yeti** arahanto khīṇāsavā. **Satāti** catūhi kāraṇehi satā- kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṃ bhāventā § satā ...pe... te vuccanti satāti- etadaññāya ye satā.

Diṭṭhadhammābhinibbutāti. Diṭṭhadhammāti diṭṭhadhammā ñātadhammā tulita- dhammā tīritadhammā vibhūtadhammā vibhāvitadhammā. **Abhinibbutāti** rāgassa nibbāpitattā nibbutā, dosassa ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā paṭippassaddhattā santā upasantā vūpa- santā nibbutā paṭippassaddhāti- diṭṭhadhammābhinibbutā.

Na te māravasānugāti. Māroti yo so māro kaṇho adhipati antagū namuci pama-ttabandhu. **Na te māravasānugāti** na te mārassa vase vattanti, nāpi māro tesu vasaṃ vatteti. Te mārāñca mārapakkhañca mārapāsañca mārabaḷisañca § mārā-misañca māravisaṃca māranivāsañca māragocarañca mārabandhanañca abhi-bhuyya abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyivā madditvā caranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpentīti- na te māravasānugā.

Na (..0141) **te mārassa paddhagūti** na te mārassa paddhā paddhacarā § paricā-rikā siyā; buddhassa te bhagavato paddhā paddhacarā paricārikā siyāti- na te mārassa paddhagū. Tenāha bhagavā-

“Etadaññāya ye satā, diṭṭhadhammābhiniḃbutā;
na te māravasānugā, na te mārassa paddhagū”ti.

Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Kappamāṇavapucchānidde so dasamo.

11. Jatukaṇṇimāṇavapucchānidde so

65. Sutvānaḃhaṃ vīra akāmakāmiṃ, [iccāyasmā jatukaṇṇi]

Oghātigaṃ puṭṭhumakāmamaḃgaṃ.

Santipadaṃ brūhi saha janetta, yathātacchaṃ bhagavā brūhi metaṃ.

Sutvānaḃhaṃ vīra akāmakāminti sutvā suṇitvā uggahetvā upadhāretvā upala-kkhaṃyitvā. Itipi so bhagavā aḃhaṃ ...pe... buddho bhagavāti- sutvānaḃhaṃ. **Vīrāti** vīro bhagavā. Vīriyavāti vīro, pahūti vīro, visavīti vīro, alamattoti vīro, sūroti vīro, vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayaḃheravo vigatalomaḃhaṃ-soti vīro.

Virato idha sabbapāpakehi, nirayaḃdukkhaṃ aticca vīriyavā § so.

so vīriyavā padhānavā, vīro tādi pavuccate tathattāti.

Sutvānaḃhaṃ vīra. **Akāmakāminti. Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. Buddhassa bhagavato vatthukāmā pariññātā, kilesakāmā pahīnā. Vatthukāmānaṃ pariññātattā kilesakāmānaṃ pahīnattā (..0142) bhagavā na kāme kāmeti, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhijappati. Ye kāme kāmenti, kāme patthenti, kāme pihenti, kāme abhijappanti, te kāmakāmīno rāgarāḃgino saññāsa-ññīno. Bhagavā na kāme kāmeti, na kāme pattheti, na kāme piheti, na kāme abhi-jappati. Tasmā buddho akāmo nikkāmo cattakāmo vantakāmo muttakāmo pahīna-kāmo paṭinissaṭṭhakāmo vītarāḃgo vigatarāḃgo cattarāḃgo vantarāḃgo muttarāḃgo pahī-narāḃgo paṭinissaṭṭharāḃgo nicchāto nibbuto sītibhūto sukhappaṭisaṃvedī brahma-bhūtena attanā viharatīti- sutvānaḃhaṃ vīra amakāmakāmiṃ.

Iccāyasmā jatukaṇṇīti. Iccāti padasandhi ...pe... padānupubbatāpetaṃ- iccāti. **Āyasmāti** piyavacaṃ sagāraḃvasappatissādhivacaṃmetaṃ āyasmāti. **Jatuka-ṇṇīti** tassa brāhmaṇassa gottaṃ saṃkhā samaññā paññatti vohāroti- iccāyasmā

jatukaṇṇi.

Oghātigam puṭṭhumakāmamāgamanti. Oghātiganti oghātigam ogham atikkantaṃ samatikkantaṃ vītivattanti- oghātigam. **Puṭṭhanti** puṭṭhum pucchitum yāciturū ajjhesiturū pasādetum. **Akāmamāgamanti** akāmaṃ puṭṭhum nikkāmaṃ cattakāmaṃ vantakāmaṃ muttakāmaṃ pahīnakāmaṃ paṭinissaṭṭhakāmaṃ vītarāgam vigatarāgam cattarāgam vantarāgam muttarāgam pahīnarāgam paṭinissaṭṭharāgam āgamhā āgatamhā upāgatamhā sampattamhā tayā saddhim samāgata-mhāti- oghātigam puṭṭhumakāmamāgamaṃ.

Santipadam brūhi sahanettāti. Santīti ekena ākārena santipi santipadampi Ṣṭaṃyeva amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭini-ssaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. Vuttañhetam bhagavatā- “santametaṃ padaṃ, paṇitametaṃ padaṃ, yadidaṃ sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ”ti. Athāparenākārena ye dhammā santādhigamāya santiphusanāya santisacchikiriyāya samvattanti, seyyathidaṃ- cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcīndriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo (..0143) aṭṭhaṅgiko maggo- ime vuccanti santipadā. Santipadam tāṇapadam leṇapadam saraṇapadam abhaya-padam accutapadam amatapadam nibbānapadam brūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehi. **Sahanettāti** nettaṃ vuccati sabbaññutaññaṃ. Buddhassa bhagavato nettañca jinabhāvo ca bodhiyā mūle apubbaṃ acarimaṃ ekasmiṃ khaṇe uppanno, tasmā buddho sahanettoti- santipadam brūhi sahanetta.

Yathātacchaṃ bhagavā brūhi metanti yathātacchaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ ...pe... nirodho nibbānaṃ. **Bhagavāti** gāravādhivacanaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti. **Brūhi metanti** brūhi ācikkhāhi ...pe... pakāsehīti- yathātacchaṃ bhagavā brūhi metaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Sutvānaṃ vīra akāmakāmiṃ, [iccāyasmā jatukaṇṇi]

oghātigam puṭṭhumakāmamāgamaṃ;

santipadam brūhi sahanetta, yathātacchaṃ bhagavā brūhi metan”ti.

66. Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati, ādiccova pathaviṃ tejī tejasā.

Parittapaññassa me bhūripañño, ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijarāya idha vipphānaṃ.

Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyatīti. Bhagavāti gāravādhivacanaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. Bhagavā vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyivā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati.

Ādiccova pathaviṃ tejī tejasāti ādicco vuccati sūriyo Ṣ. Pathavī vuccati jagatī Ṣ. Yathā sūriyo tejī tejena samannāgato pathaviṃ (..0144) abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyivā santāpayivā sabbaṃ ākāśagataṃ tamagataṃ abhivahacca andhakāraṃ vidhamitvā ālokaṃ dassayivā ākāśe antalikkhe gaganapathe

§ gacchati, evameva bhagavā ñāṇatejī ñāṇatejena samannāgato sabbaṃ abhisā-
ñkhārasamudayaṃ ...pe... kilesatamaṃ avijjandhakāraṃ vidhamitvā ñāṇālokaṃ
dassetvā vatthukāme parijānitvā kilesakāme pahāya abhibhuyya abhibhavitvā
ajjhottharivā pariyādiyitvā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpe-
tīti- ādiccova pathaviṃ tejī tejasā.

Parittapaññassa me bhūripañño ahamasmi parittapañño omakapañño lāmaka-
pañño chatukkapañño. Tvampi mahāpañño puthupañño hāsapañño javanapañño
tikkhapañño nibbedhikapañño. Bhūri vuccati pathavī. Bhagavā tāya pathavisa-
māya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgatoti- parittapaññassa me bhūri-
pañño.

Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññanti. Dhammanti ādikalyāṇaṃ majjheka-
lyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ pari-
suddhaṃ brahmacariyaṃ, cattāro satipaṭṭhāne ...pe... nibbānañca nibbānagāmi-
niñca paṭipadaṃ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānī-
karohi pakāsehi. **Yamaṃ vijaññanti** yamaṃ jāneyyaṃ ājāneyyaṃ vijāneyyaṃ
paṭijāneyyaṃ paṭivijjheyyaṃ adhigaccheyyaṃ phasseyyaṃ sacchikareyyanti-
ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijarāya idha vipphānanti idheva jātijarāya maraṇassa pahānaṃ vūpasamaṃ
paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- jātijarāya idha vipphānaṃ.
Tenāha so brāhmaṇo-

“Bhagavā hi kāme abhibhuyya iriyati, ādiccova pathaviṃ tejī tejasā;
parittapaññassa me bhūripañño, ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ;
jātijarāya idha vipphānaṃ” ti.

67. **Kāmesu** (..0145) **vinaya gedhaṃ, [jatukaṇṇīti bhagavā]**

Nekkhammaṃ daṭṭhu khemato.

Uggahitaṃ nirattaṃ vā, mā te vijjittha kiñcanaṃ.

Kāmesu vinaya gedhanti. Kāmāti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesa-
kāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā.

Gedhanti gedho vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusala-
mūlaṃ. **Kāmesu vinaya gedhanti** kāmesu gedhaṃ vinaya paṭivinaya pajaha vino-
dehi byantīkarohi anabhāvaṃ gamehīti- kāmesu vinaya gedhaṃ. **Jatukaṇṇīti**
bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ gottena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanamaṃ
...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- jatukaṇṇīti bhagavā.

Nekkhammaṃ daṭṭhu khematoti. Nekkhammanti sammāpaṭipadaṃ anulomapa-
ṭipadaṃ apaccanīkapaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ
sīlesu paripūrakāritaṃ indriyesu guttadvārataṃ bhojane mattaññutaṃ jāgariyānu-
yogaṃ satisampajaññaṃ cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro
iddhipāde pañcīndriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ
maggāṃ nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṃ khemato tāṇato leṇato sara-
ṇato saraṇībhūtato abhayato accutato amatato nibbānato daṭṭhuṃ passitvā tula-
yitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- nekkhammaṃ daṭṭhu khemato.

Uggahitaṃ nirattaṃ vāti. Uggahitanti taṇhāvasena diṭṭhivasena gahitaṃ parā-

maṭṭhaṃ abhiniviṭṭhaṃ ajjhositāṃ adhimuttaṃ. **Nirattaṃ vā**ti nirattaṃ vā muñci-
tabbaṃ vijahitabbaṃ vinoditabbaṃ byantikātabbaṃ anabhāvaṃ gametabbanti-
uggahitaṃ nirattaṃ vā.

Mā te vijjittha kiñcanaṃti rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānaki-
ñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ. Idaṃ kiñcanaṃ **Ṣ**
tuyhaṃ mā vijjittha mā pavijjittha

mā saṃvijittha pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṃ gamehīti- mā te vijjittha kiñcanaṃ. Tenāha bhagavā-

“Kāmesu (..0146) vinaya gedhaṃ, [jatukaṇṇīti bhagavā]
nekkhammaṃ daṭṭhu khemato;
uggahitaṃ nirattaṃ vā, mā te vijjittha kiñcanaṃ” ti.

**68. Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ;
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi.**

Yaṃ pubbe taṃ visosehīti atīte saṅkhāre ārabba ye kilesā uppajjeyyumaṃ te kilese sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abijaṃ karohi pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṃ gamehīti- evampi yaṃ pubbe taṃ visosehi. Atha vā, ye atītā kammābhisaṅkhārā avipakkavipākā te kammābhisaṅkhāre sosehi visosehi sukkhāpehi visukkhāpehi abijaṃ § karohi pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṃ gamehīti- evampi yaṃ pubbe taṃ visosehi.

Pacchā te māhu kiñcananti pacchā vuccati anāgate saṅkhāre ārabba rāgakiñcanaṃ dosakiñcanaṃ mohakiñcanaṃ mānakiñcanaṃ diṭṭhikiñcanaṃ kilesakiñcanaṃ duccharitakiñcanaṃ. Idaṃ kiñcanaṃ tuyhaṃ mā ahu mā ahosi mā janesi § mā sañjanesi mābhinibbattesi pajaha vinodehi byantīkarohi anabhāvaṃ gamehīti- pacchā te māhu kiñcanaṃ.

Majjhe ce no gahessasīti majjhe vuccati paccuppannaṃ rūpaṃ vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ. Paccuppanne saṅkhāre taṇhāvasena diṭṭhivasena na gahessasi na taṇhissasi na parāmasissasi na nandissasi nābhinandissasi na ajjhossasi. Abhinandanaṃ abhivadanaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahissasi vinodessasi byantīkarissasi anabhāvaṃ gamessasīti- majjhe ce no gahessasi.

Upasanto carissasīti rāgassa upasamitattā upasanto carissasi, dosassa ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārānaṃ santattā samitattā upasamitattā vūpasamitattā nijjhātattā nibbutattā vigatattā paṭippassaddhattā santo upasanto vūpasanto nibbuto paṭippassaddho carissasi viharissasi iriyissasi (..0147) vattissasi pālessasi yapessasi yāpessasīti- upasanto carissasi. Tenāha bhagavā-

“Yaṃ pubbe taṃ visosehi, pacchā te māhu kiñcanaṃ;
majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi” ti.

**69. Sabbaso nāmarūpasmim, vītagedhassa brāhmaṇa;
Āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṃ vaje.**

Sabbaso nāmarūpasmim vītagedhassa brāhmaṇāti. Sabbasoti sabbena sabbamaṃ sabbathā sabbamaṃ asesamaṃ nissesaṃ pariyādiyanavacanamaṃ sabbasoti. **Nāmanti** cattāro arūpino khandhā. **Rūpanti** cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. **Gedho** vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Sabbaso nāmarūpasmim vītagedhassa brāhmaṇāti** sabbaso nāmarūpasmim vītagedhassa vigatagedhassa cattagedhassa vanta-gedhassa muttagedhassa pahīnagedhassa paṭinissaṭṭhagedhassa vītarāgassa vigatarāgassa cattarāgassa vantarāgassa muttarāgassa pahīnarāgassa paṭinissa-ṭṭharāgassāti- sabbaso nāmarūpasmim vītagedhassa brāhmaṇa.

Āsavāssa na vijjantīti. Āsavāti cattāro āsavā- kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. **Assāti** arahato khīṇāsavassa. **Na vijjantīti** ime āsavā tassa natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- āsavāssa na vijjanti.

Yehi maccuvasaṃ vajeti yehi āsavehi maccuno vā vasaṃ gaccheyya, maraṇassa vā vasaṃ gaccheyya, mārapakkhassa vā vasaṃ gaccheyya; te āsavā tassa natthi na santi na saṃvijjanti nupalabbhanti pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhāti- yehi maccuvasaṃ vaje. Tenāha bhagavā-

“Sabbaso nāmarūpasmim, vītagedhassa brāhmaṇa;
āsavāssa na vijjanti, yehi maccuvasaṃ vaje” ti.

Saha (..0148) gāthāpariyosānā ...pe... sathā me bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Jatukaṇṇimāṇavapucchāniddeṣo ekādasamo.

12. Bhadrāvudhamāṇavapucchāniddeṣo

70. **Okañjahaṃ taṇhacchidaṃ anejaṃ, [iccāyasmā bhadrāvudho]**

Nandiñjahaṃ oghatiṇṇaṃ vimuttaṃ.

Kappañjahaṃ abhiyāce sumedhaṃ, sutvāna nāgassa apanamissanti § ito.

Okañjahaṃ taṇhacchidaṃ anejanti. Okañjahanti rūpadhātuyā yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upāyupādānā § cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, te buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā. Tasmā buddho okañjaho. Vedanādhātuyā ...pe... saññādhātuyā... saṅkhārādhātuyā... viññādhātuyā yo chando yo rāgo yā nandī yā taṇhā ye upāyupādānā cetaso adhiṭṭhānābhinivesānusayā, te buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā. Tasmā buddho okañjaho.

Taṇhacchidanti. Taṇhāti rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā. Sā taṇhā buddhassa bhagavato chinnā ucchinnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhabbuppattikā ñāṇagginā daḍḍhā. Tasmā buddho taṇhacchido. **Anejoti** ejā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Sā ejā taṇhā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā. Tasmā buddho anejo. Ejāya pahīnattā anejo bhagavā lābhēpi na iñjati, alābhēpi na iñjati, yasepi na iñjati, ayasepi na iñjati, pasaṃsāyapi na iñjati, nindāyapi na iñjati, sukhepi na iñjati, dukkhepi na iñjati na calati na vedhati na pavēdhati na sampavēdhatīti. Tasmā buddho anejoti (..0149)- okañjahaṃ taṇhacchidaṃ anejaṃ. **Iccāyasmā bhadrāvudhoti. Iccāti** padasandhi ...pe... **āyasmāti**, piyavacanaṃ ...pe... **bhadrāvudhoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā bhadrāvudho.

Nandiñjaham oghatiñnam vimuttanti nandī vuccati tañhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijhā lobho akusalamūlam. Sā nandī sā tañhā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadamā. Tasmā buddho nandiñjaho. **Oghatiñnanti** bhagavā kāmogham tiṇṇo bhavogham tiṇṇo diṭṭhoham tiṇṇo avijjogham tiṇṇo sabbasaṃsārapatham tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vītivatto. So vutthavāso ciññacaraṇo ...pe... jātimaraṇa-saṃsāro natthi tassa punabbhavoti- nandiñjaham oghatiñnam. **Vimuttanti** bhagavato rāgā cittam muttam vimuttam suvimuttam, dosā cittam... mohā cittam ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārehi cittam muttam vimuttam suvimuttanti- nandiñjaham oghatiñnam vimuttam.

Kappañjaham abhiyāce sumedhanti. Kappāti dve kappā- tañhākappo ca diṭṭhikappo ca ...pe... ayam tañhākappo ...pe... ayam diṭṭhikappo. Buddhassa bhagavato tañhākappo pahīno diṭṭhikappo paṇinissaṭṭho. Tañhākappassa pahīnattā diṭṭhikappassa paṇinissaṭṭhattā tasmā buddho kappañjaho. **Abhiyāceti** yācāmi abhiyācāmi ajjhesāmi sādīyāmi patthayāmi pihayāmi jappāmi abhijappāmi. **Sumedhā** vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato. Tasmā buddho sumedhoti- kappañjaham abhiyāce sumedham.

Sutvāna nāgassa apanamissanti itoti. Nāgassāti nāgo. Bhagavā āguṃ na karotīti nāgo, na gacchatīti nāgo, na āgacchatīti nāgo ...pe... evaṃ bhagavā na gacchatīti nāgo. **Sutvāna nāgassa apanamissanti itoti** tuyham vacanam byappatham desanam anusāsanam anusittham sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvā ito apanamissanti vajjissanti pakkamissanti disāvidisaṃ gamissantīti- sutvāna nāgassa apanamissanti ito. Tenāha so brāhmaṇo-

“Okañjaham (..0150) tañhacchidam anejam, [iccāyasmā bhadrāvudho] nandiñjaham oghatiñnam vimuttam;

kappañjaham abhiyāce sumedham, sutvāna nāgassa apanamissanti ito”ti.

71. Nānājanā janapadehi saṅgatā, tava vīra vākyam abhikaṅkhamānā.

Tesam tuvam sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo.

Nānājanā janapadehi saṅgatāti. Nānājanāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Janapadehi saṅgatāti** aṅgā ca magadhā ca kaliṅgā ca kāsiyā ca kosalā ca vajjiyā ca mallā ca cetiyamhā ca § vaṃsā ca kurumhā ca pañcālā ca macchā ca surasenā ca assakā ca avantiyā ca yonā § ca kambojā ca. **Saṅgatāti** saṅgatā samāgatā samohitā sannipatīti- tāti- nānājanā janapadehi saṅgatā.

Tava vīra vākyam abhikaṅkhamānāti. Vīrāti vīro. Bhagavā vīriyavāti vīro, pahūti vīro, visavīti vīro, alamattoti vīro, vigatalomahaṃsotipi vīro.

Virato idha sabbapāpakehi, nirayadukkham aticca vīriyavā so;
so vīriyavā padhānavā, vīro tādi pavuccate tathattāti.

Tava vīra vākyam abhikaṅkhamānāti tuyham vacanam byappatham desanam anusāsanam anusittham. **Abhikaṅkhamānāti** abhikaṅkhamānā icchamānā sādīya-

mānā patthayamānā pihayamānā abhijappamānāti- tava vīra vākyaṃ abhikaṅkha-
mānā.

Tesaṃ tuvaṃ sādhu viyākarohīti. Tesanti tesaṃ khattiyānaṃ brāhmaṇānaṃ
vessānaṃ suddānaṃ gahaṭṭhānaṃ pabbajitānaṃ devānaṃ manussānaṃ.
Tuvanti bhagavantaṃ bhaṇati. **Sādhu**

viyākarohīti sādhu ācikkhāhi desehi (..0151) paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhājāhi uttānīkarohi pakāsehīti- tesam tuvaṃ sādhu viyākarohi.

Tathā hi te vidito esa dhammoti tathā hi te vidito tulito tīrito vibhūto vibhāvito esa dhammoti- tathā hi te vidito esa dhammo. Tenāha so brāhmaṇo-

“Nānājanā janapadehi saṅgatā, tava vīra vākyaṃ abhikaṅkhamānā; tesam tuvaṃ sādhu viyākarohi, tathā hi te vidito esa dhammo” ti.

**72. Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbam, [bhadrāvudhāti bhagavā]
Uddham adho tiriyañcāpi majjhe.**

Yaṃ yañhi lokasmimupādiyanti, teneva māro anveti jantum.

Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbanti ādānataṇhaṃ vuccati rūpataṇhā ...pe... ādānataṇhāti kiṃkāraṇā vuccati ādānataṇhā? Tāya taṇhāya rūpaṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Vedanaṃ ...pe... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ... gatim... upapattim... paṭisandhim... bhavaṃ... saṃsāraṃ... vaṭṭaṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. Taṃkāraṇā vuccati ādānataṇhā. Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbanti sabbam ādānataṇhaṃ vinayeyya paṭivīnayaeyya pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvaṃ gameyyāti- ādānataṇhaṃ vinayetha sabbam. Bhadrāvudhāti bhagavāti. Bhadrāvudhāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. Bhagavāti gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- bhadrāvudhāti bhagavā.

Uddham adho tiriyañcāpi majjheti. Uddhanti anāgataṃ; adhoti atītaṃ; tiriyañcāpi majjheti paccuppannaṃ. Uddhanti devaloko; adhoti nirayaloko; tiriyañcāpi majjheti manussaloko. Atha vā, uddhanti kusalā dhammā; adhoti akusalā dhammā; tiriyañcāpi majjheti abyākatā dhammā. Uddhanti arūpadhātu; adhoti kāmādhātu; tiriyañcāpi majjheti rūpadhātu. Uddhanti sukhā vedanā; adhoti dukkhā vedanā; tiriyañcāpi majjheti adukkhamasukhā vedanā. Uddhanti uddham pādatalā; adhoti (..0152) adho kesamatthakā; tiriyañcāpi majjheti vemajjheti- uddham adho tiriyañcāpi majjhe.

Yaṃ yañhi lokasmimupādiyantiti yaṃ yaṃ rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. **Lokasminti** apāyaloke ...pe... āyatanaloketi- yaṃ yañhi lokasmimupādiyanti.

Teneva māro anveti jantunt teneva kammābhisaṅkhāravasena paṭisandhiko khandhamāro dhātumāro āyatanamāro gatimāro upapattimāro paṭisandhimāro bhavamāro saṃsāramāro vaṭṭamāro anveti anugacchati anvāyiko hoti. **Jantunt** sattaṃ janaṃ naraṃ māṇavaṃ § posam puggalaṃ jīvaṃ jāguṃ jantum indaguṃ manujanti- teneva māro anveti jantum. Tenāha bhagavā-

“Ādānataṇhaṃ vinayetha sabbam, [bhadrāvudhāti bhagavā]
uddham adho tiriyañcāpi majjhe;

yaṃ yañhi lokasmimupādiyanti, teneva māro anveti jantun” ti.

73. Tasmā pajānaṃ na upādiyetha, bhikkhu sato kiñcanaṃ sabbaloke.

Ādānasatte iti pekkhamāno, pajaṃ imaṃ maccudheyye visattaṃ.

Tasmā pajānaṃ na upādiyethāti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappa-

ccayā taṃnidānā, etaṃ ādīnavamaṃ sampassamāno ādānataṇhāyāti- tasmā. **Pajā-**
nanti jānanto pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto “sabbe
saṅkhārā aniccā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodha-
dhamman”ti jānanto pajānanto ājānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto. **Na**
upādiyethāti rūpaṃ nādiyeyya na upādiyeyya na gaṇheyya na parāmaseyya
nābhiniviseyya; vedanaṃ ...pe... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ... gatiṃ ...
upapattiṃ... paṭisandhiṃ... bhavaṃ... saṃsāraṃ... vaṭṭaṃ nādiyeyya na upādi-
yeyya na gaṇheyya na parāmaseyya nābhiniviseyyāti- tasmā pajānaṃ na upādi-
yetha.

Bhikkhu (..0153) **sato kiñcanaṃ sabbaloketi. Bhikkhūti** puthujjanakalyāṇako vā
bhikkhu, sekkho vā bhikkhu. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato- kāye kāyānupassanāsa-
tipaṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati satoti- bhikkhu sato. **Kiñcananti**
kiñci rūpagataṃ vedanāgataṃ saññāgataṃ saṅkhāragataṃ viññāṇagataṃ. **Sabba-**
loketi sabba-apāyaloke sabbamanussaloke sabbadevaloke sabbakhandhaloke
sabbadhātuloke sabba-āyatanaloketi- bhikkhu sato kiñcanaṃ sabbaloke.

Ādānasatte iti pekkhamānoti ādānasattā vuccanti ye rūpaṃ ādiyanti upādiyanti
gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti; vedanaṃ ...pe... saññaṃ... saṅkhāre...
viññāṇaṃ... gatiṃ... upapattiṃ... paṭisandhiṃ... bhavaṃ... saṃsāraṃ... vaṭṭaṃ
ādiyanti upādiyanti gaṇhanti parāmasanti abhinivisanti. **Itīti** padasandhi ...pe...
padānupubbatāpetamaṃ itīti. **Pekkhamaṇoti** pekkhamāno dakkhamāno dissamāno
passamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti- ādānasatte iti
pekkhamāno.

Pajaṃ imaṃ maccudheyye visattanti. Pajāti sattādhivacanaṃ maccudheyya
vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Pajā maccudheyye māradheyye
maraṇadheyye sattā visattā āsattā laggā laggitā palibuddhā. Yathā bhittikhile vā
nāgadante vā bhaṇḍaṃ sattaṃ visattaṃ āsattaṃ laggamaṃ laggitaṃ palibuddhaṃ,
evameva pajā maccudheyye māradheyye maraṇadheyye sattā visattā āsattā
laggā laggitā palibuddhāti- pajaṃ imaṃ maccudheyye visattaṃ. Tenāha bhagavā-

“Tasmā pajānaṃ na upādiyetha, bhikkhu sato kiñcanaṃ sabbaloke;
ādānasatte iti pekkhamāno, pajaṃ imaṃ maccudheyye visattan”ti.
Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Bhadrāvudhamāṇavapucchāniddeṣo dvādasamo.

13. Udayamāṇavapucchāniddeṣo

74. **Jhāyiṃ** (..0154) **virajamāsīnaṃ, [iccāyasmā udayo]**

Katakiccaṃ anāsavaṃ.

Pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūhi §, avijjāya pabhedanaṃ.

Jhāyiṃ virajamāsīnanti. Jhāyinti jhāyī bhagavā. Paṭhamenapi jhānena jhāyī,

dutiyenapi jhānena jhāyī, tatiyenapi jhānena jhāyī, catutthenapi jhānena jhāyī, savitakkasavicārenapi jhānena jhāyī, avitakkavicāramattenapi jhānena jhāyī, avitakka-avicārenapi jhānena jhāyī, sappītikenapi jhānena jhāyī, nippītikenapi jhānena jhāyī, sātasahagatenapi jhānena jhāyī, upekkhāsahagatenapi jhānena jhāyī, suññātenapi jhānena jhāyī, animittenapi jhānena jhāyī, appaṇihitenapi jhānena jhāyī, lokiyeṇapi jhānena jhāyī, lokuttarenapi jhānena jhāyī jhānarato ekattamanuyutto sadatthagarakoti- jhāyīṃ. **Virajanti** rāgo rajo, doso rajo, moho rajo, kodho rajo, upanāho rajo ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā rajā. Te rajā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatīṃ anuppādadhammā. Tasmā buddho arajo virajo nirajo rajāpagato rajavippahīno rajavippayutto sabbarajavīvatto.

Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati,
rāgassetam̐ adhivacanam̐ rajoti;
etaṃ rajam̐ vippajahitvā § cakkhumā, tasmā jino vigatarajoti vuccati.
Doso rajo na ca pana reṇu vuccati, dosassetam̐ adhivacanam̐ rajoti;
etaṃ rajam̐ vippajahitvā cakkhumā, tasmā jino vigatarajoti vuccati.
Moho (..0155) rajo na ca pana reṇu vuccati, mohassetam̐ adhivacanam̐ rajoti;

etaṃ rajam̐ vippajahitvā cakkhumā, tasmā jino vigatarajoti vuccatīti.-
Virajam̐ ...pe....

Āsīnanti nisīno bhagavā pāsāṇake cetiyeti- āsīno.

Nagassa § passe āsīnam̐, muniṃ dukkhassa pārāguṃ;
sāvakā payirupāsanti, tevijjā macchāyīnoti.

Evampi bhagavā āsīno. Atha vā, bhagavā sabbosukkapaṭippassaddhattā āsīno vutthavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti. Evampi bhagavā āsīnoti- jhāyīṃ virajamāsīnam̐.

Iccāyasmā udayoti. Iccāti padasandhi ...pe... **āyasmāti** piyavacanam̐ ...pe... **udayoti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā udayo.

Katakiccam̐ anāsavanti buddhassa bhagavato kiccākiccam̐ karaṇīyākaraṇīyam̐ pahīnam̐ ucchinnamūlam̐ tālāvatthukatam̐ anabhāvaṃkatam̐ āyatīṃ anuppādadhammā. Tasmā buddho katakicco.

Yassa ca visatā § natthi, chinnasotassa bhikkhuno;
kiccākiccappahīnassa, pariḷāho na vijjatīti.

Katakiccam̐ anāsavanti. **Āsavāti** cattāro āsavā- kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Te āsavā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatīṃ anuppādadhammā. Tasmā buddho anāsavoti- katakiccam̐

anāsavaṃ.

Pāraguṃ sabbadhammānanti bhagavā sabbadhammānaṃ abhiññāpāragū pariññāpāragū pahānapāragū bhāvanāpāragū sacchikiriyāpāragū samāpattipāragū. Abhiññāpāragū sabbadhammānaṃ, pariññāpāragū sabbadukkhānaṃ, pahānapāragū sabbakilesānaṃ, bhāvanāpāragū catunnaṃ maggānaṃ, sacchikiriyāpāragū nirodhassa, samāpattipāragū sabbasamāpattīnaṃ. So vasippatto pāramippatto ariyasmiṃ sīlasmim; vasippatto (..0156) pāramippatto ariyasmiṃ samādhismim; vasippatto pāramippatto ariyāya paññāya; vasippatto pāramippatto ariyāya vimuttiyā. So pāragato pārappatto antagato antappatto koṭigato koṭippatto pariyantagato pariyantappatto vosānagato vosānappatto tāṇagato tāṇappatto leṇagato leṇappatto saraṇagato saraṇappatto abhayagato abhayappatto accutagato accutappatto amatagato amatappatto nibbānagato nibbānappatto. So vuttavāso ciṅṅacaraṇo ...pe... jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti- pāraguṃ sabbadhammānaṃ.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi, pañhaṃ pucchitukāmo āgatomhi, pañhaṃ sotukāmo āgatomhīti, evampi atthi pañhena āgamaṃ. Atha vā, pañhatthikānaṃ pañhaṃ pucchitukāmānaṃ pañhaṃ sotukāmānaṃ āgamaṃ abhikkamaṃ upasaṅkamaṃ payirupāsanaṃ atthīti, evampi atthi pañhena āgamaṃ. Atha vā, pañhāgamo tuyhaṃ atthi, tvampi pahu tvamasī alamatto mayā pucchitaṃ kathetuṃ visajjetuṃ, vahassetuṃ bhāranti, evampi atthi pañhena āgamaṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūhīti aññāvimokkho vuccati arahattavimokkho. Arahattavimokkhaṃ pabrūhi ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti- aññāvimokkhaṃ pabrūhi.

Avijjāya pabhedananti avijjāya bhedanaṃ pabhedanaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhaṃ amataṃ nibbānanti- avijjāya pabhedanaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Jhāyim virajamāsīnaṃ, [iccāyasmā udayo]

Katakiccaṃ anāsavaṃ;

pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ;

aññāvimokkhaṃ pabrūhi, avijjāya pabhedanaṃ”ti.

75. Pahānaṃ (..0157) kāmacchandānaṃ, [udayāti bhagavā]

Domanassāna cūbhayaṃ.

Thinassa Ṣ ca panūdanaṃ, kukkuccānaṃ nivāraṇaṃ.

Pahānaṃ kāmacchandānanti. Chandoti yo kāmesu kāmacchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā kāmāsineho kāmapipāsā kāmapariḷāho kāmamucchā kāmajhosānaṃ kāmogho kāmayogo kāmupādānaṃ kāmacchandānīvaraṇaṃ. **Pahānaṃ kāmacchandānanti** kāmacchandānaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- pahānaṃ kāmacchandānaṃ. **Udayāti bhagavāti.** Udayāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametāṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- udayāti bhagavā.

Domanassāna cūbhayanti. Domanassāti yaṃ cetasikaṃ asātaṃ cetasikaṃ dukkhaṃ cetosamphassaṃ asātaṃ dukkhaṃ vedayitaṃ, cetosamphassajā asātā dukkhā vedanā. **Domanassāna cūbhayanti** kāmacchandassa ca domanassassa ca ubhinnaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- domanassāna cūbhayaṃ.

Thinassa ca panūdananti. Thinanti yā cittassa akalyatā akammaññatā oliyanā sallīyanā līnā liyanā liyitattaṃ thinaṃ thiyanā § thiyitattaṃ cittassa. **Panūdananti** thinassa ca panūdanaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- thinassa ca panūdanaṃ.

Kukkuccānaṃ nivāraṇanti. Kukkuccanti hatthakukkuccampi kukkuccaṃ, pāda-kukkuccampi kukkuccaṃ, hatthapādakukkuccampi kukkuccaṃ. Akappiye kappiyasaññitā, kappiye akappiyasaññitā ...pe... avajje vajjasaññitā, vaje avajjasaññitā. Yaṃ evarūpaṃ kukkuccaṃ kukkuccāyanā kukkuccāyitattaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko, idaṃ vuccati kukkuccaṃ. Api ca, dvīhi kāraṇehi uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko- katattā ca akatattā ca. Kathaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko? “Kataṃ me kāyaduccaritaṃ, akataṃ me kāyasucaritaṃ”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko (..0158). “Kataṃ me vacīduccaritaṃ, akataṃ me vacīsucaritaṃ”ti ...pe... “kataṃ me manoduccaritaṃ, akataṃ me manosucaritaṃ”ti ...pe... “kato me pāṇātipāto, akatā me pāṇātipātā veramaṇī”ti ...pe... “kataṃ me adinnādānaṃ, akatā me adinnādānā veramaṇī”ti ...pe... “kato me kāmesumicchācāro, akatā me kāmesumicchācārā veramaṇī”ti ...pe... “kato me musāvādo, akatā me musāvādā veramaṇī”ti ...pe... “katā me pisuṇā vācā §, akatā me pisuṇāya vācāya veramaṇī”ti ...pe... “katā me pharusā vācā, akatā me pharusāya vācāya veramaṇī”ti ...pe... “kato me samphappalāpo, akatā me samphappalāpā veramaṇī”ti ...pe... “katā me abhijjhā, akatā me anabhijjhā”ti ...pe... “kato me byāpādo, akato me abyāpādo”ti ...pe... “katā me micchādīṭṭhi, akatā me sammādīṭṭhi”ti, uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko. Evaṃ katattā ca akatattā ca uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko.

Atha vā, “sīlesumhi aparipūrakārī”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko; “indriyesumhi aguttadvāro”ti ...pe... “bhojane amattaññumhī”ti... “jāgariyaṃ ananuyuttomhī”ti... “na satisampajaññaṃ samannāgatomhī”ti... “abhāvitā me cattāro satipaṭṭhānāti, cattāro sammappadhānāti cattāro iddhipādāti, pañcindriyānāti, pañca balānāti, satta bojjhaṅgāti, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti... “dukkhaṃ me apariññātaṃ, samudayo me appahīno, maggo me abhāvito, nirodho me asacchikato”ti uppajjati kukkuccaṃ cetaso vippaṭisāro manovilekko.

Kukkuccānaṃ nivāraṇanti kukkuccānaṃ āvaraṇaṃ nivāraṇaṃ pahānaṃ upasamaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- kukkuccānaṃ nivāraṇaṃ. Tenāha bhagavā-

“Pahānaṃ kāmacchandānaṃ, [udayāti bhagavā]
domanassāna cūbhayaṃ;
thinassa ca panūdanaṃ, kukkuccānaṃ nivāraṇaṃ”ti.

76. Upekkhāsatisaṃsuddhaṃ (..0159), dhammatakkapurejamaṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūmi, avijjāya pabhedanaṃ.

Upekkhāsatisaṃsuddhanti. Upekkhāti yā catutthe jhāne upekkhā upekkhanā ajjhupekkhanā cittasamatā § cittappassaddhatā majjhattatā cittassa. **Satīti** yā catutthe jhāne upekkhaṃ ārabha sati anussati ...pe... sammāsati. **Upekkhāsatisaṃsuddhanti** catutthe jhāne upekkhā ca sati ca suddhā honti visuddhā saṃsuddhā parisuddhā pariyodātā anaṅgaṇā vigatūpakkilesā mudubhūtā kamma-niyā ṭhitā āneñjappattāti- upekkhāsatisaṃsuddhaṃ.

Dhammatakkapurejavanti dhammatakkavuccati sammāsaṅkappo. So ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkassāti, evampi dhammatakkapurejamaṃ. Atha vā, dhammatakkavuccati sammādiṭṭhi. Sā ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkassāti, evampi dhammatakkapurejamaṃ. Atha vā, dhammatakkavuccati catunnaṃ maggānaṃ pubbabhāgavipassanā. Sā ādito hoti, purato hoti, pubbaṅgamo hoti aññāvimokkassāti- evampi dhammatakkapurejamaṃ.

Aññāvimokkhaṃ pabrūmīti aññāvimokkho vuccati arahattavimokkho. Arahattavimokkhaṃ pabrūmi ācikkhāmi desemi paññapemi paṭṭhapemi vivarāmi vibhājāmi uttānīkaromi pakāsemīti- aññāvimokkhaṃ pabrūmi.

Avijjāya pabhedananti. Avijjāti dukkhe aññāṇaṃ ...pe... avijjā moho akusalamūlaṃ. **Pabhedananti** avijjāya pabhedanaṃ pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- avijjāya pabhedanaṃ. Tenāha bhagavā-

“Upekkhāsatisaṃsuddhaṃ, dhammatakkapurejamaṃ;
aññāvimokkhaṃ pabrūmi, avijjāya pabhedanaṃ” ti.

77. Kiṃsu saṃyojanaṃ lokaṃ, kiṃsu tassa vicāraṇaṃ;

Kissassa vipphānena, nibbānaṃ iti vuccati.

Kiṃsu (..0160) saṃyojanaṃ lokoti lokassa saṃyojanaṃ lagganaṃ bandhanaṃ upakkilesa. Kena lokaṃ yutto payutto āyutto samāyutto laggo laggito palibuddhoti- kiṃsu saṃyojanaṃ lokaṃ.

Kiṃsu tassa vicāraṇanti kiṃsu tassa cāraṇaṃ vicāraṇaṃ paṭivicāraṇaṃ. Kena lokaṃ carati vicarati paṭivicaratīti- kiṃsu tassa vicāraṇaṃ. **Kissassa vipphānena nibbānaṃ iti vuccatīti** kissassa vipphānena vūpasamena paṭinissaggena paṭippassaddhiyā nibbānaṃ iti vuccati pavuccati kathiyati bhaṇiyati dīpiyati vohariyatīti- kissassa vipphānena nibbānaṃ iti vuccati. Tenāha so brāhmaṇo-

“Kiṃsu saṃyojanaṃ lokaṃ, kiṃsu tassa vicāraṇaṃ;
kissassa vipphānena, nibbānaṃ iti vuccatīti” ti.

78. Nandisaṃyojanaṃ lokaṃ, vitakkassa vicāraṇā;

Taṇhāya vipphānena, nibbānaṃ iti vuccati.

Nandisaṃyojanaṃ lokoti nandī vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ, ayaṃ vuccati nandī. Yā nandī lokassa saṃyojanaṃ lagganaṃ bandhanaṃ upakkilesa, imāya nandiyā lokaṃ yutto payutto āyutto samāyutto laggo laggito palibuddhoti- nandisaṃyojanaṃ lokaṃ.

Vitakkassa vicāraṇāti. Vitakkāti nava vitakkā- kāmavitakko, byāpādavitaṅkko,

vihimsāvitakko, ñātivitakko janapadavitakko, amarāvitakko, parānudayatāpaṭisaṃyutto vitakko, lābhasakkārasilokapaṭisaṃyutto vitakko, anavaññattipaṭisaṃyutto vitakko. Ime vuccanti nava vitakkā. Ime nava vitakkā lokassa cāraṇā vicāraṇā paṭivicāraṇā. Imehi navahi vitakkehi loko carati vicarati paṭivicaratīti- vitakkassa vicāraṇā.

Taṇhāya vippahānena nibbānaṃ iti vuccatīti. Taṇhāti rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā. Taṇhāya vippahānena nibbānaṃ iti vuccatīti taṇhāya vippahānena vūpasamena paṭinissaggena paṭippassaddhiyā nibbānaṃ iti vuccati pavuccati kathīyati bhaṇīyati dīpīyati voharīyatīti- taṇhāya vippahānena nibbānaṃ iti vuccati. Tenāha bhagavā-

“Nandisaṃyojano (..0161) loko, vitakkassa vicāraṇā;
taṇhāya vippahānena, nibbānaṃ iti vuccatī” ti.

79. Kathaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati;

Bhagavantaṃ puṭṭhumāgamā, taṃ suṇoma vaco tava.

Kathaṃ satassa caratoti kathaṃ satassa sampajānassa carato viharato iriyato vattayato pālayato yapayato yāpayatoti- kathaṃ satassa carato.

Viññāṇaṃ uparujjhatīti viññāṇaṃ nirujjhati vūpasammati atthaṃ gacchati paṭi-ppassambhatīti- viññāṇaṃ uparujjhati.

Bhagavantaṃ puṭṭhumāgamāti buddhaṃ bhagavantaṃ puṭṭhuṃ pucchituṃ yācituṃ ajjesituṃ pasādetuṃ āgamhā āgatamhā upāgatamhā sampattamhā, “tayā saddhiṃ samāgatamhā” ti- bhagavantaṃ puṭṭhumāgamā.

Taṃ suṇoma vaco tavāti. Tanti tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusā-sanaṃ anusitthaṃ suṇoma uggaṇhāma dhārema upadhārema upalakkhemāti- taṃ suṇoma vaco tava. Tenāha so brāhmaṇo-

“Kathaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati;

bhagavantaṃ puṭṭhumāgamā, taṃ suṇoma vaco tavā” ti.

80. Ajjhatañca bahiddhā ca, vedanaṃ nābhinandato;

Evam satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhati.

Ajjhattañca bahiddhā ca vedanaṃ nābhinandatoti ajjhattaṃ vedanāsu vedanā-nupassī viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti §, abhina-ndanaṃ abhivadanaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vino- deti byantikaroti anabhāvaṃ gameti; bahiddhā vedanāsu vedanānupassī viha- ranto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ abhiva- danaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantika- roti anabhāvaṃ gameti; ajjhattabahiddhā vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ abhivadanaṃ (..016) ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantikaroti ana- bhāvaṃ gameti. Ajjhattaṃ samudayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī § viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ abhiva- danaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantika- roti anabhāvaṃ gameti; ajjhattaṃ vayadhammānupassī vedanāsu vedanānu- passī viharanto ...pe... ajjhattaṃ samudayavayadhammānupassī vedanāsu veda- nānupassī viharanto ...pe... bahiddhā samudayadhammānupassī vedanāsu veda- nānupassī viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhina- ndanaṃ abhivadanaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vino- deti byantikaroti anabhāvaṃ gameti; bahiddhā vayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto ...pe... bahiddhā samudayavayadhammānupassī veda- nāsu vedanānupassī viharanto ...pe... ajjhattabahiddhā samudayadhammānu- passī vedanāsu vedanānupassī viharanto ...pe... ajjhattabahiddhā samudaya- vayadhammānupassī vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ abhivadanaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parā-

māsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaṃ gameti. Imehi dvādasahi ākārehi vedanāsu vedanānupassī viharanto ...pe... anabhāvaṃ gameti.

Atha vā, vedanaṃ aniccato passanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ abhivadaṇaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaṃ gameti. Vedanaṃ dukkhato rogato gaṇḍato sallato aghato ābādhato ...pe... nissaraṇato passanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ abhivadaṇaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaṃ gameti. Imehi cattālīsāya § ākārehi vedanāsu vedanānupassī viharanto vedanaṃ nābhinandati nābhivadati na ajjhoseti, abhinandanaṃ abhivadaṇaṃ ajjhosānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ abhinivesaṃ pajahati vinodeti byantikaroti anabhāvaṃ gameti- ajjhatañca bahiddhā ca vedanaṃ nābhinandato.

Evam (..0163) **satassa caratoti** evaṃ satassa sampajānassa carato viharato iriyato vattayato pālayato yapayato yāpayatoti- evaṃ satassa carato.

Viññāṇaṃ uparujjhatī puññābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ apuññābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ āneñjābhisaṅkhārasahagataṃ viññāṇaṃ nirujjhati vūpasammati atthaṃ gacchati paṭippassambhatī- viññāṇaṃ uparujjhatī. Tenāha bhagavā-

“Ajjhatañca bahiddhā ca, vedanaṃ nābhinandato;
evaṃ satassa carato, viññāṇaṃ uparujjhatī” ti.

Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me, bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Udayamāṇavapucchānidde so terasamo.

14. Posālamāṇavapucchānidde so

81. Yo atītaṃ ādisati, [iccāyasmā posālo]

Anejo chinnaṃsaṃsayo.

Pāraguṃ § sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ.

Yo atītaṃ ādisatīti. Yoti yo so bhagavā sayambhū. Anācariyako pubbe ananusutesu dhammesu sāmaṃ saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutaṃ patto, balesu ca vasībhāvaṃ. **Atītaṃ ādisatīti** bhagavā attano ca paresaṅca atītampi ādisati, anāgatampi ādisati, paccuppannampi ādisati.

Kathaṃ bhagavā attano atītaṃ ādisati? Bhagavā attano atītaṃ ekampi jātiṃ ādisati, dvepi jātiyo ādisati, tissopi jātiyo ādisati, catassopi jātiyo ādisati, pañcapi jātiyo ādisati, dasapi jātiyo ādisati, vīsampi jātiyo ādisati, tiṃsampi jātiyo ādisati, cattālīsampi jātiyo ādisati (..0164), paññāsampi jātiyo ādisati, jātisatampi ...pe... jātisahassampi... jātisatasahassampi... anekepi saṃvaṭṭakappe... anekepi vivaṭṭakappe... anekepi saṃvaṭṭavivaṭṭakappe ādisati- “amutrāsīṃ evaṃnāmo evaṃgotto evaṃvaṇṇo evamāhāro evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī evamāyupariyanto,

so tato cuto amutra udapādiṃ; tatrāpāsiṃ evaṃnāmo evaṃgotto evaṃvaṇṇo evamāhāro evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpa-panno”ti. Iti sākāraṃ sa-uddesaṃ anekavihiṭaṃ pubbenivāsaṃ ādisati. Evaṃ bhagavā attano atītaṃ ādisati.

Kathaṃ bhagavā paresaṃ atītaṃ ādisati? Bhagavā paresaṃ atītaṃ ekampi jātiṃ ādisati, dvepi jātiyo ādisati ...pe... anekepi saṃvaṭṭavivaṭṭakappe ādisati- “amutrāsi evaṃnāmo evaṃgotto evaṃvaṇṇo evamāhāro evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī evamāyupariyanto, so tato cuto amutra udapādi; tatrāpāsi evaṃnāmo evaṃgotto evaṃvaṇṇo evamāhāro evaṃsukhadukkhappaṭisaṃvedī evamāyupariyanto, so tato cuto idhūpapanno”ti. Iti sākāraṃ sa-uddesaṃ anekavihiṭaṃ pubbenivāsaṃ ādisati. Evaṃ bhagavā paresaṃ atītaṃ ādisati.

Bhagavā pañca jātakasatāni bhāsanto attano ca paresaṅca atītaṃ ādisati, mahāpadānīyasuttantaṃ § bhāsanto attano ca paresaṅca atītaṃ ādisati, mahāsu-dassanīyasuttantaṃ bhāsanto attano ca paresaṅca atītaṃ ādisati, mahāgovindīyasuttantaṃ bhāsanto attano ca paresaṅca atītaṃ ādisati, maghadēviyasuttantaṃ bhāsanto attano ca paresaṅca atītaṃ ādisati.

Vuttañhettaṃ bhagavatā- “atītaṃ kho, cunda, addhānaṃ ārabba tathāgatassa satānusārīñāṇaṃ § hoti. So yāvatakaṃ ākaṅkhati tāvatakaṃ anussarati. Anāgatañca kho, cunda ...pe... paccuppannañca kho, cunda, addhānaṃ ārabba tathāgatassa bodhijaṃ ñāṇaṃ uppajjati- ‘ayamantimā jāti, natthidāni punabbhavo”ti.

Indriyaparopariyattañāṇaṃ (.0165) § tathāgatassa tathāgatabalaṃ, sattānaṃ āsayānusayañāṇaṃ tathāgatassa tathāgatabalaṃ, yamakapāṭihire ñāṇaṃ § tathāgatassa tathāgatabalaṃ, mahākaraṇāsamaṃpattiyā ñāṇaṃ tathāgatassa tathāgatabalaṃ, sabbaññutañāṇaṃ tathāgatassa tathāgatabalaṃ, anāvarenañāṇaṃ tathāgatassa tathāgatabalaṃ, sabbattha asaṅgamappaṭihatamanāvarenañāṇaṃ tathāgatassa tathāgatabalaṃ. Evaṃ bhagavā attano ca paresaṅca atītampi ādisati anāgatampi ādisati paccuppannampi ādisati ācikkhati deseti paññapeti paṭṭhapeti vivarati vibhajati uttānīkaroti pakāsetīti- yo atītaṃ ādisati.

Iccāyasmā posāloti. Iccāti padasandhi ...pe... **āyasmāti** piyavacanaṃ ...pe... **posāloti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā posālo.

Anejo chinnaśamsayoti ejā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Sā ejā taṇhā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnaṃ tālāvattthukatā anabhāvaṃkatā āyatīṃ anuppādadhamaṃ. Tasmā buddho anejo. Ejāya pahīnattā anejo. Bhagavā lābhēpi na iñjati ...pe... dukkhepi na iñjati na calati na vedhati nappavedhati na sampavedhatīti anejo. **Chinnaśamsayoti** śamsayo vuccati vicikicchā. Dukkhe kaṅkhā ...pe... chambhitattaṃ cittassa manovilekko. So śamsayo buddhassa bhagavato pahīno chinno ucchinno samucchinno vūpasanto paṭinissaggo paṭippassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍho. Tasmā buddho chinnaśamsayoti- anejo chinnaśamsayo.

Pāraguṃ sabbadhammānanti bhagavā sabbadhammānaṃ abhiññāpāragū pariññāpāragū pahānapāragū bhāvanāpāragū sacchikiriyāpāragū samāpattipāragū abhiññāpāragū sabbadhammānaṃ ...pe... jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa

punabbhavoti- pāragū sabbadhammānaṃ.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi ...pe... “vahassetaṃ bhāraṃ”-
ti- atthi pañhena āgamaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Yo (..0166) atītaṃ ādisati, [iccāyasmā posālo]

anejo chinnaṃsaṃsayo;

pāraguṃ sabbadhammānaṃ, atthi pañhena āgamaṃ” ti.

82. Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino;

Ajjhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato.

Ñāṇaṃ sakkānupucchāmi, kathaṃ neyyo tathāvidho.

nnassa vā upapannassa vā diṭṭhadhammasukhavihārissa vā saññā sañjānanā

Vibhūtarūpasaññissāti katamā rūpasaññā? Rūpāvacarasamāpattiṃ samāpannassa vā upapannassa vā diṭṭhadhammasukhavihārissa vā saññā sañjānanā sañjānitattaṃ- ayaṃ rūpasaññā. **Vibhūtarūpasaññissāti** catasso arūpasamāpattiyo paṭiladdhassa § rūpasaññā vibhūtā honti vigatā atikkantā samatikkantā vītivatīti- vibhūtarūpasaññissa.

Sabbakāyappahāyinoti sabbo tassa paṭisandhiko rūpakāyo pahīno, tadaṅgasa- matikkamā vikkhambhanappahānena pahīno tassa rūpakāyoti- sabbakāyappahāyino.

Ajjhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passatoti. Natthi kiñcīti ākiñcaññāyatana- samāpatti. Kiṃkāraṇā? Natthi kiñcīti ākiñcaññāyatana- samāpatti. Yaṃ viññāṇañcāyatana- samāpattiṃ sato samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā taññeva viññāṇaṃ abhāveti, vibhāveti, antaradhāpeti, “natthi kiñcī”ti passati- taṃkāraṇā natthi kiñcīti ākiñcaññāyatana- samāpattīti- ajjhattañca bahiddhā ca natthi kiñcīti passato.

Ñāṇaṃ sakkānupucchāmīti. Sakkāti- sakko. Bhagavā sakyakulā pabbajitoti sakko ...pe... pahīnabhayabheravo vigatalomaṃsoti sakko. **Ñāṇaṃ sakkānupucchāmīti** tassa ñāṇaṃ pucchāmi, paññaṃ pucchāmi, sambuddhaṃ pucchāmi. “Kīdisaṃ kiṃsaṅghitaṃ kiṃpakāraṃ kiṃpaṭibhāgaṃ ñāṇaṃ icchitabban”ti- ñāṇaṃ sakkānupucchāmi.

Kathaṃ neyyo tathāvidhoti kathaṃ so netabbo vinetabbo anunetabbo paññape- tabbo nijjhāpetabbo pekkhetabbo pasādetabbo? Kathaṃ tena § uttari ñāṇaṃ uppādetabbaṃ? **Tathāvidhoti** tathāvidho tādiso (..0167) tassaṅghito tappakāro tappaṭibhāgo yo so ākiñcaññāyatana- samāpattilābhīti- kathaṃ neyyo tathāvidho. Tenāha so brāhmaṇo-

“Vibhūtarūpasaññissa, sabbakāyappahāyino;
ajjhattañca bahiddhā ca, natthi kiñcīti passato;
ñāṇaṃ sakkānupucchāmi, kathaṃ neyyo tathāvidho”ti.

83. Viññāṇaṭṭhitiyo sabbā, [posālāti bhagavā]

Abhijānaṃ tathāgato.

Tiṭṭhantameṇaṃ jānāti, dhimuttaṃ tapparāyaṇaṃ.

Viññāṇaṭṭhitiyo sabbāti bhagavā abhisankhāravasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo jānāti, paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānāti. Kathaṃ bhagavā abhisankhāravasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo jānāti? Vuttañhetam bhagavatā- “rūpupayaṃ § vā, bhikkhave, viññāṇaṃ tiṭṭhamānaṃ tiṭṭheyya §, rūpārammaṇaṃ rūpappatiṭṭhaṃ nandūpasecanaṃ vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjeyya. Vedanupayaṃ vā, bhikkhave ...pe... saññupayaṃ vā, bhikkhave ...pe... sañkhārupayaṃ vā, bhikkhave, viññāṇaṃ tiṭṭhamānaṃ tiṭṭheyya, sañkhārārammaṇaṃ sañkhārappa- tiṭṭhaṃ nandūpasecanaṃ vuddhiṃ virūḷhiṃ vepullaṃ āpajjeyyā”ti. Evaṃ bhagavā abhisankhāravasena catasso viññāṇaṭṭhitiyo jānāti.

Kathaṃ bhagavā paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānāti? Vuttañhetam bhagavatā- “santi, bhikkhave, sattā nānattakāyā nānattasaññino- seyyathāpi

manussā ekacce ca devā ekacce ca vinipātikā. Ayaṃ paṭhamā viññāṇaṭṭhiti.

“Santi, bhikkhave, sattā nānattakāyā ekattasaññino, seyyathāpi devā brahmakāyikā paṭhamābhiniḃattā. Ayaṃ dutiyā viññāṇaṭṭhiti.

“Santi, bhikkhave, sattā ekattakāyā nānattasaññino, seyyathāpi devā ābhassarā. Ayaṃ tatiyā viññāṇaṭṭhiti.

“Santi (..0168), bhikkhave, sattā ekattakāyā ekattasaññino, seyyathāpi devā subhakiṇhā. Ayaṃ catutthī § viññāṇaṭṭhiti.

“Santi, bhikkhave, sattā sabbaso rūpasaññānaṃ samatikkamā paṭighasaññānaṃ atthaṅgamā nānattasaññānaṃ amanasikārā, ananto ākāsoti ākāsānañcāyatanūpagā. Ayaṃ pañcamī § viññāṇaṭṭhiti.

“Santi, bhikkhave, sattā sabbaso ākāsānañcāyatanāṃ samatikkamma, anantaṃ viññāṇanti viññāṇañcāyatanūpagā. Ayaṃ chaṭṭhī § viññāṇaṭṭhiti.

“Santi, bhikkhave, sattā sabbaso viññāṇañcāyatanāṃ samatikkamma, natthi kiñcīti ākiñcaññāyatanūpagā. Ayaṃ sattamī § viññāṇaṭṭhiti”. Evaṃ bhagavā paṭisandhivasena satta viññāṇaṭṭhitiyo jānātīti- viññāṇaṭṭhitiyo sabbā.

Posālāti bhagavāti. Posālāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- posālāti bhagavā.

Abhijānaṃ tathāgatoti. Abhijānanti abhijānanto vijānanto paṭivijānanto paṭivijjhanto tathāgato. Vuttañhetam bhagavatā- “atītam cepi kho, cunda, hoti abhūtam ataccham anathasañhitam, na taṃ tathāgato byākaroti. Atītam cepi, cunda, hoti bhūtam taccham anathasañhitam, tampi tathāgato na byākaroti. Atītam cepi kho, cunda, hoti bhūtam taccham atthasañhitam, tatra kālaññū tathāgato hoti tasseva pañhassa veyyākaraṇāya. Anāgataṃ cepi, cunda, hoti ...pe... paccuppannam cepi, cunda, hoti abhūtam ataccham anathasañhitam, na taṃ tathāgato byākaroti. Paccuppannam cepi, cunda, hoti bhūtam taccham anathasañhitam, tampi tathāgato na byākaroti. Paccuppannam cepi, cunda, hoti bhūtam taccham atthasañhitam, tatra kālaññū tathāgato hoti tassa pañhassa veyyākaraṇāya. Iti kho, cunda, atītānāgatapaccuppannesu dhammesu tathāgato kālavādī bhūtavādī atthavādī dhammavādī vinayavādī. Tasmā tathāgatoti vuccati.

“Yaṃ kho, cunda, sadevakassa lokassa samārakassa sabrahmakassa sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya diṭṭham sutam mutam viññātam pattam pariyesitam (..0169) anuvicaritam manasā, sabbam taṃ tathāgatena abhisambuddham. Tasmā tathāgatoti vuccati. Yañca, cunda, rattiṃ tathāgato anuttaram sammāsambodhiṃ abhisambujjhati, yañca rattiṃ anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbāyati, yaṃ etasmiṃ antare bhāsati lapati niddisati sabbam taṃ tatheva hoti no aññathā. Tasmā tathāgatoti vuccati. Yathāvādī, cunda, tathāgato tathākārī; yathākārī tathāvādī. Iti yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī. Tasmā tathāgatoti vuccati. Sadevake, cunda, loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya tathāgato abhibhū anabhibhūto aññadatthudaso vasavattī. Tasmā tathāgatoti vuccati”ti- abhijānaṃ tathāgato.

Tiṭṭhantamenam jānātīti bhagavā idhatthaññeva § jānāti kammābhisañkhārava-

sena- “ayaṃ puggalo kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapajjissati”ti. Bhagavā idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena- “ayaṃ puggalo kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā tiracchānayoṇiṃ upapajjissati”ti. Bhagavā idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena- “ayaṃ puggalo kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā pettivisayaṃ upapajjissati”ti. Bhagavā idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena- “ayaṃ puggalo kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā manussesu upapajjissati”ti. Bhagavā idhatthaññeva jānāti kammābhisaṅkhāravasena- “ayaṃ puggalo suppaṭipanno kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggam lokam upapajjissati”ti.

Vuttañhetam bhagavatā- “idha panāham, sārīputta, ekaccaṃ puggalam evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi- ‘tathāyaṃ puggalo paṭipanno, tathā ca iriyati, tañca maggaṃ samārūho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapajjissati”ti.

“Idha panāham, sārīputta, ekaccaṃ puggalam evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi- ‘tathāyaṃ puggalo paṭipanno tathā ca iriyati tañca maggaṃ samārūho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā tiracchānayoṇiṃ upapajjissati”ti.

“Idha (.0170) panāham, sārīputta, ekaccaṃ puggalam evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi- ‘tathāyaṃ puggalo paṭipanno tathā ca iriyati tañca maggaṃ samārūho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā pettivisayaṃ upapajjissati”ti.

“Idha panāham, sārīputta, ekaccaṃ puggalam evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi- ‘tathāyaṃ puggalo paṭipanno tathā ca iriyati tañca maggaṃ samārūho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā manussesu upapajjissati”ti.

“Idha panāham, sārīputta, ekaccaṃ puggalam evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi- ‘tathāyaṃ puggalo paṭipanno tathā ca iriyati tañca maggaṃ samārūho, yathā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā sugatiṃ saggam lokam upapajjissati”ti.

“Idha panāham, sārīputta, ekaccaṃ puggalam evaṃ cetasā ceto paricca pajānāmi- ‘tathāyaṃ puggalo paṭipanno tathā ca iriyati tañca maggaṃ samārūho, yathā āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati”ti- tiṭṭhantamenam jānāti.

Dhimuttam tapparāyaṇanti. Dhimuttanti ākiñcaññāyatanaṃ. Dhimuttanti vimo-kkhena dhimuttam tatrādhimuttam tadadhimuttam tadādhipateyyam. Atha vā, bhagavā jānāti- “ayaṃ puggalo rūpādhimutto saddādhimutto gandhādhimutto rasādhimutto phoṭṭhabbādhimutto kulādhimutto gaṇādhimutto āvāsādhimutto lābhādhimutto yasādhimutto paṣādhimutto sukhādhimutto cīvarādhimutto piṇḍapātādhimutto senāsanādhimutto gilānapaccayabhesajjaparikkhārādhimutto suttantādhimutto vinayādhimutto abhidhammādhimutto āraññakaṅgādhimutto piṇḍapātikaṅgādhimutto paṃsukūlikaṅgādhimutto tecīvarikaṅgādhimutto sapadā-nacārikaṅgādhimutto khalupacchābhattikaṅgādhimutto nesajjikaṅgādhimutto yathāsanthatikaṅgādhimutto paṭhamajjhānādhimutto dutiyajjhānādhimutto tatiya-jjhānādhimutto catutthajjhānādhimutto-ākāsānañcāyatanaśamāpattādhimutto viññāṇañcāyatanaśamāpattādhimutto ākiñcaññāyatanaśamāpattādhimutto neva-saññānañcāyatanaśamāpattādhimutto”tidhimuttam.

Tapparāyaṇanti (..0171) ākiñcaññāyatanaṃ tapparāyaṇaṃ kammaṃ parāyaṇaṃ vipākapaṇāyaṇaṃ kammaṃ gaṇaṃ paṭisaṇḍhigaṇaṃ. Atha vā, bhagavā jānāti- “ayaṃ puggalo rūpaṇāyaṇo ...pe... neva saññānāsaññāyatanaṃ samāpatti- paṇāyaṇo” ti- dhimuttaṃ tapparāyaṇaṃ. Tenāha bhagavā-

“Viññāṇaṭṭhitiyo sabbā, [posālāti bhagavā]

abhijānaṃ tathāgato;

tiṭṭhantaṃ jānāti, dhimuttaṃ tapparāyaṇaṃ” ti.

84. Ākiñcaññāsambhavaṃ ñatvā, nandisaṃyojanaṃ iti;

Evameva abhiññāya, tato tattha vipassati.

Evaṃ ñāyaṃ tathaṃ tassa, brāhmaṇassa vusīmato.

Ākiñcaññāsambhavaṃ ñatvāti ākiñcaññāsambhavoti vuccati ākiñcaññāyatana- saṃvattaniko kammābhisaṅkhāro.

Ākiñcaññāyatanasaṃvattanikaṃ kammābhisaṅkhāraṃ ākiñcaññāsambhavoti ñatvā, laggananti ñatvā, bandhananti ñatvā, palibodhoti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- ākiñcaññāsambhavaṃ ñatvā.

Nandisaṃyojanaṃ itīti nandisaṃyojanaṃ vuccati arūparāgo. Arūparāgena taṃ kammaṃ laggaṃ laggitaṃ palibuddhaṃ arūparāgaṃ nandisaṃyojananti ñatvā, laggananti ñatvā, bandhananti ñatvā, palibodhoti ñatvā jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Itīti** padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetamaṃ itīti- nandisaṃyojanaṃ iti.

Evametaṃ abhiññāyāti evamaṃ etaṃ abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- evametaṃ abhiññāya.

Tato tattha vipassatīti. Tatthāti ākiñcaññāyatanaṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhahitvā tattha jāte cittacetāsike dhamme aniccato vipassati, dukkhato vipassati, rogato ...pe... nissaraṇato vipassati dakkhati oloketi nijjhāyati upaparikkhatīti- tato tattha vipassati.

Etaṃ ñāṇaṃ tathaṃ tassāti etaṃ ñāṇaṃ tacchaṃ bhūtaṃ yāthāvaṃ aviparītaṃ tassāti- etaṃ ñāṇaṃ tathaṃ tassa.

Brāhmaṇassa (..0172) **vusīmatoti. Brāhmaṇoti** sattannaṃ dhammānaṃ bāhi-tattā brāhmaṇo ...pe... asito tādi pavuccate sa brahmāti. **Brāhmaṇassa vusīmatoti** puthujjanakalyāṇaṃ upādāya satta sekkhā appattassa pattiyā anadhigatassa adhigamāya asacchikatassa sacchikiriyāya vasanti saṃvasanti āvasanti parivasanti; arahā vusitavā katakaraṇīyo ohitabhāro anuppattasadattho parikkhīṇabhava-saṃyojano sammadaññā vimutto; so vutthavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jātimaraṇa-saṃsāro; natthi tassa punabbhavoti- brāhmaṇassa vusīmato. Tenāha bhagavā-

“Ākiñcaññāsambhavaṃ ñatvā, nandisaṃyojanaṃ iti;

evametaṃ abhiññāya, tato tattha vipassati;

etaṃ ñāṇaṃ tathaṃ tassa, brāhmaṇassa vusīmato”ti.

Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me, bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Posālamāṇavapucchānidde so cuddasamo.

15. Mogharājamāṇavapucchānidde so

85. **Dvāhaṃ sakkaṃ apucchissaṃ, [iccāyasmā mogharājā]**

Na me byākāsi cakkhumā.

Yāvatatiyañca devīsi Ṣ, byākarotīti me sutamaṃ.

Dvāhaṃ sakkaṃ apucchissanti so brāhmaṇo dvikkhattuṃ buddhaṃ bhagavantaṃ pañhaṃ apucchi. Tassa bhagavā pañhaṃ puṭṭho na byākāsi- “tadantarā Ṣ imassa brāhmaṇassa indriyaparipāko bhavissati”ti. **Sakkanti** sakko. Bhagavā sakyakulā pabbajitotipi sakko. Atha vā, aḍḍho mahaddhano dhanavātipi sakko. Tassimāni dhanāni, seyyathidaṃ- saddhādhanaṃ silādhanaṃ hiridhanaṃ otta-ppadhanaṃ sutadhanaṃ cāgadhanaṃ paññādhanaṃ satipaṭṭhānadhanaṃ

sammappadhānadhanaṃ iddhipādadhanaṃ indriyadhanaṃ baladhanaṃ bojja-
ṅgadhanaṃ maggadhanaṃ phaladhanaṃ nibbānadhanaṃ. Imehi anekavidhehi
dhanaratanehi aḍḍho mahaddhano dhanavātipi sakko. Atha vā, sakko (..0173)
pahu visavī alamatto sūro vīro vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīna-
bhayabheravo vigatalomahaṃsotipi sakko. **Dvāhaṃ sakkaṃ apucchissanti**
dvāhaṃ sakkaṃ apucchissaṃ ayācissaṃ ajjesissaṃ pasādayissanti- dvāhaṃ
sakkaṃ apucchissaṃ.

Iccāyasmā mogharājāti. Iccāti padasandhi ...pe... **āyasmāti** piyavacanaṃ
...pe... **mogharājāti** tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā
mogharājā.

Na me byākāsi cakkhumāti. **Na me byākāsīti** na me byākāsi na ācikkhi na
desesi na paññapesi na paṭṭhapesi na vivari na vibhaji na uttānī-akāsi na pakā-
sesi. **Cakkhumāti** bhagavā pañcahi cakkhūhi cakkhumā- maṃsacakkhunāpi
cakkhumā, dibbacakkhunāpi § cakkhumā, paññācakkhunāpi cakkhumā, buddha-
cakkhunāpi cakkhumā, samantacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ bhagavā maṃsacakkhunāpi cakkhumā? Maṃsacakkhumhi bhagavato
pañca vaṇṇā saṃvijjanti- nīlo ca vaṇṇo, pītako ca vaṇṇo, lohītaṃ ca vaṇṇo, kaṇho
ca vaṇṇo, odāto ca vaṇṇo. Yattha ca akkhilomāni patitṭhitāni taṃ nīlaṃ hoti
sunīlaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ umāpupphasamānaṃ §. Tassa parato pītakaṃ
hoti supītakaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ kaṇikārapupphasa-
mānaṃ. Ubhato ca akkhikūṭāni bhagavato lohītakāni honti sulohītakāni pāsādi-
kāni dassaneyyāni indagopakasamānāni. Majjhe kaṇhaṃ hoti sukaṇhaṃ alūkhaṃ
siniddhaṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ addāritṭhakasamānaṃ §. Tassa parato
odātaṃ hoti su-odātaṃ setaṃ paṇḍaraṃ pāsādikaṃ dassaneyyaṃ osadhitāraka-
samānaṃ. Tena bhagavā pākatikena maṃsacakkhunā attabhāvapariyāpanna
purimasucaritakammābhinihbattena samantā yojanaṃ passati divā ceva rattiṅca
. Yadā hi caturaṅgasamannāgato andhakāro hoti sūriyo ca atthaṅgato § hoti; kāḷa-
pakkho ca uposatho hoti, tibbo ca vanasaṅgo hoti, mahā ca kāḷameggo § abbhū-
ṭṭhito hoti. Evarūpe caturaṅgasamannāgate andhakāre samantā (..0174) yojanaṃ
passati. Natthi so kuṭṭo vā kavāṭaṃ vā pākāro vā pabbato vā gaccho vā latā vā
āvarenaṃ rūpānaṃ dassanāya. Ekaṃ ce tilaphalaṃ nimittaṃ katvā tilavāhe
pakkhipeyya, taṃyeva tilaphalaṃ uddhareyya. Evaṃ parisuddhaṃ bhagavato
pākatikaṃ maṃsacakkhu. Evaṃ bhagavā maṃsacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ bhagavā dibbena cakkhunāpi cakkhumā? Bhagavā dibbena cakkhunā
visuddhena atikkantamānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne
paṇīte suvaṇṇe dubbaṇṇe; sugate duggate yathākammūpage satte pajānāti- “ime
vata bhonto sattā kāyaduccaritena samannāgatā vacīduccaritena samannāgatā
manoduccaritena samannāgatā ariyānaṃ upavādakā micchādiṭṭhikā micchādiṭṭhi-
kamasamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ
nirayaṃ upapannā; ime vā pana bhonto sattā kāyasucaritena samannāgatā vacī-
sucaritena samannāgatā manosucaritena samannāgatā ariyānaṃ anupavādakā
sammādiṭṭhikā sammādiṭṭhikamasamādānā, te kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā

sugatiṃ saggam lokam upapannā”ti. Iti dibbena cakkhunā visuddhena atikkanta-
mānusakena satte passati cavamāne upapajjamāne hīne paṇīte suvaṇṇe
dubbaṇṇe sugate duggate, yathākammūpage satte pajānāti. Ākaṅkhamāno ca
bhagavā ekampi lokadhātum passeyya, dvepi lokadhātuyo passeyya, tissopi loka-
dhātuyo passeyya, catassopi lokadhātuyo passeyya, pañcapi lokadhātuyo
passeyya, dasapi lokadhātuyo passeyya, vīsampi lokadhātuyo passeyya,
tiṃsampi lokadhātuyo passeyya, cattālīsampi lokadhātuyo passeyya, paññā-
sampi lokadhātuyo passeyya, satampi lokadhātuyo passeyya, saḥassimpi cūḷa-
nikam lokadhātum passeyya, dvisahassimpi majjhimikam lokadhātum passeyya,
tisahassimpi lokadhātum passeyya, mahāsahassimpi § lokadhātum passeyya,
yāvatakaṃ vā § pana ākaṅkheyya tāvatakaṃ passeyya. Evaṃ parisuddham
bhagavato dibbacakkhu. Evaṃ bhagavā dibbena cakkhunāpi cakkhumā.

Katham (..0175) bhagavā paññācakkhunāpi cakkhumā? Bhagavā mahāpañño
puthupañño javanapañño hāsapañño tikkhapañño nibbedhikapañño paññāpabhe-
dakusalo pabhinnañño adhigatapaṭisambhidappatto catuvesārajjappatto dasaba-
ladhārī purisāsabho purisāsīho purisanāgo purisājāñño purisadhoraḃho ananta-
ñño anantatejo anantayasa aḃḃho mahaddhano dhanavā netā vinetā anunetā
paññāpetā nijjhāpetā pekkhetā pasādetā. So hi bhagavā anuppanassa
maggassa uppādetā asaṅjātassa maggassa saṅjanetā anakkhātassa maggassa
akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovido maggānugā ca pana etarahi sāvakā
viharanti pacchā samannāgatā.

So hi bhagavā jānam jānāti, passam passati, cakkhubhūto ñāṇabhūto dhamma-
bhūto brahmabhūto vattā pavattā atthassa ninnetā amatassa dātā dhammassāmī
§ tathāgato. Natthi tassa bhagavato aññātam adiṭṭham aviditam asacchikataṃ
aphassitam § paññāya. Atitam anāgataṃ paccuppannam § upādāya sabbe
dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato ñāṇamukhe āpātham āgacchanti.
Yaṃ kiñci neyyam nāma atthi jānitabbaṃ § attattho vā parattho vā ubhayattho vā
diṭṭhadhammiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho
gūḷho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho
nikkilesa vā attho vodāno vā attho paramattho vā §, sabbam tam anto buddha-
ñāṇe parivattati.

Sabbam kāyakammaṃ buddhassa bhagavato ñāṇānuparivatti, sabbam vacī-
kammaṃ ñāṇānuparivatti, sabbam manokammaṃ ñāṇānuparivatti. Atite
buddhassa bhagavato appaṭihataṃ ñāṇam, anāgate appaṭihataṃ ñāṇam, paccu-
ppanne appaṭihataṃ ñāṇam, yāvatakaṃ neyyam tāvatakaṃ ñāṇam, yāvatakaṃ
ñāṇam tāvatakaṃ neyyam. Neyyapariyantikaṃ ñāṇam, ñāṇapariyantikaṃ neyyam,
neyyam atikkamitvā ñāṇam nappavattati, ñāṇam atikkamitvā neyyapatho natthi.
Aññamaññapariyantaṭṭhāyino te dhammā. Yathā dvinnaṃ samuggapaṭalānaṃ
sammāphusitānaṃ heṭṭhimaṃ samuggapaṭalaṃ uparimaṃ (..0176) nātivattati,
uparimaṃ samuggapaṭalaṃ heṭṭhimaṃ nātivattati, aññamaññapariyantaṭṭhāyino;
evameva buddhassa bhagavato neyyaṅca ñāṇaṅca aññamaññapariyantaṭṭhāyino.
Yāvatakaṃ neyyam tāvatakaṃ ñāṇam, yāvatakaṃ ñāṇam tāvatakaṃ neyyam,

neyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ neyyaṃ. Neyyaṃ atikkamitvā ñāṇaṃ nappavattati, ñāṇaṃ atikkamitvā neyyapatho natthi. Aññaṃaññaṃpariyanta-
tṭhāyino te dhammā.

Sabbadhammesu buddhassa bhagavato ñāṇaṃ pavattati. Sabbe dhammā buddhassa bhagavato āvajjanapaṭibaddhā ākaṅkhapaṭibaddhā manasikārapaṭi-
baddhā cittuppādapaṭibaddhā. Sabbasattesu buddhassa bhagavato ñāṇaṃ pava-
ttati. Sabbesañca sattānaṃ bhagavā āsayaṃ jānāti, anusayaṃ jānāti, caritaṃ
jānāti, adhimuttiṃ jānāti, apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye
svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye bhabbābhabbe satte jānāti. Sadevako
loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobu-
ddhañāṇe parivattati.

Yathā ye keci macchakacchapā antamaso timitimiṅgalaṃ § upādāya antomahā-
samudde parivattanti, evameva sadevako loko samārako loko sabrahmako loko
sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussā antobuddhañāṇe parivattati. Yathā ye
keci pakkhī antamaso garuḷaṃ venateyyaṃ upādāya ākāsassa padese pariva-
ttanti, evameva yepi te sārīputtasamā paññāya samannāgatā tepi buddhañāṇassa
padese parivattanti; buddhañāṇaṃ devamanussānaṃ paññaṃ pharitvā abhibha-
vitvā tiṭṭhati.

Yepi te khattiyapaṇḍitā brāhmaṇapaṇḍitā gahapatipaṇḍitā samaṇapaṇḍitā
nipuṇā kataparappavādā vālavedhirūpā vobhindantā § maññe caranti paññāga-
tena diṭṭhigatāni, te pañhe abhisaṅkharitvā abhisaṅkharitvā tathāgataṃ upasaṅka-
mitvā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni. Kathitā visajjitā ca te pañhā bhagavatā
§ honti niddiṭṭhakāraṇā. Upakkhittakā ca te bhagavato sampajjanti. Atha kho
bhagavāva tattha atirocati- yadidaṃ paññāyāti. Evaṃ bhagavā

paññācakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ (..0177) bhagavā buddhacakkhunāpi cakkhumā? Bhagavā buddhacakkhunā lokaṃ volokento § addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino § viharante. Seyyathāpi nāma uppalinīyaṃ vā padumīniyaṃ vā puṇḍarīkīniyaṃ vā appekaccāni uppālāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni udakānuggatāni antonimuggaposīni §, appekaccāni uppālāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni samodakaṃ t̥hitāni, appekaccāni uppālāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake saṃvaḍḍhāni udakā accuggamma tiṭṭhanti anupalittāni udakena; evamevaṃ bhagavā buddhacakkhunā lokaṃ volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākāre dvākāre suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvino viharante. Jānāti bhagavā- “ayaṃ puggalo rāgacarito, ayaṃ dosacarito, ayaṃ mohacarito, ayaṃ vitakkacarito, ayaṃ saddhācarito, ayaṃ ñāṇacarito”ti. Rāgacaritassa bhagavā puggalassa asubhā-kathaṃ katheti; dosacaritassa bhagavā puggalassa mettābhāvanāṃ ācikkhati; mohacaritassa bhagavā puggalassa uddese paripucchāya kālena dhammassavane kālena dhammasākacchāya garusaṃvāse niveseti; vitakkacaritassa bhagavā puggalassa ānāpānassatiṃ ācikkhati; saddhācaritassa bhagavā puggalassa pasādanīyaṃ nimittaṃ ācikkhati buddhasubodhiṃ § dhammasudhammataṃ saṅghasuppaṭipattiṃ sīlāni ca; attano ñāṇacaritassa bhagavā puggalassa vipassanānimittaṃ ācikkhati aniccākāraṃ dukkhākāraṃ anattākāraṃ.

“Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito, yathāpi passe janataṃ samantato;

Tathūpamaṃ dhammamayaṃ sumedha, pāsādamāruyha samantacakkhu;
sokāvatiṇṇaṃ § janatamapetasoko, avekkhassu jātijarābhibhūtan”ti.

Evaṃ (..0178) bhagavā buddhacakkhunāpi cakkhumā.

Kathaṃ bhagavā samantacakkhunāpi cakkhumā? Samantacakkhu vuccati sabbaññutañāṇaṃ. Bhagavā sabbaññutañāṇena upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato.

“Na tassa addiṭṭhamidhatthi kiñci, atho aviññātama jānitabbaṃ;

sabbaṃ abhiññāsi yadatthi neyyaṃ, tathāgato tena samantacakkhū”ti.

Evaṃ bhagavā samantacakkhunāpi cakkhumāti- na me byākāsi cakkhumā.

Yāvatatiyañca devīsi, byākarotīti me sutanti yāvatatiyaṃ buddho sahadhammikaṃ pañhaṃ puṭṭho byākaroti na saṃsāretīti §- evaṃ mayā uggahitaṃ, evaṃ mayā upadhāritaṃ, evaṃ mayā upalakkhitaṃ. **Devīsīti** bhagavā ceva isi cāti-devīsi. Yathā rājā pabbajitā vuccanti rājīsayo, brāhmaṇā pabbajitā vuccanti brāhmaṇīsayo, evameva bhagavā devo ceva isi cāti-devīsi.

Atha vā, bhagavā pabbajitotipi isi. Mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesītipi isi. Mahantaṃ samādhikkhandhaṃ ...pe... mahantaṃ paññākkhandhaṃ... mahantaṃ vimuttikkhandhaṃ... mahantaṃ vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ esī gavesī pariyesītipi isi. Mahato tamokāyassa padālanāṃ esī gavesī pariyesītipi isi. Mahato vipallāsassa pabhedanaṃ esī gavesī pariyesītipi isi. Mahato taṇhāsa-

llassa abbahanaṃ... mahato diṭṭhisaṅghāṭassa viniveṭhanaṃ... mahato māna-ddhajassa papātaṇaṃ... mahato abhisaṅkhārassa vūpasamaṃ... mahato oghassa nittharaṇaṃ... mahato bhārassa nikkhepanaṃ... mahato saṃsāra-va-ṭṭassa upacchedaṃ... mahato santāpassa nibbāpanaṃ... mahato pariḷāhassa paṭippassaddhiṃ... mahato dhammaddhajassa ussāpanaṃ esī gavesī pariyesī-tipi isi. Mahante satipaṭṭhāne... mahante sammappadhāne... mahantāni indriyā-ni... mahantāni balāni... mahante bojhaṅge... mahantaṃ ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ... mahantaṃ paramatthaṃ ṃ1ataṃ nibbānaṃ esī gavesī pariyesītipi isi. Mahesakkhehi vā sattehi esito gavesito pariyesito- “kahaṃ (..0179) buddho, kahaṃ bhagavā, kahaṃ devadevo, kahaṃ narāsabho”tipi isīti- yāvataṭṭiyaṅca devīsi byākarotīti me sutamaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Dvāhaṃ sakkaṃ apucchissaṃ, [iccāyasmā mogharājā]

Na me byākāsi cakkhumā;

yāvataṭṭiyaṅca devīsi, byākarotīti me sutan”ti.

86. Ayaṃ loko paro loko, brahmaloko sadevako;

Diṭṭhiṃ te nābhijānāti, gotamassa yasassino.

Ayaṃ loko paro lokoti. Ayaṃ lokoti manussaloko. Paro lokoti manussalokaṃ ṭhapetvā sabbo paro lokoti- ayaṃ loko paro loko.

Brahmaloko sadevakoti sadevako loko samārako sabrahmako sassamaṇabrāhmaṇī pajā sadevamanussāti- brahmaloko sadevako.

Diṭṭhiṃ te nābhijānātīti tuyhaṃ diṭṭhiṃ khantiṃ ruciṃ laddhiṃ ajjhāsayaṃ adhippāyaṃ loko na jānāti- “ayaṃ evaṃdiṭṭhiko evaṃkhantiko evaṃruciko evaṃladdhiko evaṃ-ajjhāsayo evaṃ-adhippāyo”ti na jānāti na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhatīti- diṭṭhiṃ te nābhijānāti.

Gotamassa yasassinoti bhagavā yasappattoti yasassī. Atha vā, bhagavā sakkato garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānantipi yasassīti- gotamassa yassino. Tenāha so brāhmaṇo-

“Ayaṃ loko paro loko, brahmaloko sadevako;

diṭṭhiṃ te nābhijānāti, gotamassa yasassino”ti.

87. Evaṃ (..0180) abhikkantadassāviṃ, atthi pañhena āgamaṃ.

Kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passati.

Evaṃ abhikkantadassāvinti evaṃ abhikkantadassāviṃ aggadassāviṃ seṭṭhadassāviṃ viseṭṭhadassāviṃ pāmokkhadassāviṃ uttamadassāviṃ paramadassāvinti- evaṃ abhikkantadassāviṃ.

Atthi pañhena āgamanti pañhena atthiko āgatomhi ...pe... vahassetamaṃ bhāranti, evampi atthi pañhena āgamaṃ.

Kathaṃ lokaṃ avekkhantanti kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ paccavekkhantaṃ tulayantaṃ tīrayantaṃ vibhāvayantaṃ vibhūtaṃ karontanti- kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ.

Maccurājā na passatīti maccurājā na passati na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhatīti- maccurājā na passati. Tenāha so brāhmaṇo-

“Evaṃ abhikkantadassāviṃ, atthi pañhena āgamaṃ;
kathaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passaṭi”ti.

**88. Suññato lokaṃ avekkhassu, mogharāja sadā sato;
Attānudiṭṭhiṃ ūhacca, evaṃ maccutaro siyā.**

Evaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passaṭi.

Suññato lokaṃ avekkhassūti. Lokoti nirayaloko tiracchānaloko pettivisayaloko manussaloko devaloko khandhaloko dhātuloko āyatanaloko ayaṃ loko paro loko brahmaloko sadevako §. Aññataro bhikkhu bhagavantaṃ etadavoca- “loko lokoti, bhante, vuccati. Kittāvatā nu kho, bhante, lokoti vuccati”ti? “Lujjati kho, bhikkhu, tasmā lokoti vuccati. Kiñca lujjati? Cakkhu kho bhikkhu lujjati, rūpā lujjanti, cakkhu- viññāṇaṃ lujjati, cakkhusamphasso lujjati, yampidaṃ § cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā tampi lujjati; sotaṃ lujjati, gandhā lujjanti ...pe... kāyo lujjati (..0181), phoṭṭhabbā lujjanti; mano lujjati, dhammā lujjanti, manoviññāṇaṃ lujjati, manosamphasso lujjati; yampidaṃ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā tampi lujjati. Lujjati kho, bhikkhu, tasmā lokoti vuccati”.

Suññato lokaṃ avekkhassūti dvīhi kāraṇehi suññato lokaṃ avekkhati- avasiya- pavattasallakkhaṇavasena § vā tucchasañkhārasamanupassanāvasena vā. Kathaṃ avasiyapavattasallakkhaṇavasena suññato lokaṃ avekkhati? Rūpe vaso na labbhati, vedanāya vaso na labbhati, saññāya vaso na labbhati, sañkhāresu vaso na labbhati, viññāṇe vaso na labbhati. Vuttañhettaṃ bhagavatā §- “rūpaṃ, bhikkhave, anattā. Rūpañca hidaṃ, bhikkhave, attā abhavissa, nayidaṃ rūpaṃ ābādhāya saṃvatteyya; labbhettha ca rūpe- ‘evaṃ me rūpaṃ hotu, evaṃ me rūpaṃ mā ahoṣi’ti. Yasmā ca kho, bhikkhave, rūpaṃ anattā, tasmā rūpaṃ ābā- dhāya saṃvattati na ca labbhati rūpe- ‘evaṃ me rūpaṃ hotu, evaṃ me rūpaṃ mā ahoṣi’ti.

“Vedanā anattā. Vedanā ca hidaṃ, bhikkhave, attā abhavissa, nayidaṃ vedanā ābādhāya saṃvatteyya; labbhettha ca vedanāya- ‘evaṃ me vedanā hotu, evaṃ me vedanā mā ahoṣi’ti. Yasmā ca kho, bhikkhave, vedanā anattā, tasmā vedanā ābādhāya saṃvattati, na ca labbhati vedanāya- ‘evaṃ me vedanā hotu, evaṃ me vedanā mā ahoṣi’ti.

“Saññā anattā. Saññā ca hidaṃ, bhikkhave, attā abhavissa, nayidaṃ saññā ābā- dhāya saṃvatteyya; labbhettha ca saññāya- ‘evaṃ me saññā hotu, evaṃ me saññā mā ahoṣi’ti. Yasmā ca kho, bhikkhave, saññā anattā, tasmā saññā ābā- dhāya saṃvattati, na ca labbhati saññāya- ‘evaṃ me saññā hotu, evaṃ me saññā mā ahoṣi’ti.

“Sañkhārā anattā. Sañkhārā ca hidaṃ, bhikkhave, attā abhavissaṃsu, nayidaṃ sañkhārā ābādhāya saṃvatteyyuṃ; labbhettha ca sañkhāresu- ‘evaṃ me sañkhārā hontu, evaṃ me sañkhārā mā ahesun’ti. Yasmā ca kho, bhikkhave (..0182) sañkhārā anattā, tasmā sañkhārā ābādhāya saṃvattanti, na ca labbhati sañkhā- resu- ‘evaṃ me sañkhārā hontu, evaṃ me sañkhārā mā ahesun’ti.

“Viññāṇaṃ anattā. Viññāṇaṃca hidaṃ, bhikkhave, attā abhavissa, nayidaṃ

viññāṇaṃ ābādhāya saṃvatteyya; labbheṭṭha ca viññāṇe- ‘evaṃ me viññāṇaṃ hotu, evaṃ me viññāṇaṃ mā ahoṣī’ti. Yaṃasmā ca kho, bhikkhave, viññāṇaṃ anattā, tasmā viññāṇaṃ ābādhāya saṃvattati, na ca labbhati viññāṇe- ‘evaṃ me viññāṇaṃ hotu, evaṃ me viññāṇaṃ mā ahoṣī’”ti.

Purāṇamidam, bhikkhave, kammaṃ abhisāṅkhatam abhisāñcetayitam vedaniyam
Vuttañhetam bhagavatā- “nāyam, bhikkhave, kāyo tumhākaṃ, napi aññesaṃ §.
Purāṇamidam, bhikkhave, kammaṃ abhisāṅkhatam abhisāñcetayitam vedaniyam
daṭṭhabbam. Tatra kho, bhikkhave, sutavā ariyasāvako paṭiccasamuppādamyeva
sādhukaṃ yoniso manasi karoti- ‘iti imasmiṃ sati idaṃ hoti, imassuppādā idaṃ
uppajjati; imasmiṃ asati idaṃ na hoti, imassa nirodhā idaṃ nirujjhati, yadidaṃ-
avijjāpaccayā saṅkhārā, saṅkhārapaccayā viññāṇam, viññāṇapaccayā nāma-
rūpaṃ, nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṃ, saḷāyatanapaccayā phasso, phassapa-
ccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānaṃ, upādānapa-
ccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇam sokaparidevadukkha-
domanassupāyāsā sambhavanti- evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa
samudayo hoti”.

“Avijjāya tveva asesavirāganirodhā saṅkhāranirodho, saṅkhāranirodhā viññāṇa-
nirodho ...pe... jātinirodhā jarāmaraṇam sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā
nirujjhanti, evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti” ti. Evaṃ ava-
siyapavattasallakhaṇavasena suññato lokaṃ avekkhati.

Katham tuccasaṅkhārasamanupassanāvasena suññato lokaṃ avekkhati?
Rūpe sāro na labbhati, vedanāya sāro na labbhati, saññāya sāro na labbhati,
saṅkhāresu sāro na labbhati, viññāṇe sāro na labbhati; rūpaṃ assāraṃ nissāraṃ
sārāpagataṃ niccasārasārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena
vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena (..0183) vā. Vedanā assārā
nissārā sārāpagatā ...pe... saññā assārā nissārā sārāpagatā... saṅkhārā assārā
nissārā sārāpagatā... viññāṇam assāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ niccasārasā-
rena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena
vā avipariṇāmadhammena vā. Yathā naḷo assāro nissāro sārāpagato, yathā ca
eraṇḍo ...pe... yathā ca udumbaro assāro nissāro sārāpagato, yathā ca seta-
gaccho § assāro nissāro sārāpagato, yathā ca pālibhaddako § assāro nissāro
sārāpagato, yathā ca pheṇapiṇḍo § assāro nissāro sārāpagato, yathā ca udakapu-
bbuḷam § assāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ, yathā ca marīci assārā nissārā sārāpa-
gatā, yathā kadalikkhandho assāro nissāro sārāpagato, yathā māyā assārā
nissārā sārāpagatā- evameva rūpaṃ assāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ niccasāra-
sārena vā sukhasārasārena vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassa-
tena vā avipariṇāmadhammena vā. Vedanā assārā nissārā sārāpagatā ...pe...
saññā assārā nissārā sārāpagatā... saṅkhārā assārā nissārā sārāpagatā...
viññāṇam assāraṃ nissāraṃ sārāpagataṃ niccasārasārena vā sukhasārasārena
vā attasārasārena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadha-
mmena vā. Evaṃ tuccasaṅkhārasamanupassanāvasena suññato lokaṃ ave-
kkhati. Imehi dvīhi kāraṇehi suññato lokaṃ avekkhati.

Api ca, chahākārehi suññato lokaṃ avekkhati. Cakkhu suññaṃ § attena vā atta-
niyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā, sotaṃ
suññaṃ ...pe... ghānaṃ suññaṃ... jivhā suññā... kāyo suñño... mano suñño

attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Rūpā suññā ...pe... saddā suññā... gandhā suññā... rasā suññā... phoṭṭhabbā suññā... dhammā suññā attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Cakkhuvīññāṇaṃ suññaṃ ...pe... manovīññāṇaṃ suññaṃ... cakkhusamphasso suñño (..0184) ... manosamphasso suñño... cakkhusamphassajā vedanā suññā... manosamphassajā vedanā suññā... rūpasaññā suññā... dhammasaññā suññā... rūpasañcetanā suññā... dhammasañcetanā suññā... rūpataṇhā suññā... rūpavitakko suñño... rūpavicāro suñño... dhammavicāro suñño attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vā. Evaṃ chahākārehi suññato lokaṃ avekkhati.

Api ca, dasahākārehi suññato lokaṃ avekkhati. Rūpaṃ rittato tucchato suññato anattato asārakato vadhakato vibhavato aghamūlato sāsavato saṅkhatato; vedanaṃ ...pe... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ... cutiṃ... upapattiṃ... paṭisaṅdhiṃ... bhavaṃ... saṃsāraṇṇaṃ rittato tucchato suññato anattato asārakato vadhakato vibhavato aghamūlato sāsavato saṅkhatato. Evaṃ dasahākārehi suññato lokaṃ avekkhati.

Api ca, dvādasahākārehi suññato lokaṃ avekkhati. Rūpaṃ na satto na jīvo na naro na māṇavo na itthī na puriso na attā na attaniyaṃ nāhaṃ na mama na koci na kassaci; vedanā ...pe... saññā... saṅkhārā... viññāṇaṃ na satto na jīvo na naro na māṇavo na itthī na puriso na attā na attaniyaṃ nāhaṃ na mama na koci na kassaci. Evaṃ dvādasahākārehi suññato lokaṃ avekkhati.

Vuttañhetam bhagavatā- “yaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca, bhikkhave, na tumhākaṃ? Rūpaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ; taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā, bhikkhave, na tumhākaṃ; taṃ pajahatha. Sā vo pahīnā dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Saññā, bhikkhave, na tumhākaṃ; taṃ pajahatha. Sā vo pahīnā dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Saṅkhārā, bhikkhave, na tumhākaṃ; te pajahatha. Te vo pahīnā dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissanti. Viññāṇaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ; taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Seyyathāpi (..0185) §, bhikkhave, yaṃ imasmim jetavane tiṇakatthasākhāpalāsaṃ taṃ jano hareyya vā ḍaheyya vā yathāpaccayaṃ vā kareyya. Api nu tumhākaṃ evamassa- ‘amhe jano harati vā ḍahati vā yathāpaccayaṃ vā karoti’ ti? ‘No hetam, bhante’. ‘Taṃ kissa hetu’? ‘Na hi no etaṃ, bhante, attā vā attaniyaṃ vā’ -ti. Evameva kho, bhikkhave, yaṃ na tumhākaṃ taṃ pajahatha; taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Kiñca, bhikkhave, na tumhākaṃ? Rūpaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ; taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati. Vedanā ...pe... saññā... saṅkhārā... viññāṇaṃ, bhikkhave, na tumhākaṃ; taṃ pajahatha. Taṃ vo pahīnaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya bhavissati” ti. Evampi suññato lokaṃ avekkhati.

Āyasmā ānando bhagavantaṃ etadavoca- “suñño § loko, suñño loko’ ti, bhante,

vuccati. Kittāvatā nu kho, bhante, suñño lokoti vuccati”ti? “Yasmā ca kho, ānanda, suññaṃ attena vā attaniyena vā, tasmā suñño lokoti vuccati. Kiñcānanda, suññaṃ attena vā attaniyena vā? Cakkhu kho, ānanda, suññaṃ attena vā attaniyena vā. Rūpā suññā ...pe... cakkhuvīññāṇaṃ suññaṃ... cakkhusamphasso suñño... yampidaṃ cakkhusamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā tampi suññaṃ attena vā attaniyena vā. Sotaṃ suññaṃ... saddā suññā... ghānaṃ suññaṃ... gandhā suññā... jivhā suññā... rasā suññā... kāyo suñño ... phoṭṭhabbā suññā... mano suñño... dhammā suññā... manovīññāṇaṃ suññaṃ... manosamphasso suñño... yampidaṃ suññaṃ manosamphassapaccayā uppajjati vedayitaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā adukkhamasukhaṃ vā tampi suññaṃ attena vā attaniyena vā. Yasmā ca kho, ānanda, suññaṃ attena vā attaniyena vā, tasmā suñño lokoti vuccati”ti. Evampi suññato lokaṃ avekkhati.

“Suddhaṃ dhammasamuppādaṃ, suddhasaṅkhārasantatiṃ;
passantassa yathābhūtaṃ, na bhayaṃ hoti gāmaṇi.

“Tiṇakaṭṭhasamaṃ (..0186) lokaṃ, yadā paññāya passati;
nāññaṃ § patthayate kiñci, aññatrappaṭisandhiyā”ti.

Evampi suññato lokaṃ avekkhati.

Vuttañhettaṃ bhagavatā §- “evameva kho, bhikkhave, bhikkhu rūpaṃ samannesati yāvatā rūpassa gati, vedanaṃ samannesati yāvatā vedanāya gati, saññaṃ samannesati yāvatā saññāya gati, saṅkhāre samannesati yāvatā saṅkhāraṇaṃ gati, viññāṇaṃ samannesati yāvatā viññāṇassa gati. Tassa rūpaṃ § samannesato yāvatā rūpassa gati, vedanaṃ ...pe... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ samannesato yāvatā viññāṇassa gati, yampissa taṃ hoti ahanti vā mamanti vā asmīti vā, tampi tassa na hoti”ti. Evampi suññato lokaṃ avekkhati.

Suññato lokaṃ avekkhassūti suññato lokaṃ avekkhassu paccavekkhassu dakkhassu tulehi tīrehi vibhāvehi vibhūtaṃ karohīti- suññato lokaṃ avekkhassu.

Mogharāja sadā satoti. Mogharājāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Sadāti** sabbakālaṃ ...pe... pacchime vayokhandhe. **Satoti** catūhi kāraṇehi sato-kāye kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ bhāvento sato ...pe... so vuccati satoti-mogharāja sadā sato.

Attānudiṭṭhiṃ ūhaccāti attānudiṭṭhi vuccati vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi. Idha assutavā puthujjano ariyānaṃ adassāvī ariyadhammassa akovido ariyadhamme avinīto sappurisānaṃ adassāvī sappurisdhammassa akovido sappurisdhamme avinīto rūpaṃ attato samanupassati rūpavantaṃ vā attānaṃ attani vā rūpaṃ rūpasmim vā attānaṃ, vedanaṃ ...pe... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ attato samanupassati viññāṇavantaṃ vā attānaṃ attani vā viññāṇaṃ viññāṇasmim vā attānaṃ. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphandaṃ diṭṭhisamyojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyesaggāho viparitaggaṃ vipallāsaggāho micchāgāho ayāthāvakaṃmiṃ (..0187) yāthāvakanti gāho yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni, ayaṃ attānudiṭṭhi. **Attānudiṭṭhiṃ ūhaccāti** attānudiṭṭhiṃ ūhacca samūhacca § uddharitvā samuddharitvā uppāṭayitvā samuppāṭa-

yitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvāti- attānudiṭṭhiṃ ūhacca.

Evaṃ maccutaro siyāti evaṃ maccupi tareyyāsi, jarāpi tareyyāsi, maraṇampi tareyyāsi uttareyyāsi patareyyāsi samatikkameyyāsi vītavatteyyāsīti- evaṃ maccutaro siyā.

Evaṃ lokam avekkhantanti evaṃ lokam avekkhantaṃ paccavekkhantaṃ tula- yantaṃ tīrayantaṃ vibhāvayantaṃ vibhūtaṃ karontanti- evaṃ lokam avekkhantaṃ.

Maccurājā na passatīti maccupi maccurājā, māropi maccurājā, maraṇampi maccurājā. **Na passatīti** maccurājā na passatī na dakkhati nādhigacchati na vindati na paṭilabhati. Vuttañhetam bhagavatā- “seyyathāpi, bhikkhave, ārañṅiko migo araṅṅe pavane caramāno vissattho gacchati vissattho § tiṭṭhati vissattho nisīdati vissattho seyyaṃ kappeti. Tam kissa hetu? Anāpāthagato §, bhikkhave, luddassa. Evameva kho, bhikkhave, bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu andhamakāsi § māraṃ, apadaṃ vadhitvā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu vitakkavicārānaṃ vūpasamā ajjhantaṃ sampasādanaṃ cetaso ekodibhāvaṃ avitakkaṃ avicāraṃ samādhijaṃ pītisukhaṃ dutiyaṃ jhānaṃ ...pe... tatiyaṃ jhānaṃ... catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhitvā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu sabbaso rūpasaññānaṃ

samatikkamā, paṭighasaññānaṃ atthaṅgamā, nānattasaññānaṃ amanasikārā, ananto ākāsoti ākāsānañcāyatanaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu (..0188) andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhitvā māra-cakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu sabbaso ākāsānañcāyatanaṃ samatikkamma anantaṃ viññāṇanti viññāṇañcāyatanaṃ upasampajja viharati ...pe....

“Puna caparaṃ, bhikkhave, sabbaso viññāṇañcāyatanaṃ samatikkamma natthi kiñcīti ākiñcaññāyatanaṃ upasampajja viharati ...pe....

“Puna caparaṃ, bhikkhave, sabbaso ākiñcaññāyatanaṃ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṃ upasampajja viharati ...pe....

“Puna caparaṃ, bhikkhave, sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṃ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṃ upasampajja viharati; paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā honti. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhitvā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato, tiṇṇo loke visattin’ti. So vissattho gacchati vissattho tiṭṭhati vissattho nisīdati vissattho seyyaṃ kappeti. Taṃ kissa hetu? Anāpāthagato bhikkhu pāpimato”ti- maccurājā na passati. Tenāha bhagavā-

“Suññato lokaṃ avekkhassu, mogharāja sadā sato;

attānudiṭṭhiṃ ūhacca, evaṃ maccutaro siyā;

Evaṃ lokaṃ avekkhantaṃ, maccurājā na passati”ti.

Saha gāthāpariyosānā ...pe... satthā me, bhante bhagavā, sāvako hamasmīti.

Mogharājamāṇavapucchānidde so pannarasamo.

16. Piṅgiyamāṇavapucchānidde so

89. Jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo §, [iccāyasmā piṅgiyo]

Nettā na suddhā savanaṃ na phāsu.

Māhaṃ nassaṃ momuho antarāva §, ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijarāya idha vipphānaṃ.

Jiṇṇohamasmi (..0189) abalo vītavaṇṇoti. Jiṇṇohamasmiṃti jiṇṇo vuḍḍho mahallako addhagato vayo-anuppatto vīsavassasatiko jātiyā. Abaloti dubbalo appabalo appathāmo. Vītavaṇṇoti vītavaṇṇo vigatavaṇṇo vigacchitavaṇṇo. Yā sā purimā subhā vaṇṇanibhā sā antarahitā, ādīnavo pātubhūtoti- jiṇṇohamasmi abalo vītavaṇṇo.

Iccāyasmā piṅgiyoti. Iccāti padasandhi ...pe.... Āyasmāti piyavacanaṃ ...pe.... Piṅgiyoti tassa brāhmaṇassa nāmaṃ ...pe... abhilāpoti- iccāyasmā piṅgiyo.

Nettā na suddhā savanaṃ na phāsūti nettā asuddhā avisuddhā aparisuddhā avodātā. No tathā cakkhunā rūpe passāmīti- nettā na suddhā. Savanaṃ na phāsūti sotaṃ asuddhaṃ avisuddhaṃ aparisuddhaṃ avodātaṃ. No tathā sotena

saddaṃ suṇomīti- nettā na suddhā savanaṃ na phāsu.

Māhaṃ nassaṃ momuho antarāvāti. Māhaṃ nassanti māhaṃ nassa māhaṃ vinassaṃ māhaṃ panassaṃ. **Momuhoti** mohamuho avijjāgato aññāṇī avibhāvī duppañño. **Antarāvāti** tuyhaṃ dhammaṃ diṭṭhiṃ paṭipadaṃ maggaṃ anaññāya anadhigantvā aviditvā appaṭilabhitvā aphassayitvā asacchikarivā antarāyeva kāla-ṅkareyyanti- māhaṃ nassaṃ momuho antarāva.

Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññanti. Dhammanti ādikalyāṇaṃ majjheka-lyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ, cattāro satipaṭṭhāne, cattāro sammappadhāne, cattāro iddhipāde, pañcindriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅge, ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṃ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭhapehi vivarāhi vibhajāhi uttānīkarohi pakāsehīti- ācikkha dhammaṃ. **Yamaṃ vijaññanti** yamaṃ jāneyyaṃ ājāneyyaṃ vijāneyyaṃ paṭivijāneyyaṃ paṭivijjheyyaṃ adhigaccheyyaṃ phasseyyaṃ sacchikareyyanti- ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijarāya idha vipphānanti idheva jātijarāmaraṇassa pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- jātijarāya idha vipphānaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Jiṇṇohamasmi (..0190) abalo vītavaṇṇo, [iccāyasmā piṅgiyo]

nettā na suddhā savanaṃ na phāsu;

māhaṃ nassaṃ momuho antarāva, ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ. jātijarāya idha vipphānaṃ” ti.

90. Disvāna rūpesu vihaññamāne, [piṅgiyāti bhagavā]

Ruppanti rūpesu janā pamattā.

Tasmā tuvaṃ piṅgiya appamatto, jahassu rūpaṃ apunabbhavāya.

Disvāna rūpesu vihaññamāneti. Rūpanti cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. Sattā rūpahetu rūpappaccayā rūpakāraṇā haññanti vihaññanti upahaññanti upaghātiyanti §. Rūpe sati vividhakammakāraṇā § kārenti. Kasāhipi tāḷenti, vettehipi tāḷenti, aḍḍhadaḍḍakehipi tāḷenti, hatthampi chindanti, pādampi chindanti, hatthapādampi chindanti, kaṇṇampi chindanti, nāsampi chindanti, kaṇṇanāsampi chindanti, bilaṅgathālikampi karonti, saṅkhamuḍḍikampi karonti, rāhumukhampi karonti, jotimālikampi karonti, hatthapajjotikampi karonti, erakavattikampi karonti, cīrakavāsikampi karonti, eṇeyyakampi karonti, baḷisamaṃsikampi karonti, kahāpaṇikampi karonti, khārāpatacchikampi § karonti, palighaparivattikampi karonti, palālapīṭhakampi karonti, tattenapi telena osiñcanti, sunakhehipi khādāpenti, jīvantampi sūle uttāsenti, asināpi sīsaṃ chindanti. Evaṃ sattā rūpahetu rūpappaccayā rūpakāraṇā haññanti vihaññanti upahaññanti upaghātiyanti. Evaṃ haññamāne vihaññamāne upahaññamāne upaghātiyamāne disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- disvāna rūpesu vihaññamāne.

Piṅgiyāti bhagavāti. Piṅgiyāti bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanametam ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- piṅgi-

yāti bhagavā.

Ruppanti (..0191) **rūpesu janā pamattāti**. **Ruppantīti** ruppanti kuppanti pīlayanti § ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā honti. Cakkhurogena ruppanti kuppanti pīlayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā honti. Sotarogena ...pe... kāyarogena ...pe... ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassehi ruppanti kuppanti pīlayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā hontīti- ruppanti rūpesu.

Atha vā, cakkhusmiṃ hiyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne § vigacchamāne antaradhāyamāne ruppanti ...pe... domanassitā honti. Sotasmim ...pe... ghānasmim... jivhāya... kāyasmim... rūpasmim... saddasmim... gandhasmim... rasasmim... phoṭṭhabbasmim... kulasmim... gaṇasmim... āvāsasmim... lābhasmim... yasasmim... pasamāsāya... sukhasmim... cīvarasmim... piṇḍapātasim... senāsanasmim... gilānapaccayabhesajjaparikkhārasim hiyamāne hāyamāne parihāyamāne vemāne vigacchamāne antaradhāyamāne ruppanti kuppanti pīlayanti ghaṭṭayanti, byādhitā domanassitā hontīti- evampi ruppanti rūpesu.

Janāti khattiyā ca brāhmaṇā ca vessā ca suddā ca gahaṭṭhā ca pabbajitā ca devā ca manussā ca. **Pamattāti** pamādo vattabbo kāyaduccaritena vā vacīduccaritena vā manoduccaritena vā pañcasu kāmagaṇesu cittassa vosaggo vosaggānuppadānaṃ kusalanāṃ vā dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā olīnavuttitā nikkhittacchandatā nikkhittadhuratā anāsevanā abhāvanā abahulīkammaṃ § anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo pamādo. Yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṃ- ayaṃ vuccati pamādo. Iminā pamādena samannāgatā janā pamattāti- ruppanti rūpesu janā pamattā.

Tasmā tuvaṃ piṅgiya appamattoti. **Tasmāti** tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappa-ccayā taṃnidānā evaṃ ādīnavaṃ sampassamāno rūpesūti- tasmā tuvaṃ piṅgiya. **Appamattoti** sakkaccakārī sātaccakārī ...pe... appamādo kusalesu dhammesūti- tasmā tuvaṃ piṅgiya appamatto.

Jahassu rūpaṃ apunabbhavāyāti. **Rūpanti** cattāro ca mahābhūtā catunnañca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ. **Jahassu rūpanti** jahassu rūpaṃ, pajahassu rūpaṃ, vinodehi rūpaṃ, byantikarohi rūpaṃ, anabhāvaṃ gamehi rūpaṃ. **Apunabbhavāyāti** (..0192) yathā te rūpaṃ idheva nirujjheyya, punapaṭisandhiko bhavo na nibbatteyya kāmadhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhātuyā vā, kāmabhava vā rūpabhava vā arūpabhava vā, saññābhava vā asaññābhava vā nevasaññānāsaññābhava vā, ekavokārabhave vā catuvokārabhave vā pañcavokārabhave vā, puna gatiyā vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhava vā saṃsāre vā vaṭṭe vā na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya, idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṃ gaccheyya paṭippassambheyāti- jahassu rūpaṃ apunabbhavāya. Tenāha bhagavā-

“Disvāna rūpesu vihaññamāne, [piṅgiyāti bhagavā]

Ruppanti rūpesu janā pamattā;

Tasmā tuvaṃ piṅgiya appamatto, jahassu rūpaṃ apunabbhavāyāti”ti.

91. Disā catasso vidisā catasso, uddhaṃ adho dasa disā imāyo.

Na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ assutaṃ amutaṃ, atho aviññātaṃ kiñci namatthi loke.

Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ, jātijarāya idha vipphānaṃ.
Disā catasso vidisā catasso, uddhaṃ adho dasa disā imāyoti dasa disā.
Na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ assutaṃ amutaṃ, atho aviññātaṃ kiñci

namatthi loketi na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ assutaṃ amutaṃ aviññātaṃ kiñci attattho vā parattho vā ubhayattho vā diṭṭhadhammiko vā attho samparāyiko vā attho uttāno vā attho gambhīro vā attho gūḷho vā attho paṭicchanno vā attho neyyo vā attho nīto vā attho anavajjo vā attho nikkilesso vā attho vodāno vā attho paramattho vā natthi na sati na saṃvijjati nupalabbhatī- na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ assutaṃ amutaṃ, atho aviññātaṃ kiñci namatthi loke.

Ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññanti. Dhammanti ādikalyāṇaṃ ...pe... nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṃ ācikkhāhi desehi paññapehi paṭṭha- pehi vivarāhi vibhajāhi uttānikarohi (..0193) pakāsehi. Yamamaṃ vijaññanti yamaṃ jāneyyaṃ ājāneyyaṃ vijāneyyaṃ paṭivijāneyyaṃ paṭivijjheyyaṃ adhiga- ccheyyaṃ phasseyyaṃ sacchikareyyanti- ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ.

Jātijarāya idha vipphānanti idheva jātijarāmarāṇassa pahānaṃ vūpasamaṃ paṭinissaggaṃ paṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- jātijarāya idha vipphānaṃ. Tenāha so brāhmaṇo-

“Disā catasso vidisā catasso, uddhaṃ adho dasa disā imāyo;
na tuyhaṃ adiṭṭhaṃ assutaṃ amutaṃ, atho aviññātaṃ kiñci namatthi loke;
ācikkha dhammaṃ yamaṃ vijaññaṃ, jātijarāya idha vipphānaṃ”ti.

92. Taṇhāhipanne manuje pekkhamāno, [piṅgiyāti bhagavā]

Santāpajāte jarasā paretē.

Tasmā tuvaṃ piṅgiya appamatto, jahassu taṇhaṃ apunabbhavāya.

Taṇhāhipanne manuje pekkhamānoti. Taṇhāti rūpataṇhā ...pe... dhamma- taṇhā. Taṇhāhipanneti taṇhāhipanne § taṇhānuge taṇhānugate taṇhānusaṭe taṇhāya panne paṭipanne abhibhūte pariyādinnaṃ. **Manujeti** sattādhivacanaṃ.

Pekhamānoti pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upapari- khamānoti- taṇhāhipanne manuje pekkhamāno. **Piṅgiyāti bhagavāti. Piṅgiyāti** bhagavā taṃ brāhmaṇaṃ nāmena ālapati. **Bhagavāti** gāravādhivacanamaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- piṅgiyāti bhagavā.

Santāpajāte jarasā pareteti. Santāpajātetī jātiyā santāpajāte, jarāya santāpajāte, byādhinā santāpajāte, marāṇena santāpajāte, sokaparidevadukkhadomanassupā- yāsehi santāpajāte, nerayikena dukkhena santāpajāte ...pe... diṭṭhibyasanena dukkhena santāpajāte itijāte (..0194) upaddavajāte upasaggajātetī- santāpajāte. **Jarasā pareteti** jarāya phuṭṭhe paretē samohite samannāgate. Jātiyā anugate jarāya anusaṭe byādhinā abhibhūte marāṇena abbhāhate atāṇe aleṇe asaraṇe asaraṇibhūtetī- santāpajāte jarasā paretē.

Tasmā tuvaṃ piṅgiya appamattoti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappa- ccayā taṃnidānā evaṃ ādinaṃ sampassamāno taṇhāyāti- tasmā tuvaṃ piṅgiya. **Appamattoti** sakkaccakārī ...pe... appamādo kusalesu dhammesūti- tasmā tuvaṃ piṅgiya appamatto.

Jahassu taṇhaṃ apunabbhavāyāti. Taṇhāti rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā. **Jahassu taṇhanti** jahassu taṇhaṃ pajahassu taṇhaṃ vinodehi taṇhaṃ byantika- rohi taṇhaṃ anabhāvaṃ gamehi taṇhaṃ. **Apunabbhavāyāti** yathā te ...pe... puna- paṭisandhiko bhavo na nibbatteyya kāmādhātuyā vā rūpadhātuyā vā arūpadhā-

tuyā vā, kāmabhava vā rūpabhava vā arūpabhava vā, saññābhava vā asaññābhava vā nevasaññānāsaññābhava vā, ekavokārabhave vā catuvokārabhave vā pañcavokārabhave vā, punagatiyā vā upapattiyā vā paṭisandhiyā vā bhava vā saṃsāre vā vaṭṭe vā na janeyya na sañjaneyya na nibbatteyya nābhinibbatteyya, idheva nirujjheyya vūpasameyya atthaṃ gaccheyya paṭippassambheyyāti-jahassu taṇhaṃ apunabbhavāya. Tenāha bhagavā-

“Taṇhādhīpanne manuje pekkhamāno, [piṅgiyāti bhagavā]
santāpajāte jarasā parete;

tasmā tuvaṃ piṅgiya appamatto, jahassu taṇhaṃ apunabbhavāya”ti.

Saha gāthāpariyosānā ye te brāhmaṇena saddhiṃ ekacchandā ekapayogā ekādhippāyā ekavāsanavāsītā, tesam anekapāṇasahassānaṃ virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti. Tassa ca brāhmaṇassa virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi- “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti. Saha dhammacakkhussa paṭilābhā ajinajaṭāvākacīratidaṇḍakamaṇḍalukesā ca massū ca antarahitā bhaṇḍukāsāyavattavasano (..0195) saṅghāṭipattacīvaradharo anvaṭṭhapaṭipattiyā pañjaliko bhagavantaṃ namassamāno nisinno hoti- “sathā me bhante bhagavā, sāvako hamasmī”ti.

Piṅgiyamāṇavapucchāniddeṣo § soḷasamo.

17. Pārāyanatthutigāthāniddeṣo

93. Idamavoca bhagavā magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye, paricārakoḷasānaṃ § brāhmaṇānaṃ ajjhīṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṃ byākāsī.

Idamavoca bhagavāti idam pārāyanaṃ avoca. **Bhagavāti** gāravādhivacana-metaṃ ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ bhagavāti- idamavoca bhagavā. **Magadhesu viharantoti** magadhanāmake janapade viharanto iriyanto vattento pārento yapento yāpento. **Pāsāṇake cetiyeti** pāsāṇakacetiyaṃ vuccati buddhāsananti-magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye. **Paricārakoḷasānaṃ brāhmaṇānanti** piṅgiyo § brāhmaṇo bāvarissa brāhmaṇassa paddho paddhacaro paricārako § sisso. Piṅgiyena § te soḷasāti- evampi paricārakoḷasānaṃ brāhmaṇānaṃ. Atha vā, te soḷasa brāhmaṇā buddhassa bhagavato paddhā paddhacarā paricārakā sissāti- evampi paricārakoḷasānaṃ brāhmaṇānaṃ.

Ajjhīṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṃ byākāsīti. **Ajjhīṭṭhoti** ajjhīṭṭho ajjhesito. **Puṭṭho puṭṭhoti** puṭṭho puṭṭho pucchito pucchito yācito yācito ajjhesito ajjhesito pasādito pasādito. **Pañhaṃ byākāsīti** pañhaṃ byākāsī ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-ākāsī pakāsesīti- ajjhīṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṃ byākāsī. Tenetaṃ vuccati-

“Idamavoca bhagavā magadhesu viharanto pāsāṇake cetiye, paricārakoḷasānaṃ brāhmaṇānaṃ ajjhīṭṭho puṭṭho puṭṭho pañhaṃ byākāsī”ti.

94. Ekamekassa (..0196) cepi pañhassa atthamaññāya dhammamaññāya

dhammānudhammaṃ paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṃ. Pāraṅgamanīyā ime dhammāti. Tasmā imassa dhammapariyāyassa “pārāyanan”teva adhivacanaṃ.

Ekamekassa cepi pañhassāti ekamekassa cepi ajitapañhassa, ekamekassa cepi tissametteyyapañhassa, ekamekassa cepi puṇṇakapañhassa, ekamekassa cepi mettagūpañhassa, ekamekassa cepi dhotakapañhassa, ekamekassa cepi upasīvapañhassa, ekamekassa cepi nandakapañhassa, ekamekassa cepi hema-kapañhassa, ekamekassa cepi todeyyapañhassa, ekamekassa cepi kappapañhassa, ekamekassa cepi jatukaṇṇipañhassa, ekamekassa cepi bhadrāvudhapañhassa, ekamekassa cepi udayapañhassa, ekamekassa cepi posālapañhassa, ekamekassa cepi mogharājapañhassa, ekamekassa cepi piṅgiyapañhassāti- ekamekassa cepi pañhassa.

Atthamaññāya dhammamaññāyāti sveva pañho dhammo, visajjanaṃ § atthoti atthaṃ aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- atthamaññāya. **Dhammamaññāyāti** dhammaṃ aññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- dhammamaññāyāti- atthamaññāya dhammamaññāya. **Dhammānudhammaṃ paṭipajjeyyāti** sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ appaccanīkapaṭipadaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ paṭipajjeyyāti- dhammānudhammaṃ paṭipajjeyya. **Gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṃti** jarāmaraṇassa pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhippaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. **Gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṃti** jarāmaraṇassa pāraṃ gaccheyya, pāraṃ adhigaccheyya, pāraṃ adhiphasseyya, pāraṃ sacchikareyyāti- gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṃ. **Pāraṅgamanīyā ime dhammāti** ime dhammā pārāṅgamanīyā. Pāraṃ pāpenti pāraṃ sampāpenti pāraṃ samanupāpenti, jarāmaṇassa taraṇāya § saṃvattantīti- pārāṅgamanīyā ime dhammāti.

Tasmā imassa dhammapariyāyassāti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappa-cayā taṃnidānāti- tasmā. **Imassa dhammapariyāyassāti** imassa (..0197) pārāyanassāti- tasmā imassa dhammapariyāyassa. **Pārāyananteva adhivacananti** pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ ...pe... nirodho nibbānaṃ. Ayaṇaṃ vuccati maggo, seyyathidaṃ- sammādiṭṭhi ...pe... sammāsamādhi. **Adhivacananti** saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpoti- pārāyananteva adhivacanaṃ. Tenetaṃ vuccati-

“Ekamekassa cepi pañhassa atthamaññāya dhammamaññāya dhammānudhammaṃ paṭipajjeyya, gaccheyyeva jarāmaraṇassa pāraṃ. Pāraṅgamanīyā ime dhammāti. Tasmā imassa dhammapariyāyassa ‘pārāyanan’teva adhivacanan”ti.

95. **Ajito tissametteyyo, puṇṇako atha mettagū;
Dhotako upasīvo ca, nando ca atha hemako.**
96. **Todeyyakappā dubhayo, jatukaṇṇī ca paṇḍito;
Bhadrāvudho udayo ca, posālo cāpi brāhmaṇo.
Mogharājā ca medhāvī, piṅgiyo ca mahā-isi.**
97. **Ete buddhaṃ upāgacchuṃ, sampannacaraṇaṃ isiṃ;**

Pucchantā nipuṇe pañhe, buddhaseṭṭhaṃ upāgamuṃ.

Ete buddhaṃ upāgacchunti. Eteti soḷasa pārāyanīyā brāhmaṇā. Buddhoti yo so bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ananussutesu dhammesu sāmaṃ saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutaṃ patto balesu ca vasībhāvaṃ. Buddhoti kenaṭṭhena buddho? Bujjhitā saccānīti buddho, bodhetā pajāyāti buddho, sabbaññutāya buddho, sabbadassāvitāya buddho, abhiññeyyatāya buddho, visāvitāya buddho, khīṇāsavasaṅkhātena buddho, nirupalepasaṅkhātena buddho, ekantavītarāgoti buddho, ekantavītadosoti buddho, ekantavītamohoti buddho, ekantanikkilesoti buddho, ekāyanamaggaṃ gatoti buddho, eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti buddho, abuddhivihatattā buddhipaṭilābhāti buddho. Buddhoti netaṃ nāmaṃ mātaraṃ kataṃ na pitarā kataṃ na

bhātarā kataṃ na bhaginiyā kataṃ na mittāmaccehi kataṃ na ñātisālohitehi kataṃ na samaṇabrāhmaṇehi kataṃ na devatāhi kataṃ. Vimokkhantikametaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ bodhiyā mūle saha sabbaññutañāṇassa paṭilābhā sacchikā paññatti (..0198), yadidaṃ buddhoti. **Ete buddhaṃ upāgacchunti** ete buddhaṃ upāgamimṃsu upasaṅkamimṃsu payirupāsimsu paripucchimsu paripaṇhiṃsūti- ete buddhaṃ upāgacchuṃ.

Sampannacaraṇaṃ isinti caraṇaṃ vuccati sīlācāranibbatti. Sīlasaṃvaropi caraṇaṃ, indriyasaṃvaropi caraṇaṃ, bhojane mattaññutāpi caraṇaṃ, jāgariyānu-yogopi caraṇaṃ, sattapi saddhammā caraṇaṃ, cattāripi jhānāni caraṇaṃ. **Sampannacaraṇanti** sampannacaraṇaṃ seṭṭhacaraṇaṃ viseṭṭhacaraṇaṃ § pāmokkhacaraṇaṃ uttamacaraṇaṃ pavaracaraṇaṃ. **Isīti** isi bhagavā mahantaṃ sīlakkhandhaṃ esī gavesī pariyesīti isi ...pe... mahesakkhehi vā sattehi esito gave-sito pariyesito- “kahaṃ buddho, kahaṃ bhagavā, kahaṃ devadevo kahaṃ narāsa-bho”ti- isīti- sampannacaraṇaṃ isiṃ.

Pucchantā nipuṇe pañheti. **Pucchantāti** pucchantā yācantā ajjhesantā pasā-dentā. **Nipuṇe pañheti** gambhīre duddase duranubodhe sante paṇite atakkāva-care nipuṇe paṇḍitavedanīye pañheti- pucchantā nipuṇe pañhe.

Buddhaseṭṭhaṃ upāgamunti. **Buddhoti** yo so bhagavā ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ buddhoti. **Seṭṭhanti** aggaṃ seṭṭhaṃ viseṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ buddhaṃ upāgamuṃ upāgamimṃsu upasaṅkamimṃsu payirupā-simsu paripucchimsu paripaṇhiṃsūti- buddhaseṭṭhaṃ upāgamuṃ. Tenetaṃ vuccati-

“Ete buddhaṃ upāgacchuṃ, sampannacaraṇaṃ isiṃ;
pucchantā nipuṇe pañhe, buddhaseṭṭhaṃ upāgamun”ti.

**98. Tesam buddho pabyākāsi, pañhaṃ puṭṭho yathātathaṃ;
Pañhānaṃ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe muni.**

Tesam buddho pabyākāsīti. **Tesanti** soḷasānaṃ pārāyaniyānaṃ brāhmaṇānaṃ. **Buddhoti** yo so bhagavā ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ buddhoti. **Pabyākā-sīti** tesam buddho pabyākāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti- tesam buddho pabyākāsi.

Pañhaṃ puṭṭho yathātathanti. **Pañhaṃ puṭṭhoti** pañhaṃ puṭṭho pucchito yācito ajjhesito pasādito. **Yathātathanti** yathā ācikkhitabbaṃ tathā ācikkhi (..0199), yathā desitabbaṃ tathā desesi, yathā paññapetabbaṃ tathā paññapesi, yathā paṭṭhape-tabbaṃ tathā paṭṭhapesi, yathā vivaritabbaṃ tathā vivari, yathā vibhajitabbaṃ tathā vibhaji, yathā uttānīkātābbaṃ tathā uttānī-akāsi, yathā pakāsitabbaṃ tathā pakāsesīti- pañhaṃ puṭṭho yathātathaṃ.

Pañhānaṃ veyyākaraṇenāti pañhānaṃ veyyākaraṇena ācikkhanena desanena paññapanena paṭṭhapanena vivaraṇena vibhajanena uttānīkammena pakāsanenāti- pañhānaṃ veyyākaraṇena.

Tosesi brāhmaṇe munīti. **Tosesīti** tosesi vitosesi pasādesi ārādhesi attamane akāsi. **Brāhmaṇeti** soḷasa pārāyaniye brāhmaṇe. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so munīti- tosesi brāhmaṇe muni. Tenetaṃ vuccati-

“Tesaṃ buddho pabyākāsi, pañhaṃ puṭṭho yathātathaṃ;
pañhānaṃ veyyākaraṇena, tosesi brāhmaṇe muni” ti.

**99. Te tositā cakkhumatā, buddhenādiccabandhunā;
Brahmacariyamacarīṃsu, varapaññassa santike.**

Te tositā cakkhumatāti. Teti soḷasa pārāyanīyā brāhmaṇā. **Tositāti** tositā vitositā pasāditā ārādhitā attamanā katāti- te tositā. **Cakkhumatāti** bhagavā pañcahi cakkhūhi cakkhumā- maṃsacakkhunāpi cakkhumā, dibbacakkhunāpi cakkhumā, paññācakkhunāpi cakkhumā, buddhacakkhunāpi cakkhumā, samantacakkhunāpi cakkhumā. Kathaṃ bhagavā maṃsacakkhunāpi cakkhumā ...pe... evaṃ bhagavā samantacakkhunāpi cakkhumāti- te tositā cakkhumatā.

Buddhenādiccabandhunāti. **Buddhoti** yo so bhagavā ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ buddhoti. **Ādiccabandhunāti** ādicco vuccati sūriyo. So gotamo gottena, bhagavāpi gotamo gottena, bhagavā sūriyassa gottañātako gottabandhu. Tasmā buddho ādiccabandhūti- buddhenādiccabandhunā.

Brahmacariyamacarīṃsūti (..0200) brahmacariyaṃ vuccati asaddhammasamā-pattiyā ārati virati paṭivirati veramaṇī viramaṇaṃ akiriyā akaraṇaṃ anajjhāpatti velā-anatikkamo setughāto. Api ca, nippariyāyavasena brahmacariyaṃ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidaṃ- sammādiṭṭhi, sammāsaṅkappo, sammā-vācā, sammākammanto, sammā-ājivo, sammāvāyāmo, sammāsati, sammāsa-mādhi. **Brahmacariyamacarīṃsūti** brahmacariyaṃ carīṃsu acarīṃsu samādāya vattiṃsūti- brahmacariyamacarīṃsu.

Varapaññassa santiketi varapaññassa aggapaññassa seṭṭhapaññassa viseṭṭha-paññassa pāmokkhapaññassa uttamapaññassa pavarapaññassa. **Santiketi** santike sāmanta āsanne avidūre upakaṭṭheti- varapaññassa santike. Tenetaṃ vuccati-

“Te tositā cakkhumatā, buddhenādiccabandhunā;
brahmacariyamacarīṃsu, varapaññassa santike” ti.

**100. Ekamekassa pañhassa, yathā buddhena desitaṃ;
Tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṃ apārato.**

Ekamekassa pañhassāti ekamekassa ajitapañhassa, ekamekassa tissamette-yyapañhassa ...pe... ekamekassa piṅgiyapañhassāti- ekamekassa pañhassa.

Yathā buddhena desitanti. **Buddhoti** yo so bhagavā sayambhū ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ buddhoti. **Yathā buddhena desitanti** yathā buddhena ācikkhitaṃ desitaṃ paññapitaṃ paṭṭhapitaṃ vivaritaṃ vibhajitaṃ § uttānikataṃ pakāsitanti- yathā buddhena desitaṃ.

Tathā yo paṭipajjeyyāti sammāpaṭipadaṃ anulomapaṭipadaṃ apaccanīkapaṭi-padaṃ anvatthapaṭipadaṃ dhammānudhammapaṭipadaṃ paṭipajjeyyāti- tathā yo paṭipajjeyya.

Gacche pāraṃ apāratoti pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ ...pe... nirodho nibbānaṃ; apāraṃ vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisaṅkhārā ca. **Gacche pāraṃ apāratoti** (..0201) apārato pāraṃ gaccheyya, pāraṃ adhigaccheyya, pāraṃ phasseyya, pāraṃ sacchikareyyāti- gacche pāraṃ apārato. Tenetaṃ vuccati-

“Ekamekassa pañhassa, yathā buddhena desitaṃ;
tathā yo paṭipajjeyya, gacche pāraṃ apārato”ti.

**101. Apārā pāraṃ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṃ;
Maggo so pāraṃ gamanāya, tasmā pārāyanaṃ iti.**

Apārā pāraṃ gaccheyyāti apāraṃ vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca; pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ ...pe... taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. **Apārā pāraṃ gaccheyyāti** apārā pāraṃ gaccheyya, pāraṃ adhigaccheyya, pāraṃ phasseyya, pāraṃ sacchikareyyāti- apārā pāraṃ gaccheyya.

Bhāvento maggamuttamanti maggamuttamaṃ vuccati ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidaṃ- sammādiṭṭhi ...pe... sammāsamaḍhi. **Maggamuttamanti** maggaṃ aggaṃ seṭṭhaṃ viṣeṭṭhaṃ pāmokkhaṃ uttamaṃ pavaraṃ. **Bhāventoti** bhāvento āsevanto bahulīkarontoti- bhāvento maggamuttamaṃ.

Maggo so pāraṃ gamanāyāti-

Maggo pantho patho pajjo §, añjasaṃ vaṭumāyanaṃ;
nāvā uttarasetu ca, kullo ca bhisi saṅkamo §.

Pāraṃ gamanāyāti pāraṃ gamanāya pāraṃ sampāpanāya pāraṃ samanupāpanāya jarāmaraṇassa taraṇāyāti- maggo so pāraṃ gamanāya.

Tasmā pārāyanaṃ itīti. Tasmāti tasmā taṃkāraṇā taṃhetu tappaccayā taṃnidānā. Pāraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ ...pe... nirodho nibbānaṃ. Ayaṇaṃ vuccati maggo. **Itīti** padasandhi ...pe... padānupubbataṭetaṃ itīti- tasmā pārāyanaṃ iti. Tenetaṃ vuccati-

“Apārā pāraṃ gaccheyya, bhāvento maggamuttamaṃ;
maggo so pāraṃ gamanāya, tasmā pārāyanaṃ iti”ti.

Pārāyanatthutigāthānidde so sattarasamo.

18. Pārāyanānugītigāthānidde so

102. Pārāyanamanugāyissaṃ (..0202), [iccāyasmā piṅgiyo]

Yathāddakkhi tathākkhāsi, vimalo bhūrimedhaso.

Nikkāmo nibbano nāgo, kissa hetu musā bhaṇe.

Pārāyanamanugāyissanti gītamanugāyissaṃ kathitamanukathayissaṃ § bhaṇītanamanubhaṇissaṃ lapītanamanulapissaṃ bhāsītanamanubhāsissanti- pārāyanamanugāyissaṃ. **Iccāyasmā piṅgiyoti. Iccāti** padasandhi ...pe... padānupubbataṭetaṃ- iccāti. **Āyasmāti** piyavacanaṃ garuvacanaṃ sagāravasappatissādhivacanametamaṃ- āyasmāti. **Piṅgiyoti** tassa therassa nāmaṃ saṅkhā samaññā paññatti vohāro nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti byañjanaṃ abhilāpoti- iccāyasmā piṅgiyo.

Yathāddakkhi tathākkhāsīti yathā addakkhi tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesi. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti yathā addakkhi tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji

uttānī-akāsi pakāsesi. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “sabbe dhammā anattā”-
ti... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti yathā
addakki tathā akkhāsi ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttānī-a-
kāsi pakāsesīti- yathāddakki tathākkhāsi.

**Vimalo bhūrimedhasoti. Vimaloti rāgo malaṃ, doso malaṃ, moho malaṃ,
kodho... upanāho ...pe...**

sabbākusalābhisaṅkhārā malā. Te malā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinna-
mūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā. Amalo buddho
vimalo nimmalo malāpagato malavippahīno malavimutto sabbamalavītivatto. **Bhūri**
vuccati pathavī. Bhagavā tāya § pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya
samannāgato. Medhā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhamma-
vicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto (..0203)
upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā buddho
sumedhasoti- vimalo bhūrimedhaso.

Nikkāmo nibbano nāgoti. Kāmāti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesa-
kāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā.
Buddhassa bhagavato vatthukāmā pariññātā kilesakāmā pahīnā vatthukāmānaṃ
pariññātattā kilesakāmānaṃ pahīnattā. Bhagavā na kāme kāmeti na kāme icchati
na kāme pattheti na kāme piheti na kāme abhijappati. Ye kāme kāmenti kāme
icchanti kāme patthenti kāme pihenti kāme abhijappanti te kāmakāmino rāgarā-
gino saññasaññino. Bhagavā na kāme kāmeti na kāme icchati na kāme pattheti
na kāme piheti na kāme abhijappati. Tasmā buddho akāmo nikkāmo cattakāmo
vantakāmo muttakāmo pahīnakāmo paṇinissaṭṭhakāmo vītarāgo vigatarāgo catta-
rāgo vantarāgo muttarāgo pahīnarāgo paṇinissaṭṭharāgo nicchāto nibbuto sītibhūto
sukhappaṭisaṃvedī brahmabhūtena attanā viharatīti- nikkāmo.

Nibbanoti rāgo vanaṃ, doso vanaṃ, moho vanaṃ, kodho vanaṃ, upanāho
vanaṃ ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā vanā. Te vanā buddhassa bhagavato
pahīnā ucchinna-mūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā.
Tasmā buddho avano vivano nibbano vanāpagato vanavippahīno vanavimutto
sabbavanavītivattoti- nibbano. **Nāgoti** nāgo; bhagavā āguṃ na karotīti nāgo, na
gacchatīti nāgo, na āgacchatīti nāgo ...pe... evaṃ bhagavā na āgacchatīti nāgoti-
nikkāmo nibbano nāgo.

Kissa hetu musā bhaṇeti. Kissa hetūti kissa hetu kiṃhetu kiṃkāraṇā kiṃnidānā
kiṃpaccayāti- kissa hetu. **Musā bhaṇeti** musā bhaṇeyya katheyya dīpeyya voha-
reyya; **musā bhaṇeti** mosavajjaṃ bhaṇeyya, musāvādaṃ bhaṇeyya, anariyavādaṃ
bhaṇeyya. Idhekacco sabhāgato § vā parisāgato § vā ñātimajjhagato vā pūgama-
jjhagato vā rājakulamajjhagato vā abhinīto sakkhipuṭṭho- “ehambho § purisa, yaṃ
jānāsi taṃ vadehī”ti, so ajānaṃ vā āha- “jānāmī”ti (..0204), jānaṃ vā āha- “na
jānāmī”ti, a passaṃ vā āha- “passāmī”ti, passaṃ vā āha- “na passāmī”ti. Iti atta-
hetu vā parahetu vā āmisakiñcikkahetu vā sampajānamusā bhāsati, idaṃ
vuccati mosavajjaṃ.

Api ca, tīhākārehi musāvādo hoti. Pubbevassa hoti- “musā bhaṇissan”ti, bhaṇa-
ntassa hoti- “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti- “musā mayā bhaṇitan”ti- imehi
tīhākārehi musāvādo hoti. Api ca, catūhākārehi musāvādo hoti. Pubbevassa hoti-
“musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti- “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti- “musā
mayā bhaṇitan”ti, vinidhāya diṭṭhiṃ- imehi catūhākārehi musāvādo hoti. Api ca,
pañcahākārehi ...pe... chahākārehi... sattahākārehi... aṭṭhahākārehi musāvādo
hoti. Pubbevassa hoti- “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti- “musā bhaṇāmī”ti,

bhaṇitassa hoti- “musā mayā bhaṇitan”ti, vinidhāya diṭṭhiṃ, vinidhāya khantiṃ, vinidhāya ruciṃ, vinidhāya saññaṃ, vinidhāya bhāvaṃ- imehi aṭṭhahākārehi musā-vādo hoti mosavajjaṃ. Kissa hetu musā bhaṇeyya katheyya dīpeyya vohareyyāti- kissa hetu musā bhaṇe. Tenāha thero piṅgiyo-

“Pārāyanamanugāyissaṃ, [iccāyasmā piṅgiyo]
yathāddakkhi tathākkhāsi, vimalo bhūrimedhaso;
nikkāmo nibbano nāgo, kissa hetu musā bhaṇe”ti.

**103. Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino;
Handāhaṃ kittayissāmi, giram vaṇṇūpasamhitam.**

Pahīnamalamohassāti. Malanti rāgo malaṃ, doso malaṃ, moho malaṃ, māno malaṃ, diṭṭhi malaṃ, kilesa malaṃ, sabbaduccaritam malaṃ, sabbabhavagāmi-kammaṃ malaṃ.

Mohoti yaṃ dukkhe aññāṇaṃ ...pe... avijjālaṅgī moho akusalamūlaṃ. Ayaṃ vuccati moho. Malañca moho ca buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnaṃ tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim (..0205) anuppādadhammā. Tasmā buddho pahīnamalamohoti- pahīnamalamohassa.

Mānamakkhappahāyino. Mānoti ekavidhena māno- yā cittassa unnati §. Duvidhena māno- attukkaṃsanamāno, paravambhanamāno. Tividhena māno- seyyohamasmīti māno, sadiso hamasmīti māno, hīno hamasmīti māno. Catubbidhena māno- lābhena mānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, pasamāsāya mānaṃ janeti, sukkena mānaṃ janeti. Pañcavidhena māno- lābhimhi manāpikānaṃ rūpānanti mānaṃ janeti, lābhimhi manāpikānaṃ saddānaṃ ...pe... gandhānaṃ... rasānaṃ... phoṭṭhabbānanti mānaṃ janeti. Chabbidhena māno- cakkhusampadāya mānaṃ janeti, sotasampadāya ...pe... ghānasampadāya... jivhāsampadāya... kāyasampadāya... manosampadāya mānaṃ janeti. Sattavidhena māno- māno, atimāno, mānātimāno, omāno, avamāno, asmimāno, micchāmāno. Aṭṭhavidhena māno- lābhena mānaṃ janeti, alābhena omānaṃ janeti, yasena mānaṃ janeti, ayasena omānaṃ janeti, pasamāsāya mānaṃ janeti, nindāya omānaṃ janeti, sukkena mānaṃ janeti, dukkkena omānaṃ janeti. Navavidhena māno- seyyassa seyyohamasmīti māno, seyyassa sadiso hamasmīti māno, seyyassa hīno hamasmīti māno, sadisassa seyyohamasmīti māno, sadisassa sadiso hamasmīti māno, sadisassa hīno hamasmīti māno, hīnassa seyyohamasmīti māno, hīnassa sadiso hamasmīti māno, hīnassa hīno hamasmīti māno. Dasavidhena māno- idhekacco mānaṃ janeti jātiyā vā gottena vā kolaputtiyena vā vaṇṇapokkharatāya vā dhanena vā ajjhenena vā kammāyatanena vā sippāyatanena vā vijjāṭṭhānena § vā sutena vā paṭibhānena vā aññataraññatarena vā vatthunā. Yo evarūpo māno maññanā maññitattam unnati unnamo dhajo sampaggāho ketukamyatā cittassa-ayaṃ vuccati māno.

Makkhoti yo makkho makkhāyanā makkhāyitattam niṭṭhuriyaṃ niṭṭhuriyakammaṃ §- ayaṃ vuccati makkho. Buddhassa bhagavato māno ca makkho ca pahīnā ucchinnaṃ tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Tasmā buddho mānamakkhappahāyiti- mānamakkhappahāyino.

Handāhaṃ kittayissāmi giram vaṇṇūpasamhitanti. Handāhanti padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubba-tāpetam- handāhanti. **Kittayissāmi giram vaṇṇūpasamhitanti** vaṇṇena upetaṃ samupetaṃ upāgataṃ samupāgataṃ upapannaṃ samupapannaṃ samannā-gataṃ vācaṃ giram byappathaṃ udīraṇaṃ § kittayissāmi desessāmi paññape-ssāmi paṭṭhapessāmi vivarissāmi vibhajissāmi uttānikarissāmi pakāsessāmīti-handāhaṃ kittayissāmi giram vaṇṇūpasamhitam. Tenāha thero piṅgiyo-

“Pahīnamalamohassa, mānamakkhappahāyino;
handāhaṃ kittayissāmi, giram vaṇṇūpasamhitan” ti.

104. Tamonudo buddho samantacakkhu, lokantagū sabbabhavātivatto.

Anāsavo sabbadukkhappahīno, saccavhayo brahme upāsito me.

Tamonudo buddho samantacakkhūti. Tamonudoti rāgatamaṃ dosatamaṃ mohatamaṃ mānatamaṃ diṭṭhitamaṃ kilesatamaṃ duccharitamaṃ andhaka-ṛaṇaṃ aññāṇakaraṇaṃ paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbānasaṃvatta-nikaṃ nudi panudi pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṃ gamesi. **Buddhoti** yo so bhagavā ...pe... sacchikā paññatti; yadidaṃ buddhoti. **Samantacakkhu** vuccati sabbaññutaññaṃ ...pe... tathāgato tena samantacakkhūti- tamonudo buddho samantacakkhu.

Lokantagū sabbabhavātivattoti. Lokoti eko loko- bhavaloko. Dve lokā- bhava-loko ca sambhavaloko ca; sampattibhavaloko ca sampattisambhavaloko ca; vipat-tibhavaloko ca vipattisambhavaloko ca §. Tayo lokā- tisso vedanā. Cattāro lokā- cattāro āhārā. Pañca lokā- pañcupādānakkhandhā. Cha lokā- cha ajjhattikāni āya-tanāni. Satta lokā- sattaviññāṇaṭṭhitiyo (..0207). Aṭṭha lokā- aṭṭha lokadhammā. Nava lokā- nava sattāvāsā. Dasa lokā- dasa āyatanāni. Dvādasa lokā- dvādasāya-tanāni. Aṭṭhārasa lokā- aṭṭhārasa dhātuyo. **Lokantagūti** bhagavā lokassa antagato antappatto koṭigato koṭippatto... nibbānagato nibbānappatto. So vutthavāso ciṅṇa-caraṇo... jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti- lokantagū.

Sabbabhavātivattoti. Bhavāti dve bhavā- kammabhavo ca paṭisandhiko ca puna-bbhavo. Katamo kammabhavo? Puññābhisaṅkhāro apuññābhisaṅkhāro āneñjā-bhisaṅkhāro- ayaṃ kammabhavo. Katamo paṭisandhiko punabbhavo? Paṭisa-ndhikā rūpā vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ- ayaṃ paṭisandhiko punabbhavo. Bhagavā kammabhavañca paṭisandhikañca punabbhavaṃ ativatto § atikkanto vītivattoti- lokantagū sabbabhavātivatto.

Anāsavo sabbadukkhappahīnoti. Anāsavoti cattāro āsavā- kāmāsavo, bhavā-savo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Te āsavā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinna-mūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Tasmā buddho anāsavo. **Sabbadukkhappahīnoti** sabbaṃ tassa paṭisandhikaṃ jātidukkhaṃ jarā-dukkaṃ byādhidukkhaṃ maraṇadukkhaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyā-sadukkhaṃ ...pe... diṭṭhibyasanadukkhaṃ pahīnaṃ samucchinnaṃ vūpasantaṃ paṭippassaddhaṃ abhabbuppattikaṃ ñāṇagginā daḍḍhaṃ. Tasmā buddho sabba-dukkhappahīnoti- anāsavo sabbadukkhappahīno.

Saccavhayo brahme upāsito meti. Saccavhayoti saccavhayo sadisanāmo sadi-

savhayo saccasadisavhayo. Vipassī bhagavā, sikhī bhagavā, vessabhū bhagavā, kakusandho bhagavā, koṇāgamano bhagavā, kassapo bhagavā. Te buddhā bhagavanto sadisanāmā sadisavhayā. Bhagavāpi sakyamuni tesam buddhānam bhagavantānam sadisanāmo sadisavhayoti- tasmā buddho saccavhayo.

Brahme upāsito meti so mayā bhagavā āsito upāsito payirupāsito paripucchito paripañhitoti- saccavhayo brahme upāsito me. Tenāha thero piṅgiyo-

“Tamonudo (.0208) buddho samantacakkhu, lokantagū sabbabhavātivatto; anāsavo sabbadukkhappahīno, saccavhayo brahme upāsito me”ti.

105. Dijo yathā kubbanakam pahāya, bahupphalam kānanamāvaseyya.

Evamaham appadasse pahāya, mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapatto §.

Dijo yathā kubbanakaṃ pahāya, bahupphalaṃ kānanamāvaseyyāti. Dijo vuccati pakkhī. Kimkāraṇā dijo vuccati pakkhī? Dvikkhattuṃ jāyatīti dijo, mātuku-
cchimhā ca aṇḍakosamhā ca. Tamkāraṇā dijo vuccati pakkhīti- dijo. **Yathā kubba-**
nakaṃ pahāyāti yathā dijo kubbanakaṃ parittavanakaṃ appaphalaṃ appa-
bhakkhaṃ appodakaṃ pahāya jahitvā atikkamitvā samatikkamitvā vītivattetvā
aññaṃ bahupphalaṃ bahubhakkhaṃ bahūdakaṃ § mahantaṃ kānanaṃ vana-
saṇḍaṃ adhigaccheyya vindeyya paṭilabheyya, tasmiṅca vanasaṇḍe vāsaṃ
kappeyyāti- dijo yathā kubbanakaṃ pahāya bahupphalaṃ kānanaṃ āvaseyya.

Evamaham appadasse pahāya, mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapattoti. Evanti
opammasampaṭipādanaṃ. **Appadasse pahāyāti** yo ca bāvarī brāhmaṇo ye caññe
tassa ācariyā buddhaṃ bhagavantaṃ upādāya appadassā parittadassā thoka-
dassā omakadassā lāmakadassā chatukkadassā § vā. Te appadasse paritta-
dasse thokadasse omakadasse lāmakadasse chatukkadasse pahāya pajahitvā
atikkamitvā samatikkamitvā vītivattetvā buddhaṃ bhagavantaṃ appamāṇadassaṃ
aggadassaṃ seṭṭhadassaṃ viseṭṭhadassaṃ pāmokkhadassaṃ uttamadassaṃ
pavaradassaṃ asamaṃ asamasamaṃ appaṭisamaṃ appaṭibhāgaṃ appaṭipu-
ggaṃ devātidevaṃ narāsabhaṃ purisasīhaṃ purisanāgaṃ purisājaññaṃ purisa-
nisabhaṃ purisadhoraṃ dasabaladhāriṃ § adhigacchiṃ vindiṃ paṭilabhiṃ.
Yathā ca haṃso mahantaṃ (..0209) mānasakaṃ § vā saraṃ anotattaṃ vā dahaṃ
mahāsamuddaṃ vā akkhobhaṃ amitodakaṃ jalarāsīṃ adhigaccheyya vindeyya
paṭilabheyya, evameva buddhaṃ bhagavantaṃ akkhobhaṃ amitatejaṃ pabhinna-
ññaṃ vivaṭacakkhuṃ paññāpabhedakusalaṃ adhigatapaṭisambhidaṃ catuvesā-
rajjappattaṃ suddhādhiṃuttaṃ setapaccattaṃ advayabhāṇiṃ tādiṃ tathāpa-
ṭiññaṃ aparittaṃ mahantaṃ gambhīraṃ appameyyaṃ duppariyogāhaṃ pahūtara-
tanaṃ sāgarasamaṃ chaḷaṅgupekkhāya samannāgataṃ atulaṃ vipulaṃ appa-
meyyaṃ, taṃ tādisaṃ pavadataṃ maggavādiṇaṃ § merumiva nagānaṃ garuḷa-
miva dijānaṃ sīhamiva migānaṃ udadhimiva aṇṇavānaṃ adhigacchiṃ, taṃ
satthāraṃ jinapavaraṃ mahesinti- evamaham appadasse pahāya mahodadhiṃ
haṃsoriva ajjhapatto. Tenāha thero piṅgiyo-

“Dijo yathā kubbanakaṃ pahāya, bahupphalaṃ kānanamāvaseyya;

evamaham appadasse pahāya, mahodadhiṃ haṃsoriva ajjhapatto”ti.

106. Ye me pubbe viyākaṃsu,

Huraṃ gotamasāsanā ‘iccāsi iti bhavissati’.

Sabbaṃ taṃ itihītihaṃ, sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhanaṃ.

Ye me pubbe viyākaṃsūti. Yeti yo ca bāvarī brāhmaṇo ye caññe tassa ācariyā,
te sakaṃ diṭṭhiṃ sakaṃ khantiṃ sakaṃ ruciṃ sakaṃ laddhiṃ sakaṃ ajjhāsayaṃ
sakaṃ adhippāyaṃ byākaṃsu ācikkhiṃsu desayiṃsu paññapiṃsu paṭṭhapiṃsu
vivariṃsu vibhajiṃsu uttānī-akaṃsu pakāsesunti- ye me pubbe viyākaṃsu.

Huraṃ gotamasāsanāti huraṃ gotamasāsanā, paraṃ gotamasāsanā, pure
gotamasāsanā, paṭhamataraṃ gotamasāsanā buddhasāsanā jinasāsanā tathāga-
tasāsanā § arahantasāsanāti- huraṃ gotamasāsanā.

Iccāsi iti bhavissatīti evaṃ kira āsi, evaṃ kira bhavissatīti- iccāsi iti bhavissati.

Sabbaṃ (..0210) **taṃ itihītihaṃ** sabbam taṃ itihītihaṃ itikirāya paramparāya piṭakasampadāya takkaheṭṭu nayahetu ākāraparivitakkena diṭṭhijjhānakkhantiyā na sāmam sayamabhiññātam na attapaccakkham dhammam yaṃ kathayimsūti-sabbaṃ taṃ itihītihaṃ.

Sabbaṃ taṃ takkavaḍḍhananti sabbam taṃ takkavaḍḍhanam vitakkavaḍḍhanam saṅkappavaḍḍhanam kāmavitakkavaḍḍhanam byāpādatikkavaḍḍhanam vihiṃsāvitakkavaḍḍhanam ñātivitakkavaḍḍhanam janapadavitakkavaḍḍhanam amarāvitakkavaḍḍhanam parānudayatāpaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhanam lābhasakkārasilokapaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhanam anavaññattipaṭisaṃyuttavitakkavaḍḍhananti- sabbam taṃ takkavaḍḍhanam. Tenāha thero piṅgiyo-

“Ye me pubbe viyākaṃsu, huraṃ gotamasāsanā;

‘iccāsi iti bhavissa’ti;

sabbaṃ taṃ itihītihaṃ, sabbam taṃ takkavaḍḍhanan”ti.

107. Eko tamonudāsīno, jutimā so pabhaṅkaro;

Gotamo bhūripaññaṇo, gotamo bhūrimedhaso.

Eko tamonudāsīnoti. Ekoti bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko, adutiyaṭṭhena eko, taṇhāya pahānaṭṭhena eko, ekantavītarāgoti eko, ekantavītadosoti eko, ekantavītamohoti eko, ekantanikkilesoti eko, ekāyanamaggaṃ gatoti eko, eko anuttaram sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Kathaṃ bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko? Bhagavā daharova samāno susu kāḷakeso bhadrena yobbanena samannāgato paṭhamena vayasā akāmakānaṃ mātāpitūnaṃ assumukhānaṃ rodantānaṃ vilapantānaṃ ñātisaṅghaṃ sabbam gharāvāsapalibodham chinditvā puttadārapalibodham chinditvā ñātipalibodham chinditvā mittāmaccapalibodham chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ bhagavā pabbajjasaṅkhātena eko.

Kathaṃ bhagavā adutiyaṭṭhena eko? Evaṃ pabbajito samāno eko araññaṇavānaṃ patthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni (..0211) vijānavātāni manussarāhasseyyakāni § paṭisallānasārubbāni §. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko abhikkamati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ bhagavā adutiyaṭṭhena eko.

Kathaṃ bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko? So evaṃ eko adutiyo appamatto ātāpī pahitatto viharanto najjā nerañjarāya tīre bodhirukkhamūle mahāpadhānaṃ padahanto māraṃ sasenaṃ kaṇhaṃ namuciṃ pamattabandhuṃ vidhamitvā taṇhājāliniṃ § visaṭaṃ § visattikaṃ pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṃ gamesi.

“Taṇhādutiyo puriso, dīghamaddhāna saṃsaram;

itthabhāvaññathābhāvaṃ, saṃsāraṃ nātivattati.

“Etamādīnavaṃ § ñatvā, taṇhaṃ § dukkhassa sambhavaṃ.

vītatanho anādāno, sato bhikkhu paribbaje” ti.

Evam bhagavā taṇhāya pahānaṭṭhena eko.

Kathaṃ bhagavā ekantavītarāgoti eko? Rāgassa pahīnattā ekantavītarāgoti eko, dosassa pahīnattā ekantavītadosoti eko, mohassa pahīnattā ekantavītamohoti eko, kilesānaṃ pahīnattā ekantanikkilesoti eko.

Kathaṃ bhagavā ekāyanamaggaṃ gatoti eko? Ekāyanamaggo vuccati cattāro satipaṭṭhānā ...pe... ariyo aṭṭhaṅgiko maggo.

“Ekāyanaṃ (..0212) jātikhayantadassī, maggaṃ pajānāti hitānukampī; etena maggena tariṃsu § pubbe, tarissanti ye ca taranti oghan” ti.

Evam bhagavā ekāyanamaggaṃ gatoti eko.

Kathaṃ bhagavā eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko. Bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ dhamma-vicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi. Bhagavā tena bodhiñāṇena “sabbe saṅkhārā aniccā” ti bujji, “sabbe saṅkhārā dukkhā” ti bujji, “sabbe dhammā anattā” ti bujji ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ” ti bujji. Atha vā, yaṃ bujhitabbaṃ anubujhitabbaṃ paṭibujhitabbaṃ sambujhitabbaṃ adhigantabbaṃ phassitabbaṃ sacchikātabbaṃ sabbaṃ taṃ tena bodhiñāṇena bujji anubujji paṭibujji sambujji adhigacchi phassesi sacchākāsi. Evam bhagavā eko anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Tamonudoti bhagavā rāgatamaṃ dosatamaṃ mohatamaṃ diṭṭhitamaṃ kilesatamaṃ duccharitatamaṃ andhakaraṇaṃ acakkhukaraṇaṃ aññāṇakaraṇaṃ paññānirodhikaṃ vighātapakkhikaṃ anibbānasaṃvattanikaṃ nudi panudi pajahi vindi byanti-akāsi anabhāvaṃ gamesi. **Āsīnoti** nisīno bhagavā pāsāṇake cetiyeti-āsīno §.

Nagassa passe āsīnaṃ, muniṃ dukkhassa pāraguṃ; sāvakaṃ payirupāsanti, tevijjā maccuhāyīnoti.

Evampi bhagavā āsīno ...pe... atha vā, bhagavā sabbossukkapaṭippassa-ddhattā āsīno so vutthavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jātimaraṇasaṃsāro natthi tassa punabbhavoti, evampi bhagavā āsīnoti- eko tamonudāsīno.

Jutimā so pabhaṅkaroti. **Jutimā**ti jutimā matimā paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Pabhaṅkaroti** pabhaṅkaro ālokaro obhāsakaro dīpaṅkaro padīpakaro ujjotakaro pajjotakaroti- jutimā so pabhaṅkaro.

Gotamo (..0213) **bhūripaññānoti** gotamo bhūripaññāṇo ñāṇapaññāṇo paññādhajo paññāketu paññādhateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccharito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimitto tadadhateyyo.

Dhajo rathassa paññāṇaṃ, dhūmo § paññāṇamagginno; rājā ratthassa paññāṇaṃ, bhaddā paññāṇamitthiyāti.

Evameva gotamo bhūripaññāṇo ñāṇapaññāṇo paññādhajo paññāketu paññādhateyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccharito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappa-

bbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti- gotamo bhūripaññāṇo.

Gotamo bhūrimedhasoti bhūri vuccati pathavī. Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya upeto samupeto upāgato

samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā buddho sumedhasoti §
gotamo bhūrimedhaso. Tenāha thero piṅgiyo-

“Eko tamonudāsīno, jutimā so pabhaṅkaro;
gotamo bhūripaññāṇo, gotamo bhūrimedhaso” ti.

**108. Yo me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikam;
Taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci.**

Yo me dhammadesesīti. Yoti yo so bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ana-
nussutesu dhammesu sāmaṃ saccāni abhisambujjhi, tattha ca sabbaññutaṃ
patto balesu ca vasībhāvaṃ. **Dhammadesesīti.** **Dhammanti** ādikalyāṇaṃ
majjhakalyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ
parisuddhaṃ brahmacariyaṃ, cattāro satipaṭṭhāne ...pe... ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ
maggam nibbānañca nibbānagāminiñca paṭipadaṃ ācikkhi desesi paññapesi
paṭṭhapesi (..0214) vivari vibhaji uttānī-akāsi pakāsesīti- yo me dhammade-
sesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikaṃ akālikaṃ ehipassikaṃ opaneyyikaṃ
paccattaṃ veditabbaṃ viññūhīti- evaṃ sandiṭṭhikaṃ. Atha vā, yo diṭṭheva
dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāveti, tassa maggassa anantarā sama-
nantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhatīti, evampi sandiṭṭhikaṃ. **Akāli-**
kanti yathā manussā kālikaṃ dhanaṃ datvā anantarā na labhanti kālaṃ āga-
menti, nevāyaṃ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ
bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati
paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṃ akālikanti- sandiṭṭhikamakālikaṃ.

Taṇhakkhayamanītikanti. **Taṇhāti** rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā. **Taṇhakkha-**
yanti taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gatikkhayaṃ upa-
pattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ saṃsārakkhayaṃ vaṭṭakkhayaṃ.
Anītikanti īti vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Itippahānaṃ itivūpa-
samaṃ itipaṭinissaggaṃ itipaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- taṇhakkhayama-
nītikaṃ.

Yassa natthi upamā kvacīti. **Yassāti** nibbānassa. **Natthi upamāti** upamā natthi,
upanidhā natthi, sadisaṃ natthi, paṭibhāgo natthi na sati na saṃvijjati nupala-
bbhati. **Kvacīti** kvaci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā
vāti- yassa natthi upamā kvaci. Tenāha thero piṅgiyo-

“Yo me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṃ;
taṇhakkhayamanītikaṃ, yassa natthi upamā kvacī” ti.

**109. Kiṃ nu tamhā vippavasi, muhuttamapi piṅgiya;
Gotamā bhūripaññāṇā, gotamā bhūrimedhasā.**

Kiṃ nu tamhā vippavasīti kiṃ nu buddhamhā vippavasi apesi apagacchi § vinā
hosīti- kiṃ nu tamhā vippavasi.

Muhuttamapi piṅgiyāti muhuttampi khaṇampi layampi vayampi addhampīti-
muhuttamapi. **Piṅgiyāti** bāvarī taṃ nattāraṃ nāmena ālapati.

Gotamā (..0215) **bhūripaññāṇāti** gotamā bhūripaññāṇā ñāṇapaññāṇā paññā-
dhajā paññāketumhā paññādhipateyyamhā vicayabahulā pavicayabahulā okkhā-

yanabahulā samokkhāyanadhammā vibhūtavihārimhā taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimmuttā tadadhipateyyamhāti- gotamā bhūripaññāṇā.

Gotamā bhūrimedhasāti bhūri vuccati pathavī. Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato, tasmā buddho sumedhasoti- gotamā bhūrimedhasā. Tenāha so brāhmaṇo-

“Kiṃnu tamhā vippavasi, muhuttamapi piṅgiya;
gotamā bhūripaññāṇā, gotamā bhūrimedhasā” ti.

110. Yo te dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikam;

Taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci.

Yo te dhammadesesīti yo so bhagavā ...pe... tattha ca sabbaññutaṃ patto balesu ca vasībhāvaṃ. **Dhammadesesīti dhammanti** ādikalyāṇaṃ majjhekalīyāṇaṃ ...pe... nibbānaṅca nibbānagāminiṅca paṭipadaṃ ācikkhi desesi paññāpesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttāni-akāsi pakāsesīti- yo te dhammadesesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikam akālikam ehipassikam opaneyyikam paccattam veditabbaṃ viññūhīti- evaṃ sandiṭṭhikam. Atha vā, yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikam maggaṃ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhatīti- evampi sandiṭṭhikam. **Akālikanti** yathā manussā kālikam dhanam datvā anantarā na labhanti, kālam āgamenti, nevāyaṃ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikam maggaṃ bhāveti; tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṃ akālikanti- sandiṭṭhikamakālikam.

Taṇhakkhayamanīkanti (..0216). **Taṇhāti** rūpaṇhā ...pe... dhammataṇhā. **Taṇhakkhayanti** taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gati-kkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ saṃsārakkhayaṃ vaṭṭakkhayaṃ. **Anīkanti** iti vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Itippahānaṃ itivūpasamaṃ itipaṭinissaggaṃ itipaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti-taṇhakkhayamanītikam.

Yassa natthi upamā kvacīti. **Yassāti** nibbānassa. **Natthi upamāti** upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṃ natthi, paṭibhāgo natthi na sati na saṃvijjati nupalabbhati. **Kvacīti** kvaci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhattabahiddhā vāti- yassa natthi upamā kvaci. Tenāha so brāhmaṇo-

“Yo te dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikam;
taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvacī” ti.

111. Nāhaṃ tamhā vippavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa;

Gotamā bhūripaññāṇā, gotamā bhūrimedhasā.

Nāhaṃ tamhā vippavasāmīti nāhaṃ buddhamhā vippavasāmi apemi apagacchāmi vinā homīti- nāhaṃ tamhā vippavasāmi.

Muhuttamapi brāhmaṇāti muhuttampi khaṇampi layampi vayampi addhampīti

muhuttamapi. **Brāhmaṇā**ti gāravena mātulaṃ ālapati.

Gotamā bhūripaññāti gotamā bhūripaññā ṇāṇapaññā paññādhajā paññāketumhā paññādhipeyyamhā vicayabahulā pavicayabahulā okkhāyanabahulā samokkhāyanadhammā vibhūtavihārimhā taccaritā tabbahulā taggarukā tanninnā tappoṇā tappabbhārā tadadhimuttā tadadhipateyyamhāti- gotamā bhūripaññā.

Gotamā bhūrimedhasāti bhūri vuccati pathavī. Bhagavā tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgato. Medhā vuccati paññā. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. Bhagavā imāya medhāya paññāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato. Tasmā buddho sumedhasoti- gotamā bhūrimedhasā. Tenāha thero piṅgiyo-

“Nāhaṃ (..0217) tamhā vippavasāmi, muhuttamapi brāhmaṇa; gotamā bhūripaññā, gotamā bhūrimedhasā”ti.

112. Yo me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikam;

Taṇhakkhayamanītikam, yassa natthi upamā kvaci.

Yo me dhammadesesīti yo so bhagavā sayambhū anācariyako pubbe ananusutesu dhammesu sāmamaṃ saccāni abhisambujhi, tattha ca sabbaññutaṃ patto balesu ca vasībhavaṃ. **Dhammadesesī**. **Dhammanti** ādikalyāṇaṃ majjhekalīyāṇaṃ pariyosānakalyāṇaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ, cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcendriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ nibbānaṃca nibbānagāminiṃca paṭipadaṃ ācikkhi desesi paññapesi paṭṭhapesi vivari vibhaji uttāni-akāsi pakāsesīti- yo me dhammadesesi.

Sandiṭṭhikamakālikanti sandiṭṭhikaṃ akālikaṃ ehipassikaṃ opaneyyikaṃ paccattaṃ veditabbaṃ viññūhīti, evaṃ sandiṭṭhikaṃ. Atha vā, yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhatīti, evampi sandiṭṭhikaṃ. **Akālikanti** yathā manussā kālikaṃ dhanaṃ datvā anantarā na labhanti, kālaṃ āgamenti, nevāyaṃ dhammo. Yo diṭṭheva dhamme ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāveti, tassa maggassa anantarā samanantarā adhigacchateva phalaṃ vindati paṭilabhati, na parattha na paraloke, evaṃ akālikanti- sandiṭṭhikamakālikaṃ.

Taṇhakkhayamanīkanti. Taṇhāti rūpataṇhā ...pe... dhammataṇhā. **Taṇhakkhayanti** taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gatikkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ saṃsāraṃ vaṭṭakkhayaṃ. **Anīkanti** īti vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Itippahānaṃ itivūpasamaṃ itipaṭippassaddhiṃ amataṃ nibbānanti- taṇhakkhayamanītikaṃ.

Yassa natthi upamā kvacīti. Yassāti nibbānassa. **Natthi upamāti** upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṃ natthi, paṭibhāgo natthi na atthi na saṃvijjati nupalabbhati. **Kvacīti** kvaci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vāti- yassa natthi upamā kvaci. Tenāha thero piṅgiyo-

“Yo (..0218) me dhammadesesi, sandiṭṭhikamakālikaṃ;

taṇhakkhayamanītikaṃ, yassa natthi upamā kvacī”ti.

**113. Passāmi naṃ manasā cakkhunāva, rattindivaṃ brāhmaṇa appamatto.
Namassamāno vivasemi § rattiṃ, teneva maññāmi avippavāsaṃ.**

passeyya dakkheyya olokeyya nijjhāyeyya upaparikkheyya, evamevāhaṃ
Passāmi naṃ manasā cakkhunāvāti yathā cakkhumā puriso āloke rūpagatāni
passeyya dakkheyya olokeyya nijjhāyeyya upaparikkheyya, evamevāhaṃ
buddhaṃ bhagavantaṃ manasā passāmi dakkhāmi olokemi nijjhāyāmi upapari-
kkhāmīti- passāmi naṃ manasā cakkhunāva.

Rattindivaṃ brāhmaṇa appamattoti rattiñca divā ca buddhānussatiṃ manasā
bhāvento appamattoti- rattindivaṃ brāhmaṇa appamatto.

Namassamāno vivasemi rattinti. Namassamānoti kāyena vā namassamāno,
vācāya vā namassamāno, cittena vā namassamāno, anvatthapaṭipattiyā vā nama-
ssamāno, dhammānudhammapaṭipattiyā vā namassamāno sakkāramāno garukā-
ramāno mānayaṃ māno pūjayamāno rattindivaṃ vivasemi atināmemi atikkamemīti-
namassamāno vivasemi rattinṃ.

Teneva maññāmi avippavāsanti tāya buddhānussatiyā bhāvento avippavāsoti
taṃ maññāmi, avippavuṭṭhoti taṃ maññāmi jānāmi. Evaṃ jānāmi evaṃ ājānāmi
evaṃ vijānāmi evaṃ paṭivijānāmi evaṃ paṭivijhāmīti- teneva maññāmi avippa-
vāsaṃ. Tenāha thero piṅgiyo-

“Passāmi naṃ manasā cakkhunāva, rattindivaṃ brāhmaṇa appamatto;
namassamāno vivasemi rattinṃ, teneva maññāmi avippavāsan” ti.

114. Saddhā (..0219) ca pīti ca mano sati ca, nāpentime gotamasāsanamhā.

Yaṃ yaṃ disaṃ vajati bhūripañño, sa tena teneva natohamasmi.

Saddhā ca pīti ca mano sati cāti. Saddhāti yā ca bhagavantaṃ ārabba saddhā
saddahanā § okappanā abhippasādo saddhā saddhindriyaṃ saddhābalaṃ. **Pīti**
yā bhagavantaṃ ārabba pīti pāmojjaṃ § modanā āmodanā pamodanā hāso
pahāso vitti tuṭṭhi odagyaṃ attamanatā cittassa. **Manoti** yañca bhagavantaṃ
ārabba cittaṃ mano mānasaṃ hadayaṃ paṇḍaraṃ mano manāyatanaṃ mani-
ndriyaṃ viññāṇaṃ viññāṇakkhandho tājā manoviññāṇadhātu. **Satīti** yā bhaga-
vantaṃ ārabba sati anussati sammāsatīti- saddhā ca pīti ca mano sati ca.

Nāpentime gotamasāsanamhāti ime cattāro dhammā gotamasāsanā buddhasā-
sanā jinasāsanā tathāgatasāsanā arahantasāsanā nāpenti na gacchanti na vija-
hanti na vināsentīti- nāpentime gotamasāsanamhā.

Yaṃ yaṃ disaṃ vajati bhūripañnoti. Yaṃ yaṃ disanti puratthimaṃ vā disaṃ
pacchimaṃ vā disaṃ dakkhiṇaṃ vā disaṃ uttaraṃ vā disaṃ vajati gacchati
kamati abhikkamati. **Bhūripañnoti** bhūripañño mahāpañño tikkhapañño puthu-
pañño hāsapañño javanapañño nibbedhikapañño. Bhūri vuccati pathavī. Bhagavā
tāya pathavisamāya paññāya vipulāya vitthatāya samannāgatoti- yaṃ yaṃ disaṃ
vajati bhūripañño.

Sa tena teneva natohasmīti so yena buddho tena teneva nato tanninno
tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyoti- sa tena teneva natoha-
masmi. Tenāha thero piṅgiyo-

“Saddhā (..0220) ca pīti ca mano sati ca, nāpentime gotamasāsanamhā;
yaṃ yaṃ disaṃ vajati bhūripañño, sa tena teneva natohamasmi” ti.

115. Jiṇṇassa me dubbalathāmakassa, teneva kāyo na paleti tattha.

Saṅkappayantāya vajāmi niccaṃ, mano hi me brāhmaṇa tena yutto.

Jiṇṇassa me dubbalathāmakassāti jiṇṇassa vuḍḍhassa mahallakassa addhagata-
tassa vayo-anuppattassa. **Dubbalathāmakassāti** dubbalathāmakassa appathāma-
kassa parittathāmakassāti- jiṇṇassa me dubbalathāmakassa.

Teneva kāyo na paleti tatthāti kāyo yena buddho tena na paleti na vajati na
gacchati nātikkamātīti- teneva kāyo na paleti tattha.

Saṅkappayantāya vajāmi niccanti saṅkappagamanena vitakkagamanena ñāṇa-
gamanena paññāgamanena buddhigamanena vajāmi gacchāmi atikkamāmiti-
saṅkappayantāya vajāmi niccaṃ.

Mano hi me brāhmaṇa tena yuttoti. Manoti yaṃ cittaṃ mano mānasaṃ ...pe...
tājā manoviññādhātu. **Mano hi me brāhmaṇa tena yuttoti** mano yena buddho
tena yutto payutto saṃyuttoti- mano hi me brāhmaṇa tena yutto. Tenāha thero
piṅgiyo-

“Jiṇṇassa me dubbalathāmakassa, teneva kāyo na paleti tattha;

saṅkappayantāya vajāmi niccaṃ, mano hi me brāhmaṇa tena yutto” ti.

116. Paṅke sayāno pariphandamāno, dīpā dīpaṃ upallaviṃ;

Athaddasāsiṃ sambuddhaṃ, oghatiṇṇamanāsavaṃ.

Paṅke (..0221) **sayāno pariphandamānoti.** **Paṅke sayānoti** kāmapaṅke kāmaka-
ddame kāmakilese kāmabaḷise kāmapariḷāhe kāmopalibodhe semāno sayamāno
vasamāno āvasamāno parivasamāno § ti- paṅke sayāno. **Pariphandamānoti**
taṇhāphandanāya phandamāno, diṭṭhiphandanāya phandamāno, kilesaphanda-
nāya phandamāno, payogaphandanāya phandamāno, vipākaphandanāya phanda-
māno, manoduccaritaphandanāya phandamāno, ratto rāgena phandamāno,
duṭṭho dosena phandamāno, mūḷho mohena phandamāno, vinibandho mānena
phandamāno, parāmaṭṭho diṭṭhiyā phandamāno, vikkhepagato uddhaccena
phandamāno, anīṭṭhaṅgato vicikicchāya phandamāno, thāmagato anusayehi
phandamāno, lābhena phandamāno, alābhena phandamāno, yasena phanda-
māno, ayasena phandamāno, pasaṃsāya phandamāno, nindāya phandamāno,
sukhena phandamāno, dukkhena phandamāno, jātiyā phandamāno, jarāya
phandamāno, byādhinā phandamāno, maraṇena phandamāno, sokaparidevadu-
kkhadomanassupāyāsehi phandamāno, nerayikena dukkhena phandamāno, tira-
cchānayanikena dukkhena phandamāno, pettivisayikena dukkhena phandamāno,
mānusikena dukkhena ...pe... gabbhokkantimūlakena dukkhena... gabbhaṭṭhiti-
mūlakena dukkhena... gabbhavuṭṭhānamūlakena dukkhena... jātassūpanibandha-
kena dukkhena... jātassa parādheyakena dukkhena... attūpakkamena dukkhe-
na... parūpakkamena dukkhena... saṅkhāradukkhena... vipariṇāmadukkhena...
cakkhurogena dukkhena... sotarogena dukkhena... ghānarogena dukkhena...
jivhārogena dukkhena... kāyarogena dukkhena... sīsarogena dukkhena... kaṇṇa-
rogena dukkhena... mukharogena dukkhena... dantarogena dukkhena... oṭṭhara-
rogena dukkhena... kāsena... sāsena... pināsena... ḍāhena § ... jarena... kucchiro-
gena... mucchāya... pakkhandikāya... sūlāya... visūcikāya... kuṭṭhena... gaṇḍe-

na... kilāsenā... sosena... apamārena ... dadduyā... kaṇḍuyā... kacchuyā... rakhasāya... vitacchikāya... lohitapittena § ... madhumeheṇa... aṃsāya... piḷakāya... bhagandalena § ... pittasamuṭṭhāneṇa ābādhena... semhasamuṭṭhāneṇa ābādhena... vātasamuṭṭhāneṇa ābādhena... sannipātikena ābādhena... utupariṇāmajena ābādhena... visamaparihārajena ābādhena... opakkamikena ābādhena... kammavipākajena ābādhena... sītena... uṇheṇa... jighacchāya (..0222) ... pipāsāya... uccārena... passāvena... ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassa dukkheṇa... mātumaraṇeṇa dukkheṇa... pitumaraṇeṇa dukkheṇa... puttumaraṇeṇa dukkheṇa... dhītumaraṇeṇa dukkheṇa... ñātibyasanena dukkheṇa... bhogabyasanena dukkheṇa... rogabyasanena dukkheṇa... sīlabyanena dukkheṇa... diṭṭhibyanena dukkheṇa phandamāno pariphandamāno pavedhamāno sampavedhamānoti- paṅke sayāno pariphandamāno.

Dīpā dīpaṃ upallavinti satthārato satthāraṃ dhammakkhānato dhammakkhānaṃ gaṇato gaṇaṃ diṭṭhiyā diṭṭhiṃ paṭipadāya paṭipadaṃ maggato maggaṃ pallaviṃ upallaviṃ sampallavinti- dīpā dīpaṃ upallaviṃ.

Athaddasāsīṃ sambuddhanti. Athāti padasandhi padasaṃsaggo padapāripurī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā padānupubbatāpetam- athāti. **Addasāsīnti** addasaṃ addakkhiṃ apassiṃ paṭivijjhiṃ. **Buddhoti** yo so bhagavā sayambhū anācariyako ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ buddhoti- athaddasāsīṃ sambuddhaṃ.

Oghatiṇṇamanāsavanti. Oghatiṇṇanti bhagavā kāmoghaṃ tiṇṇo, bhavoghaṃ tiṇṇo, diṭṭhoghaṃ tiṇṇo, avijjoghaṃ tiṇṇo, sabbasaṃsārapathaṃ tiṇṇo uttiṇṇo nitthiṇṇo atikkanto samatikkanto vitivatto, so vutthavāso ciṇṇacaraṇo ...pe... jāti-maraṇasaṃsāro, natthi tassa punabbhavoti- oghatiṇṇaṃ. **Anāsavanti** cattāro āsavā- kāmāsavo, bhavāsavo, diṭṭhāsavo, avijjāsavo. Te āsavā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppāda-dhammā. Tasmā buddho anāsavāti- oghatiṇṇamanāsavaṃ. Tenāha thero piṅgiyo-

“Paṅke sayāno pariphandamāno, dīpā dīpaṃ upallaviṃ;

athaddasāsīṃ sambuddhaṃ, oghatiṇṇamanāsavaṃ”ti.

117. Yathā ahū vakkali muttasaddho, bhadrāvudho āḷavigotamo ca.

Evameva tvampi pamuñcassu saddhaṃ, gamissasi tvaṃ piṅgiya maccudhey-yassa pāraṃ.

Yathā (..0223) **ahū vakkali muttasaddho, bhadrāvudho āḷavigotamo cāti** yathā vakkalitthero § saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipateyyo arahattappatto, yathā bhadrāvudho thero saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipateyyo arahattappatto, yathā āḷavigotamo thero saddho saddhāgaruko saddhāpubbaṅgamo saddhādhimutto saddhādhipateyyo arahattappattoti- yathā ahū vakkali muttasaddho bhadrāvudho āḷavigotamo ca.

Evameva tvampi pamuñcassu saddhanti evameva tvaṃ saddhaṃ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi. “Sabbe saṅkhārā aniccā”-ti saddhaṃ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi.

“Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “sabbe dhammā anattā”ti saddhaṃ muñcassu pamuñcassu sampamuñcassu adhimuñcassu okappehi... “yaṃ kiñci samudaya-dhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti saddhaṃ muñcassu pamuñcassu, sampamuñcassu adhimuñcassu okappehīti- evameva tvampi pamuñcassu saddhaṃ.

Gamissasi tvaṃ piṅgiya maccudheyassa pāraṇti maccudheyassa vuccanti kilesā ca khandhā ca abhisāṅkhārā ca. Maccudheyassa pāraṇti vuccati amataṃ nibbānaṃ, yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ. Gamissasi tvaṃ piṅgiya maccudheyassa pāraṇti tvaṃ pāraṇti

gamissasi, pāraṃ adhigamissasi, pāraṃ phassissasi, pāraṃ sacchikarissasīti-
gamissasi tvaṃ piṅgiya maccudheyyassa pāraṃ. Tenāha bhagavā-

“Yathā ahū vakkali muttasaddho, bhadrāvudho āḷavigotamo ca;
evameva tvampi pamuñcassu saddhaṃ,
gamissasi tvaṃ piṅgiya maccudheyyassa pāraṃ”ti.

118. Esa bhiyyo pasīdāmi, sutvāna munino vaco;

Vivaṭacchado § sambuddho, akhilo paṭibhānavā §.

Esa bhiyyo pasīdāmīti esa bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo saddahāmi, bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmi; “sabbe saṅkhārā aniccā”ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo saddahāmi (..0224), bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmi; “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi ...pe... “sabbe dhammā anattā”ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi ...pe... “yaṃ kiñci samu-
dayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti bhiyyo bhiyyo pasīdāmi, bhiyyo bhiyyo saddahāmi, bhiyyo bhiyyo okappemi, bhiyyo bhiyyo adhimuccāmīti- esa bhiyyo pasīdāmi.

Sutvāna munino vacoti. Munīti monaṃ vuccati ñāṇaṃ ...pe... saṅgajālamaticca so muni. **Sutvāna munino vacoti** tuyhaṃ vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusā-
sanaṃ anusitṭhaṃ sutvāna uggahetvāna upadhārayitvāna upalakkhayitvānāti-
sutvāna munino vaco.

Vivaṭacchado sambuddhoti. Chadananti pañca chadanāni- taṇhāchadanaṃ, diṭṭhichadanaṃ, kilesachadanaṃ, duccharitachadanaṃ, avijjāchadanaṃ. Tāni chadanāni buddhassa bhagavato vivaṭāni viddhaṃsitāni samugghāṭitāni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippassaddhāni abhabbuppattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. Tasmā buddho vivaṭacchado. **Buddhoti** yo so bhagavā ...pe... sacchikā paññatti, yadidaṃ buddhoti- vivaṭacchado sambuddho.

Akhilo paṭibhānavāti. Akhiloti rāgo khilo, doso khilo, moho khilo, kodho khilo, upanāho ...pe... sabbākusalābhisaṅkhārā khilā. Te khilā buddhassa bhagavato pahīnā ucchinnamūlā tālāvattukataṃ anabhāvaṃkatā āyatim anuppādadhammā. Tasmā buddho akhilo.

Paṭibhānavāti tayo paṭibhānavanto- pariyatti paṭibhānavā, paripucchāpaṭibhā-
navā, adhigamapaṭibhānavā. Katamo pariyattipaṭibhānavā? Idhekaccassa buddhavacanaṃ § pariyāputaṃ § hoti suttaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ gāthā udānaṃ itivuttakaṃ jātakaṃ abbhutadhammaṃ vedallaṃ. Tassa pariyattim nissāya paṭibhāti §- ayaṃ pariyattipaṭibhānavā.

Katamo paripucchāpaṭibhānavā? Idhekacco paripucchitā hoti atthe ca ñāye ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭhāne ca. Tassa paripucchaṃ nissāya paṭibhāti-
ayaṃ paripucchāpaṭibhānavā.

Katamo (..0225) adhigamapaṭibhānavā? Idhekaccassa adhigatā honti cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, pañcendriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅgā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, cattāro ariyamaggā, cattāri sāma-
ññaphalāni, catasso paṭisambhidāyo, cha abhiññāyo. Tassa attho ñāto, dhammo ñāto, nirutti ñātā. Atthe ñāte attho paṭibhāti, dhamme ñāte dhammo paṭibhāti, niru-

ttiyā ñātāya nirutti paṭibhāti. Imesu tisu ñāṇesu ñāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. Bhagavā imāya paṭibhānapaṭisambhidāya upeto samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgato. Tasmā buddho paṭibhānavā. Yassa pari-yatti natthi, paripucchā natthi, adhigamo natthi, kiṃ tassa paṭibhāyissatīti- akhilo paṭibhānavā. Tenāha thero piṅgiyo-

“Esa bhiyyo pasīdāmi, sutvāna munino vaco;
vivaṭacchado sambuddho, akhilo paṭibhānavā” ti.

119. Adhideve Ṣ abhiññāya, sabbam vedit paroparam Ṣ.

Pañhānantakaro satthā, kaṅkhīnam paṭijānataṃ.

Adhideve abhiññāyati. Devāti tayo devā- sammutidevā Ṣ, upapattidevā, visuddhidevā. Katame sammutidevā? Sammutidevā vuccanti rājāno Ṣ ca rājakumāro ca deviyo ca. Ime vuccanti sammutidevā. Katame upapattidevā? Upapattidevā vuccanti cātumahārājikā devā tāvatimsā devā ...pe... brahmakāyikā devā, ye ca devā taduttari. Ime vuccanti upapattidevā. Katame visuddhidevā? Visuddhidevā vuccanti tathāgatā tathāgatasāvaka arahanto khīṇāsavā, ye ca paccekasambuddhā. Ime vuccanti visuddhidevā. Bhagavā sammutideve adhidevāti abhiññāya upapattideve adhidevāti abhiññāya, visuddhideve adhidevāti abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- adhideve abhiññāya.

Sabbam (..0226) **vedit paroparanti** bhagavā attano ca pasesāṅca adhidevakare dhamme vedit aññāsi aphaṣṣi paṭivijjhi. Katame attano adhidevakarā dhammā? Sammāpaṭipadā anulomapaṭipadā apaccanīkapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajāññaṃ cattāro satipaṭṭhānā ...pe... ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Ime vuccanti attano adhidevakarā dhammā.

Katame pasesaṃ adhidevakarā dhammā? Sammāpaṭipadā ...pe... ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Ime vuccanti pasesaṃ adhidevakarā dhammā. Evaṃ bhagavā attano ca pasesāṅca adhidevakare dhamme vedit aññāsi aphaṣṣi paṭivijjhīti- sabbam vedit paroparam.

Pañhānantakaro satthāti bhagavā pārāyanikapañhānaṃ antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaro; sabhiyapañhānaṃ Ṣ antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaro; sakkapañhānaṃ ...pe... suyāmapañhānaṃ... bhikkhupañhānaṃ... bhikkhunīpañhānaṃ... upāsakapañhānaṃ... upāsikāpañhānaṃ... rājapañhānaṃ... khattiyapañhānaṃ... brāhmaṇapañhānaṃ... vessapañhānaṃ... suddapañhānaṃ... devapañhānaṃ... brahmapañhānaṃ antakaro pariyantakaro paricchedakaro parivaṭumakaroti- pañhānantakaro. **Satthāti** bhagavā satthavāho. Yathā satthavāho satthe kantāraṃ tāreti, corakantāraṃ tāreti, vāḷakantāraṃ tāreti, dubbhikkhakantāraṃ tāreti, nirudakakantāraṃ tāreti uttāreti nitthāreti Ṣ patāreti, khemantabhūmiṃ sampāpeti; evameva bhagavā satthavāho satte kantāraṃ tāreti, jātikantāraṃ tāreti, jarākantāraṃ ...pe... byādhikantāraṃ... maraṇakantāraṃ... sokaparidevadukkhadomanassupāyāsakantāraṃ tāreti, rāgakantāraṃ tāreti, dosakantāraṃ... mohakantāraṃ... mānakantāraṃ... ditṭhikantāraṃ... kilesakantāraṃ... duccharitakantāraṃ tāreti, rāgagahanaṃ tāreti,

dosagahanaṃ tāreti, mohagahanaṃ... diṭṭhigahanaṃ... kilesagahanaṃ... duc-caritagahanaṃ tāreti uttāreti nitthāreti patāreti; khemantaṃ amataṃ nibbānaṃ sampāpeti- evampi bhagavā satthavāho.

Atha vā, bhagavā netā vinetā anunetā paññāpetā nijjhāpetā pekkhatā pasāde-tāti, evaṃ bhagavā satthavāho. Atha vā, bhagavā anuppannaṃ (..0227) maggassa uppādetā, asañjātassa maggassa sañjanetā, anakkhātassa maggassa akkhātā, maggaññū maggavidū maggakovidū maggānugā ca pana etarahi sāvakā viharanti pacchā samannāgatāti, evampi bhagavā satthavāhoti- paññānantakaro satthā.

Kaṅkhīnaṃ paṭijānanti sakaṅkhā āgantvā nikkāṅkhā sampajanti, sallekhā āgantvā nillekhā sampajanti, sadveḷhakā āgantvā nidveḷhakā sampajanti, savici-kicchā āgantvā nibbicikicchā sampajanti, sarāgā āgantvā vītarāgā sampajanti, sadosā āgantvā vītadosā sampajanti, samohā āgantvā vītamohā sampajanti, sakilesā āgantvā nikkilesā sampajanti- kaṅkhīnaṃ paṭijānataṃ. Tenāha thero piṅgiyo-

“Adhideve abhiññāya, sabbaṃ vedi paroparaṃ;
paññānantakaro satthā, kaṅkhīnaṃ paṭijānatan”ti.

120. Asaṃhīraṃ asaṃkappaṃ, yassa natthi upamā kvaci;

Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā, evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittaṃ.

Asaṃhīraṃ asaṃkuppanti asaṃhīraṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabba-saṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhaya virāgo nirodho nibbānaṃ.

Asaṃhīranti rāgena dosena mohena kodhena upanāhena makkhena paḷāsena issāya macchariyena māyāya sāṭṭheyyena thambhena sārāmbhena mānena atimā-nena madena pamādena sabbakilesehi sabbaduccaritehi sabbapariḷāhehi sabbā-savehi sabbadarathehi sabbasantāpehi sabbākusalābhisaṅkhārehi asaṃhāriyaṃ nibbānaṃ niccaṃ dhuvaṃ sassataṃ avipariṇāmadhammanti- asaṃhīraṃ.

Asaṃkuppanti asaṃkappaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhāra-samatho ...pe... nirodho nibbānaṃ. Nibbānassa § na uppādo paññāyati, vayo natthi, na tassa aññathattaṃ § paññāyati. Nibbānaṃ niccaṃ dhuvaṃ sassataṃ avipariṇāmadhammanti- asaṃhīraṃ asaṃkappaṃ.

Yassa (..0228) **natthi upamā kvacīti**. **Yassāti** nibbānassa. **Natthi upamāti** upamā natthi, upanidhā natthi, sadisaṃ natthi, paṭibhāgo natthi, na sati na saṃvijjati nupa-labbhati. **Kvacīti** kvaci kimhici katthaci ajjhattaṃ vā bahiddhā vā ajjhatabhiddhā vāti- yassa natthi upamā kvaci.

Addhā gamissāmi na mettha kaṅkhāti. **Addhāti** ekaṃsavacanaṃ nissamsayava-canaṃ nikkāṅkhavacanaṃ advejjhavacanaṃ adveḷhakavacanaṃ niyogavacanaṃ apaṇṇakavacanaṃ aviraddhavacanaṃ avatthāpanavacanaṃmettaṃ- addhāti. **Gami-ssāmīti** gamissāmi adhigamissāmi phassissāmi sacchikarissāmīti- addhā gami-ssāmi. **Na mettha kaṅkhāti**. **Etthāti** nibbāne kaṅkhā natthi, vicikicchā natthi, dveḷhakaṃ natthi, saṃsayo natthi, na sati na saṃvijjati nupalabbhati, pahīno samu-cchinno vūpasanto paṭippassaddho abhabbuppattiko ñāṇagginā daḍḍhoti- addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā.

Evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittanti. Evaṃ maṃ dhārehīti evaṃ maṃ upala-
kkhehi. **Adhimuttacittanti** nibbānaninnaṃ nibbānapoṇaṃ nibbānapabbhāraṃ
nibbānādhimuttanti- evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittanti. Tenāha thero piṅgiyo-
“Asaṃhīraṃ asaṃkuppaṃ, yassa natthi upamā kvaci;
addhā gamissāmi na mettha kaṅkhā, evaṃ maṃ dhārehi adhimuttacittan”ti.

Pārāyanānugītigāthāniddeṣo aṭṭhārasamo.

Pārāyanavaggo samatto.

Khaggavisāṇasutto

Khaggavisāṇasuttaniddeso

Paṭhamavaggo

121. **Sabbesu** (..0229) **bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ, aviheṭṭhayaṃ aññatarampi tesam.**

Na puttamiccheyya kuto sahāyaṃ, eko care khaggavisāṇakappo.

Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍanti. **Sabbesūti** sabbena sabbam sabbathā sabbam asesam nissesam pariyādiyanavacanametam- sabbesūti. **Bhūtesūti** bhūtā vuccanti tasā ca thāvarā ca. **Tasāti** yesam tasitataṇhā appahinā, yesaṅca bhayabheravā appahinā. Kimkāraṇā vuccanti tasā? Te tasanti uttasanti paritasanti bhāsanti santāsam āpajjanti, taṃkāraṇā vuccanti tasā. **Thāvarāti** yesam tasitataṇhā pahinā, yesaṅca bhayabheravā pahinā. Kimkāraṇā vuccanti thāvarā? Te na tasanti na uttasanti na paritasanti na bhāyanti na santāsam āpajjanti, taṃkāraṇā vuccanti thāvarā. **Daṇḍanti** tayo daṇḍā- kāyadaṇḍo vacīdaṇḍo manodaṇḍo. Tividham kāyaduccaritam kāyadaṇḍo, catubbidham vacīduccaritam vacīdaṇḍo, tividham manoduccaritam manodaṇḍo. **Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍanti** sabbesu bhūtesu daṇḍam nidhāya nidahitvā.

Aviheṭṭhayaṃ aññatarampi tesanti ekamekampi sattaṃ pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā anduyā § vā rajjuyā vā aviheṭṭhayaṃ, sabbepi satte pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā anduyā vā rajjuyā vā aviheṭṭhayaṃ- ntoti- aviheṭṭhayaṃ aññatarampi tesam.

Na puttamiccheyya kuto sahāyanti. **Nāti** paṭikkhepo; **puttāti** cattāro puttā- atrajo putto, khettajo putto, dinnako putto, antevāsiko putto. **Sahāyanti** sahāyā vuccanti yehi saha āgamaṃ phāsu, gamaṃ phāsu, gamaṃ āgamaṃ phāsu, ṭhānaṃ phāsu, nisajjanaṃ phāsu, sayanaṃ § phāsu, ālapanam phāsu, sallapanam phāsu, ullapanam phāsu, samullapanam phāsu (..0230). **Na puttamiccheyya kuto sahāyanti** puttampi na iccheyya na sādīyeyya na patthayeyya na pihayeyya nābhijappeyya, kuto mittam vā sandiṭṭham vā sambhattam vā sahāyaṃ vā iccheyya § sādīyeyya patthayeyya pihayeyya abhijappeyyāti- na puttamiccheyya kuto sahāyaṃ.

Eko care khaggavisāṇakappoti. **Ekoti** so paccekasambuddho pabbajjāsaṅkhātena eko, adutiyaṭṭhena eko, taṇhāya pahānaṭṭhena § eko, ekantavītarāgoti eko, ekantavītadosoti eko, ekantavītamohoti eko, ekantanikkilesoti eko, ekāyanamaggaṃ gatoti eko, eko anuttaram paccekasambodhiṃ abhisambuddhoti eko.

Katham so paccekasambuddho pabbajjāsaṅkhātena eko? So paccekasambuddho sabbam gharāvāsapalibodham chinditvā puttadārapalibodham chinditvā

ñātipalibodham chinditvā sannidhipalibodham chinditvā kesamassum ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- evaṃ so paccekasambuddho pabbajāsāṅkhātena eko.

Kathaṃ so paccekasambuddho adutiyaṭṭhena eko? So evaṃ pabbajito samāno eko araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appaniggosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbāni. So eko gacchati, eko tiṭṭhati, eko nisīdati, eko seyyaṃ kappeti, eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati, eko abhikkamati, eko paṭikkamati, eko raho nisīdati, eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti, eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- evaṃ so paccekasambuddho adutiyaṭṭhena eko.

Kathaṃ so paccekasambuddho taṇhāya pahānaṭṭhena eko? So evaṃ eko adutiyo appamatto ātāpī pahitatto viharanto mahāpadhānaṃ padahanto māraṃ sasenakaṃ namuciṃ kaṇhaṃ pamattabandhuṃ vidhametvā ca taṇhājāliniṃ visaritaṃ visattikaṃ pajahi vinodesi byantī-akāsi anabhāvaṃgamehi.

“Taṇhādutiyo (..0231) puriso, dīghamaddhāna saṃsaraṃ; itthabhāvaññathābhāvaṃ, saṃsāraṃ nātivattati.

“Etamādīnavaṃ ñatvā, taṇhaṃ dukkhassa sambhavaṃ; vītataṇho anādāno, sato bhikkhu paribbaje” ti.

Evaṃ so paccekasambuddho taṇhāya pahānaṭṭhena eko.

Kathaṃ so paccekasambuddho ekantavītarāgoti eko? Rāgassa pahīnattā ekantavītarāgoti eko, dosassa pahīnattā ekantavītadosoti eko, mohassa pahīnattā ekantavītamohoti eko, kilesānaṃ pahīnattā ekantanikkilesoti eko. Evaṃ so paccekasambuddho ekantavītarāgoti eko.

Kathaṃ so paccekasambuddho ekāyanamaggaṃ gatoti eko? Ekāyanamaggo vuccati cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, pañcindriyāni, pañca balāni, satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo.

“Ekāyanaṃ jātikhayantadassī, maggaṃ pajānāti hitānukampī; etena maggena tariṃsu pubbe, tarissantī ye ca tarantī oghan” ti.

Evaṃ so paccekasambuddho ekāyanamaggaṃ gatoti eko.

Kathaṃ so paccekasambuddho eko anuttaraṃ paccekasambodhiṃ abhisambuddhoti eko? Bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ. Paññā paññindriyaṃ paññābalaṃ dhammavicayasambojjhaṅgo vīmaṃsā vipassanā sammādiṭṭhi. So paccekasambuddho maggapaccekasambuddho ñāṇapaccekasambuddho “sabbe saṅkhārā aniccā” ti bujjhi, “sabbe saṅkhārā dukkhā” ti bujjhi, “sabbe dhammā anattā” ti bujjhi, “avijjāpaccayā saṅkhārā” ti bujjhi, “saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ” ti bujjhi, “viññāṇapaccayā nāmarūpan” ti bujjhi, “nāmarūpapaccayā saḷāyatanan” ti bujjhi, “saḷāyatanapaccayā phasso” ti bujjhi, “phassapaccayā vedanā” ti bujjhi, “vedanāpaccayā taṇhā” ti bujjhi, “taṇhāpaccayā upādānan” ti bujjhi, “upādānapaccayā bhavo” ti bujjhi, “bhavapaccayā jāti” ti bujjhi, “jātipaccayā (..0232) jarāmaraṇaṃ” ti bujjhi; “avijjānirodhā saṅkhāranirodho” ti bujjhi, “saṅkhāranirodha viññāṇanirodho” ti bujjhi, “viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho” ti bujjhi, “nāmarūpanirodha

saḷāyatananirodho”ti bujji, “saḷāyatananirodhā phassanirodho”ti bujji, “phassa-
nirodhā vedanānirodho”ti bujji, “vedanānirodhā taṇhānirodho”ti bujji, “taṇhāni-
rodhā upādānanirodho”ti bujji, “upādānanirodhā bhavanirodho”ti bujji, “bhava-
nirodhā jātinirodho”ti bujji, “jātinirodhā jarāmaṇanirodho”ti bujji; “idaṃ dukkha-
n”ti bujji, “ayaṃ dukkhasamudayo”ti bujji, “ayaṃ dukkhanirodho”ti bujji, “ayaṃ
dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti bujji; “ime āsavā”ti bujji, “ayaṃ āsavasamuda-
yo”ti bujji ...pe... “ayaṃ āsavanirodhagāminī paṭipadā”ti bujji; “ime dhammā
abhiññeyyā”ti bujji, “ime dhammā pahātabbā”ti bujji, “ime dhammā sacchikāta-
bbā”ti bujji, “ime dhammā bhāvetabbā”ti bujji; channaṃ phassāyatanaṃ
samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca nissaraṅca bujji,
pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ samudayaṅca ...pe... nissaraṅca bujji,
catunnaṃ mahābhūtānaṃ samudayaṅca atthaṅgamaṅca assādaṅca ādīnavaṅca
nissaraṅca bujji, “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadha-
mmaṃ”ti bujji.

Atha vā, yaṃ bujjhitabbaṃ anubujjhitabbaṃ paṭibujjhitabbaṃ sambujjhitabbaṃ
adhigantabbaṃ phassitabbaṃ sacchikātabbaṃ, sabbaṃ taṃ tena paccekabodhi-
ñāṇena bujji anubujji paṭibujji sambujji adhigacchi phassesī sacchākāsīti
evaṃ so paccekasambuddho eko anuttaraṃ paccekasambodhiṃ abhisambu-
ddhoti- eko.

Careti aṭṭha cariyāyo- iriyāpathacariyā, āyatanacariyā, saticariyā, samādhica-
riyā, ñāṇacariyā, maggacariyā, patticariyā, lokatthacariyā. Iriyāpathacariyāti
catūsu iriyāpathesu. Āyatanacariyāti chasu ajjhātikabāhiresu āyatanesu. Saticari-
yāti catūsu satipaṭṭhānesu. Samādhicariyāti catūsu jhānesu. Ñāṇacariyāti catūsu
ariyasaccesu. Maggacariyāti catūsu ariyamaggesu. Patticariyāti catūsu sāmāñña-
phalesu. Lokatthacariyāti tathāgatesu arahantesu sammāsambuddhesu padesato
paccekasambuddhesu padesato sāvakesu. Iriyāpathacariyā ca paṇidhisampa-
nnānaṃ, āyatanacariyā ca indriyesu guttadvārānaṃ (..0233), saticariyā ca appa-
mādavīhārīnaṃ, samādhicariyā ca adhicittamanuyuttānaṃ, ñāṇacariyā ca buddhi-
sampaṇnānaṃ, maggacariyā ca sammāpaṭipannānaṃ, patticariyā ca adhigatapha-
lānaṃ, lokatthacariyā ca tathāgatānaṃ arahantānaṃ sammāsambuddhānaṃ
padesato paccekabuddhānaṃ padesato sāvakānaṃ. Imā aṭṭha cariyāyo. Aparāpi
aṭṭha cariyāyo- adhimuccanto saddhāya carati, paggaṇhanto vīriyena carati, upa-
ṭṭhapento satiyā carati, avikkhepaṃ karonto samādhinā carati, pajānanto paññāya
carati, vijānanto viññāṇacariyāya carati. Evaṃ paṭipannassa kusalā dhammā āyā-
pentīti- āyatanacariyāya carati. Evaṃ paṭipanno visesamadhigacchatīti- visesa-
cariyāya carati. Imā aṭṭha cariyāyo.

Aparāpi aṭṭha cariyāyo- dassanacariyā ca sammādiṭṭhiyā, abhiropanacariyā ca
sammāsaṅkappassa, pariggahacariyā ca sammāvācāya, samuṭṭhānacariyā ca
sammākammantassa, vodānacariyā ca sammā-ājivassa, paggahacariyā ca
sammāvāyāmassa, upaṭṭhānacariyā ca sammāsatiyā, avikkhepacariyā ca sammā-
samādhissa. Imā aṭṭha cariyāyo.

Khaggavisāṇakappoti yathā khaggassa nāma visāṇaṃ ekaṃ hoti adutiyaṃ,

evameva so paccekasambuddho takkappo tassadiso tappaṭibhāgo. Yathā atiloṇaṃ vuccati loṇakappo, atitittakaṃ vuccati tittakappo, atimadhuraṃ vuccati madhurakappo, ati-uṇhaṃ vuccati aggikappo, atisītaṃ vuccati himakappo, mahā-udakakkhandho vuccati samuddakappo, mahābhiññābalappatto sāvako vuccati satthukappoti; evameva so paccekasambuddho tattha takkappo tassadiso tappaṭibhāgo eko adutiyo muttabandhano sammā loke carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ, aviheṭṭhayaṃ aññatarampi tesam; na puttamiccheyya kuto sahāyaṃ, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

122. Saṃsaggajātassa (..0234) bhavanti snehā, snehanvayaṃ dukkhamidaṃ pahoti.

Ādīnavaṃ snehajaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Saṃsaggajātassa bhavanti snehāti. Saṃsaggāti dve saṃsaggā- dassanasam-saggo ca savanasam-saggo ca. Katamo

dassanasamsaggo? Idhekacco passati itthim vā kumārim vā abhirūpaṃ dassa-
nīyaṃ pāsādikāṃ paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgataṃ. Disvā passitvā
anubyañjanaso nimittaṃ gaṇhāti- kesā vā sobhanā § mukhaṃ vā sobhanaṃ
akkhī vā sobhanā kaṇṇā vā sobhanā nāsā vā sobhanā oṭṭhā vā sobhanā dantā vā
sobhanā mukhaṃ vā sobhanaṃ gīvā vā sobhanā thanā vā sobhanā uraṃ vā
sobhanaṃ udaraṃ vā sobhanaṃ kaṭi vā sobhanā ūrū vā sobhanā jaṅghā vā
sobhanā hatthā vā sobhanā pādā vā sobhanā aṅguliyo vā sobhanā nakhā vā
sobhanāti. Disvā passitvā abhinandati abhivadati abhipattheti anuppādeti § anu-
bandhati rāgabandhanaṃ- ayaṃ dassanasamsaggo.

Katamo savanasamsaggo? Idhekacco suṇāti- “asukasmiṃ nāma gāme vā
nigame vā itthī vā kumārī vā abhirūpā dassaniyā pāsādikā paramāya vaṇṇapo-
kkharatāya samannāgatā”ti. Sutvā suṇitvā abhinandati abhivadati abhipattheti
anuppādeti anubandhati rāgabandhanaṃ- ayaṃ savanasamsaggo.

Snehāti dve snehā- taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca. Katamo taṇhāsneho? Yāvatā
taṇhāsāṅkhātena sīmakataṃ § odhikataṃ pariyantikataṃ pariggahitaṃ mamā-
yitaṃ- “idaṃ mama, etaṃ mama, ettakaṃ mama, ettāvatā mama”. Rūpā saddā
gandhā rasā phoṭṭhabbā attharaṇā pāvuraṇā dāsīdāsā ajeḷakā kukkuṭasūkarā
hatthigavāssavaḷavā khettaṃ vatthu hiraññaṃ suvaṇṇaṃ gāmanigamarājadhā-
niyo raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, kevalampi mahāpathaviṃ
taṇhāvasena mamāyati, yāvatā aṭṭhasatataṇhāvicaritaṃ- ayaṃ taṇhāsneho.

Katamo (..0235) diṭṭhisneho? Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi, dasavatthukā
micchādiṭṭhi, dasavatthukā antaggāhikādiṭṭhi. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhi-
gahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivīsukāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisamyojanaṃ
gāho paṭiggāho § abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ
titthāyatanaṃ vipariyāsaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāgāho ayāthā-
vakasmiṃ yāthāvakanti gāho, yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni- ayaṃ diṭṭhisneho.

Samsaggajātassa bhavanti snehāti dassanasamsaggapaccayā ca savanasam-
saggapaccayā ca taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca bhavanti sambhavanti jāyanti
sañjāyanti nibbattanti abhinibbattanti pātubhavantīti- samsaggajātassa bhavanti
snehā.

Snehanvayaṃ dukkhamidaṃ pahotīti. Snehoti dve snehā- taṇhāsneho ca
diṭṭhisneho ca ...pe... ayaṃ taṇhāsneho ...pe... ayaṃ diṭṭhisneho. **Dukkhamidaṃ
pahotīti** idhekacco kāyena duccharitaṃ carati, vācāya duccharitaṃ carati, manasā
duccharitaṃ carati, pāṇampi hanati, adinnampi ādiyati, sandhimpī chindati, nillo-
pampi § harati, ekāgārikampi karoti, paripanthepi tiṭṭhati, paradāraṃpi gacchati,
musāpi bhaṇati. Tameṇaṃ gahetvā rañño dassenti- “ayaṃ, deva, coro āgucārī.
Imassa yaṃ icchasi taṃ daṇḍaṃ paṇehi”ti. Tameṇaṃ rājā taṃ paribhāsati. So
paribhāsapaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ § paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ
dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ? Tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca
rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati. Tameṇaṃ rājā bandhāpeti- andubandhanena vā rajju-
bandhanena vā saṅkhalikabandhanena vā vettabandhanena vā latābandhanena

vā pakkhepabandhanena vā parikkhepabandhanena vā gāmabandhanena vā nigamabandhanena vā raṭṭhabandhanena vā janapadabandhanena vā, antamaso savacanīyampi karoti- “na te labbhā ito pakkamitun”ti. So bandhanapaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ? Tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

Ettakenapi (..0236) rājā na tussati. Tamenam rājā tasseva § dhanam āharāpeti-sataṃ vā sahasam vā satahasam vā. So dhanajānipaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ? Tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

Ettakenapi rājā na tussati. Tamenam rājā vividhā kammakāraṇā § kārāpeti-kasāhipi tāleti, vettehipi tāleti, aḍḍhadāḍḍehipi tāleti, hatthampi chindati, pādampi chindati, hatthapādampi chindati, kaṇṇampi chindati, nāsampi chindati, kaṇṇanā-sampi chindati, bilaṅgathālikampi karoti, saṅkhamuṇḍikampi karoti, rāhumukhampi karoti, jotimālikampi karoti, hatthapajjotikampi karoti, erakavattikampi § karoti, cīrakavāsikampi karoti, eṇeyyakampi karoti, baḷisamaṃsikampi karoti, kahāpaṇikampi karoti, khārāpatacchikampi § karoti, palighaparivattikampi karoti, palālapīṭhakampi karoti, tattenapi telena osiñcati, sunakhehipi khādāpeti, jīvantampi sūle uttāseti, asināpi sīsam chindati. So kammakāraṇapaccayāpi dukkhaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedeti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ? Tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ. Rājā imesaṃ catunnam daṇḍānam issaro.

So sakena kammena kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyam duggatiṃ vini-pātaṃ nirayaṃ upapajjati. Tamenam nirayapālā pañcavidhabandhanam nāma kammakāraṇam karonti §- tattaṃ ayokhilaṃ hatthe gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ dutiye hatthe gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ pāde gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ dutiye pāde gamenti, tattaṃ ayokhilaṃ majjhe urasmiṃ gamenti. So tattha dukkhā tibbā § kharā kaṭukā vedanā vedeti; na ca tāva kālam karoti yāva na taṃ pāpakammaṃ byantīhoti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ? Tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

Tamenam (..0237) nirayapālā saṃvesetvā § kuṭhārīhi § tacchanti ...pe... tamenam nirayapālā uddhampādam adhosiram gahetvā vāsīhi tacchanti. Tamenam nirayapālā rathe yojetvā ādittāya pathaviyā sampajjalitāya sajotibhūtāya § sārentipi paccāsārentipi. Tamenam nirayapālā mahantaṃ aṅgārapabbataṃ ādittaṃ sampajjalitaṃ sajotibhūtaṃ āropentipi oropentipi. Tamenam nirayapālā uddhampādam adhosiram gahetvā tattāya lohakumbhiyā pakkhipanti ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya. So tattha pheṇuddehakaṃ paccati. So tattha pheṇuddehakaṃ paccamāno sakimpi uddham gacchati, sakimpi adho gacchati, sakimpi tiriyaṃ gacchati. So tattha dukkhā tibbā kharā kaṭukā vedanā vedeti; na ca tāva kālaṅkaroti yāva na taṃ pāpakammaṃ byantīhoti. Etaṃ bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ? Tassa snehapaccayā ca nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

Tamenam nirayapālā mahāniraye pakkhipanti. So kho pana mahānirayo-
 Catukkaṇṇo catudvāro, vibhatto bhāgasō mito;
 ayopākārapariyanto, ayasā paṭikujjito.
 Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasā yutā;
 samantā yojanasataṃ, pharitvā tiṭṭhati sabbadā.
 Kadariyātapanā § ghorā, accimanto durāsadā;
 lomahaṃsanarūpā ca, bhesmā paṭibhayā dukhā.
 Puratthimāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito;
 ḍahanto pāpakammante, pacchimāya paṭihaññati.
 Pacchimāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito;
 ḍahanto pāpakammante, purimāya paṭihaññati.
 Dakkhiṇāya ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito;
 ḍahanto pāpakammante, uttarāya paṭihaññati.
 Uttarāya (..0238) ca bhittiyā, accikkhandho samuṭṭhito;
 ḍahanto pāpakammante, dakkhiṇāya paṭihaññati.
 Heṭṭhato ca samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako;
 ḍahanto pāpakammante, chadanasmiṃ paṭihaññati.
 Chadanamhā samuṭṭhāya, accikkhandho bhayānako;
 ḍahanto pāpakammante, bhūmiyaṃ paṭihaññati.
 Ayokapālamādittaṃ, santattaṃ jalitaṃ yathā;
 evaṃ avīcinirayo, heṭṭhā upari passato.
 Tattha sattā mahāluddā, mahākibbisakārino;
 accantapāpakammantā, paccanti na ca miyyare §.
 Jātavedasamo kāyo, tesam nirayavāsinaṃ;
 passa kammānaṃ daḥhattaṃ, na bhasmā hoti napi masi.
 Puratthimenapi dhāvanti, tato dhāvanti pacchimaṃ;
 uttarenapi dhāvanti, tato dhāvanti dakkhiṇaṃ.
 Yaṃ yaṃ disaṃ padhāvanti, taṃ taṃ dvāraṃ pidhīyati;
 abhinikkhamitāsā te, sattā mokkhagavesino.
 Na te tato nikkhamituṃ, labhanti kamma-paccayā;
 tesaṃca pāpakammantaṃ, avipakkaṃ kataṃ bahunti.

Etam bhayaṃ dukkhaṃ domanassaṃ kuto jātaṃ? Tassa snehapaccayā ca
 nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca jātaṃ.

Yāni ca nerayikāni dukkhāni yāni ca tiracchānayanikāni dukkhāni yāni ca petti-
 visayikāni dukkhāni yāni ca mānusikāni dukkhāni, tāni kuto jātāni kuto sañjātāni
 kuto nibbattāni kuto abhinibbattāni kuto pātubhūtāni? Tassa snehapaccayā ca
 nandipaccayā ca rāgapaccayā ca nandirāgapaccayā ca bhavanti sambhavanti
 jāyanti sañjāyanti nibbattanti abhinibbattanti pātubhavanti- snehanvayaṃ dukkha-
 midam pahoti.

Ādīnavam (..0239) **snehajaṃ pekkhamānoti. Snehoti** dve snehā- taṇhāsneho ca
 diṭṭhisneho ca ...pe... ayaṃ taṇhāsneho ...pe... ayaṃ diṭṭhisneho. **Ādīnavam**
snehajaṃ pekkhamānoti taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca ādīnavam snehajaṃ

pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijhāyamāno upaparikkhamānoti- ādī-
navam̐ snehajaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so pacce-
kasambuddho-

“Saṃsaggajātassa bhavanti snehā, snehanvayaṃ dukkhamidaṃ pahoti;

ādīnavam snehajaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

123. Mitte suhajje anukampamāno, hāpeti atthaṃ paṭibaddhacitto §.

Etaṃ bhayaṃ santhave § pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Mitte suhajje anukampamāno, hāpeti atthaṃ paṭibaddhacittoti. Mittāti dve mittā- agārikamitto ca anāgārikamitto § ca. Katamo agārikamitto? Idhekacco duddadaṃ dadāti, duccajaṃ cajati, dukkaraṃ karoti, dukkhamam khamati, guyhamassa ācikkhati, guyhamassa parigūhati §, āpadāsu na vijahati, jīvitampissa atthāya pariccattaṃ hoti, khīṇe nātimaññati- ayaṃ agārikamitto.

Katamo anāgārikamitto? Idha bhikkhu piyo ca hoti manāpo ca garu ca bhāvanīyo ca vattā ca vacanakkhamo ca gambhīrañca kathaṃ kattā, no ca aṭṭhāne niyojēti adhisīle samādapeti, catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ bhāvanānuyoge samādapeti, catunnaṃ sammappadhānānaṃ ...pe... catunnaṃ iddhipādānaṃ... pañcannaṃ indriyānaṃ... pañcannaṃ balānaṃ... sattannaṃ bojjaṅgānaṃ... ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyoge samādapeti- ayaṃ anāgārikamitto.

Suhajjā (..0240) vuccanti yehi saha āgamaṃ phāsu gamaṃ phāsu ṭhānaṃ phāsu nisajjanaṃ § phāsu sayanaṃ phāsu ālapanam phāsu sallapanam phāsu ullapanam phāsu samullapanam phāsu. **Mitte suhajje anukampamāno hāpeti atthanti** mitte ca suhajje ca sandiṭṭhe ca sambhatte ca sahāye ca anukampamāno anupekkhamāno anugaṇhamāno attatthampi paratthampi ubhayatthampi hāpeti, diṭṭhadhammikampi atthaṃ hāpeti, samparāyikampi atthaṃ hāpeti, paramatthampi hāpeti pahāpeti parihāpeti paridhamseti parivajjeti § antaradhāpeti- mitte suhajje anukampamāno hāpeti atthaṃ.

Paṭibaddhacittoti dvīhi kāraṇehi paṭibaddhacitto hoti- attānaṃ vā nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, attānaṃ vā uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti. Kathaṃ attānaṃ nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti? Tumhe me bahūpakārā, ahaṃ tumhe nissāya labhāmi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjapari-kkhāraṃ. Yampi § me aññe dātuṃ vā kātuṃ vā maññanti tumhe nissāya tumhe sampassantā. Yampi me porāṇaṃ mātāpettikaṃ nāmagottaṃ, tampi me antarahitaṃ. Tumhehi ahaṃ ñāyāmi- asukassa kulupako, asukāya kulupakoti. Evaṃ attānaṃ nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Kathaṃ attānaṃ uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti? Ahaṃ tumhākaṃ bahūpakāro, tumhe maṃ āgamma buddhaṃ saraṇaṃ gatā, dhammaṃ saraṇaṃ gatā, saṅghaṃ saraṇaṃ gatā, pāṇātipātā paṭiviratā, adinnā-dānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā paṭiviratā, surāmeraya-majjapamādaṭṭhānā paṭiviratā; ahaṃ tumhākaṃ uddesaṃ demi, paripucchaṃ demi, uposathaṃ ācikkhāmi, navakammaṃ adhiṭṭhāmi. Atha pana tumhe maṃ ujjhivā § aññe sakkarotha garuṃ karotha mānetha pūjethāti. Evaṃ attānaṃ uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti- mitte suhajje anukampamāno, hāpeti atthaṃ paṭibaddhacitto.

Etaṃ bhayaṃ santhave pekkhamānoti. Bhayanti jātibhayaṃ jarābhayaṃ byādhībhayaṃ maraṇabhayaṃ rājabhayaṃ corabhayaṃ aggībhayaṃ udaka-

bhayaṃ attānuvādabhayaṃ (..0241) parānuvādabhayaṃ daṇḍabhayaṃ duggati-
bhayaṃ ūmibhayaṃ kumbhilabhayaṃ āvaṭṭabhayaṃ susumārabhayaṃ § ājivika-
bhayaṃ asilokabhayaṃ parisasārajjabhayaṃ madanabhayaṃ bhayānakaṃ
chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso ubbego utrāso. **Santhaveti** dve santhavā-
taṇhāsanthavo ca diṭṭhisanthavo ca ...pe... ayaṃ taṇhāsanthavo ...pe... ayaṃ
diṭṭhisanthavo. **Etam bhayaṃ santhave pekkhamānoti** etaṃ bhayaṃ santhave
pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti- etaṃ
bhayaṃ santhave pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so pacce-
kasambuddho-

“Mitte suhajje anukampamāno, hāpeti atthaṃ paṭibaddhacitto;
etaṃ bhayaṃ santhave pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

124. Vaṃso visālova yathā visatto, puttesu dāresu ca yā apekkhā.

Vaṃsakkaḷīrova § asajjamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Vaṃso visālova yathā visattoti vaṃso vuccati veḷugumbo. Yathā veḷugu-
mbasmiṃ porāṇakā vaṃsā sattā § visattā āsattā laggā laggitā palibuddhā, eva-
meva visattikā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo anunayo anurodho nandī nandirāgo
cittassa sārāgo icchā mucchā ajjhosānaṃ gedho paligedho saṅgo paṅko eja
māyā janikā sañjananī sibbinī jālinī saritā visattikā suttaṃ visaṭṭā āyūhanī dutiyā
paṇidhi bhavanetti vanaṃ vanatho santhavo sineho apekkhā paṭibandhu āsā āsī-
sanā āsīsitattaṃ rūpāsā saddāsā gandhāsā rasāsā phoṭṭhabbāsā lābhāsā
dhanāsā puttāsā jīvitāsā jappā pajappā abhijappā jappanā jappitattaṃ loluppaṃ
loluppāyanā loluppāyitattaṃ pucchāñjikatā sādhammyatā adhammarāgo visama-
lobho nikanti nikāmanā patthanā pihanā sampatthanā kāmataṇhā bhavataṇhā (..024
vibhavataṇhā rūpataṇhā arūpataṇhā nirodhataṇhā rūpataṇhā saddataṇhā gandha-
taṇhā rasataṇhā phoṭṭhabbataṇhā dhammataṇhā ogho yogo gantho upādānaṃ
āvaraṇaṃ nīvaraṇaṃ chadanaṃ bandhanaṃ upakkilesa anusayo pariyuṭṭhānaṃ
latā vevicchaṃ dukkhamūlaṃ dukkhanidānaṃ dukkhappabhavo mārapāso māra-
baḷisaṃ māraṇivāso mārabandhanaṃ taṇhānadī taṇhājālaṃ taṇhāga-
ddulaṃ taṇhāsamuddo abhijjhā lobho akusalamūlaṃ.

Visattikāti kenatṭhena visattikā? Visālāti visattikā visatāti visattikā, visaṭṭāti visa-
ttikā, visamāti visattikā, visakkatīti visattikā, viṣaṃharatīti visattikā, viṣaṃvādikāti
visattikā, visamūlāti visattikā, visaphalāti visattikā, visaparibhogāti visattikā. Visālā
vā pana taṇhā rūpe sadde gandhe rase phoṭṭhabbe kule gaṇe āvāse lābhe yase
pasamsāya sukhe cīvare piṇḍapāte senāsane gilānapaccayabhesajjaparikkhāre
kāmadhātuyā rūpadhātuyā arūpadhātuyā kāmabhava rūpabhava arūpabhava
saññābhava asaññābhava nevasaññānāsaññābhava ekavokārabhave catuvokā-
rabhave pañcavokārabhave atīte anāgate paccuppanne diṭṭhasutamutaviññāta-
bbesu dhammesu visatā vitthatāti- visattikāti- vaṃso visālova yathā visatto.

Puttesu dāresu ca yā apekkhāti. **Puttāti** cattāro puttā- atrajo putto, khettajo
putto, dinnako putto, antevāsiko putto. Dārā vuccanti bhariyāyo. Apekkhā
vuccanti taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlanti- puttesu
dāresu ca yā apekkhā.

Vaṃsakkaḷīrova asajjamānoti vaṃso vuccati veḷugumbo. Yathā veḷugumbasmim taruṇakā kaḷīrakā § asattā alaggā agadhitā § apalibuddhā nikkhantā nissaṭṭā vippamuttā evameva. **Sajjāti** dve sajjanā- taṇhāsajjanā ca diṭṭhisajjanā ca ...pe... ayaṃ taṇhāsajjanā ...pe... ayaṃ diṭṭhisajjanā. Tassa paccekasambuddhassa (..0243) taṇhāsajjanā pahīnā, diṭṭhisajjanā paṭinissaṭṭhā. Taṇhāsajjanāya pahīnattā diṭṭhisajjanāya paṭinissaṭṭhattā so paccekasambuddho rūpe na sajjeti sadde na sajjeti gandhe na sajjeti rase na sajjeti phoṭṭhabbe na sajjeti kule ...pe... gaṇe... āvāse... lābhe... yase... pasamsāya... sukhe... cīvare... piṇḍapāte... senāsane... gilāna-paccayabhesajjaparikkhāre... kāmadhātuyā... rūpadhātuyā... arūpadhātuyā... kāmabhava... rūpabhava... arūpabhava... saññābhava... asaññābhava... nevasaññānāsaññābhava... ekavokārabhave... catuvokārabhave... pañcavokārabhave... atīte... anāgate... paccuppanne... diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na sajjeti na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati na mucchati; nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- vaṃsakkaḷīrova asajjamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Vaṃso visālova yathā visatto, puttesu dāresu ca yā apekkhā; vaṃsakkaḷīrova asajjamāno, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

125. Migo araññamhi yathā abaddho §, yenicchakaṃ gacchati gocarāya.

Viññū naro seritaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Migo araññamhi yathā abaddho, yenicchakaṃ gacchati gocarāyāti. Migoti dve migā- eṇimigo ca pasadamigo ca. Yathā āraññiko § migo araññe pavane caramāno § vissattho gacchati vissattho tiṭṭhati vissattho nisīdati vissattho seyyaṃ kappeti.

Vuttañhetam bhagavatā- “seyyathāpi, bhikkhave, āraññiko migo araññe pavane caramāno vissattho gacchati vissattho tiṭṭhati vissattho nisīdati vissattho seyyaṃ kappeti. Tam kissa hetu? Anāpāthagato, bhikkhave, luddassa. Evameva kho, bhikkhave, bhikkhu vivicceva (..0244) kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savi-takkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ § vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu vitakkavicārānaṃ vūpasamā ajjhataṃ sampasādanaṃ cetaso ekodibhāvaṃ avitakkaṃ avicāraṃ samādhijaṃ pītisukhaṃ dutiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati sato ca sampajāno sukhañca kāyena paṭisaṃvedeti, yaṃ taṃ ariyā ācikkhanti ‘upekkhako satimā sukhavihārī’ ti tatiyaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu sukhasa ca pahānā dukkhasa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṃ atthaṅgamā adukkhamasukhaṃ upekkhāsa-tipārisuddhiṃ catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave,

‘bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhitvā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu sabbaso rūpasaññānaṃ samatikkamā paṭi-ghasaññānaṃ atthaṅgamā nānattasaññānaṃ amanasikārā ‘ananto ākāso’ti ākā-sānañcāyatanaṃ upasampajja viharati. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu andha-makāsi māraṃ, apadaṃ vadhitvā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, bhikkhu sabbaso ākāsañcāyatanaṃ samati-kkamma ‘anantaṃ viññāṇaṃ’ti viññāṇañcāyatanaṃ upasampajja

viharati ...pe....

“Puna caparaṃ, bhikkhave, sabbaso viññāṇañcāyatanaṃ samatikkamma ‘natthi kiñcī’ti ākiñcaññāyatanaṃ upasampajja viharati ...pe....

“Puna caparaṃ, bhikkhave, sabbaso ākiñcaññāyatanaṃ samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanaṃ upasampajja viharati ...pe....

“Puna (..0245) caparaṃ, bhikkhave, sabbaso nevasaññānāsaññāyatanaṃ samatikkamma saññāvedayitanirodhaṃ upasampajja viharati, paññāya cassa disvā āsavā parikkhīṇā honti. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, ‘bhikkhu andhamakāsi māraṃ, apadaṃ vadhivā māracakkhuṃ adassanaṃ gato pāpimato’, tiṇṇo loke visattikaṃ. So vissattho gacchati vissattho tiṭṭhati vissattho nisīdati vissattho seyyaṃ kappeti. Taṃ kissa hetu? Anāpāthagato, bhikkhave, pāpimato”ti- migo araññamhi yathā abaddho, yenicchakaṃ gacchati gocarāya.

Viññū naro seritaṃ pekkhamānoti. Viññūti paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Naroti** satto māṇavo poso puggalo jīvo jāgu jantu indagu manujo. **Serīti** dve serī- dhammopi serī puggalopi serī. Katamo dhammo serī? Cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo- ayaṃ dhammo serī. Katamo puggalo serī? Yo iminā serinā dhammena samannāgato, so vuccati puggalo serī. **Viññū naro seritaṃ pekkhamānoti** viññū naro seritaṃ dhammaṃ pekkhamāno, dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti- viññū naro seritaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Migo araññamhi yathā abaddho, yenicchakaṃ gacchati gocarāya; viññū naro seritaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

126. Āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāya.

Anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāyāti sahāyā vuccanti yehi saha āgamaṃ phāsu gamaṃ phāsu gamanāgamaṃ phāsu ṭhānaṃ phāsu nisajjanaṃ phāsu sayanaṃ phāsu ālapanāṃ phāsu (..0246) sallapanāṃ phāsu ullapanāṃ phāsu samullapanāṃ phāsu. **Āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāyāti** sahāyamajjhe vāsepi ṭhānepi gamanepi cārikāyapi attatthamantanā paratthamantanā ubhayatthamantanā diṭṭhadhammikattamantanā samparāyikatthamantanā paramatthamantanā § ti- āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāya.

Anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamānoti anabhijjhitaṃ etaṃ vatthu bālānaṃ asappurisānaṃ titthiyānaṃ titthayasāvakaṇaṃ, yadidaṃ- bhaṇḍukāsāyavattavasanaṭā. Abhijjhitaṃ etaṃ vatthu paṇḍitānaṃ sappurisānaṃ buddhasāvakaṇaṃ paccekabuddhānaṃ, yadidaṃ- bhaṇḍukāsāyavattavasanaṭā. **Serīti** dve serī- dhammopi serī puggalopi serī. Katamo dhammo serī? Cattāro satipaṭṭhānā ...pe... ariyo aṭṭhaṅgiko maggo- ayaṃ dhammo serī. Katamo puggalo serī? Yo iminā serinā dhammena samannāgato, so vuccati puggalo serī. **Anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamānoti** seritaṃ dhammaṃ pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti- anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamāno, eko care

khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Āmantanā hoti sahāyamajjhe, vāse ṭhāne gamane cārikāya;
anabhijjhitaṃ seritaṃ pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

127. Khiḍḍā Ṣ ratī hoti sahāyamajjhe, puttesu ca vipulaṃ hoti pemaṃ.

Piyavippayogaṃ Ṣ vijigucchamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjheti. Khiḍḍāti dve khiḍḍā- kāyikā ca khiḍḍā vācasikā ca khiḍḍā. Katamā kāyikā khiḍḍā? Hatthīhipi kīḷanti, assehipi kīḷanti, rathehipi kīḷanti, dhanūhipi kīḷanti, tharūhipi kīḷanti, aṭṭhapadehipi kīḷanti, dasapadehipi kīḷanti, ākāsepi kīḷanti, parihārapathepi kīḷanti, santikāyapi kīḷanti, khalikāyapi kīḷanti, ghaṭikāyapi (..0247) kīḷanti, salākahatthenapi kīḷanti, akkhenapi kīḷanti, paṅgacīrenapi kīḷanti, vaṅkakenapi kīḷanti, mokkhacikāyapi kīḷanti, ciṅgulakenapi kīḷanti, pattāḷhakenapi kīḷanti, rathakenapi kīḷanti, dhanukenapi kīḷanti, akkharikāyapi kīḷanti, manesikāyapi kīḷanti, yathāvajjenapi kīḷanti. Ayaṃ kāyikā khiḍḍā.

Katamā vācasikā khiḍḍā? Mukhabherikaṃ mukhālabaramṃ mukhaḍiṇḍimakaṃ Ṣ mukhacalimakaṃ mukhakerakaṃ Ṣ mukhadaddarikaṃ nāṭakaṃ lāsaṃ gītaṃ davakammaṃ. Ayaṃ vācasikā khiḍḍā.

Ratīti anukkaṇṭhitādhivacanametamṃ ratīti. Sahāyā vuccanti yehi saha āgamaṃ phāsu gamaṃ phāsu gamanāgamaṃ phāsu ṭhānaṃ phāsu nisaṃ janaṃ phāsu sayanaṃ phāsu ālapanamṃ phāsu sallapanamṃ phāsu ullapanamṃ phāsu samullapanamṃ phāsu. **Khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjheti** khiḍḍā ca ratī ca sahāyamajjhe hotīti- khiḍḍā ratī hoti sahāyamajjhe.

Puttesu ca vipulaṃ hoti pemaṃ. Puttāti cattāro puttā- atrajo putto, khettaṃ putto, dinnako putto, antevāsiko putto. **Puttesu ca vipulaṃ hotiṃ pemaṃ** puttesu ca adhimattaṃ hoti pemaṃ- puttesu ca vipulaṃ hoti pemaṃ.

Piyavippayogaṃ vijigucchamānoti dve piyā- sattā vā saṅkhārā vā. Katame sattā piyā? Idha yassa te honti atthakāmā hitakāmā phāsukāmā yogakkhema- kāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā putto vā dhītā vā mittā vā amaccā vā ñātī vā sālohitā vā, ime sattā piyā.

Katame saṅkhārā piyā? Manāpikā rūpā manāpikā saddā manāpikā gandhā manāpikā rasā manāpikā phoṭṭhabbā, ime saṅkhārā piyā. **Piyavippayogaṃ vijigucchamānoti** piyānaṃ vippayogaṃ vijigucchamāno aṭṭiyamāno harāyamānoti- piyavippayogaṃ vijigucchamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Khiḍḍā (..0248) ratī hoti sahāyamajjhe, puttesu ca vipulaṃ hoti pemaṃ;
piyavippayogaṃ vijigucchamāno, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

128. Cātuddiso appaṭiḅho ca hoti, santussamāno itarītarena.

Parissayānaṃ sahitā achambhī, eko care khaggavisāṇakappo.

Cātuddiso appaṭiḅho ca hotīti. Cātuddisoti so paccekasambuddho mettāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharivā viharati, tathā dutiyaṃ, tathā tatiyaṃ, tathā catutthaṃ. Iti uddhamadho tiriyaṃ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantaṃ lokaṃ mettāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena Ṣ pharivā viharati. Karuṇāsahagatena ...pe... muditāsahagatena ...pe...

upekkhāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati, tathā dutiyaṃ, tathā tatiyaṃ ...pe... abyāpajjena pharitvā viharati. **Cātuddiso appaṭigho ca hotīti** mettāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā te appaṭikūlā § honti, ye dakkhiṇāya disāya sattā te appaṭikūlā honti, ye pacchimāya disāya sattā te appaṭikūlā honti, ye uttarāya disāya sattā te appaṭikūlā honti, ye puratthimāya anudisāya sattā te appaṭikūlā honti, ye dakkhiṇāya anudisāya sattā te appaṭikūlā honti, ye pacchimāya anudisāya sattā te appaṭikūlā honti, ye uttarāya anudisāya sattā te appaṭikūlā honti, ye heṭṭhimāya disāya sattā te appaṭikūlā honti, ye uparimāya disāya sattā te appaṭikūlā honti, ye disāsu vidisāsu sattā te appaṭikūlā honti; karuṇāya bhāvitattā muditāya bhāvitattā upekkhāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā te appaṭikūlā honti ...pe... ye disāsu vidisāsu sattā te appaṭikūlā hontīti- cātuddiso appaṭigho ca hoti.

Santussamāno (..0249) **itarītareṇāti** so paccekasambuddho santuṭṭho hoti itarītareṇa cīvareṇa, itarītaracīvarasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca cīvarahetu anesanaṃ appatirūpaṃ § āpajjati. Aladdhā ca cīvaraṃ na paritassati, laddhā ca cīvaraṃ agadhito amucchito anajjhāpasanno § ādīnavadassāvī nissaraṇapaṇṇo paribhuñjati. Tāya ca pana itarītaracīvarasantuṭṭhiyā nevattānukkamaṃseti na paraṃ vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato, ayaṃ vuccati paccekasambuddho porāṇe aggaṇṇe ariyavaṃse ṭhito. Santuṭṭho hoti itarītareṇa piṇḍapātena ...pe...

Santuṭṭho hoti itarītareṇa senāsanena ...pe... santuṭṭho hoti itarītareṇa gilānapaccayabhesajjaparikkhāreṇa, itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā ca vaṇṇavādī, na ca gilānapaccayabhesajjaparikkhārahetu anesanaṃ appatirūpaṃ āpajjati. Aladdhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṇaṃ na paritassati. Laddhā ca gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ agadhito amucchito anajjhāpanno ādīnavadassāvī nissaraṇapaṇṇo paribhuñjati. Tāya ca itarītaragilānapaccayabhesajjaparikkhārasantuṭṭhiyā nevattānukkamaṃseti na paraṃ vambheti. Yo hi tattha dakkho analaso sampajāno patissato, ayaṃ vuccati paccekasambuddho porāṇe aggaṇṇe ariyavaṃse ṭhitoti- santussamāno itarītareṇa.

Parissayānaṃ sahitā achambhīti. Parissayāti dve parissayā- pākaṭaparissayā ca paṭicchannaparissayā ca. Katame pākaṭaparissayā? Sīhā byagghā dīpī acchā taracchā kokā mahimsā § hatthī ahī vicchikā satapadī, corā vā assu mānavā vā katakammā vā akatakammā vā, cakkhurogo sotarogo ghānarogo jivhārogo kāyaro go sīsarogo kaṇṇarogo mukharogo dantarogo kāso sāso pināso ḍāho jaro kucchirogo mucchā pakkhandikā sūlā visūcikā kuṭṭhaṃ gaṇḍo kilāso soso apamāro daddu kaṇḍu kacchu rakhasā vitacchikā lohitaṭṭhaṃ madhumeho aṃsā piḷakā bhagandalā, pittasamuṭṭhānā ābādhā semhasamuṭṭhānā ābādhā vātasamuṭṭhānā ābādhā sannipātikā ābādhā utupariṇāmajā ābādhā visamaparihārajā (..0250) ābādhā opakamika ābādhā kammavipākajā ābādhā, sītaṃ uṇhaṃ jighacchā pipāsā uccāro passāvo ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassā iti vā. Ime vuccanti pākaṭaparissayā.

Katame paṭicchannaparissayā? Kāyaduccaritaṃ vacīduccaritaṃ manoducca-

ritaṃ kāmacchandaniṅvaraṇaṃ byāpādanīṅvaraṇaṃ thinamidghanīṅvaraṇaṃ uddha-
ccakukkuccanīṅvaraṇaṃ vicikicchānīṅvaraṇaṃ rāgo doso moho kodho

upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā sāṭṭheyyaṃ thambho sārāmbho māno atimāno mado pamādo, sabbe kilesā sabbe duccharitā sabbe darathā sabbe pariḷāhā sabbe santāpā sabbākusalābhisaṅkhārā. Ime vuccanti paṭicchannapari-ssayā.

Parissayāti kenatṭhena parissayā? Parisahantīti parissayā, parihānāya saṃvattantīti parissayā, tatrāsayaṭi parissayā. Kathaṃ parisahantīti parissayā? Te parissayā taṃ puggalaṃ saṃvattantīti parissayā, parihānāya saṃvattantīti parissayā. Kathaṃ parihānāya saṃvattantīti parissayā? Te parissayā kusalānaṃ dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattantīti. Katamesaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ? Sammāpaṭipadāya anulomapaṭipadāya apaccanīkapaṭipadāya anvatthapaṭipadāya dhammānudhammapaṭipadāya sīlesu paripūrakāritāya indriyeyu guttadvāratāya bhojane mattaññutāya jāgariyānuyogassa satisampajāññassa catunnaṃ satipaṭṭhānānaṃ bhāvanānuyogassa, catunnaṃ sammappadhānānaṃ... catunnaṃ iddhipādānaṃ... pañcannaṃ indriyānaṃ... pañcannaṃ balānaṃ... sattannaṃ bojjhaṅgānaṃ... ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa bhāvanānuyogassa- imesaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ antarāyāya parihānāya saṃvattantīti. Evaṃ parihānāya saṃvattantīti- parissayā.

Kathaṃ tatrāsayaṭi parissayā? Tatthete § pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā. Yathā bile bilāsayā pāṇā sayanti, dake dakāsayā § pāṇā sayanti, vane vanāsayā pāṇā sayanti, rukkhe rukkhāsayā pāṇā sayanti; evameva tatthete pāpakā akusalā dhammā uppajjanti attabhāvasannissayā. Evampi tatrāsayaṭi- parissayā.

Vuttañhetam (..0251) bhagavatā- “sāntevāsiko, bhikkhave, bhikkhu sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharati. Kathaṃca, bhikkhave, bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharati? Idha, bhikkhave, bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā, sarasaṅkappā saṃññojanīyā §, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammā. Tasmā sāntevāsiko vuccati. Tena samudācarena samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammā. Tasmā sācariyakoti vuccati.

“Puna caparam, bhikkhave, bhikkhuno sotena saddaṃ sutvā ...pe... ghānena gandhaṃ ghāyitvā ...pe... jivhāya rasaṃ sāyitvā ...pe... kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā ...pe... manasā dhammaṃ viññāya uppajjanti ye pāpakā akusalā dhammā sarasaṅkappā saṃyojanīyā, tyassa anto vasanti anvāssavanti pāpakā akusalā dhammā. Tasmā sāntevāsikoti vuccati. Tena samudācarena samudācaranti naṃ pāpakā akusalā dhammā. Tasmā sācariyakoti vuccati. Evaṃ kho, bhikkhave, bhikkhu sāntevāsiko sācariyako dukkhaṃ na phāsu viharati”ti. Evampi, tatrāsayaṭi- parissayā.

Vuttañhetam bhagavatā- “tayome, bhikkhave, antarāmalā antarā-amittā antarā-sapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā. Katame tayo? Lobho, bhikkhave, antarā-malo § antarā-amitto antarā-sapatto antarāvadhako antarāpaccatthiko, doso, bhikkhave ...pe... moho, bhikkhave, antarā-malo antarā-amitto antarā-sapatto anta-

rāvadhako antarāpaccatthiko. Ime kho, bhikkhave, tayo antarāmalā antarā-amittā antarāsapattā antarāvadhakā antarāpaccatthikā” ti.

Anatthajanano lobho, lobho cittappakopano;
bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

Luddho atthaṃ na jānāti, luddho dhammaṃ na passati;
andhatamaṃ tadā hoti, yaṃ lobho sahate naraṃ.

Anatthajanano doso, doso cittappakopano;
bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

Duṭṭho (..0252) atthaṃ na jānāti, duṭṭho dhammaṃ na passati;
andhatamaṃ tadā hoti, yaṃ doso sahate naraṃ.

Anatthajanano moho, moho cittappakopano;
bhayamantarato jātaṃ, taṃ jano nāvabujjhati.

Mūḷho atthaṃ na jānāti, mūḷho dhammaṃ na passati;
andhatamaṃ tadā hoti, yaṃ moho sahate naranti.

Evampi, tatrāsayaṭi- parissayaṭi.

Vuttañhetamaṃ bhagavatā- “tayo kho, mahārāja, purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Katame tayo? Lobho kho, mahārāja, purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya; doso kho, mahārāja ...pe... moho kho, mahārāja, purisassa dhammo ajjhataṃ uppajjamāno uppajjati ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya. Ime kho, mahārāja, tayo purisassa dhammā ajjhataṃ uppajjamānā uppajjanti ahitāya dukkhāya aphāsuvihārāya.

“Lobho doso ca moho ca, purisamaṃ pāpacetasamaṃ;
hiṃsanti attasambhūtā, tacasāraṃva samphalan” ti §.

Evampi, tatrāsayaṭi- parissayaṭi.

Vuttañhetamaṃ bhagavatā-

“Rāgo ca doso ca itonidānā, aratī ratī lomahaṃso itojā;
ito samuṭṭhāya manovittakkā, kumārakā dhaṅkamivossajanti” ti §.

Evampi, tatrāsayaṭi- parissayaṭi.

Parissayānaṃ sahitāti parissaye sahitā ārādhitaṃ ajjhottharitaṃ pariyāditā paṭini-
ssatāti- parissayānaṃ sahitā. **Achambhī**ti so paccekasambuddho (..0253) abhīrū
acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃso viharatīti-
parissayānaṃ sahitā acchambhī, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so pacce-
kasambuddho-

“Cātuddiso appaṭigho ca hoti, santussamāno itarītarena;
parissayānaṃ sahitā achambhī, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

129. Dussaṅgahā pabbajitāpi eke, atho gahaṭṭhā gharamāvasantā.

Appossukko paraputtesu hutvā, eko care khaggavisāṇakappo.

Dussaṅgahā pabbajitāpi eketi pabbajitāpi idhekacce nissayepi diyyamāne udde-
sepi diyyamāne paripucchāyapi § diyyamāne cīvarepi diyyamāne pattepi diyya-
māne lohathālakepi diyyamāne dhammakaraṇepi § diyyamāne parissāvanepi
diyyamāne thavikepi diyyamāne upāhanepi diyyamāne kāyabandhanepi diyya-

māne na suṇanti na sotam odahanti na aññācittam upaṭṭhapenti, anassavā avacanakarā paṭilomavuttino aññeneva mukham karontīti- dussaṅgahā pabbajitāpi eke.

Atho gahaṭṭhā gharamāvasantāti gahaṭṭhāpi idhekacce hatthimhipi diyyamāne ...pe... rathepi khettepi vatthumhipi hiraññepi suvaṇṇepi diyyamāne gāmepe ...pe... nigamepe nagarepe... raṭṭhepe... janapadepe diyyamāne na suṇanti na sotam odahanti na aññācittam upaṭṭhapenti, anassavā avacanakarā paṭilomavuttino aññeneva mukham karontīti- atho gahaṭṭhā gharamāvasantā.

Apposukko paraputtesu hutvāti attānam ṭhapetvā sabbe imasmim atthe paraputtā. Tesu paraputtesu apposukko hutvā abyāvaṭo hutvā anapekkho hutvāti- apposukko paraputtesu hutvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Dussaṅgahā (..0254) pabbajitāpi eke, atho gahaṭṭhā gharamāvasantā; apposukko paraputtesu hutvā, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

130. Oropayitvā Ṣ ghibyañjanāni, sañchinnapatto Ṣ yathā koviḷāro.

Chetvāna vīro ghibbandhanāni, eko care khaggavisāṇakappo.

Oropayitvā ghibyañjanānīti ghibyañjanāni vuccanti kesā ca massū ca mālā ca gandhañca vilepanañca ābharaṇañca pilandhanañca vatthañca pārupanañca veṭhanañca ucchādanam parimaddanam nhāpanam Ṣ sambāhanam ādāsam añjanam mālāgandhavilepanam mukhacuṇṇam mukhalepanam hatthabandham sikhābandham daṇḍam nāḷikam Ṣ khaggam chattam citrupāhanam uṇhīsam maṇim vāḷabījanim odātāni vatthāni dīghadasāni Ṣ iti vā. **Oropayitvā ghibyañjanānī**ti ghibyañjanāni oropayitvā samoropayitvā nikkhipitvā paṭipassambhayitvāti- oropayitvā ghibyañjanāni.

Sañchinnapatto yathā koviḷāroti yathā koviḷārassa pattāni chinnāni sañchinnāni patitāni paripatitāni, evameva tassa paccekasambuddhassa ghibyañjanāni chinnāni sañchinnāni patitānīti- sañchinnapatto yathā koviḷāro.

Chetvāna vīro ghibbandhanānīti. Vīroti vīriyavāti vīro, pahūti vīro, visavīti vīro, alamattoti vīro, sūroti vīro, vikkanto abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhaya- bheravoti vīro, vigatalomahaṃsoti vīro.

Virato idha Ṣ sabbapākehi, nirayadukkham aticca vīriyavā so. so vīriyavā padhānavā, dhīro Ṣ tādi pavuccate tathattā.

Ghibbandhanāni (..0255) vuccanti puttā ca bhariyā ca dāsā ca dāsī ca ajeḷakā ca kukkuṭasūkarā ca hatthigavāssavaḷavā ca khettañca vatthu ca hiraññañca suvaṇṇañca gāmanigamarājadhāniyo ca raṭṭhañca janapado ca koso ca koṭṭhāgārañca, yaṃ kiñci rajanīyavatthu.

Chetvāna vīro ghibbandhanānīti so paccekasambuddho vīro ghibbandhanāni chinditvā samucchinditvā jahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvam gametvāti- chetvāna vīro ghibbandhanāni,

eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-
“Oropayitvā gihibyañjanāni, sañchinnapatto yathā koviḷāro,
chetvāna vīro ghibandhanāni;
eko care khaggavisāṇakappo”ti.

Paṭhamo vaggo.

Dutiyavaggo

131. Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ, saddhiṃ caraṃ sādhuviḥāri dhīraṃ.

Abhibhuyya sabbāni parissayāni, careyya tenattamano satimā.

Sace labhetha nipakaṃ sahāyanti sace nipakaṃ paṇḍitaṃ paññavantam
buddhimantaṃ ñāṇiṃ vibhāviṃ medhāviṃ sahāyaṃ labheyya paṭilabheyya adhi-
gaccheyya vindeyyāti- sace labhetha nipakaṃ saṃhāyaṃ.

Saddhiṃ caraṃ sādhuviḥāri dhīranti. Saddhiṃ caranti ekato caraṃ. **Sādhuviḥā-**
rinti paṭhamenapi jhānena sādhuviḥāriṃ, dutiyenapi jhānena... tatiyenapi jhāne-
na... catutthenapi jhānena sādhuviḥāriṃ, mettāyapi cetovimuttiyā sādhuviḥāriṃ,
karuṇāyapi ...pe... muditāyapi... upekkhāyapi cetovimuttiyā sādhuviḥāriṃ, ākāsā-
nañcāyatanasamāpattiyāpi sādhuviḥāriṃ, viññāṇaṅca āyatanasamāpattiyāpi
...pe... ākiñcaññāyatanasamāpattiyāpi ...pe... nevasaññānāsaññāyatanasamāpa-
ttiyāpi (..0256) sādhuviḥāriṃ, nirodhasamāpattiyāpi sādhuviḥāriṃ, phalasangā-
pattiyāpi sādhuviḥāriṃ. **Dhīranti** dhīraṃ paṇḍitaṃ paññavantam buddhimantaṃ
ñāṇiṃ vibhāviṃ medhāvinti- saddhiṃ caraṃ sādhuviḥāri dhīraṃ.

Abhibhuyya sabbāni parissayānīti. Parissayāti dve parissayā- pākaṭaparissayā
ca paṭicchannaparissayā ca ...pe... ime vuccanti pākaṭaparissayā ...pe... ime
vuccanti paṭicchannaparissayā ...pe... evampi, tatrāsayingāti- parissayā. **Abhibhuyya**
sabbāni parissayānīti sabbe parissaye abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharivā
pariyādiyivā madditvāti- abhibhuyya sabbāni parissayāni.

Careyya tenattamano satimāti so paccekasambuddho tena nipakena paṇḍitena
paññavantena buddhimantena ñāṇinā vibhāvinā medhāvinā sahāyena saddhiṃ
attamano tuṭṭhamano haṭṭhamano pahaṭṭhamano udaggamano muditamano
careyya vihareyya iriyeyya vatteyya pāleyya yapeyya yāpeyyāti- careyya tenatta-
mano. **Satimāti** so paccekasambuddho satimā hoti paramena satinepakkena
samannāgato, cirakatampi cirabhāsitampi saritā anussaritāti- careyya tenatta-
mano satimā. Tenāha so paccekasambuddho-

“Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ, saddhiṃ caraṃ sādhuviḥāri dhīraṃ;
abhibhuyya sabbāni parissayāni, careyya tenattamano satimā”ti.

132. No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ, saddhiṃ caraṃ sādhuviḥāri dhīraṃ.

Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya, eko care khaggavisāṇakappo.

No ce labhetha nipakaṃ sahāyanti no ce nipakaṃ paṇḍitaṃ paññavantam
buddhimantaṃ ñāṇiṃ vibhāviṃ medhāviṃ sahāyaṃ labheyya paṭilabheyya adhi-

gaccheyya vindeyyāti- no ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ.

Saddhiṃ caraṃ (..0257) **sādhuvihāri dhīranti**. **Saddhiṃ caranti** ekato caraṃ. **Sādhuvihārinti** paṭhamenapi jhānena sādhuvihāriṃ ...pe... nirodhasamāpattiyāpi sādhuvihāriṃ, phalasaṃpattiyāpi sādhuvihāriṃ. **Dhīranti** dhīraṃ paṇḍitaṃ pañña-vantaṃ buddhimantaṃ ñāṇiṃ vibhāviṃ medhāvinti- saddhiṃ caraṃ sādhuvihāri dhīraṃ.

Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāyāti rājā khattiyo muddhābhisitto vijitasāṅgāmo niha-tapaccāmitto laddhādhippāyo paripuṇṇakosakoṭṭhāgāro raṭṭhañca janapadañca kosañca koṭṭhāgārañca pahūtahiraññasuvaṇṇaṃ nagarañca pariccajivā kesa-massuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajivā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti. Evaṃ paccekasambuddhopi sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadārapalibodhaṃ chinditvā ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajivā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti yāpeti- rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ, saddhiṃ caraṃ sādhuvihāri dhīraṃ; rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

133. Addhā pasamsāma sahāyasampadaṃ, seṭṭhā samā sevitabbā sahāyā.

Ete aladdhā anavajjabhojī, eko care khaggavisāṇakappo.

Addhā pasamsāma sahāyasampadanti. **Addhāti** ekaṃsavacanaṃ nissamsaya-vacanaṃ nikkañkhavacanaṃ advejjhavacanaṃ adveḷhakavacanaṃ niyogava-canaṃ apaṇṇakavacanaṃ aviraddhavacanaṃ avatthāpanavacanametamaṃ-addhāti. **Sahāyasampadanti** sahāyasampadā vuccati yo so sahāyo asekkhena sīlakkhandhena samannāgato hoti, asekkhena samādhikkhandhena... asekkhena paññākkhandhena (..0258) ... asekkhena vimuttikkhandhena... asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena samannāgato hoti. **Addhā pasamsāma sahāyasampadanti** sahāyasampadaṃ pasamsāma thomema kittema vaṇṇemāti- addhā pasamsāma sahāyasampadaṃ.

Seṭṭhā samā sevitabbā sahāyāti seṭṭhā honti sahāyā sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena; samā sadisā honti sahāyā sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena. Seṭṭhā vā sahāyā sadisā vā sahāyā sevitabbā bhajitabbā payirupāsitabbā paripucchitabbā paripañhitabbāti- seṭṭhā samā sevitabbā sahāyā.

Ete aladdhā anavajjabhojīti atthi puggalo sāvajjabhojī atthi puggalo anavajjabho-jīti. Katamo ca puggalo sāvajjabhojī? Idhekacco puggalo kuhanāya lapanāya nemittikatāya nippesikatāya lābhena lābhaṃ nijigīsanatāya § dārudānena veḷudā-nena pattadānena pupphadānena phaladānena sinānadānena cuṇṇadānena mattikādānena dantakaṭṭhadānena mukhodakadānena cāṭukamyatāya § mugga-sūpyatāya § pāribhaṭṭyatāya pīṭhamaddikatāya vatthuvijjāya tīracchānavijjāya aṅgavijjāya nakkhattavijjāya dūtagamanena paṇḍagamanena jaṅghapesaniyena

vejjakammena navakammena § piṇḍapaṭiṇḍakena dānānuppādānena, adhammena visamena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā jīvikam § kappeti. Ayaṃ vuccati puggalo sāvajjabhojī.

Katamo ca puggalo anavajjabhojī? Idhekacco puggalo na kuhanāya na lapānāya na nemittikatāya na nippesikatāya na lābhena lābham nijigīsanatāya na dārudānena na veḷudānena na pattadānena na pupphadānena na phaladānena na sinānadānena na cuṇṇadānena na mattikādānena na dantakaṭṭhadānena na mukhodakadānena na cāṭukamyatāya na muggasūpyatāya na pāribhaṭṭyatāya na pīṭhamaddikatāya na vatthuvijjāya na tiracchānavijjāya na (..0259) aṅgavijjāya na nakkhattavijjāya na dūtagamanena na paṇḍagamanena na jaṅghapesaniyena na vejjakammena na navakammena na piṇḍapaṭiṇḍakena na dānānuppādānena, dhammena samena laddhā labhitvā adhigantvā vinditvā paṭilabhitvā jīvikam kappeti. Ayaṃ vuccati puggalo anavajjabhojī.

Ete aladdhā anavajjabhojī ete anavajjabhojī aladdhā alabhitvā anadhigantvā avinditvā appaṭilabhitvāti- ete aladdhā anavajjabhojī, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Addhā pasamsāma sahāyasampadam, seṭṭhā samā sevitabbā sahāyā; ete aladdhā anavajjabhojī, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

134. Disvā suvaṇṇassa pabhassarāni, kammāraputtana suniṭṭhitāni.

Saṅghaṭṭayantāni § duve bhujasmiṃ, eko care khaggavisāṇakappo.

Disvā suvaṇṇassa pabhassarāniti disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā. **Suvaṇṇassāti** jātarūpassa. **Pabhassarāni**ti parisuddhāni pariyodātāni- disvā suvaṇṇassa pabhassarāni.

Kammāraputtana suniṭṭhitāniti kammāraputto vuccati suvaṇṇakāro. **Kammāraputtana suniṭṭhitāni**ti kammāraputtana suniṭṭhitāni sukatāni suparikammakatāni- kammāraputtana suniṭṭhitāni.

Saṅghaṭṭayantāni duve bhujasmiṃti bhujō vuccati hattho. Yathā ekasmiṃ hatthe dve nūpurāni § ghaṭṭenti §; evameva sattā taṇhāvasena diṭṭhivasena niraye ghaṭṭenti, tiracchānayoniyaṃ ghaṭṭenti, pettivisaye ghaṭṭenti, manussaloke ghaṭṭenti, devaloke ghaṭṭenti, gatiyā gatim upapattiyā (..0260) upapattim paṭisaṅdhiyā paṭisaṅdhiṃ bhavena bhavaṃ saṃsārena saṃsāraṃ vaṭṭena vaṭṭam ghaṭṭenti saṅghaṭṭenti saṅghaṭṭentā caranti viharanti iriyanti vattenti pārenti yapenti yāpentīti- saṅghaṭṭayantāni duve bhujasmiṃ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Disvā suvaṇṇassa pabhassarāni, kammāraputtana suniṭṭhitāni; saṅghaṭṭayantāni duve bhujasmiṃ, eko care khaggavisāṇakappo”.

135. Evaṃ dutiyena sahā mamassa, vācābhilāpo abhisajjanā vā.

Etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Evaṃ dutiyena sahā mamassāti taṇhādutiyo vā hoti puggaladutiyo vā. Kathaṃ taṇhādutiyo hoti? Taṇhāti rūpaṭaṇhā ...pe... dhammataṇhā. Yassesā taṇhā appahīnā, so vuccati taṇhādutiyo.

Tañhādutiyo puriso, dīghamaddhāna saṃsaram; itthabhāvaññathābhāvaṃ, saṃsāraṃ nātivattatīti.

Evaṃ tañhādutiyo vā hoti.

Kathaṃ puggaladutiyo hoti? Idhekacco na atthahetu § na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto ekassa vā dutiyo hoti, dvinnaṃ vā tatiyo hoti, tiṇṇaṃ vā catuttho hoti. Tattha bahuṃ samphappalāpaṃ palapati; seyyathidaṃ- rājakathaṃ corakathaṃ mahāmattakathaṃ senākathaṃ bhayakathaṃ yuddhakathaṃ annakathaṃ pānakathaṃ vatthakathaṃ sayanakathaṃ mālākathaṃ gandhakathaṃ ñātikathaṃ yānakathaṃ gāmakathaṃ nigamakathaṃ nagarakathaṃ janapadakathaṃ itthikathaṃ § sūrakathaṃ visikhākathaṃ kumbhaṭṭhānakathaṃ pubbapetakathaṃ nānattakathaṃ (..0261) lokakkhāyikaṃ samuddakkhāyikaṃ itibhavābhavakathaṃ katheti. Evaṃ puggaladutiyo hotīti- evaṃ dutiyena sahā mamassa.

Vācābhilāpo abhisajjanā vāti vācābhilāpo vuccati bāttiṃsa tiracchānakathā, seyyathidaṃ- rājakathaṃ ...pe... itibhavābhavakathaṃ. **Abhisajjanā vāti** dve sajjanā- tañhāsajjanā ca diṭṭhisajjanā ca ...pe... ayaṃ tañhāsajjanā ...pe... ayaṃ diṭṭhisajjanāti- vācābhilāpo abhisajjanā vā.

Etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamānoti. Bhayanti jātibhayaṃ jarābhayaṃ byādhibhayaṃ maraṇabhayaṃ rājabhayaṃ corabhayaṃ aggibhayaṃ udakabhayaṃ attānuvādabhayaṃ parānuvādabhayaṃ daṇḍabhayaṃ duggatibhayaṃ ūmibhayaṃ kumbhilabhayaṃ āvaṭṭabhayaṃ susumārabhayaṃ ājivakabhayaṃ asilokabhayaṃ parisasārajjabhayaṃ madanabhayaṃ bhayānakaṃ chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso ubbego utrāso. **Etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamānoti** etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamāno dakkhamāno olokayamāno nijjhāyamāno upaparikkhamānoti- etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so pacceka-sambuddho-

“Evaṃ dutiyena sahā mamassa, vācābhilāpo abhisajjanā vā; etaṃ bhayaṃ āyatim pekkhamāno, eko care khaggavisāṇakappo”.

136. Kāmā hi citrā madhurā manoramā, virūparūpena mathenti cittaṃ.

Ādīnavaṃ kāmagaṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo.

Kāmā hi citrā madhurā manoramāti. Kāmāti uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā. **Citrāti** nānāvaṇṇā rūpā nānāvaṇṇā saddā nānāvaṇṇā gandhā nānāvaṇṇā rasā nānāvaṇṇā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. **Madhurāti** vuttañhetam bhagavatā §- “pañcime (..0262), bhikkhave, kāmagaṇā. Katame pañca? Cakkhaviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, sotaviññeyyā saddā ...pe... ghānaviññeyyā gandhā... jivhāviññeyyā rasā... kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Ime kho, bhikkhave, pañca kāmagaṇā. Yaṃ kho, bhikkhave, ime pañca kāmagaṇe paṭicca uppajjati sukhaṃ somanassaṃ, idaṃ vuccati kāmāsukhaṃ miḷhasukhaṃ § puthujjanasukhaṃ anariyasukhaṃ, na sevitabbaṃ na bhāvetabbaṃ na bahulikātabbaṃ, ‘bhāyitabbaṃ etassa sukhaṃ s’ti vadāmī”ti- kāmā hi citrā madhurā **manoramāti.** **Manoti** yaṃ cittaṃ ...pe... tājā manoviññāṇa-

dhātu. Mano ramenti thomenti tosentī pahāsentīti- kāmā hi citrā madhurā mano-ramā.

Virūparūpena mathenti cittanti nānāvaṇṇehi rūpehi ...pe... nānāvaṇṇehi phoṭṭhabbehi cittaṃ mathenti tosentī pahāsentīti- virūparūpena mathenti cittaṃ.

Ādīnaṃ kāmagaṇesu disvāti. Vuttañhettaṃ bhagavatā- “ko ca, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnaṃ? Idha, bhikkhave, kulaputto yena sippaṭṭhānena jīvikāṃ kappeti, yadi muddāya yadi gaṇanāya yadi saṅkhānena yadi kasiyā yadi vaṇijjāya yadi gorakkhena yadi issatthena § yadi rājaporisena yadi sippaññatarena, sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato ḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassehi samphassamāno § khuppipāsāya miyamāno; ayaṃ, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnaṃ sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

“Tassa ce, bhikkhave, kulaputtassa evaṃ uṭṭhahato ghaṭato vāyamato te bhogā nābhiniṭṭhanti, so socati kilamati paridevati urattāḷiṃ kandati, sammohaṃ āpajjati- ‘moghaṃ vata me uṭṭhānaṃ, aphalo vata me vāyāmo’ti. Ayampi, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnaṃ sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

“Tassa (..0263) ce, bhikkhave, kulaputtassa evaṃ uṭṭhahato ghaṭato vāyamato te bhogā abhinipphajjanti, so tesāṃ bhogānaṃ ārakkhādhikaraṇaṃ dukkhaṃ domanassaṃ § paṭisaṃvedeti- ‘kinti me bhoge neva rājāno hareyyuṃ, na corā hareyyuṃ, na aggi ḍaheyya, na udakaṃ vaheyya, na appiyā dāyādā hareyyun’ti. Tassa evaṃ ārakkhato gopayato te bhoge rājāno vā haranti corā vā haranti aggi vā ḍahati udakaṃ vā vahati appiyā vā dāyādā haranti. So socati ...pe... sammohaṃ āpajjati- ‘yampi me ahosi tampi no natthi’ti. Ayampi, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnaṃ sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu rājānopi rājūhi vivadanti, khattiyāpi khattiyehi vivadanti, brāhmaṇāpi brāhmaṇehi vivadanti, gahapatīpi gahapatīhi vivadanti, mātāpi puttena vivadati, puttapi mātārā vivadati, pitāpi puttena vivadati, puttapi pitarā vivadati, bhātāpi bhaginiyā vivadati, bhaginīpi bhātarā vivadati, sahāyopi sahāyena vivadati. Te tattha kalahaviggahavivādāpannā aññamaññaṃ pāṇīhipi upakkamanti leḍḍūhipi upakkamanti daṇḍehipi upakkamanti satthehipi upakkamanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ. Ayampi, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnaṃ sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu asicammaṃ gahetvā dhanukalāpaṃ sannayhitvā ubhatobyūḷhaṃ § saṅgāmaṃ pakkhandanti, usūsipi khippamānesu sattīsipi khippamānāsu asīsipi vijjotalantesu. Te tattha usūhipi vijjhanti sattīhipi § vijjhanti asināpi sīsaṃ chindanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ. Ayampi, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnaṃ sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmāni-

dānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu asicammaṃ gahetvā dhanukalāpaṃ sannayhitvā addāvalepanā § upakāriyo (..0264) pakkhandanti, usūsupi khippamānesu sattīsupi khippamānāsu, asīsupi vijjotalantesu. Te tattha usūhipi vijjhanti sattīhipi vijjhanti chakaṇakāyapi § osiñcanti abhivaggenapi omaddanti asināpi sīsaṃ chindanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ. Ayampi, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu sandhimpī chindanti nillopampi haranti ekāgārikampi karonti paripanthepi tiṭṭhanti paradāraṃpi gacchanti. Tameṇaṃ rājāno gahetvā vividhā kammakāraṇā kārenti- kasāhipi tāḷenti, vettehipi tāḷenti, aḍḍhadaṇḍakehipi tāḷenti, hatthampi chindanti ...pe... asināpi sīsaṃ chindanti. Te tattha maraṇampi nigacchanti maraṇamattampi dukkhaṃ. Ayampi, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnavo sandiṭṭhiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu.

“Puna caparaṃ, bhikkhave, kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu kāyena duccharitaṃ caranti vācāya duccharitaṃ caranti manasā duccharitaṃ caranti. Te kāyena duccharitaṃ caritvā vācāya duccharitaṃ caritvā manasā duccharitaṃ caritvā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā apāyaṃ duggatiṃ vinipātaṃ nirayaṃ upapajjanti. Ayampi, bhikkhave, kāmānaṃ ādīnavo samparāyiko dukkhakkhandho kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ kāmānameva hetu”.

Ādīnavaṃ kāmagaṇesu disvāti kāmagaṇesu ādīnavaṃ disvā passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- ādīnavaṃ kāmagaṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Kāmā hi citrā madhurā manoramā, virūparūpena mathenti cittaṃ; ādīnavaṃ kāmagaṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

137. Ītī (..0265) ca gaṇḍo ca upaddavo ca, rogo ca sallaṅca bhayaṅca metaṃ.

Etaṃ bhayaṃ kāmagaṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo.

Ītī ca gaṇḍo ca upaddavo ca, rogo ca sallaṅca bhayaṅca metanti vuttañhetāṃ bhagavatā- “bhayanti, bhikkhave, kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Dukkanti, bhikkhave, kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Rogoti, bhikkhave, kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Gaṇḍoti, bhikkhave, kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Sallanti, bhikkhave, kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Saṅgoti, bhikkhave, kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Paṅkoti, bhikkhave, kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Gabbhoti, bhikkhave, kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Kasmā ca, bhikkhave, bhayanti kāmānametaṃ adhivacanaṃ? Yasmā ca kāmarāgarattāyaṃ, bhikkhave, chandarāgavinibaddho § diṭṭhadhammikāpi bhayā na parimuccati, samparāyikāpi bhayā na parimuccati, tasmā bhayanti kāmānametaṃ adhivacanaṃ. Kasmā ca, bhikkhave, dukkhanti ...pe... rogoti... gaṇḍoti... sallanti... saṅgoti... paṅkoti... gabbhoti kāmānametaṃ adhivacanaṃ? Yasmā ca kāmarāgarattāyaṃ, bhikkhave, chandarāgavinibaddho

diṭṭhadhammikāpi gabbhā na parimuccati, samparāyikāpi gabbhā na parimuccati,
tasmā gabbhoti kāmānametaṃ adhivacanan”ti.

Bhayaṃ dukkhañca rogo ca, gaṇḍo sallañca saṅgo ca;
paṅko gabbho ca ubhayaṃ, ete kāmā pavuccanti;
yattha satto puthujano.

Otiṇṇo sātārūpena, puna gabbhāya gacchati;
yato ca bhikkhu ātāpī, sampajaññaṃ na riccati §.

So imaṃ palipathaṃ duggaṃ, atikkamma tathāvidho;

pajaṃ jātijarūpetamaṃ, phandamaṇaṃ avekkhatīti.

īti ca gaṇḍo ca upaddavo ca, rogo ca sallaṇca bhayaṇca metaṃ.

Etamaṃ (..0266) **bhayaṃ kāmaguṇesu disvā**ti etaṃ bhayaṃ kāmaguṇesu disvā

passitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- etaṃ bhayaṃ kāmaguṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“īti ca gaṇḍo ca upaddavo ca, rogo ca sallaṇca bhayaṇca metaṃ;

etaṃ bhayaṃ kāmaguṇesu disvā, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

138. Sītaṇca uṇhaṇca khudamaṃ pipāsaṃ, vātātape ḍaṃsasarīsape Ṣ ca.

Sabbānipetāni abhisambhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo.

Sītaṇca uṇhaṇca khudamaṃ pipāsanti. Sītanti dvīhi kāraṇehi sītaṃ hoti- abbhanta-

radhātuppakopavasena vā sītaṃ hoti bahiddhā utuvasena vā sītaṃ hoti. **Uṇhanti**

dvīhi kāraṇehi uṇhaṃ hoti- abbhantaradhātuppakopavasena vā uṇhaṃ hoti

bahiddhā utuvasena vā uṇhaṃ hoti. Khudā Ṣ vuccati chātako. Pipāsā vuccati uda-

kapipāsāti- sītaṇca uṇhaṇca khudamaṃ pipāsaṃ.

Vātātape ḍaṃsasarīsape cāti. Vātāti puratthimā vātā pacchimā vātā uttarā vātā

dakkhiṇā vātā sarajā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā adhimattā

vātā verambhavātā pakkhavātā supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā Ṣ vidhūpanavātā.

Ātapo vuccati sūriyasantāpo. Ḍaṃsā vuccanti piṅgalamakkhikā. Sarīsapā

vuccanti ahīti- vātātape ḍaṃsasarīsape ca.

Sabbānipetāni abhisambhavitvāti abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyitvā

madditvāti- sabbānipetāni abhisambhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo.

Tenāha so paccekasambuddho-

“Sītaṇca (..0267) uṇhaṇca khudamaṃ pipāsaṃ, vātātape ḍaṃsasarīsape ca;

sabbānipetāni abhisambhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

139. Nāgo va yūthāni vivajjayitvā, sañjātakhandho padumī ulāro.

Yathābhirantaṃ vihare Ṣ araṇṇe, eko care khaggavisāṇakappo.

Nāgo va yūthāni vivajjayitvāti nāgo vuccati hatthināgo. Paccekasambuddhopi

nāgo. Kiṃkāraṇā paccekasambuddho nāgo? Āguṃ na karotīti nāgo; na gacchatīti

nāgo; na āgacchatīti nāgo. Kathaṃ so paccekasambuddho āguṃ na karotīti nāgo?

Āgu vuccati pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā sadarā dukkhavi-

pākā āyatimaṃ jātijarāmarañiyā.

Āguṃ na karoti kiñci loke, sabbasaṃyoge visajja bandhanāni;

sabbattha na sajjati vimutto, nāgo tādi pavuccate tathattā.

Evaṃ so paccekasambuddho āguṃ na karotīti nāgo.

Kathaṃ so paccekasambuddho na gacchatīti nāgo? So paccekasambuddho na

chandāgatiṃ gacchati, na dosāgatiṃ gacchati, na mohāgatiṃ gacchati, na bhayā-

gatiṃ gacchati, na rāgavasena gacchati, na dosavasena gacchati, na mohava-

sena gacchati, na mānavasena gacchati, na diṭṭhivasena gacchati, na uddhaccava-

sena gacchati, na vicikicchāvasena gacchati, na anusayavasena gacchati, na

vaggehi kappehi yāyati nīyati Ṣ vuyhati saṃharīyati. Evaṃ so paccekasa-

mbuddho na gacchatīti nāgo.

Kathaṃ (..0268) so paccekasambuddho na āgacchatīti nāgo? Sotāpattima-

ggena ye kilesā pahīnā te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati, sakadāgā-
mimaggena ...pe... anāgāmimaggena ...pe... arahattamaggena ye kilesā pahīnā
te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati. Evaṃ so paccekasambuddho na
āgacchatīti nāgo.

Nāgo va yūthāni vivajjayitvāti yathā so hatthināgo yūthāni vivajjetvā parivajjetvā
abhinivajjetvā ekova araṇṇavanamajjhogāhetvā § carati viharati iriyati vatteti
pāleti yapeti yāpeti, paccekasambuddhopi gaṇaṃ vivajjetvā parivajjetvā abhiva-
jjetvā eko § araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni
appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasāruppāni. So
eko gacchati eko tiṭṭhati eko nisīdati eko seyyaṃ kappeti eko gāmaṃ piṇḍāya
pavisati eko paṭikkamati eko raho nisīdati eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti eko carati viha-
rati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- nāgo va yūthāni vivajjayitvā.

Sañjātakhandho padumī uḷāroti yathā so hatthināgo sañjātakhandho sattara-
tano vā hoti aṭṭharatano vā, paccekasambuddhopi sañjātakhandho asekkhena
silakkhandhena asekkhena samādhikkhandhena asekkhena paññākkhandhena
asekkhena vimuttikkhandhena asekkhena vimuttiñāṇadassanakkhandhena.
Yathā so hatthināgo padumī, paccekasambuddhopi sattahi bojjaṅgapupphehi
padumī, satisambojjaṅgapupphena dhammavicayasambojjaṅgapupphena vīri-
yasambojjaṅgapupphena pītisambojjaṅgapupphena, pītisambojjaṅgapu-
pphena passaddhisambojjaṅgapupphena samādhisambojjaṅgapupphena upe-
kkhāsambojjaṅgapupphena. Yathā so hatthināgo uḷāro thāmena balena javena
sūrena, paccekasambuddhopi uḷāro silena samādhinā paññāya vimuttiyā vimutti-
ñāṇadassanenāti- sañjātakhandho padumī uḷāro.

Yathābhirantaṃ vihare araṇṇeti yathā so hatthināgo yathābhirantaṃ araṇṇe
viharati, paccekasambuddhopi yathābhirantaṃ araṇṇe viharati. Paṭhamenapi (..0269
jhānena yathābhirantaṃ araṇṇe viharati, dutiyenapi jhānena ...pe... tatiyenapi
jhānena... catutthenapi jhānena yathābhirantaṃ araṇṇe viharati; mettāyapi cetovi-
muttiyā yathābhirantaṃ araṇṇe viharati, karuṇāyapi cetovimuttiyā... muditāyapi
cetovimuttiyā... upekkhāyapi cetovimuttiyā yathābhirantaṃ araṇṇe viharati; ākāsā-
nañcāyatanasamāpattiyāpi yathābhirantaṃ araṇṇe viharati, viññāṇañcāyatanasa-
māpattiyāpi... ākiñcaññāyatanasamāpattiyāpi... nevasaññānāsaññāyatanasamā-
pattiyāpi... nirodhasamāpattiyāpi... phalasangāyāpi yathābhirantaṃ araṇṇe
viharati- yathābhirantaṃ vihare araṇṇe, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha
so paccekasambuddho-

“Nāgo va yūthāni vivajjayitvā, sañjātakhandho padumī uḷāro;
yathābhirantaṃ vihare araṇṇe, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

140. Aṭṭhānataṃ saṅgaṇikāratassa, yaṃ phassaye § sāmāyikaṃ § vimuttiṃ.

Ādiccabandhusa vaco nisamma, eko care khaggavisāṇakappo.

Aṭṭhānataṃ saṅgaṇikāratassa, yaṃ phassaye sāmāyikaṃ vimuttinti vutta-
ñhetāṃ bhagavatā- “yāvatānanda §, bhikkhu saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato
saṅgaṇikārāmataṃ anuyutto, gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito (gaṇārāmataṃ
anuyutto) §, yaṃ taṃ nekkhammasukhaṃ pavivekasukhaṃ upasamasukhaṃ

sambodhisukhaṃ, tassa sukhasa nikāmalābhī bhavissati akicchālābhī akasiralābhīti- netaṃ ṭhānaṃ vijjati. Yo ca kho so, ānanda, bhikkhu eko gaṇasmā vūpakaṭṭho viharati, tassetāṃ bhikkhuno pāṭikaṅkhaṃ. Yaṃ taṃ nekkhammasukhaṃ pavivekasukhaṃ upasamasukhaṃ sambodhisukhaṃ, tassa sukhasa nikāmalābhī bhavissati akicchālābhī akasiralābhīti- ṭhānametaṃ vijjati. Yāvatānanda, bhikkhu saṅgaṇikārāmo saṅgaṇikarato saṅgaṇikārāmataṃ (..0270) anuyutto, gaṇārāmo gaṇarato gaṇasammudito (gaṇārāmataṃ anuyutto,) sāmāyikaṃ § vā kantaṃ cetovimuttiṃ upasampajja viharissati, asāmāyikaṃ vā akuppanti- netaṃ ṭhānaṃ vijjati. Yo ca kho so, ānanda, bhikkhu eko gaṇasmā vūpakaṭṭho viharati, tassetāṃ bhikkhuno pāṭikaṅkhaṃ sāmāyikaṃ vā kantaṃ cetovimuttiṃ upasampajja viharissati, asāmāyikaṃ vā akuppanti, ṭhānametaṃ vijjati”ti- aṭṭhānataṃ saṅgaṇikāratassa, yaṃ phassaye sāmāyikaṃ vimuttiṃ.

Ādiccabandhusa vaco nisammāti ādicco vuccati sūriyo. So gotamo gottena. Paccekasambuddhopi gotamo gottena. So paccekasambuddho sūriyassa gottāñā-tako gottabandhu, tasmā paccekasambuddho ādiccabandhu. **Ādiccabandhusa vaco nisammāti** ādiccabandhusa vacanaṃ byappathaṃ desanaṃ anusāsaṃ anusitthaṃ sutvā suṇitvā uggahetvā upadhārayitvā upalakkhayitvāti- ādiccabandhusa vaco nisamma, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Aṭṭhānataṃ saṅgaṇikāratassa, yaṃ phassaye sāmāyikaṃ vimuttiṃ; ādiccabandhusa vaco nisamma, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

Dutiyo vaggo.

Tatiyavaggo

141. Diṭṭhivisūkāni upātivatto, patto niyāmaṃ paṭiladdhamaggo.

Uppannañāṇomhi anaññaneyyo, eko care khaggavisāṇakappo.

Diṭṭhivisūkāni upātivattoti diṭṭhivisūkāni vuccanti vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhī. Idha assutavā puthujjano ariyānaṃ adassāvī ariyadhammassa akovido (..0271) ariyadhamme avinīto sappurisānaṃ adassāvī sappurisdhammassa akovido sappurisdhamme avinīto rūpaṃ attato samanupassati rūpavantaṃ vā attānaṃ attani vā rūpaṃ rūpasmim vā attānaṃ, vedanaṃ ...pe... saññaṃ... saṅkhāre... viññāṇaṃ attato samanupassati viññāṇavantaṃ vā attānaṃ attani vā viññāṇaṃ viññāṇasmim vā attānaṃ. Yā evarūpā diṭṭhi diṭṭhigataṃ diṭṭhigahanaṃ diṭṭhikantāro diṭṭhivisūkāyikaṃ diṭṭhivipphanditaṃ diṭṭhisamyojanaṃ gāho paṭiggāho abhiniveso parāmāso kummaggo micchāpatho micchattaṃ titthāyatanaṃ vipariyesaggāho viparītaggāho vipallāsaggāho micchāggāho, ayāthāvakaṃsmim yāthāvakanti gāho, yāvatā dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni- imāni diṭṭhivisūkāni. **Diṭṭhivisūkāni upātivattoti** diṭṭhivisūkāni upātivatto

atikkanto samatikkanto vītivatto- diṭṭhīvisūkāni upātivatto.

Patto niyāmaṃ paṭiladdhamaggoti niyāmā vuccanti cattāro maggā; ariyo aṭṭha-
ṅgiko maggo, seyyathidaṃ- sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammāka-
mmanto sammā-ājivo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi. Catūhi ariya-
maggehi samannāgato niyāmaṃ patto sampatto adhigato phassito sacchikatoti-
patto niyāmaṃ. **Paṭiladdhamaggo**ti laddhamaggo paṭiladdhamaggo adhigata-
maggo phassitamaggo sacchikatamaggo- patto niyāmaṃ paṭiladdhamaggo.

Uppannañāṇomhi anaññaneyyoti tassa paccekasambuddhassa ñāṇaṃ
uppannaṃ samuppannaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ. “Sabbe
saṅkhārā aniccā”ti ñāṇaṃ uppannaṃ samuppannaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ
pātubhūtaṃ, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “sabbe dhammā anattā”ti... “yaṃ
kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti ñāṇaṃ uppannaṃ
samuppannaṃ nibbattaṃ abhinibbattaṃ pātubhūtaṃ- uppannañāṇomhi. **Anañña-
neyyoti** so paccekasambuddho na paraneyyo

Na parappattiyo na parappaccayo na parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṃ § jānāti
passati asammūḷho sampajāno paṭissato. “Sabbe saṅkhārā aniccā”ti na para-
neyyo na parappattiyo na parappaccayo na parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṃ
jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissato. “Sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe...
“sabbe dhammā anattā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ
nirodhadhammaṃ”ti na paraneyyo na (..0272) parappattiyo na parappaccayo na
parapaṭibaddhagū, yathābhūtaṃ jānāti passati asammūḷho sampajāno paṭissatoti-
uppannañāṇomhi anaññaneyyo, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so pacce-
kasambuddho-

“Diṭṭhīvisūkāni upātivatto, patto niyāmaṃ paṭiladdhamaggo;
uppannañāṇomhi anaññaneyyo, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

142. Nillolupo nikkūho nippipāso, nimmakkho niddhantakasāvamoho.

Nirāsaso § sabbaloke bhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo.

Nillolupo nikkūho nippipāsoti loluppaṃ vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe...
abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Sā loluppā taṇhā tassa paccekasambuddhassa
pahīnā ucchinnamūlā tālavatthukatā anabhāvaṃkatā āyatīṃ anuppādadhammā.
Tasmā paccekasambuddho nillolupo.

Nikkūhoti tīṇi kuhanavatthūni- paccayapaṭisevanasaṅkhātaṃ kuhanavatthu, iri-
yāpathasaṅkhātaṃ kuhanavatthu, sāmantaṃjappanasāṅkhātaṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ paccayapaṭisevanasaṅkhātaṃ kuhanavatthu? Idha gahapatikā
bhikkhuṃ § nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhā-
rehi, so pāpiccho icchāpakato atthiko cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhe-
sajjaparikkhārānaṃ bhiyyokamyataṃ upādāya cīvaraṃ paccakkhāti, piṇḍapātaṃ
paccakkhāti, senāsaṇaṃ paccakkhāti, gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ paccak-
khāti. So evamāha- “kiṃ samaṇassa mahagghena cīvarena! Etaṃ sāruppaṃ
yaṃ samaṇo susānā vā saṅkarakūṭā vā pāpaṇikā vā nantakāni uccinitvā saṅghā-
ṭikaṃ karitvā dhāreyya. Kiṃ samaṇassa mahagghena piṇḍapātena! Etaṃ
sāruppaṃ yaṃ samaṇo uñchācariyāya piṇḍiyālopa jīvikāṃ kappeyya. Kiṃ

samaṇassa mahagghena senāsanena! Etaṃ sāruppaṃ yaṃ samaṇo rukkhamū-
 liko (..0273) vā assa sosāniko vā abbhokāsiko vā. Kiṃ samaṇassa mahagghena
 gilānapaccayabhesajjaparikkhārena! Etaṃ sāruppaṃ yaṃ samaṇo pūtimuttana
 vā haritakīkhaṇḍena vā osadhaṃ kareyyā”ti. Tadupādāya lūkhaṃ cīvaraṃ
 dhāreti lūkhaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjati lūkhaṃ senāsaṇaṃ paṭisevati lūkhaṃ gilā-
 napaccayabhesajjaparikkhāraṃ paṭisevati. Tameṇaṃ gahapatikā evaṃ jānanti-
 “ayaṃ samaṇo appiccho santuṭṭho pavivitto asaṃsaṭṭho āradhaviṛiyo dhutavādo”-
 ti. Bhiyyo bhiyyo nimantenti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparī-
 kkhārehi. So evamāha- “tiṇṇaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ
 puññaṃ pasavati, saddhāya sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ
 pasavati, deyyadhammassa sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ
 pasavati, dakkhiṇeyyānaṃ sammukhībhāvā saddho kulaputto bahuṃ puññaṃ
 pasavati. Tumhākañcevāyaṃ saddhā atthi, deyyadhammo ca saṃvijjati, ahañca
 paṭiggāhako. Sacehaṃ na paṭiggahessāmi, evaṃ tumhe puññaṇa paribāhirā
 bhavissatha §. Na mayhaṃ iminā attho. Api ca, tumhākaṃyeva anukampāya paṭi-
 ggaṇhāmi”ti. Tadupādāya bahumpi cīvaraṃ paṭiggaṇhāti, bahumpi piṇḍapātaṃ
 paṭiggaṇhāti, bahumpi senāsaṇaṃ paṭiggaṇhāti, bahumpi gilānapaccayabhesajja-
 parikkhāraṃ paṭiggaṇhāti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā
 kuhitattaṃ- idaṃ paccayapaṭisevanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu? Idhekacco pāpiccho icchāpa-
 kato sambhāvanādhippāyo “evaṃ maṃ jano sambhāvessati”ti gamanaṃ saṅṭha-
 peti ṭhānaṃ saṅṭhapeti nisajjaṃ § saṅṭhapeti sayanaṃ saṅṭhapeti, paṇidhāya
 gacchati paṇidhāya tiṭṭhati paṇidhāya nisīdati paṇidhāya seyyaṃ kappeti samā-
 hito viya gacchati samāhito viya tiṭṭhati samāhito viya nisīdati samāhito viya
 seyyaṃ kappeti, āpāthakajjhāyīva § hoti. Yā evarūpā iriyāpathassa āṭhapanā
 ṭhapanā saṅṭhapanā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ §- idaṃ
 iriyāpathasaṅkhātāṃ kuhanavatthu.

Katamaṃ (..0274) sāmantaṃjappanasaṅkhātāṃ kuhanavatthu? Idhekacco
 pāpiccho icchāpakato sambhāvanādhippāyo “evaṃ maṃ jano sambhāvessati”ti
 ariyadhamme sannissitavācaṃ bhāsati. “Yo evarūpaṃ cīvaraṃ dhāreti so
 samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati; yo evarūpaṃ pattaṃ dhāreti ...pe... lohathālakaṃ
 dhāreti... dhammakaraṇaṃ dhāreti... parissāvanaṃ dhāreti... kuñcikaṃ dhāreti...
 upāhanaṃ dhāreti... kāyabandhanaṃ dhāreti... āyogaṃ § dhāreti so samaṇo
 mahesakkho”ti bhaṇati; “yassa evarūpā upajjhāyo so samaṇo mahesakkho”ti
 bhaṇati; yassa evarūpo ācariyo ...pe... evarūpā samānupajjhāyakā... samānāca-
 riyakā... mittā... sandiṭṭhā... sambhattā... sahāyā so samaṇo mahesakkhoti
 bhaṇati; yo evarūpe vihāre vasati... aḍḍhayoge vasati... pāsāde vasati...
 hammiye vasati... guhāyaṃ vasati... leṇe vasati... kuṭiyaṃ vasati... kūṭāgāre
 vasati... aṭṭe vasati... māḷe vasati... uddaṇḍe § vasati... upaṭṭhānasālāyaṃ vasa-
 ti... maṇḍape vasati... rukkhamūle vasati so samaṇo mahesakkho”ti bhaṇati.

Atha vā, korajikakorajiko bhākuṭikabhākuṭiko kuhakakuhako lapakalapako
 mukhasambhāviko “ayaṃ samaṇo imāsaṃ evarūpānaṃ santānaṃ vihārasamāpa-

ttīnaṃ lābhī”ti tādisaṃ gambhīraṃ gūḷhaṃ nipuṇaṃ paṭicchannaṃ lokuttaraṃ suññatāpaṭisaññuttaṃ kathaṃ katheti. Yā evarūpā bhākuṭikā bhākuṭiyaṃ kuhanā kuhāyanā kuhitattaṃ, idaṃ sāmantaṃ jappanaṃ saṅkhātaṃ kuhanavattu. Tassa paccekasambuddhassa imāni tīṇi kuhanavattūni pahīnāni samucchinnāni vūpasantāni paṭippassaddhāni abhappattikāni ñāṇagginā daḍḍhāni. Tasmā so paccekasambuddho nikkūho.

Nippipāsoti pipāsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Sā pipāsā taṇhā tassa paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālavattukataṃ anabhāvaṃ katā āyatiṃ anuppādadhammā. Tasmā paccekasambuddho nippipāsoti- nillolupo nikkūho nippipāso.

Nimmakko (..0275) **niddhantakasāvamohoti**. **Makkhoti** yo makkho makkhāyanā § makkhāyitattaṃ niṭṭhuriyaṃ niṭṭhuriyakammaṃ. **Kasāvoti** rāgo kasāvo, doso kasāvo, moho kasāvo, kodho ...pe... upanāho... makkho... paḷāso... sabbākusalābhisaṅkhārā kasāvā. **Mohoti** dukkhe aññāṇaṃ, dukkhasamudaye aññāṇaṃ, dukkhanirodhe aññāṇaṃ, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇaṃ, pubbante aññāṇaṃ, aparante aññāṇaṃ, pubbantāparante aññāṇaṃ, idappaccaya-tāpaṭiccasamuppannesu dhammesu aññāṇaṃ. Yaṃ evarūpaṃ aññāṇaṃ adassanaṃ anabhisamayo ananubodho appaṭivedho asaṃgāhanā apariyogāhanā asamapekkhanā apaccavekkhanā apaccakkhakammaṃ dummejjhaṃ bālyaṃ asampajāññaṃ moho pamoho sammoho avijjā avijjogho avijjāyogo avijjānusayo avijjāpariyuṭṭhānaṃ avijjālaṅgi moho akusalamūlaṃ. Tassa paccekasambuddhassa makkho ca kasāvo ca moho ca vantā saṃvantā niddhantā pahīnā samucchinnā vūpasantā paṭippassaddhā abhappattikā ñāṇagginā daḍḍhāti. So paccekasambuddho nimmakko niddhantakasāvamoho.

Nirāsaso sabbaloke bhavitvāti āsā vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Sabbaloketi** sabba-apāyaloke sabbamanussaloke sabbadevaloke sabbakhandhaloke sabbadhātuloke sabba-āyatana-loke. **Nirāsaso sabbaloke bhavitvāti** sabbaloke nirāsaso bhavitvā nittaṇho bhavitvā nippipāso bhavitvāti- nirāsaso sabbaloke bhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Nillolupo nikkūho nippipāso, nimmakko niddhantakasāvamoho; nirāsaso sabbaloke bhavitvā, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

143. Pāpaṃ sahāyaṃ parivajjayetha, anattadassiṃ visame nivittṭhaṃ.

Sayaṃ na seve pasutaṃ pamattaṃ, eko care khaggavisāṇakappo.

Pāpaṃ (..0276) **sahāyaṃ parivajjayethāti**. Pāpasahāyo vuccati yo so sahāyo dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā samannāgato- natthi dinnaṃ, natthi yittṭhaṃ, natthi huttaṃ, natthi sukata dukkaṭānaṃ kammānaṃ phalaṃ vipāko, natthi ayaṃ loko, natthi paro loko, natthi mātā, natthi pitā, natthi sattā opapātikā, natthi loke samaṇabrāhmaṇā sammaggatā sammāpaṭipannā ye imaṅca lokaṃ paraṅca lokaṃ sayaṃ abhiññā sacchikatvā pavedentīti. Ayaṃ pāpasahāyo. Pāpaṃ sahāyaṃ parivajjayethāti. Pāpaṃ sahāyaṃ vajjeyya parivajjeyyāti- pāpaṃ sahāyaṃ parivajjayetha.

Anatthadassim visame nivittanti anatthadassī vuccati yo so sahāyo dasavatthukāya micchāditthiyā samannāgato- natthi dinnam, natthi yittam ...pe... ye imañca lokam parañca lokam sayam abhiññā sacchikatvā pavedentīti. **Visame nivittanti** visame kāyakamme nivittam, visame vacikamme nivittam, visame manokamme nivittam, visame paṇātipāte nivittam, visame adinnādāne nivittam, visame kāmesumicchācāre nivittam, visame musāvāde nivittam, visamāya pisuṇāya vācāya § nivittam, visamāya pharusāya vācāya § nivittam, visame samphappalāpe nivittam, visamāya abhijjhāya nivittam, visame byāpāde nivittam, visamāya micchāditthiyā nivittam, visamesu saṅkhāresu nivittam visamesu pañcasu kāmaguṇesu nivittam, visamesu pañcasu nīvaraṇesu nivittam vinivittam sattaṃ allīnam upagataṃ ajjhositam adhimuttanti- anatthadassim visame nivittam.

Sayam na seve pasutam pamattanti. Pasutanti yopi kāme esati gavesati pariyesati taccharito tabbahulo taggaruko tannino tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe pariyesati, sadde ...pe... gandhe... rase... phoṭṭhabbe pariyesati taccharito tabbahulo taggaruko tannino tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi

kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe paṭilabhati, sadde ...pe... gandhe... rase... phoṭṭhabbe paṭilabhati taccharito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappa-
bbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe
paribhuñjati, sadde ...pe... gandhe... rase... phoṭṭhabbe paribhuñjati taccharito
tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo,
sopi kāmappasuto. Yathā kalahakārako kalahappasuto, kammakārako kamma-
ppasuto, gocare caranto gocarappasuto, jhāyī jhānappasuto; evameva yo kāme
esati gavesati pariyesati taccharito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappa-
bbhāro tadadhimutto tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. Yopi taṇhāvasena rūpe
pariyesati ...pe... yopi taṇhāvasena rūpe paṭilabhati ...pe... yopi taṇhāvasena
rūpe paribhuñjati, sadde ...pe... gandhe... rase... phoṭṭhabbe (..0277) paribhu-
ñjati taccharito tabbahulo taggaruko tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto
tadadhipateyyo, sopi kāmappasuto. **Pamattanti.** Pamādo vattabbo kāyaduccarite
vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu kāmaguṇesu vā cittassa vosaggo
vosaggānuppādānaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asā-
taccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā oḷīnavuttitā nikkhattacchandatā nikkhattadhuratā anā-
sevanā abhāvanā abahulīkammaṃ anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo, yo evarūpo
pamādo pamajjanā pamajjitattaṃ- ayaṃ vuccati pamādo.

Sayaṃ na seve pasutaṃ pamattanti pasutaṃ na seveyya pamattañca sayaṃ
na seveyya sāmaṃ na seveyya na niseveyya na saṃseveyya na parisamseveyya
na ācareyya na samācareyya na samādāya vatteyyāti- sayaṃ na seve pasutaṃ
pamattaṃ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Pāpaṃ sahāyaṃ parivajjayetha, anattadassim visame nivittamaṃ;
sayaṃ na seve pasutaṃ pamattaṃ, eko care khaggavisāṇakappo.

144. Bahussutaṃ dhammadharaṃ bhajetha, mittaṃ uḷāraṃ paṭibhānavantaṃ.

Aññāya atthāni vineyya kaṅkamaṃ, eko care khaggavisāṇakappo.

Bahussutaṃ (..0278) **dhammadharaṃ bhajethāti** bahussuto hoti mitto suta-
dharo sutasannicayo. Ye te dhammā ādikalyāṇā majjhekalyāṇā pariyosānaka-
lyāṇā sātthaṃ sabyañjanaṃ § kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ
abhivadanti, tathārūpāssa dhammā bahussutā honti dhātā § vacasā paricitā
manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā. **Dhammadharanti** dhammaṃ
dhārentaṃ §- suttamaṃ geyyaṃ veyyākaraṇaṃ gāthaṃ udānaṃ itivuttakaṃ jātakaṃ
abbhutadhammaṃ vedallaṃ. **Bahussutaṃ dhammadharaṃ bhajethāti** bahussu-
tañca dhammadharañca mittaṃ bhajeyya saṃbhajeyya seveyya niseveyya
saṃseveyya paṭiseveyyāti- bahussutaṃ dhammadharaṃ bhajetha.

Mittaṃ uḷāraṃ paṭibhānavantanti uḷāro hoti mitto sīlena samādhinā paññāya
vimuttiyā vimuttiñāṇadassena. **Paṭibhānavantanti** tayo paṭibhānavanto- pariyatti-
paṭibhānavā, paripucchāpaṭibhānavā, adhigamapaṭibhānavā. Katamo pariyattipa-
ṭibhānavā? Idhekaccassa buddhavacanaṃ pariyāputaṃ § hoti suttamaṃ geyyaṃ
veyyākaraṇaṃ gāthā udānaṃ itivuttakaṃ jātakaṃ abbhutadhammaṃ vedallaṃ.
Tassa pariyattim nissāya paṭibhāti- ayaṃ pariyattipaṭibhānavā.

Katamo paripucchāpaṭibhānavā? Idhekacco paripucchitopi hoti atthe ca ñāye

ca lakkhaṇe ca kāraṇe ca ṭhānāṭṭhāne ca. Tassa paripucchaṃ nissāya paṭibhāti-
ayaṃ paripucchāpaṭibhānavā.

Katamo adhigamapaṭibhānavā? Idhekaccassa adhigatā honti cattāro satipa-
ṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcendriyāni pañca balāni
satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo cattāro ariyamaggā cattāri sāmaññapha-
lāni catasso paṭisambhidāyo cha abhiññāyo §. Tassa attho ñāto dhammo ñāto
nirutti ñātā. Atthe ñāte attho paṭibhāti, dhamme ñāte dhammo paṭibhāti, niruttiyā
ñātāya nirutti paṭibhāti. Imesu tisu ñāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. So paccekasa-
mbuddho imāya paṭibhānapaṭisambhidāya upeto samupeto upāgato samupāgato
upapanno samupapanno samannāgato. Tasmā paccekasambuddho paṭibhānavā
(..0279). Yassa pariyaṭṭi natthi paripucchā natthi adhigamo natthi, kiṃ tassa paṭi-
bhāyissatīti- mittaṃ ulāraṃ paṭibhānavantaṃ.

Aññāya atthāni vineyya kaṅkanti attatthaṃ aññāya paratthaṃ aññāya ubha-
yatthaṃ aññāya diṭṭhadhammikatthaṃ aññāya samparāyikatthaṃ aññāya para-
matthaṃ aññāya abhiññāya jānitvā tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā
kaṅkhaṃ vineyya paṭivineyya pajaheyya vinodeyya byantikareyya anabhāvaṃ
gameyyāti- aññāya atthāni vineyya kaṅkhaṃ, eko care khaggavisāṇakappo.
Tenāha so paccekasambuddho-

“Bahussutaṃ dhammadharaṃ bhajetha, mittaṃ ulāraṃ paṭibhānavantaṃ;
aññāya atthāni vineyya kaṅkhaṃ, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

145. Khiḍḍaṃ ratiṃ § kāmasukhañca loke, analaṅkaritvā anapekkhamāno.

Vibhūsaṭṭhānā § virato saccavādī, eko care khaggavisāṇakappo.

Khiḍḍaṃ ratiṃ kāmasukhañca loketi. **Khiḍḍāti** dve khiḍḍā- kāyikā khiḍḍā ca
vācasikā khiḍḍā ca ...pe... ayaṃ kāyikā khiḍḍā ...pe... ayaṃ vācasikā khiḍḍā.

Ratīti anukkaṅṭhitādhivacanametam- ratīti. **Kāmasukhanti** vuttañhetam bhagavatā
§- “pañcime, bhikkhave, kāmagaṇā. Katame pañca? Cakkhaviññeyyā rūpā iṭṭhā
kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā, sotaviññeyyā saddā ...pe...
ghānaviññeyyā gandhā... jivhāviññeyyā rasā... kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā
kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Ime kho, bhikkhave, pañca
kāmagaṇā. Yaṃ kho, bhikkhave, ime pañca kāmagaṇe paṭicca uppajjati sukhaṃ
somanassaṃ, idaṃ vuccati kāmasukhaṃ”. **Loketi** manussaloketi- khiḍḍaṃ ratiṃ
kāmasukhañca loke.

Analaṅkaritvā (..0280) **anapekkhamānoti** khiḍḍaṃ ratiñca kāmasukhañca loke
analaṅkaritvā anapekkho hutvā pajahitvā vinodetvā byantikaritvā anabhāvaṃ
gametvāti- analaṅkaritvā anapekkhamāno.

Vibhūsaṭṭhānā virato saccavādīti. **Vibhūsāti** dve vibhūsā- atthi agārikavibhūsā §
atthi anāgārikavibhūsā. Katamā agārikavibhūsā? Kesā ca massū ca mālāga-
ndhañca vilepanaṃ ābharaṇaṃ pilandhanaṃ vatthaṃ pārupanaṃ §
veṭhanaṃ ucchādanaṃ parimaddanaṃ nhāpanaṃ sambāhanaṃ ādāsaṃ
añjanaṃ mālāgandhavilepanaṃ mukhacuṇṇaṃ mukhalepanaṃ hatthabandhaṃ
sikhābandhaṃ daṇḍaṃ nālikaṃ khaggaṃ chattaṃ citrupāhanaṃ uṇḥisaṃ maṇiṃ
vālabijaniṃ odātāni vatthāni dīghadasāni iti vā- ayaṃ agārikavibhūsā.

Katamā anāgārikavibhūsā? Cīvaramaṇḍanā pattamaṇḍanā senāsanamaṇḍanā imassa vā pūtikāyassa bāhirānaṃ vā parikkhārānaṃ maṇḍanā vibhūsanā keḷanā parikeḷanā gaddhikatā gaddhikattaṃ § capalatā § cāpalyaṃ- ayaṃ anāgārikavibhūsā.

Saccavādīti so paccekasambuddho saccavādī saccasandho theto paccayiko avisaṃvādako lokassa, vibhūsaṭṭhānā ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto, vimariyādikatena cetasā viharatīti- vibhūsaṭṭhānā virato saccavādī, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Khiḍḍaṃ ratiṃ kāmasukhañca loke, analañkaritvā anapekkhamāno; vibhūsaṭṭhānā virato saccavādī, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

146. Puttañca dāraṃ pitarañca mātaraṃ, dhanāni dhaññāni ca bandhavāni.

Hitvāna kāmāni yathodhikāni, eko care khaggavisāṇakappo.

Puttañca (..0281) **dāraṃ pitarañca mātaraṃ**. **Puttāti** cattāro puttā- atrajo putto, khettaḷo § putto, dinnako putto, antevāsiko putto. **Dārā** vuccanti bhariyāyo. **Pitāti** yo so janako. **Mātāti** yā sā janikāti- puttañca dāraṃ pitarañca mātaraṃ.

Dhanāni dhaññāni ca bandhavāniti dhanāni vuccanti hiraññaṃ suvaṇṇaṃ muttā maṇi veḷuriyo sañkho silā pavāḷaṃ rajataṃ jātarūpaṃ lohitaṅgo § masāra-gallaṃ. **Dhaññāni** vuccanti pubbaṇṇaṃ aparāṇṇaṃ. **Pubbaṇṇaṃ** nāma sāli vīhi yavo godhumo kaṅgu varako kudrūsako §. **Aparaṇṇaṃ** nāma sūpeyyaṃ. **Bandhavāni**ti cattāro bandhavā- ñātibandhavāpi bandhu, gottabandhavāpi bandhu, mitta-bandhavāpi bandhu, sippabandhavāpi bandhūti- dhanāni dhaññāni ca bandhavāni.

Hitvāna kāmāni yathodhikāni. **Kāmāti** uddānato dve kāmā- vatthukāmā ca kilesakāmā ca ...pe... ime vuccanti vatthukāmā ...pe... ime vuccanti kilesakāmā.

Hitvāna kāmāniti vatthukāme parijānitvā, kilesakāme pahāya pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvā. **Hitvāna kāmāni yathodhikāni**ti sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceci na paccāgacchati; sakadāgāmimaggena ye kilesā pahīnā ...pe... anāgāmimaggena ye kilesā pahīnā... arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceci na paccāgacchatīti- hitvāna kāmāni yathodhikāni, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Puttañca dāraṃ pitarañca mātaraṃ, dhanāni dhaññāni ca bandhavāni; hitvāna kāmāni yathodhikāni, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

147. Saṅgo (..0282) **eso parittamettha sokhyaṃ, appassādo dukkhamettha bhiyyo.**

Gaḷo eso iti ñatvā matimā §, eko care khaggavisāṇakappo.

Saṅgo eso parittamettha sokhyanti saṅgoti vā baḷisanti vā āmisanti vā laggananti vā palibodhoti vā, pañcannetaṃ kāmaguṇānaṃ adhivacanaṃ. **Parittamettha sokhyanti** vuttañhettaṃ bhagavatā- “pañcime, bhikkhave, kāmaguṇā. Katame pañca? Cakkhaviññeyyā rūpā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā ...pe... kāyaviññeyyā phoṭṭhabbā iṭṭhā kantā manāpā piyarūpā kāmūpasamhitā rajanīyā. Ime kho, bhikkhave, pañca kāmaguṇā. Yaṃ kho, bhikkhave, ime

pañca kāmagaṇe paṭicca uppajjati sukhaṃ somanassaṃ, idaṃ vuccati kāma-
sukhaṃ. Appakaṃ etaṃ sukhaṃ,

parittakaṃ etaṃ sukhaṃ, thokakaṃ etaṃ sukhaṃ, omakaṃ etaṃ sukhaṃ, lāmakakaṃ etaṃ sukhaṃ, chatukkaṃ etaṃ sukhaṃ”ti- saṅgo eso parittamettha sokhyaṃ.

Appassādo dukkhamettha bhiyyoti appassādā kāmā vuttā bhagavatā § bahu-
dukkhā bahupāyāsā §; ādīnavo ettha bhiyyo. Aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā vuttā
bhagavatā, maṃsapesūpamā kāmā vuttā bhagavatā, tiṇukkūpamā kāmā vuttā
bhagavatā, aṅgārakāsūpamā kāmā vuttā bhagavatā, supinakūpamā kāmā vuttā
bhagavatā, yācitakūpamā kāmā vuttā bhagavatā, rukkhaphalūpamā kāmā vuttā
bhagavatā, asisūnūpamā kāmā vuttā bhagavatā, sattisūlūpamā kāmā vuttā bhaga-
vatā, sappasirūpamā kāmā vuttā bhagavatā bahudukkhā bahupāyāsā, ādīnavo
ettha bhiyyoti- appassādo dukkhamettha bhiyyo.

Gaḷo eso iti ñatvā matimāti gaḷoti vā baḷisanti vā āmisanti vā laggananti vā
bandhananti vā palibodhoti vā, pañcannetaṃ kāmagaṇānaṃ adhivacanaṃ. Itīti
padasandhi padasaṃsaggo padapāripūrī akkharasamavāyo byañjanasiliṭṭhatā
padānupubbatapeṭaṃ itīti. **Matimāti** paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī
medhāvī. **Gaḷo eso iti ñatvā matimāti** matimā gaḷoti ñatvā baḷisanti ñatvā āmisanti
ti ñatvā (..0283) laggananti ñatvā bandhananti ñatvā palibodhoti ñatvā jānitvā tula-
yitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvāti- gaḷo eso iti ñatvā matimā, eko care
khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Saṅgo eso parittamettha sokhyaṃ, appassādo dukkhamettha bhiyyo;
gaḷo eso iti ñatvā matimā, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

148. Sandālayitvāna saṃyojanāni, jālaṃva bhetvā salilambucārī.

Aggīva daḍḍhaṃ anivattamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Sandālayitvāna saṃyojanāniti dasa saṃyojanāni- kāmarāgasamyojanaṃ, paṭi-
ghasamyojanaṃ, mānasamyojanaṃ, diṭṭhisamyojanaṃ, vicikicchāsamyojanaṃ,
sīlabbataparāmāsasamyojanaṃ, bhavarāgasamyojanaṃ, issāsamyojanaṃ,
macchariyasamyojanaṃ, avijjāsamyojanaṃ. **Sandālayitvāna saṃyojanāni**ti dasa
saṃyojanāni dālayitvā sandālayitvā pajahitvā vinodetvā byantikaritvā anabhāvaṃ
gametvāti- sandālayitvāna saṃyojanāni.

Jālaṃva bhetvā salilambucārīti jālaṃ vuccati suttajālaṃ. Salilaṃ vuccati udakaṃ.
Ambucārī vuccati maccho. Yathā maccho jālaṃ bhinditvā pabhinditvā dālayitvā
padālayitvā sampadālayitvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti, eva-
meva dve jālā- taṇhājālaṅca diṭṭhijālaṅca ...pe... idaṃ taṇhājālaṃ ...pe... idaṃ
diṭṭhijālaṃ. Tassa paccekasambuddhassa taṇhājālaṃ pahīnaṃ, diṭṭhijālaṃ paṭini-
ssaṭṭhaṃ. Taṇhājālassa pahīnattā diṭṭhijālassa paṭinissaṭṭhattā so paccekasa-
mbuddho rūpe na sajjati sadde na sajjati gandhe na sajjati ...pe... diṭṭhasutamuta-
viññātabbesu dhammesu na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati, nikkhanto
nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- jālaṃva bhetvā
salilambucārī.

Aggīva (..0284) **daḍḍhaṃ anivattamānoti** yathā aggi tiṇakaṭṭhupādānaṃ
dahanto gacchati anivattanto, evameva tassa paccekasambuddhassa sotāpattima-
ggena ye kilesā pahīnā te kilese na puneti na pacceṭi na paccāgacchati, sakadāgā-

mimaggena ...pe... anāgāmimaggena... arahattamaggena ye kilesā pahīnā te kilese na puneti na pacceṭi na paccāgacchatī- aggīva daḍḍhaṃ anivattamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Sandālayitvāna saṃyojanāni, jālaṃva bhetvā salilambucārī;
aggīva daḍḍhaṃ anivattamāno, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

149. Okkhittacakkhu na ca pādalo, guttindriyo rakkhitamānasāno.

Anavassuto aparīḍayhamāno §, eko care khaggavisāṇakappo.

Okkhittacakkhu na ca pādaloti kathaṃ khittacakkhu hoti? Idhekacco bhikkhu § cakkhulolo cakkhuloliyena samannāgato hoti. Adiṭṭhaṃ dakkhitabbaṃ diṭṭhaṃ samatikkamitabbanti- ārāmena ārāmaṃ uyyānena uyyānaṃ gāmena gāmaṃ nigamena nigamaṃ nagarena nagaraṃ raṭṭhena raṭṭhaṃ janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacārikaṃ § anuyutto hoti rūpadassanāya. Evaṃ khittacakkhu hoti.

Atha vā, bhikkhu antaragharaṃ pavīṭṭho vīthiṃ paṭipanno asaṃvuto gacchati. Hatthiṃ olokento assaṃ olokento rathaṃ olokento pattiṃ olokento kumārake olokento kumārikāyo olokento itthiyo olokento purise olokento antarāpaṇaṃ olokento gharamukhāni olokento uddhaṃ olokento adho olokento disāvidisaṃ vipekkhamāno § gacchati. Evampi khittacakkhu hoti.

Atha (..0285) vā, bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā nimittaggāhī hoti anubyañjana-ggāhī. Yatvādhikaraṇaṃ cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādomanassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya na paṭipajjati, na rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye na saṃvaraṃ āpajjati. Evampi khittacakkhu hoti.

Yathā vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyuttā viharanti, seyyathidaṃ- naccaṃ gītaṃ vāditaṃ pekkhaṃ akkhānaṃ pāṇissaraṃ vetālaṃ kumbhathūṇaṃ sobhanakaṃ § caṇḍālaṃ vaṃsaṃ dhovanaṃ hatthiyuddhaṃ assayuddhaṃ mahiṃsayuddhaṃ § usabhayuddhaṃ ajayuddhaṃ meṇḍayuddhaṃ kukkuṭayuddhaṃ vaṭṭakayuddhaṃ daṇḍayuddhaṃ muṭṭhiyuddhaṃ nibbuddhaṃ uyyodhikaṃ balaggaṃ senābyūhaṃ anīkadassanaṃ iti vā. Iti evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyutto hoti. Evampi khittacakkhu hoti.

Kathaṃ okkhittacakkhu hoti? Idhekacco bhikkhu na cakkhulolo na cakkhuloliyena samannāgato hoti. Adiṭṭhaṃ dakkhitabbaṃ diṭṭhaṃ samatikkamitabbanti- na ārāmena ārāmaṃ na uyyānena uyyānaṃ na gāmena gāmaṃ na nigamena nigamaṃ na nagarena nagaraṃ na raṭṭhena raṭṭhaṃ na janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacārikaṃ anuyutto hoti rūpadassanāya. Evaṃ okkhittacakkhu hoti.

Atha vā, bhikkhu antaragharaṃ pavīṭṭho vīthiṃ paṭipanno saṃvuto gacchati. Na hatthiṃ olokento na assaṃ olokento na rathaṃ olokento na pattiṃ olokento na kumārake olokento na kumārikāyo olokento na itthiyo olokento na purise olokento na antarāpaṇaṃ olokento na gharamukhāni olokento na uddhaṃ olokento na adho olokento na disāvidisaṃ vipekkhamāno gacchati. Evampi okkhittacakkhu

hoti.

Atha vā, bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjana-ggāhī. Yatvādhikaraṇaṃ menaṃ cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādo-manassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhundriyaṃ, cakkhundriye saṃvaraṃ āpajjati. Evampi okkhittacakkhu hoti.

Yathā (..0286) vā paneke bhonto samaṇabrāhmaṇā saddhādeyyāni bhojanāni bhuñjitvā te evarūpaṃ visūkadassanaṃ anuyuttā viharanti, seyyathidaṃ- naccaṃ gītaṃ vāditaṃ ...pe... anīkadassanaṃ iti vā. Iti evarūpā visūkadassanā paṭivirato. Evampi okkhittacakkhu hoti.

Na ca pādaloḥoti kathaṃ pādaloḥoti? Idhekacco bhikkhu pādaloḥoti pādaloḥoti- yena samannāgato hoti- ārāmena ārāmaṃ uyyānena uyyānaṃ gāmena gāmaṃ nigamena nigamaṃ nagarena nagaraṃ raṭṭhena raṭṭhaṃ janapadena janapadaṃ dīghacārikaṃ anavaṭṭhitacārikaṃ anuyutto hoti. Evampi pādaloḥoti.

Atha vā, bhikkhu antosaṅghārāme § pādaloḥoti pādaloḥoti- yena samannāgato hoti, na atthahetu na kāraṇahetu uddhato avūpasantacitto pariveṇato pariveṇaṃ gacchati, vihārato vihāraṃ gacchati, aḍḍhayogato aḍḍhayogaṃ gacchati, pāsā- dato pāsādaṃ gacchati, hammiyato hammiyaṃ gacchati, guhato guhaṃ gacchati, leṇato leṇaṃ gacchati, kuṭiyā kuṭiyaṃ gacchati, kūṭāgārato kūṭāgāraṃ gacchati, aṭṭato aṭṭaṃ gacchati, māḷato māḷaṃ gacchati, uddaṇḍato uddaṇḍaṃ gacchati §, upaṭṭhānasālato upaṭṭhānasālaṃ gacchati, maṇḍapato maṇḍapaṃ gacchati, rukkhāmūlato rukkhāmūlaṃ gacchati, yattha vā pana bhikkhū nisīdanti vā gacchanti vā, tattha ekassa vā dutiyo hoti, dvinnāṃ vā tatiyo hoti, tiṇṇaṃ vā catuttho hoti. Tattha bahuṃ samphappalāpaṃ palapati, seyyathidaṃ- rājakathaṃ corakathaṃ ...pe... iti bhavābhavakathaṃ katheti. Evampi pādaloḥoti.

Na ca pādaloḥoti so paccekasambuddho pādaloḥoti ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā paṭisallānārāmo hoti paṭisallānarato ajjhataṃ cetosamathamanuyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgāraṃ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto sada- tthagarakoti- okkhittacakkhu na ca pādaloḥoti.

Guttindriyo (..0287) **rakkhitamānasānoti**. **Guttindriyoti** so paccekasambuddho cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī. Yatvādhikaraṇa- menaṃ cakkhundriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādo-manassā pāpakā aku- salā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati cakkhu- ndriyaṃ, cakkhundriye saṃvaraṃ āpajjati. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... ghānena gandhaṃ ghāyitvā... jivhāya rasaṃ sāyitvā... kāyena phoṭṭhabbaṃ phusitvā ... manasā dhammaṃ viññāya na nimittaggāhī hoti nānubyañjanaggāhī. Yatvādhika- raṇaṃ menaṃ manindriyaṃ asaṃvutaṃ viharantaṃ abhijjhādo-manassā pāpakā akusalā dhammā anvāssaveyyuṃ, tassa saṃvarāya paṭipajjati, rakkhati mani- ndriyaṃ, manindriye saṃvaraṃ āpajjati- guttindriyo. **Rakkhitamānasānoti** gopita- mānasānoti- guttindriyo rakkhitamānasāno.

Anavassuto pariḍayhamānoti vuttañhettaṃ āyasmataṃ mahāmoggallānena- “ava-

ssutapariyāyañca § vo, āvuso, desessāmi anavassutapariyāyañca. Taṃ suṇātha, sādhukaṃ manasikarotha; bhāsissāmi”ti. “Evamāvuso”ti kho te bhikkhū āyasmato mahāmoggallānassa paccassosum. Āyasmā mahāmoggallāno § etada-
voca-

“Kathaṃ cāvuso, avassuto hoti? Idhāvuso, bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā piyarūpe rūpe adhimuccati, appiyarūpe rūpe byāpajjati, anupaṭṭhitakāyassati § ca viharati parittacetaso. Tañca cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ yathābhūtaṃ nappajānāti, yatthassa § te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Sotena saddaṃ sutvā ...pe... manasā dhammaṃ viññāya piyarūpe dhamme adhimuccati, appiyarūpe dhamme byāpajjati, anupaṭṭhitakāyassati ca viharati parittacetaso. Tañca cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ yathābhūtaṃ nappajānāti, yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Ayaṃ vuccatāvuso, bhikkhu avassuto cakkhuvīññeyyesu rūpesu ...pe... avassuto manovīññeyyesu dhammesu. Evaṃvihāriṃ cāvuso, bhikkhuṃ cakkhuto cepi naṃ māro upasaṅkamati, labhetheva § māro otāraṃ (..0288) labhettha § māro ārammaṇaṃ, sotato cepi naṃ ...pe... manato cepi naṃ māro upasaṅkamati, labhetheva māro

otāraṃ labhetha māro ārammaṇaṃ.

“Seyyathāpi, āvuso, naḷāgāraṃ vā tiṇāgāraṃ vā sukkhaṃ koḷāpaṃ § terova-
ssikaṃ. Puratthimāya cepi naṃ disāya puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya,
labhetheva aggi otāraṃ labhetha aggi ārammaṇaṃ; pacchimāya cepi naṃ disāya
...pe... uttarāya cepi naṃ disāya... dakkhiṇāya cepi naṃ disāya... heṭṭhimato §
cepi naṃ disāya... uparimato § cepi naṃ disāya... yato kutoci cepi naṃ puriso
ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, labhetheva aggi otāraṃ labhetha aggi āra-
mmaṇaṃ. Evameva kho, āvuso, evaṃvihāriṃ bhikkhuṃ cakkhuto cepi naṃ māro
upasaṅkamati, labhetheva māro otāraṃ labhetha māro ārammaṇaṃ, sotato cepi
naṃ ...pe... manato cepi naṃ māro upasaṅkamati, labhetheva māro otāraṃ
labhetha māro ārammaṇaṃ.

“Evaṃvihāriṃ cāvuso, bhikkhuṃ rūpā adhibhaṃsu §, na bhikkhu rūpe adhi-
bhosi; saddā bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na bhikkhu sadde adhibhosi; gandhā
bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na bhikkhu gandhe adhibhosi; rasā bhikkhuṃ adhi-
bhaṃsu, na bhikkhu rase adhibhosi; phoṭṭhabbā bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na
bhikkhu phoṭṭhabbe adhibhosi; dhammā bhikkhuṃ adhibhaṃsu, na bhikkhu
dhamme adhibhosi. Ayaṃ vuccatāvuso, bhikkhu rūpādhībūto saddādhībūto
gandhādhībūto rasādhībūto phoṭṭhabbādhībūto dhammādhībūto adhibhū ana-
dhībūto adhibhaṃsu naṃ pāpakā akusalā dhammā saṃkilesikā ponobhavikā
sadarā dukkhavipākā āyatim jātijarāmarañiyā. Evaṃ kho, āvuso, avassuto hoti.

“Kathaṃ cāvuso, anavassuto hoti? Idhāvuso, bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā
piyarūpe rūpe nādhimuccati, appiyarūpe rūpe na byāpajjati, upaṭṭhitakāyassati ca
viharati appamāṇacetaso. Tañca cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ (..0289) yathā-
bhūtaṃ pajānāti, yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā niru-
jjhanti; sotena saddaṃ sutvā ...pe... manasā dhammaṃ viññāya piyarūpe
dhamme nādhimuccati, appiyarūpe dhamme na byāpajjati, upaṭṭhitakāyassati ca
viharati appamāṇacetaso. Tañca cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ yathābhūtaṃ pajā-
nāti, yatthassa te uppannā pāpakā akusalā dhammā aparisesā nirujjhanti. Ayaṃ
vuccatāvuso, bhikkhu anavassuto cakkhuvīññeyyesu rūpesu ...pe... anavassuto
manovīññeyyesu dhammesu. Evaṃvihāriṃ cāvuso, bhikkhuṃ cakkhuto cepi naṃ
māro upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṃ, na labhetha māro ārammaṇaṃ;
sotato cepi naṃ ...pe... manato cepi naṃ māro upasaṅkamati, neva labhetha
māro otāraṃ, na labhetha māro ārammaṇaṃ.

“Seyyathāpi, āvuso, kūṭāgārā vā kūṭāgārasālā § vā bahalamattikā addāvale-
panā § puratthimāya cepi naṃ disāya puriso ādittāya tiṇukkāya upasaṅkameyya,
neva labhetha aggi otāraṃ, na labhetha aggi ārammaṇaṃ; pacchimāya cepi naṃ
disāya... uttarāya cepi naṃ disāya... dakkhiṇāya cepi naṃ disāya... heṭṭhimato
cepi naṃ disāya... uparimato cepi naṃ disāya... yato kutoci cepi naṃ puriso ādi-
ttāya tiṇukkāya upasaṅkameyya, neva labhetha aggi otāraṃ na labhetha aggi āra-
mmaṇaṃ. Evameva kho, āvuso, evaṃvihāriṃ bhikkhuṃ cakkhuto cepi naṃ māro
upasaṅkamati, neva labhetha māro otāraṃ na labhetha māro ārammaṇaṃ; sotato
cepi naṃ ...pe... manato cepi naṃ māro upasaṅkamati neva labhetha māro

otāraṃ na labhetha māro ārammaṇaṃ.

“Evaṃvihārī cāvuso, bhikkhu rūpe adhibhosi §, na rūpā bhikkhuṃ adhibhaṃsu; sadde bhikkhu adhibhosi, na saddā bhikkhuṃ adhibhaṃsu; gandhe bhikkhu adhibhosi, na gandhā bhikkhuṃ adhibhaṃsu; rase bhikkhu adhibhosi, na rasā bhikkhuṃ adhibhaṃsu; phoṭṭhabbe bhikkhu adhibhosi, na phoṭṭhabbā bhikkhuṃ adhibhaṃsu; dhamme bhikkhu adhibhosi, na dhammā bhikkhuṃ adhibhaṃsu. Ayaṃ vuccatāvuso (..0290), bhikkhu rūpādhibhū saddādhibhū gandhādhibhū rasādhibhū phoṭṭhabbādhibhū dhammādhibhū adhibhū anadhibhūto §. Adhibhosi te pāpake akusale dhamme saṃkilesike ponobhavike sadare dukkhavipāke āyatim jātijarāmarañiye. Evaṃ kho, āvuso, anavassuto hoti” ti- anavassuto.

Apariḍayhamānoti rāgajena pariḷāhena apariḍayhamāno, dosajena pariḷāhena apariḍayhamāno, mohajena pariḷāhena apariḍayhamānoti- anavassuto apariḍayhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Okkhittacakkhu na ca pādalo, guttindriyo rakkhitamānasāno; anavassuto apariḍayhamāno, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

150. Ohārayitvā ghibyañjanāni, sañchannapatto yathā pārīchattako.

Kāsāyavattho abhinikkhamitvā, eko care khaggavisāṇakappo.

Ohārayitvā ghibyañjanānīti ghibyañjanāni vuccanti kesā ca massū ca ...pe... dīghadasāni iti vā. **Ohārayitvā ghibyañjanānīti** ghibyañjanāni oropayitvā samoropayitvā nikkhipitvā paṭippassambhitvāti- ohārayitvā ghibyañjanāni.

Sañchannapatto yathā pārīchattakoti yathā so pārīchattako koviḷāro bahalapattapalāso § sandacchāyo §, evameva so paccekasambuddho paripuṇṇapattacīvaradharoti- sañchannapatto yathā pārīchattako.

Kāsāyavattho (..0291) **abhinikkhamitvāti** so paccekasambuddho sabbaṃ gharāvāsapalibodhaṃ chinditvā puttadāraṃ palibodhaṃ chinditvā ñātipalibodhaṃ chinditvā mittāmaccapalibodhaṃ chinditvā sannidhipalibodhaṃ chinditvā kesamassuṃ ohāretvā § kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ upagantvā eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- kāsāyavattho abhinikkhamitvā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Ohārayitvā ghibyañjanāni, sañchannapatto yathā pārīchattako; kāsāyavattho abhinikkhamitvā, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

Tatiyo vaggo.

Catutthavaggo

151. Rasesu gedhaṃ akaraṃ alolo, anaññaposī sapadānacārī.

Kule kule appaṭibaddhacitto, eko care khaggavisāṇakappo.

Rasesu gedhaṃ akaraṃ aloloti. Rasoti mūlaraso khandharaso tacaraso pattaraso puppharaso phalaraso, ambilaṃ madhuraṃ tittakaṃ kaṭukaṃ loṇikaṃ

khārikaṃ lambikaṃ § kasāvo sādu asādu sītaṃ uṇhaṃ. Santeke samaṇabrāhmaṇā rasagiddhā. Te jivhaggena rasaggāni pariyesantā āhiṇḍanti. Te ambilaṃ labhitvā anambilaṃ pariyesanti, anambilaṃ labhitvā ambilaṃ pariyesanti; madhuraṃ labhitvā amadhuraṃ pariyesanti, amadhuraṃ labhitvā madhuraṃ pariyesanti; tittakaṃ labhitvā atittakaṃ pariyesanti, atittakaṃ labhitvā tittakaṃ pariyesanti; kaṭukaṃ labhitvā akuṭakaṃ pariyesanti, akuṭakaṃ labhitvā kaṭukaṃ pariyesanti; loṇikaṃ labhitvā aloṇikaṃ pariyesanti, aloṇikaṃ labhitvā loṇikaṃ pariyesanti; khārikaṃ labhitvā akhārikaṃ pariyesanti, akhārikaṃ labhitvā khārikaṃ pariyesanti; kasāvaṃ labhitvā akasāvaṃ pariyesanti, akasāvaṃ labhitvā kasāvaṃ pariyesanti; lambikaṃ labhitvā alambikaṃ pariyesanti, alambikaṃ labhitvā lambikaṃ pariyesanti; sādumṃ labhitvā asādumṃ pariyesanti, asādumṃ labhitvā (..0292) sādumṃ pariyesanti; sītaṃ labhitvā uṇhaṃ pariyesanti, uṇhaṃ labhitvā sītaṃ pariyesanti. Te yaṃ yaṃ labhanti tena tena na tussanti, aparāparaṃ pariyesanti. Manāpikesu rasesu rattā giddhā gathitā mucchitā ajjhosannā laggā laggitā palibuddhā. Sā rasataṇhā tassa paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā. Tasmā so paccekasambuddho paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti- “neva davāya na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya; yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihiṃsūparatiyā brahmacariyānuggahāya. Iti purāṇaṅca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi, navaṅca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cā”ti.

Yathā vaṇaṃ ālimpeyya yāvadeva āruhaṇatthāya §, yathā vā akkhaṃ abbhañjeyya yāvadeva bhārassa nittharaṇatthāya, yathā puttamaṃsaṃ āhāraṃ āhareyya yāvadeva kantārassa nittharaṇatthāya; evameva so paccekasambuddho paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti- “neva davāya na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya; yāvadeva imassa kāyassa ṭhitiyā yāpanāya vihiṃsūparatiyā brahmacariyānuggahāya. Iti purāṇaṅca vedanaṃ paṭihaṅkhāmi, navaṅca vedanaṃ na uppādessāmi, yātrā ca me bhavissati anavajjatā ca phāsuvihāro cā”ti. Rasataṇhāya ārato virato paṭivirato nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādika-tena cetasā viharatīti- rasesu gedhaṃ akaraṃ.

Aloloti loluppaṃ vuccati taṇhā. Yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. Sā loluppā taṇhā tassa paccekasambuddhassa pahīnā ucchinnamūlā tālāvatthukatā anabhāvaṃkatā āyatiṃ anuppādadhammā. Tasmā paccekasambuddho aloloti- rasesu gedhaṃ akaraṃ alolo.

Anaññaposī sapadānacārīti anaññaposīti so paccekasambuddho attānaññeva poseti, na paranti.

Anaññaposimaññātaṃ (..0293), dantaṃ sāre patiṭṭhitamṃ §.

khīṇāsavaṃ vantadosaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇanti.

Anaññaposī sapadānacārīti so paccekasambuddho pubbaṇhasamayaṃ § nivāsetvā pattacivaramādāya gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati rakkhiteneva kāyena rakkhitāya vācāya rakkhitena cittaṃ upaṭṭhitāya satiyā saṃvutehi indriyehi. Okkhittacakkhu iriyāpathasampanno kulā kulaṃ anatikkamanto piṇḍāya caratīti- anaññaposī sapadānacārī.

Kule kule appaṭibaddhacittoti dvīhi kāraṇehi paṭibaddhacitto hoti- attānaṃ vā nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti, attānaṃ vā uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti. Kathaṃ attānaṃ nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti? “Tumhe me bahūpakārā, ahaṃ tumhe nissāya labhāmi cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāraṃ. Yampi me aññe dātuṃ vā kātuṃ vā maññanti tumhe nissāya tumhe passantā. Yampi me porāṇaṃ mātāpettikaṃ nāmagottaṃ tampi me antarahitaṃ tumhehi ahaṃ ñāyāmi- ‘asukassa kulupako, asukāya kulupako’”ti. Evaṃ attānaṃ nīcaṃ ṭhapento paraṃ uccaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Kathaṃ attānaṃ uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti? “Ahaṃ tumhākaṃ bahūpakāro, tumhe maṃ āgamma buddhaṃ saraṇaṃ gatā dhammaṃ saraṇaṃ gatā saṅghaṃ saraṇaṃ gatā, pāṇātipātā paṭiviratā, adinnā-dānā paṭiviratā, kāmesumicchācārā paṭiviratā, musāvādā

paṭiviratā, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā, tumhākaṃ ahaṃ uddesaṃ demi paripucchaṃ demi uposathaṃ ācikkhāmi navakammaṃ adhiṭṭhāmi; atha ca pana tumhe maṃ ujjhivā aññe sakkarotha garuṃ karotha mānetha pūjethā”ti. Evaṃ attānaṃ uccaṃ ṭhapento paraṃ nīcaṃ ṭhapento paṭibaddhacitto hoti.

Kule kule appaṭibaddhacitto so paccekasambuddho kulapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, gaṇapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, āvāsapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, cīvarapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, piṇḍapātapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti, senāsanapalibodhena (..0294) appaṭibaddhacitto hoti, gilānapaccayabhesajjaparikkhārapalibodhena appaṭibaddhacitto hoti- kule kule appaṭibaddhacitto, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-
“Rasesu gedhaṃ akaraṃ alolo, anaññaposī sapadānacārī;
kule kule appaṭibaddhacitto, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

152. Pahāya pañcāvaraṇāni cetaso, upakkilese byapanujja sabbe.

Anissito chetva Ṣ sinehadosaṃ Ṣ, eko care khaggavisāṇakappo.

Pahāya pañcāvaraṇāni cetasoti so paccekasambuddho kāmacchandanivaraṇaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvā, byāpādanīvaraṇaṃ... thinamiddhanīvaraṇaṃ... uddhaccakukkucanīvaraṇaṃ... vicikicchānīvaraṇaṃ pahāya pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvā viviccēva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkaṃ savicāraṃ vivekajaṃ pītisukhaṃ paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharatīti- pahāya pañcāvaraṇāni cetaso.

Upakkilese byapanujja sabbeti rāgo cittassa upakkileso, doso cittassa upakkileso, moho cittassa upakkileso, kodho... upanāho ...pe... sabbākusalābhisañkhārā cittassa upakkilesā. **Upakkilese byapanujja sabbeti** sabbe cittassa upakkilese byapanujja panuditvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvāti- upakkilese byapanujja sabbe.

Anissito (..0295) **chetva sinehadosanti**. **Anissitoti** dve nissayā- taṇhānissayo ca diṭṭhinissayo ca ...pe... ayaṃ taṇhānissayo ...pe... ayaṃ diṭṭhinissayo. **Sinehoti** dve snehā- taṇhāsneho ca diṭṭhisneho ca ...pe... ayaṃ taṇhāsneho ...pe... ayaṃ diṭṭhisneho. **Dosoti** yo cittassa āghāto paṭighāto paṭighaṃ paṭivirodho kopo pakopo sampakopo doso padoso sampadoso cittassa byāpatti manopadoso kodho kujjhanā kujjhitattaṃ doso dussanā dussitattaṃ byāpatti byāpajanā byāpajjitattaṃ caṇḍikkaṃ asuro po anattamanatā cittassa. **Anissito chetva sinehadosanti** so paccekasambuddho taṇhāsnehañca diṭṭhisnehañca dosañca chetvā ucchinditvā samucchinditvā pajahitvā vinodetvā byantikarivā anabhāvaṃ gametvā cakkhuṃ anissito, sotaṃ anissito ...pe... diṭṭhasutamutaviññātabbe dhamme anissito anallīno anupagato anajjhosito anadhimutto nikkhanto nissaṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- anissito chetva sinehadosaṃ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Pahāya pañcāvaraṇāni cetaso, upakkilese byapanujja sabbe;
anissito chetva sinehadosaṃ, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

153. Vipitṭhikatvāna sukhaṃ dukhañca, pubbeva ca somanassadomanassaṃ.

Laddhānupekkhaṃ samathaṃ visuddhaṃ, eko care khaggavisāṇakappo.

Vipit̥ṭhikatvāna sukhaṃ dukhañca, pubbeva ca somanassadomanassanti so paccekasambuddho sukhasa ca pahānā dukkhasa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānaṃ atthaṅgamā adukkhamasukhaṃ upekkhāsatipārisuddhiṃ catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharatīti- vipit̥ṭhikatvāna sukhaṃ dukhañca, pubbeva ca somanassadomanassaṃ.

Laddhānupekkhaṃ (..0296) **samathaṃ visuddhanti. Upekkhāti** yā catutthajjhāne upekkhā upekkhanā ajjupekkhanā cittasamatā cittappassaddhatā § majjhattatā cittassa. **Samathoti** yā cittassa ṭhiti saṅṭhiti avat̥ṭhiti avisāhāro § avikkhepo avisāhaṭamānasatā § samatho samādhindriyaṃ samādhibalaṃ sammāsamādhī; catutthajjhāne upekkhā ca samatho ca suddhā honti visuddhā pariyoḍātā anaṅgaṇā vigatūpakkilesā mudubhūtā kammaniyaṃ ṭhitā āneñjappattā. **Laddhānupekkhaṃ samathaṃ visuddhanti** catutthajjhānaṃ upekkhañca samathañca laddhā labhitvā vinditvā paṭilabhitvāti- laddhānupekkhaṃ samathaṃ visuddhaṃ, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Vipit̥ṭhikatvāna sukhaṃ dukhañca, pubbeva ca somanassadomanassaṃ; laddhānupekkhaṃ samathaṃ visuddhaṃ, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

154. Āraddhavīriyo paramatthapattiyā, alīnacitto akusītavutti.

Daḷhanikkamo thāmabalūpapanno, eko care khaggavisāṇakappo.

Āraddhavīriyo paramatthapattiyāti paramatthaṃ vuccati amataṃ nibbānaṃ. Yo so sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo taṇhakkhayo virāgo nirodho nibbānaṃ. Paramatthassa pattiyā lābhāya paṭilābhāya adhigamāya phassanāya sacchikiriyāya āraddhavīriyo viharati akusalānaṃ dhammānaṃ pahānāya kusalānaṃ dhammānaṃ sampadāya thāmavā § daḷhaparakkamo anikkhattadhuro kusalesu dhammesūti- āraddhavīriyo paramatthapattiyā.

Alīnacitto akusītavuttīti so paccekasambuddho anuppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ anuppādāya chandaṃ janeti vāyamati vīriyaṃ ārabhati cittaṃ paggaṇhāti padahati, uppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ pahānāya ...pe... anuppannānaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ uppādāya ...pe... uppannānaṃ kusalānaṃ (..0297) dhammānaṃ ṭhitiyā asammosāya bhīyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā § chandaṃ janeti vāyamati vīriyaṃ ārabhati cittaṃ paggaṇhāti padahatīti- evaṃ alīnacitto akusītavutti.

Atha vā, “kāmaṃ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca avasissatu §, sarīre upasussatu maṃsalohitaṃ, yaṃ taṃ purisathāmena purisabalena purisavīriyena purisaparakkamena pattabbaṃ na taṃ apāpuṇitvā vīriyassa saṅṭhānaṃ § bhavissatī”ti cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evampi alīnacitto akusītavutti.

Nāsissaṃ na pivissāmi, vihārato na nikkhame;
napi passaṃ nipātesaṃ, taṇhāsalle anūhateti.

Cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evampi alīnacitto akusītavutti.

“Na tāvāhaṃ imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatī”ti cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evampi alīnacitto akusītavutti.

“Na tāvāhaṃ imahā āsanā vuṭṭhahissāmi yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatī”ti cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evampi alīnacitto akusītavutti.

“Na tāvāhaṃ imamhā caṅkamā orohissāmi ...pe... vihārā nikkhamissāmi... aḍḍhayogā nikkhamissāmi... pāsādā nikkhamissāmi... hammiyā nikkhamissāmi... guhāya nikkhamissāmi... leṇā nikkhamissāmi... kuṭiyā nikkhamissāmi... kūṭāgārā nikkhamissāmi... aṭṭā nikkhamissāmi... māḷā nikkhamissāmi... uddaṇḍā nikkhamissāmi ... upaṭṭhānasālāya nikkhamissāmi... maṇḍapā nikkhamissāmi... rukkhāmūlā nikkhamissāmi yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccissatī” ti cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evampi alīnacitto akusītavutti.

“Imasmiṃyeva pubbaṇhasamaye § ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmi” ti cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evampi alīnacitto akusītavutti. Imasmiṃyeva majjhanhikasamaye ...pe... sāyanhasamaye (..0298) ...pe... purebhattaṃ... pacchābhattaṃ... purimayāmaṃ... majjhimayāmaṃ... pacchimayāmaṃ... kāḷe... juṇhe... vasse... hemante ... gimhe... purime vayokhandhe... majjhime vayokhandhe... pacchime vayokhandhe ariyadhammaṃ āharissāmi samāharissāmi adhigacchissāmi phassayissāmi sacchikarissāmiti cittaṃ paggaṇhāti padahati. Evampi alīnacitto akusītavutti.

Daḷhanikkamo thāmabalūpapannoti so paccekasambuddho daḷhasamādāno ahosi kusalesu dhammesu avaṭṭhitasamādāno kāyasucarite vacīsucarite manusucarite dānasamvibhāge sīlasamādāne uposathupavāse matteyyatāya § petteyyatāya sāmāññatāya brahmaññatāya kulejeṭṭhāpacāyitāya aññataraññataresu adhi-kusalesu dhammesūti- daḷhanikkamo. **Thāmabalūpapannoti** so paccekasambuddho thāmena ca balena ca vīriyena ca parakkamena ca paññāya ca upeto hoti samupeto upāgato samupāgato upapanno samupapanno samannāgatoti- daḷhanikkamo thāmabalūpapanno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Āraddhavīriyo paramatthapattiyā, alīnacitto akusītavutti;

daḷhanikkamo thāmabalūpapanno, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

155. Paṭisallānaṃ jhānamariñcamāno, dhammesu niccaṃ anudhammacārī.

Ādīnavaṃ sammāsītā bhavesu, eko care khaggavisāṇakappo.

Paṭisallānaṃ jhānamariñcamānoti so paccekasambuddho paṭisallānārāmo hoti paṭisallānarato ajjhataṃ cetosamathamanyutto anirākatajjhāno vipassanāya samannāgato brūhetā suññāgāraṃ jhāyī jhānarato ekattamanuyutto sadatthagaru-koti paṭisallānaṃ. **Jhānamariñcamānoti** so paccekasambuddho dvīhi kāraṇehi jhānaṃ na riñcati- anuppannassa vā paṭhamassa jhānassa uppādāya yutto payutto saṃyutto (..0299) āyutto samāyutto, anuppannassa vā dutiyassa jhānassa ...pe... anuppannassa vā tatiyassa jhānassa... anuppannassa vā catuttassa jhānassa uppādāya yutto payutto saṃyutto āyutto samāyuttoti- evampi jhānaṃ na riñcati.

uppannaṃ vā dutiyaṃ jhānaṃ ...pe... uppannaṃ vā tatiyaṃ jhānaṃ ... uppannaṃ vā catutthaṃ jhānaṃ āsevati bhāveti bahulīkaroti. Evampi jhānaṃ na riñcatīti- paṭisallānaṃ jhānamariñcamāno.

Dhammesu niccaṃ anudhammacārīti dhammā vuccanti cattāro satipaṭṭhānā ...pe... ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Katame anudhammā? Sammāpaṭipadā apaccanīkapaṭipadā anvatthapaṭipadā dhammānudhammapaṭipadā sīlesu paripūrakāritā indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo satisampajaññaṃ- ime vuccanti anudhammā. **Dhammesu niccaṃ anudhammacārīti** dhammesu nicca- kālaṃ dhuvakālaṃ satataṃ samitaṃ avokiṇṇaṃ poṅkhānupoṅkhaṃ udakūmika- jātaṃ §

Avīcisanatīsaḥitaṃ phassitaṃ purebhattaṃ pacchābhattaṃ purimayāmaṃ majjhimayāmaṃ pacchimayāmaṃ kāḷe juṅhe vasse hemante gimhe purime vayo- khandhe majjhime vayokhandhe pacchime vayokhandhe carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- dhammesu niccaṃ anudhammacārī.

Ādīnaṃ sammāsītā bhavesūti “sabbe saṅkhārā aniccā”ti ādīnaṃ sammā- sītā bhavesu, “sabbe saṅkhārā dukkhā”ti ...pe... “sabbe dhammā anattā”ti ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”ti ādīnaṃ sammāsītā bhavesūti- ādīnaṃ sammāsītā bhavesu, eko care khaggavisāṇa- kappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Paṭisallānaṃ jhānamariñcamāno, dhammesu niccaṃ anudhammacārī; ādīnaṃ sammāsītā bhavesu, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

156. Taṇhakkhayaṃ (..0300) patthayamappamatto, aneḷamūgo § sutavā satīmā.

Saṅkhātadhammo niyato padhānavā, eko care khaggavisāṇakappo.

Taṇhakkhayaṃ patthayamappamattoti. Taṇhāti rūpataṇhā ...pe... dhamma- taṇhā. Taṇhakkhayaṃ rāgakkhayaṃ dosakkhayaṃ mohakkhayaṃ gatikkhayaṃ upapattikkhayaṃ paṭisandhikkhayaṃ bhavakkhayaṃ saṃsārakkhayaṃ vaṭṭa- kkhayaṃ patthayanto icchanto sādīyanto pihayanto abhijappantoti- taṇhakkhayaṃ patthayaṃ. **Appamattoti** so paccekasambuddho sakkaccakārī sātaccakārī ...pe... appamādo kusalesu dhammesūti- taṇhakkhayaṃ patthayamappamatto.

Aneḷamūgo sutavā satīmāti. Aneḷamūgoti so paccekasambuddho paṇḍito paññavā buddhimā ñāṇī vibhāvī medhāvī. **Sutavāti** so paccekasambuddho bahu- ssuto hoti sutadharo sutasanniccayo. Ye te dhammā ādikalyāṇā majjhekalyāṇā pariyośānakalyāṇā sātthaṃ sabyañjanaṃ kevalaparipuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ abhivadanti, tathārūpāssa dhammā bahussutā honti dhātā vacasā paricitā manasānupekkhitā diṭṭhiyā suppaṭividdhā. **Satīmāti** so paccekasa- mbuddho satīmā hoti paramena satinepakkena samannāgatattā cirakatampi cira- bhāsītampi saritā anussaritāti- aneḷamūgo sutavā satīmā.

Saṅkhātadhammo niyato padhānavāti saṅkhātadhammo vuccati ñāṇaṃ. Yā paññā pajānanā ...pe... amoho dhammavicayo sammādiṭṭhi. **Saṅkhātadhammoti** so paccekasambuddho saṅkhātadhammo ñātadhammo tulitadhammo tīrita-

dhammo vibhūṭadhammo vibhāvitadhammo “sabbe saṅkhārā aniccā”ti saṅkhāta-
dhammo ...pe... “yaṃ kiñci samudayadhammaṃ sabbaṃ taṃ nirodhadhammaṃ”-
ti saṅkhātadhammo ñātadhammo tulitadhammo tīritadhammo vibhūṭadhammo
vibhāvitadhammo. Atha vā, tassa paccekasambuddhassa ca khandhā saṃkhittā
dhātuyo saṃkhittā āyatanāni saṃkhittāni gatiyo saṃkhittā upapattiyo saṃkhittā
paṭisandhiyo saṃkhittā bhavā saṃkhittā saṃsārā saṃkhittā vaṭṭā saṃkhittā. Atha
vā, so paccekasambuddho khandhāpariyante ṭhito dhātupariyante (..0301) ṭhito
āyatanāpariyante ṭhito gatipariyante ṭhito upapattipariyante ṭhito paṭisandhipari-
yante ṭhito bhavāpariyante ṭhito saṃsārapariyante ṭhito vaṭṭāpariyante ṭhito
saṅkhārapariyante ṭhito antimabhavo § ṭhito antimasamussayo ṭhito antimadeha-
dharo paccekasambuddho.

Tassāyaṃ pacchimako bhavo, carimoyaṃ samussayo;
jātimaraṇasaṃsāro §, natthi tassa punabbhavoti.

Taṃkāraṇā paccekasambuddho saṅkhātadhammo. **Niyatoti** niyāmā vuccanti
cattāro ariyamaggā. Catūhi ariyamaggehi samannāgatoti niyato. Niyāmaṃ patto
samppatto adhigato phassito sacchikato patto niyāmaṃ. **Padhānavāti** padhānaṃ
vuccati vīriyaṃ. So cetaso vīriyārambho nikkamo parakkamo uyyāmo vāyāmo
ussāho ussoḷhī thāmo dhiti asithilaparakkamo anikkhittacchandatā anikkhittadhu-
ratā dhurasampaggāho vīriyaṃ vīriyindriyaṃ vīriyabalaṃ sammāvāyāmo. So
paccekasambuddho iminā padhānena upeto samupeto upāgato samupāgato upa-
panno samupapanno samannāgato. Tasmā so paccekasambuddho padhānavāti-
saṅkhātadhammo niyato padhānavā, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so
paccekasambuddho-

“Taṇhakkhayaṃ patthayamappamatto, aneḷamūgo sutavā satimā;
saṅkhātadhammo niyato padhānavā, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

157. Sīhova saddesu asantasanto, vātova jālamhi asajjamāno.

Padumaṃva toyena alimpamāno §, eko care khaggavisāṇakappo.

Sīhova saddesu asantasantoti yathā sīho migarājā saddesu asantāsī aparisa-
ntāsī anutrāsī anubbiggo anussaṅki § anutrāso (..0302) abhīrū acchambhī anu-
trāsī apalāyī, paccekasambuddhopi saddesu asantāsī aparisantāsī anutrāsī anu-
bbiggo anussaṅki anutrāso abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabhe-
ravo vigatalomahaṃso viharatīti- sīhova saddesu asantasanto.

Vātova jālamhi asajjamānoti. **Vātoti** puratthimā vātā pacchimā vātā uttarā vātā
dakkhiṇā vātā sarajā vātā arajā vātā sītā vātā uṇhā vātā parittā vātā adhimattā
vātā verambhavātā pakkhavātā § supaṇṇavātā tālapaṇṇavātā vidhūpanavātā.
Jālaṃ vuccati suttajālaṃ. Yathā vāto jālamhi na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na
palibajjhati, evameva dve jālā- taṇhājālaṃca diṭṭhijālaṃca ...pe... idaṃ taṇhājālaṃ
...pe... idaṃ diṭṭhijālaṃ. Tassa paccekasambuddhassa taṇhājālaṃ pahīnaṃ
diṭṭhijālaṃ paṭinissatṭhaṃ, taṇhājālassa pahīnattā diṭṭhijālassa paṭinissatṭhattā so
paccekasambuddho rūpe na sajjati sadde na sajjati ...pe... diṭṭhasutamutaviññāta-
bbesu dhammesu na sajjati na gaṇhāti na bajjhati na palibajjhati nikkhanto nissaṭo
vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- vātova jālamhi asajja-

māno.

Padumaṃva toyena alimpamānoti padumaṃ vuccati padumapupphaṃ. Toyaṃ vuccati udakaṃ. Yathā padumapupphaṃ toyena na limpāti na palimpāti na upalimpāti, alittaṃ apalittaṃ anupalittaṃ, evameva dve lepā- taṇhālepo ca diṭṭhilepo ca ...pe... ayaṃ taṇhālepo ...pe... ayaṃ diṭṭhilepo. Tassa paccekasambuddhassa taṇhālepo pahīno, diṭṭhilepo paṭinissaṭṭho. Taṇhālepassa pahīnattā diṭṭhilepassa paṭinissaṭṭhattā so paccekasambuddho rūpe na limpāti sadde na limpāti ...pe... diṭṭhasutamutaviññātabbesu dhammesu na limpāti na palimpāti na upalimpāti, alitto apalitto anupalitto nikkhanto nissaṭṭo vippamutto visaññutto vimariyādikatena cetasā viharatīti- padumaṃva toyena alimpamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Sīhova (..0303) saddesu asantasanto, vātova jālamhi asajjamāno; padumaṃva toyena alimpamāno, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

158. Sīho yathā dāṭṭhabalī pasayha, rājā migānaṃ abhibhuyya cārī.

Sevetha pantāni senāsanāni, eko care khaggavisāṇakappo.

Sīho yathā dāṭṭhabalī pasayha, rājā migānaṃ abhibhuyya cārīti yathā sīho migarājā dāṭṭhabalī dāṭṭhāvudho sabbe tiracchānagate pāṇe abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyivā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti, paccekasambuddhopi paññābalī paññāvudho sabbapāṇabhūte puggale paññāya abhibhuyya abhibhavitvā ajjhottharivā pariyādiyivā madditvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- sīho yathā dāṭṭhabalī pasayha, rājā migānaṃ abhibhuyya cārī.

Sevetha pantāni senāsanāniti yathā sīho migarājā araññavanamajjhogāhetvā carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpeti, paccekasambuddhopi araññavanapatthāni pantāni senāsanāni paṭisevati appasaddāni appanigghosāni vijanavātāni manussarāhasseyyakāni paṭisallānasārubbāni. So eko gacchati eko tiṭṭhati eko nisīdati eko seyyaṃ kappeti eko gāmaṃ piṇḍāya pavisati eko paṭikkamati eko raho nisīdati eko caṅkamaṃ adhiṭṭhāti eko carati viharati iriyati vatteti pāleti yapeti yāpetīti- sevetha pantāni senāsanāni, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Sīho yathā dāṭṭhabalī pasayha, rājā migānaṃ abhibhuyya cārī; sevetha pantāni senāsanāni, eko care khaggavisāṇakappo”ti.

159. Mettaṃ (..0304) upekkhaṃ karuṇaṃ vimuttiṃ, āsevamāno muditañca kāle.

Sabbena lokena avirujjhamāno, eko care khaggavisāṇakappo.

Mettaṃ upekkhaṃ karuṇaṃ vimuttiṃ, āsevamāno muditañca kāleti so paccekasambuddho mettāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharivā viharati tathā dutiyaṃ tathā tatiyaṃ tathā catutthaṃ, iti uddhamadho tiriyaṃ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantaṃ lokaṃ mettāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharivā viharati; karuṇāsahagatena cetasā ...pe... muditāsahagatena cetasā ...pe... upekkhāsahagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharivā viharatīti- mettaṃ upekkhaṃ

karuṇaṃ vimuttiṃ, āsevamāno muditañca kāle.

Sabbena lokena avirujjhamānoti mettāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya
sattā te appaṭikūlā honti, ye pacchimāya

disāya sattā ...pe... ye uttarāya disāya sattā... ye dakkhiṇāya disāya sattā... ye puratthimāya anudisāya sattā... ye pacchimāya anudisāya sattā... ye uttarāya anudisāya sattā... ye dakkhiṇāya anudisāya sattā... ye heṭṭhimāya § disāya sattā... ye uparimāya disāya sattā... ye dasasu disāsu sattā te appaṭikūlā honti. Karuṇāya bhāvitattā... muditāya bhāvitattā... upekkhāya bhāvitattā ye puratthimāya disāya sattā ...pe... ye dasasu disāsu sattā te appaṭikūlā honti. **Sabbena lokena avirujjhamānoti** sabbena lokena avirujjhamāno, appaṭivirujjhamāno anāghātiyamāno § appaṭihaññamānoti- sabbena lokena avirujjhamāno, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Mettaṃ upekkhaṃ karuṇaṃ vimuttiṃ, āsevamāno muditañca kāle;
sabbena lokena avirujjhamāno, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

160. Rāgañca (..0305) **dosañca pahāya moham, sandālayitvāna saṃyojanāni §**

Asantasaṃ jīvitasañkhayamhi, eko care khaggavisāṇakappo.

Rāgañca dosañca pahāya mohanti. Rāgoti yo rāgo sārāgo ...pe... abhijjhā lobho akusalamūlaṃ. **Dosoti** yo cittassa āghāto ...pe... caṇḍikkaṃ asuro po anatta-manatā cittassa. **Mohoti** dukkhe aññāṇaṃ ...pe... avijjālaṅgī moho akusalamūlaṃ. **Rāgañca dosañca pahāya mohanti** so paccekasambuddho rāgañca dosañca mohañca pahāya pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvāti- rāgañca dosañca pahāya moham.

Sandālayitvāna saṃyojanāniti. Dasa saṃyojanāni- kāmarāgasamyojanaṃ paṭighasamyojanaṃ ...pe... avijjāsamyojanaṃ. **Sandālayitvāna saṃyojanāni**ti dasa saṃyojanāni sandālayitvā padālayitvā sampadālayitvā pajahitvā vinodetvā byantīkaritvā anabhāvaṃ gametvāti- sandālayitvāna saṃyojanāni.

Asantasaṃ jīvitasañkhayamhīti so paccekasambuddho jīvitapariyosāne asantāsī anutrāsī anubbiggo anussaṅkī anutrāso abhīrū acchambhī anutrāsī apalāyī pahīnabhayabheravo vigatalomahaṃso viharatīti- asantasaṃ jīvitasañkhayamhi, eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Rāgañca dosañca pahāya moham, sandālayitvāna saṃyojanāni;
asantasaṃ jīvitasañkhayamhi, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

161. Bhajanti sevanti ca kāraṇatthā, nikkāraṇā dullabhā ajja mittā.

Attatthapaññā § asucī manussā, eko care khaggavisāṇakappo.

Bhajanti (..0306) **sevanti ca kāraṇatthā**ti attatthakāraṇā paratthakāraṇā ubhaya-tthakāraṇā diṭṭhadhammikattakāraṇā samparāyikatthakāraṇā paramatthakāraṇā bhajanti sambhajanti sevanti nisevanti saṃsevanti paṭisevantīti- bhajanti sevanti ca kāraṇatthā.

Nikkāraṇā dullabhā ajja mittāti dve mittā- agārikamitto ca anāgārikamitto ca ...pe... ayaṃ agārikamitto ...pe... ayaṃ anāgārikamitto. **Nikkāraṇā dullabhā ajja mittā**ti ime dve mittā akāraṇā nikkāraṇā ahetū appaccayā dullabhā (dulladdhā sudulladdhā) § ti- nikkāraṇā dullabhā ajja mittā.

Attatthapaññā asucī manussāti. Attatthapaññāti attano atthāya attano hetu attano paccayā attano kāraṇā bhajanti sambhajanti sevanti nisevanti saṃsevanti

paṭisevanti ācaranti samācaranti payirupāsanti paripucchanti paripañhantīti- attatthapaññā. **Asucī manussāti** asucinā kāyakammaena samannāgatāti asucī manussā, asucinā vacīkammaena samannāgatāti asucī manussā, asucinā manokammaena samannāgatāti asucī manussā, asucinā pāṇātipātena ...pe... asucinā adinnādānena... asucinā kāmesumicchācārena... asucinā musāvādena... asuciyā pisuṇāya vācāya samannāgatā... asuciyā pharusāya vācāya samannāgatā... asucinā samphappalāpena samannāgatā... asuciyā abhijjhāya samannāgatā... asucinā byāpādena samannāgatāti asucī manussā, asuciyā micchādiṭṭhiyā samannāgatāti asucī manussā, asuciyā cetanāya samannāgatāti asucī manussā, asuciyā patthanāya samannāgatāti asucī manussā, asucinā paṇidhinā samannāgatāti asucī manussā, asucī hīnā nihīnā omakā lāmakā chatukkā parittāti- attatthapaññā asucī manussā.

Eko care khaggavisāṇakappoti. Ekoti so paccekasambuddho pabbajjāsaṅkhātena eko ...pe... **careti** aṭṭha cariyāyo ...pe... **khaggavisāṇakappoti** yathā khaggassa nāma visāṇaṃ ekaṃ hoti adutiyaṃ ...pe... eko care khaggavisāṇakappo. Tenāha so paccekasambuddho-

“Bhajanti (..0307) sevanti ca kāraṇatthā, nikkāraṇā dullabhā ajja mittā; attatthapaññā asucī manussā, eko care khaggavisāṇakappo” ti.

Catuttho vaggo.

Khaggavisāṇasuttaniddeso niṭṭhito.

Ajito tissametteyyo, puṇṇako atha mettagū;
dhotako upasīvo ca, nando ca atha hemako.
Todeyya-kappā dubhayo, jatukaṇṇī ca paṇḍito;
bhadravudho udayo ca, posālo cāpi brāhmaṇo;
mogharājā ca medhāvī, piṅgiyo ca mahā-isi.
Soḷasānaṃ § panetesāṃ, brāhmaṇānaṃva sāsanaṃ;
pārāyanānaṃ niddesā, tattakā ca bhavanti hi §.
Khaggavisāṇasuttānaṃ, niddesāpi tatheva ca;
niddesā duvidhā ñeyyā, paripuṇṇā sulakkhitāti.

Cūḷaniddesapāḷi niṭṭhitā.